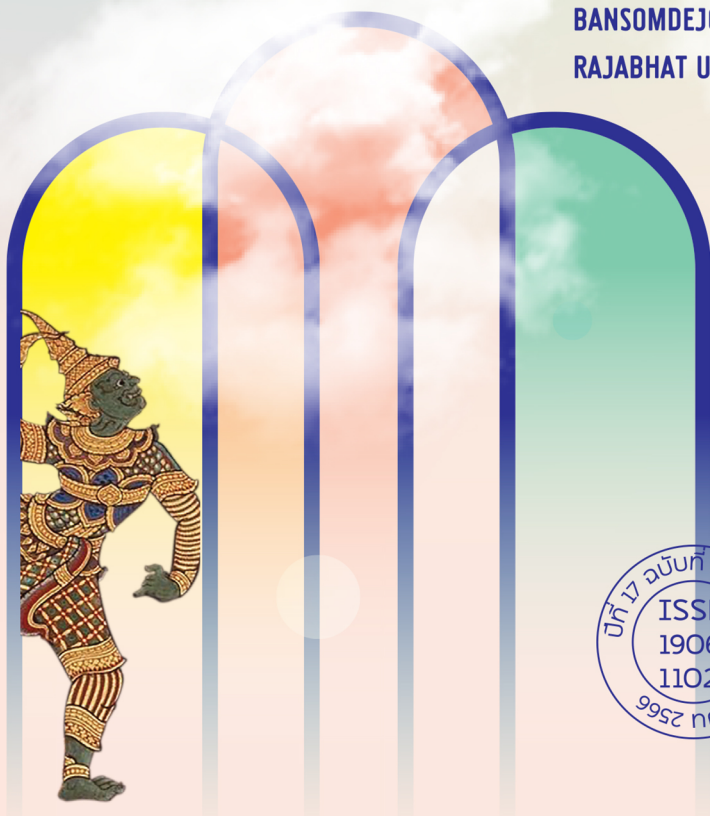

HU
SOC

ปีที่ 17 ฉบับที่ 1
มกราคม -
มิถุนายน 2566

JOURNAL OF
HUMANITIES
AND SOCIAL
SCIENCES

BANSOMDEJCHAOPRAYA
RAJABHAT UNIVERSITY

ISSN
1906 - 1102

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

Vol. 17 No. 1 (January - June 2023)

ISSN 1906 - 1102 (Print)

2673 - 0073 (Online)

วัตถุประสงค์

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา กำหนดออกปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน) และฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม) ของทุกปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้อาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ได้เผยแพร่ผลงานวิชาการและผลงานวิจัย รวมทั้งได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นทางวิชาการ และการวิจัยในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาในศาสตร์ดังกล่าวต่อไป

ขอบเขตเนื้อหา

บทความวิจัยและบทความวิชาการที่เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์และ บทความหนังสือในสาขาที่เกี่ยวข้องทางศาสตร์มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ ปรัชญา ศาสนา ภาษาและวรรณกรรม จิตวิทยา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ ศิลปกรรม มานุษยวิทยา บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ วัฒนธรรมศึกษา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์กับการพัฒนา คติชนวิทยา นิเทศศาสตร์

ทุกบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewer) ที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสตร์ดังกล่าวไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ซึ่งทั้งผู้เขียนและผู้ประเมิน จะไม่ทราบข้อมูลรายชื่อของกันและกัน (Double - Blind Peer Review)

ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความต่าง ๆ ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ถือเป็นความเห็นและความรับผิดชอบของผู้เขียน

จัดพิมพ์โดย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

1061 ซอยอิสรภาพ 15 แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพฯ 10600

โทรศัพท์: 0 2473 7000 ต่อ 2073 มือถือ: 081 - 657 - 4023

อีเมล: husocjournal@bsru.ac.th เว็บไซต์: <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/jhusocbru>

กองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลินดา เกณฑ์มา
อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

บรรณาธิการบริหาร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทชชยา วนะบวรเดชน์
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาปี คงอินทร์
รองคณบดีฝ่ายประกันคุณภาพการศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

กองบรรณาธิการฝ่ายวิชาการ

รองศาสตราจารย์ ดร.จิตติ กิตติเลิศไพศาล
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญวรรณ กำคำ
สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

รองศาสตราจารย์ ดร.ชลลดา พงศ์พัฒน์โยธิน
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาณี พัดทอง
ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญมิ่ง คำประเสริฐ
สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นนท์ณิธิ ดุลยทวีสิทธิ์
สาขาวิชาอาเซียนศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา วัฒนพานิช
สาขาวิชานาฏศิลป์ศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภัค มหาวรากร
ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

กองบรรณาธิการฝ่ายประสานงาน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนัสวี ศรีราชเลา
สาขาวิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารีย์ รุ่งแสง
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

อาจารย์ขวัญนภา วัฒนรัตน์
สาขาวิชาภาษาอังกฤษ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

กองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

อาจารย์นิศาชล ฉัตรทอง

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

อาจารย์อุตร หลีกทอง

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

อาจารย์เสตินา นิ่มสุวรรณ

สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

นางสาวศิริขวัญ ปิ่นเพชรสวรรค์

นักเอกสารสนเทศ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

กองบรรณาธิการฝ่ายพิสูจน์อักษร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วรุณรัตน์ คนชื่อ

สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพิชฌาย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

รองศาสตราจารย์กิตติยา รัชมีแจ่ม

สาขาวิชาภาษาไทย (ค.บ.) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

กองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธรรณพพร หงส์ทอง
สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฤดี กมลสวัสดิ์
สาขาวิชาภาษาไทย (ค.บ.) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เฉลิมทรัพย์ กรณ์จักรวุฒิ
สาขาวิชาภาษาอังกฤษ (ค.บ.)
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กิลเบิร์ต อีเคินส์ เมามีศรี
สาขาวิชาภาษาอังกฤษ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

อาจารย์พิพิธพร อินพานิช
สาขาวิชาภาษาอังกฤษ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

อาจารย์สไบทิพย์ คิมทอง
สาขาวิชาภาษาอังกฤษ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

กองบรรณาธิการฝ่ายศิลปกรรม

อาจารย์ ดร.วิสิทธิ์ โพธิ์วัฒน์
สาขาวิชาออกแบบกราฟิกและอินโฟร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผู้ทรงคุณวุฒิอ่านประเมินคุณภาพบทความ (Peer Reviewer)

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุจิต เพียรชอบ

ภาควิชาหลักสูตรและการสอน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์สุกัญญา สุนายา

ข้าราชการบำนาญ

รองศาสตราจารย์ ณัฐ ลำเลิศ

สาขาวิชาศิลปกรรม

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ชัย ปัญญรัตน์

วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงเด่น บุญปก

ศูนย์การศึกษาปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

รองศาสตราจารย์ ดร.ทองเจือ เขียวทอง

สาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์และออกแบบดิจิทัล

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

รองศาสตราจารย์ ดร.บุรินทร์ ศรีสมถวิล

คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

รองศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ ไม้เจริญ

สาขานาฏศิลป์และการละคร

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ผู้ทรงคุณวุฒิอ่านประเมินคุณภาพบทความ
(Peer Reviewer)

รองศาสตราจารย์ ดร.พรพรรณ จันทโรนานนท์
วิทยาลัยนานาชาติภาษาและวัฒนธรรมจีน
มหาวิทยาลัยเกริก

รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรินทร์ สิริสุนทร
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาณี พัดทอง
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.อาภรณ์พันธุ์ จันทรสว่าง
ข้าราชการบำนาญ

รองศาสตราจารย์บัวผัน สุพรรณยศ
สถาบันส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดุจดดี คงสุวรรณ
สำนักวิชาสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ อัมสำราญ
วิทยาลัยจีนศึกษา
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธรากร จันทนะสาโร
ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิธียร พรอำไพสกุล
ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้ทรงคุณวุฒิอ่านประเมินคุณภาพบทความ (Peer Reviewer)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัลลภ สิ้นหน่ง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์

ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐศิรินทร์ วังกานนท์

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย รัตนเชื้อสกุล

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้า

อาจารย์ ดร.กุลนาถ พุ่มอำภา

สาขาวิชานาฏศิลป์และศิลปการแสดง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

อาจารย์ ดร.จารุณี คงกุล

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

อาจารย์ ดร.จิตติมา ราชรักษ์

สำนักงานคตปครอง สำนักงานอัยการสูงสุด

อาจารย์ ดร.พรพฐ ฐูปจำลอง

สำนักงานกฎหมาย ไทย ลีกลี เคาน์เซลส์

อาจารย์ ดร.รชพรรณ ฆารพันธ์

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยว (สถาบันวิจัยสังคม)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ทรงคุณวุฒิอ่านประเมินคุณภาพบทความ
(Peer Reviewer)

อาจารย์ ดร.ลักขณา แสงแดง

สาขาวิชาศิลปะการแสดง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์

อาจารย์ ดร.ศักรินทร์ ญ น่าน

แผนกสังคมศาสตร์ สาขาศิลปศาสตร์

คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

อาจารย์ ดร.ชนัด เผ่าพันธุ์ดี

สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

อาจารย์ ดร.วิเชียร ฤกษ์พัฒน์กิจ

ภาควิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ สถาบันอาหาร

บทบรรณาธิการ Editorial

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ได้ย่างเข้าสู่ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - มิถุนายน 2566 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้อาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ได้เผยแพร่ผลงานวิชาการและผลงานวิจัยผ่านกระบวนการคัดกรองความถูกต้องและน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกซึ่งสะท้อนถึงคุณภาพของบทความให้เป็นไปตามประกาศ ก.พ.อ. เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2564 อันจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นทางวิชาการในศาสตร์ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่เป็นที่ยอมรับในวงการวิชาการและประโยชน์ในเชิงของการต่อยอดองค์ความรู้เพื่อการวิจัยและพัฒนาต่อไป

บทความที่ผ่านการพิจารณาให้ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 15 บทความ ประกอบด้วย บทความวิจัย 10 เรื่อง และบทความวิชาการ 5 เรื่อง ซึ่งมุ่งนำเสนอข้อมูลการศึกษาเชิงวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเรียนรู้ภาษา ประวัติศาสตร์ การปกครองและกฎหมาย ทั้งนี้ นักวิจัย นักศึกษา หรือผู้ที่กำลังศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาหรือการดำเนินการวิจัยสามารถค้นหาบทความของวารสารฯ ได้ในเว็บไซต์ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal Citation Index Centre) ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพของวารสารในประเด็นการอ้างอิงบทความโดยบุคคลภายนอกตามผลการประเมินคุณภาพวารสารตามเกณฑ์ TCI ในรอบที่ 3 ที่ผ่านมา

กองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ขอขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการร่วมกันผลักดันให้วารสารฯ มีการดำเนินงานตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพข้างต้น และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารฯ จะเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการวิจัยเพื่อพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ ตลอดจนการเผยแพร่และอนุรักษ์ ภูมิปัญญาและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นจุดเน้นและอัตลักษณ์

บทบรรณาธิการ Editorial

ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รวมถึงการแก้ปัญหาสังคมด้วยนวัตกรรม
และการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ โดยนำเสนอผ่านการเผยแพร่ในรูปแบบของบทความ
อย่างต่อเนื่อง

วาปี คงอินทร์
บรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

จริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (Publication Ethics)

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา มีวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ ดังนี้ เพื่อเป็นพื้นที่ในการเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการ ดังนั้น เพื่อให้การเผยแพร่เป็นไปอย่างถูกต้อง โปร่งใส และสอดคล้องกับมาตรฐานการตีพิมพ์ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา จึงได้กำหนดแนวทางวิธีปฏิบัติ และจริยธรรมการตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการ โดยได้กำหนดบทบาทสำหรับผู้นิพนธ์ (Author) บรรณาธิการวารสาร (Editor) และผู้ประเมินบทความ (Reviewer) เนื่องด้วยบุคคลทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าวเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน จึงใคร่ขอให้บุคคลทั้ง 3 กลุ่มนี้ได้ศึกษาและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อประโยชน์ต่อผู้อ่านและแวดวงวิชาการต่อไป

บทบาทและหน้าที่ของผู้นิพนธ์ (Duties of Authors)

1. ผู้นิพนธ์ต้องซื่อสัตย์ มีคุณธรรม และมีจรรยาบรรณในการวิจัย การดำเนินงานและการรายงานผลการวิจัย
2. ผู้นิพนธ์ต้องรับรองว่าผลงานที่เขียนขึ้นได้มาจากข้อเท็จจริงจากการศึกษา ไม่บิดเบือนข้อมูลและไม่มีข้อมูลที่เป็นเท็จ
3. ผู้นิพนธ์ต้องมีความรับผิดชอบต่อผลงานของตน และรับรองว่าผลงานไม่เคยถูกตีพิมพ์หรือกำลังอยู่ในระหว่างขั้นตอนการพิจารณาตีพิมพ์ที่ใด
4. ผู้นิพนธ์ต้องระบุชื่อผู้เป็นเจ้าของผลงานร่วมทุกคนอย่างชัดเจนในกรณีที่ไม่ได้เขียนคนเดียว

จริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (Publication Ethics)

บทบาทและหน้าที่ของผู้นิพนธ์ (Duties of Authors) (ต่อ)

5. ผู้นิพนธ์ต้องอ้างอิงผลงานของผู้อื่นที่ปรากฏอยู่ในงานของตน รวมทั้งการเขียนบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบที่กำหนดไว้
6. ผู้นิพนธ์ต้องระบุแหล่งทุนที่สนับสนุนในการทำวิจัยนี้ และระบุผลประโยชน์ทับซ้อน (ถ้ามี)
7. ในกรณีที่ผู้นิพนธ์ทำผิดข้อตกลง วารสารจะตัดสิทธิการตีพิมพ์เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 2 ปี และวารสารจะแจ้งผู้นิพนธ์และหน่วยงานที่ผู้นิพนธ์สังกัดแล้วแต่กรณีหรือทั้งสองอย่าง

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการวารสาร (Duties of Editors)

1. บรรณาธิการมีหน้าที่ดำเนินงานวารสารให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของวารสาร ปรับปรุงและพัฒนาวารสารให้ได้มาตรฐานสากลอย่างสม่ำเสมอ
2. บรรณาธิการมีหน้าที่ดำเนินการงานวารสารโดยอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้นิพนธ์ ผู้อ่าน ผู้ประเมินบทความ และผู้ที่เกี่ยวข้อง
3. บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาคัดเลือกบทความเพื่อเข้าสู่กระบวนการประเมินคุณภาพเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร โดยพิจารณาจากความสอดคล้องของเนื้อหา กับนโยบายของวารสารเป็นสำคัญ
4. ระหว่างการประเมินบทความ บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้นิพนธ์และผู้ประเมินบทความแก่บุคคลอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง
5. บรรณาธิการมีหน้าที่ตรวจสอบบทความในด้านการคัดลอกผู้อื่น (Plagiarism) และการนำบทความที่เคยตีพิมพ์ที่อื่นแล้วมาเสนอเพื่อขอรับการตีพิมพ์ซ้ำ เพื่อให้บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารไม่มีการคัดลอกผลงานของผู้อื่น และไม่ตีพิมพ์บทความที่เคยตีพิมพ์ที่อื่นมาแล้ว

จริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (Publication Ethics)

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการวารสาร (Duties of Editors) (ต่อ)

6. หากตรวจพบการคัดลอกผลงานของผู้อื่นหรือการนำบทความที่เคยตีพิมพ์ที่อื่นแล้วมานำเสนอเพื่อขอรับการตีพิมพ์ซ้ำ บรรณาธิการจะหยุดกระบวนการประเมินบทความและหากบทความได้รับการเผยแพร่ไปแล้ว บรรณาธิการจะใช้สิทธิในการถอดถอนบทความและแจ้งผู้นิพนธ์หรือหน่วยงานที่ผู้นิพนธ์สังกัดแล้วแต่กรณีหรือทั้งสองอย่าง
7. บรรณาธิการไม่ตีพิมพ์บทความในวารสารเพื่อป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อน
8. บรรณาธิการจะปกป้องมาตรฐานของทรัพย์สินทางปัญญาจากการแสวงหาผลประโยชน์และความต้องการทางธุรกิจ

บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ (Duties of Reviewers)

1. ผู้ประเมินบทความต้องรักษาความลับของบทความที่ส่งมาเพื่อขอรับการประเมินแก่บุคคลอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง (Confidentiality)
2. ผู้ประเมินบทความต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้นิพนธ์หรือเหตุผลอื่น ๆ ที่ทำให้ไม่สามารถให้ข้อคิดเห็นอย่างอิสระได้ โดยผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบและปฏิเสธการประเมินบทความนั้น
3. ผู้ประเมินบทความควรทำการประเมินบทความในสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ โดยพิจารณาจากคุณภาพของบทความเป็นสำคัญ ไม่ใช่ความคิดเห็นส่วนตัวที่ไม่มีข้อมูลรองรับมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินบทความ
4. หากผู้ประเมินบทความพบว่าบทความที่ประเมินมีส่วนหนึ่งส่วนใดที่มีความเหมือนหรือความซ้ำซ้อนกับผลงานชิ้นอื่น ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบด้วย

สารบัญ Table of Contents

บทความวิจัย

กระบวนการสร้างสรรค์ศิลป์ การขับเสภาละคร เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ นพคุณ สุดประเสริฐ	1-18
การชลประทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว: มุมมองเชิงนโยบาย ศิวศิลป์ จัยเจริญ	19-42
การสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต สำหรับผู้สูงอายุ ฐานันท์ สังสิทธิ์วงศ์	43-66
การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์ ชุดฉุยฉายมโนษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ นงลักษณ์ ปิยะมั่งคณา	67-97
ความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากร กับประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ สุรศักดิ์ ไตประสี และจิตราภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์	98-115
ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบมาตรฐานความรู้ภาษาจีนกลาง (HSK) ที่ส่งผลต่อการสอนและการเรียนภาษาจีนระดับอุดมศึกษา ในภาคเหนือของประเทศไทย จาง ฟาจื่อ สหทัยา สิทธิวิเศษ และกุลสิรินทร์ อภิรัตน์วรเดช	116-134

สารบัญ Table of Contents

บทความวิจัย

พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีที่มีผลต่อวิถีการเกษตรของกลุ่มชาติพันธุ์บุรู 135-154
บ้านท่าลั้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

เหมวรรณ เหมะนัค และอภิรักษ์ สงคราะห์

ภูมิปัญญาผ้าขึ้นในคุ้มเจ้านายเมืองน่านสู่การพัฒนาอัตลักษณ์ 155-189
ทางวัฒนธรรมเพื่อการออกแบบสิ่งทอร่วมสมัย

เก่งกั๊กดี กลิ่นเทศ

องค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชน 190-219
โดยใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ ของอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

อุษณิษา พลศิลป์ และวิไล อัครเดชศักดิ์

The Myth of Mien Origin, Symbolology in Textile: 220-244
An Archive of Lu Mien Embroidery Motifs
from Ban Pang Kha, Pong District, Phayao Province

Patcharabhorn Lueraj

บทความวิชาการ

การปรับตัวในการจัดงานอีเวนต์เชิงวัฒนธรรมหลังสถานการณ์ 245-266
โรคระบาดโควิด-19 กรณีศึกษา: กิจกรรมงานรำลึก

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตรีธวัฒน์ มีสมศักดิ์

สารบัญ Table of Contents

บทความวิชาการ

ปัญหาอุปสรรคของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม 267-313
ทางปกครอง

สุรวิรัตน์ เกื้อนชัย

เพลงอีแซวรุ่นเก่า: การใช้คำอุทานเสริมอารมณ์ในบทปฐกพยากรณ์ 314-336

สมบัติ สมศรีพลอย สุภัทรา จันทะคัต

และวาสนา สุวรรณพาศิษย์

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบ 337-368

ต่อการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ

จิรัช เอื้อศิริวัฒน์ชัย

เรื่องเล่า ‘หนุ่มนักเรียน’ โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา 369-393

พ.ศ. 2467: ผ่านความทรงจำของ พ. เนตรรังษี

ภาวิณี บุญนาค

ปริทัศน์หนังสือ (Book Review)

พุทธประวัติคำโคลงจิตรกรรมวัดหงส์ 394-399

สมบัติ สมศรีพลอย

กระบวนการสร้างสรรค์ศิลป์ การขับเสภาละคร
เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี
ภาคภาษาอังกฤษ
The Art Creating Process of Khap Se-Pha (Thai Verse)
for Lakorn Kun Chang Khun Phan Episode
“Khun Phan Abducted Nang Wan Thong”
in English Version

(Received: Sep 1, 2022 Revised: Dec 15, 2022 Accepted: Dec 20, 2022)

นพคุณ สูดประเสริฐ¹
Nopphakoon Sudprasert

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างสรรค์ศิลป์ การขับเสภาละคร เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ศิลป์ การขับเสภาละคร เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ และเพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ซึ่งผู้วิจัยมีความสนใจและใคร่ที่จะเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการขับเสภาจากวรรณคดีไทยให้ชาวต่างชาติได้รับชมและรับฟังบทบาทเนื้อเรื่องได้อย่างเข้าใจ โดยจะสร้างสรรค์ในรูปแบบการขับเสภาตอนที่ได้กล่าวมา แปลเป็นภาษาอังกฤษแบบวรรคตอนของกลอนสุภาพ ตามบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ในมิติทางด้านคีตศิลป์ไทยแบบใหม่ เพื่อเป็นการสร้างสรรค์

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำคณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
E-mail: nop959@hotmail.com

การขับเสภาในรูปแบบภาษาอังกฤษ เพื่อสามารถนำไปจัดแสดงในต่างประเทศ เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย ให้เป็นที่ยอมรับ และสร้างงานทางด้านศาสตร์ ศิลปะไทยของชาติไทย ผลการศึกษา ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ศิลปินแห่งชาติ และผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะทาง เพื่อให้ได้ความรู้และแนวทางที่เหมาะสม นำไปใช้ในการสร้างสรรค์งานเป็นบทกวีภาษาอังกฤษ ได้ครบถ้วน แบ่งวรรคคำ ให้ถูกต้องฉันทลักษณ์กลอนเสภาตามภาษาต้นฉบับ รวมทั้งทำการบันทึกโน้ต และบันทึกเสียง ผลการศึกษาเชิงวิเคราะห์ ผู้วิจัยใช้หลักการแปลแบบตีความ ร้อยกรอง และใช้หลักการแปล แบบเอาคำและการแปลแบบเอาความ โดยได้เลือกใช้การแปลคำแบบตรงตัว มีความหมายแฝง การแปลโดยอิสระ หรือ การใช้คำทับศัพท์ซึ่งจะขึ้นอยู่กับลักษณะประโยค บทกลอนของภาษาต้นฉบับ

คำสำคัญ: กระบวนการสร้างสรรค์ศิลป์ ขับเสภา ละครื่องขุนช้าง
ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาควิชาภาษาอังกฤษ

Abstract

The purpose of the English version of The Art Creating Process of Khap Se-Pha (Thai Verse) for Lakorn Khun Chang Kun Phaen Episode “Khun Phan Abducted Nang Wan Thong” was to examine the Art Creating Process of Khap Se-Pha (Thai Verse) for Lakorn Khun Chang Khun Phaen Episode “Khun Phan Abducted Nang Wan Thong.” The researcher sought for foreigners to learn about Khap Se-pha (Thai verse) performances of Thai literature while also appreciating and comprehending the lyrics. The creation was a Khap Se-pha performance in which the selected episode from King Rama II’s work was translated into English while preserving the format of Klon Suphap (a Thai octameter poem). The performance of Khap Se-pha in English was regarded as a new dimension for Thai vocal music art and opened the opportunity for Thai cultural art to be exhibited abroad and acknowledged on an international scale. The following was the procedure for creating art: This study was inspired by the performance of Khap Se-pha by Khun Chang Khun Phaen, in which the researcher was captivated by the beautiful poetic lyrics of King Rama II as well as the inserted songs. The episode was chosen based on the opinions gathered from interviews with national artists and specialised experts regarding its suitability and eligibility for translation. The English version followed the format of a traditional Thai octameter poem. The voice and musical notes were recorded. For the study’s analytical results, the poem was translated using both literal and non-literal translation techniques. The translation techniques included

word-by-word translation, translation of connotative meaning, free translation, and transliteration, depending on the poetic nature of the original language's sentences.

Keywords: Art creating process, Khap Se-pha, Lakhon Khun Chang Khun Phaen Episode “Khun Phaen Abducts Nang Wan Thong”, English version.

บทนำ

การขับเสภา เป็นการละเล่นที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยและในราชสำนักมาเป็นเวลายาวนาน ตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย การละเล่นเสภาในยุคนั้นเป็นการร้องทำนองลำนำให้เข้ากับการขับกรับ โดยใช้เรื่องขุนช้างขุนแผนในการขับ ต่อมาในยุคต้นรัตนโกสินทร์ มีความนิยมที่จะแต่งบทเสภาขึ้นไว้ใช้ขับแทนที่จะเป็นการด้นกลอนสด พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็ทรงโปรดการละเล่นนี้อยู่มาก ได้ทรงปรับปรุงการเล่นเสภาขึ้นหลายประการ อาทิ โปรดให้กวีในราชสำนักแต่งบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนขึ้นใหม่ แต่ที่สำคัญยิ่งคือโปรดให้มีปี่พาทย์เข้ามาประกอบการขับเสภา (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2470, น.37)

รูปแบบการแสดงปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยต่าง ๆ จนถึงปัจจุบันแต่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ และนิยมนำมาขับเสภาในเรื่องขุนช้างขุนแผน ในปัจจุบันการขับเสภายังมีปรากฏอยู่ในการบรรเลงวงปี่พาทย์เสภา และการแสดงละครเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนในรูปแบบดั้งเดิม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการขับเสภาจากวรรณคดีไทยให้ชาวต่างชาติได้รับชมบทบาทและรับฟังเนื้อเรื่องได้อย่างเข้าใจ โดยจะสร้างสรรค์การขับเสภาละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาควิชาภาษาอังกฤษ ในรูปแบบการขับเสภาจากบทวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนตอนที่ได้กล่าวมาแปลเป็นภาษาอังกฤษแบบวรรคตอนของกลอนสุภาพตามบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 นำมาบรรจูลำทำนองเสภา และทำนองเพลงสองชั้น ขับเสภาและขับร้อง ในวงปี่พาทย์เสภา ในมิติทางด้านคีตศิลป์ไทยแบบใหม่ เพื่อเป็นการสร้างสรรค์การขับเสภาในรูปแบบภาษาอังกฤษ เพื่อสามารถนำไปจัดแสดงในต่างประเทศ เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย ให้เป็นที่ยอมรับ และสร้างงานทางด้านศาสตร์คีตศิลป์ไทยของชาติไทย ให้มีความเป็นสากลสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ศิลป์ การขับเสภาละคร เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ
2. ศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี

วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ศิลป์ การขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ อาศัยการสนทนา เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลพูดคุย ชักถาม ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้นำมาศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์ศิลป์การขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ

การสร้างสรรค์ผลงาน

- 1) การสร้างแนวคิดการสร้างสรรค์การขับเสภาภาษาอังกฤษ
- 2) การแปลบทไหว้ครูและวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นภาษาอังกฤษ
- 3) การแบ่งคำวรรคตอนภาษาอังกฤษจากบทวรรณคดีให้เหมาะสมกับการบรรจุกทำนองขับเสภา และเพลงขับร้อง
- 4) บรรจุกทำนองขับเสภาและบรรจุเพลงขับร้องในบทละครเสภาภาคภาษาอังกฤษ

5) ฝึกซ้อมการขับเสภาละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ

6) นำเสนอผลงานสร้างสรรค์การขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ ต่อผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ

7) ปรับแก้ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ

8) บันทึกการขับเสภาละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ ร่วมกับวงปี่พาทย์เสภา

9) เผยแพร่การแสดงสู่สาธารณชน

การตรวจสอบคุณภาพของผลวิจัย

1) ตรวจสอบคุณภาพผลงานจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาอังกฤษ การแปลภาษาไทยในด้านวรรณกรรมเป็นภาษาอังกฤษ

2) ตรวจสอบคุณภาพผลงานจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านดุริยางคศิลป์

3) ตรวจสอบคุณภาพผลงานจากผู้เรียบเรียงจัดทำบทละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ของกรมศิลปากร และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

ผลการวิจัย

การสร้างแนวคิดการสร้างสรรคศิลป์การขับเสภาภาษาอังกฤษ ผู้วิจัยมีความสนใจในการขับเสภาจากประสบการณ์การทำงานในปัจจุบันที่มีการเรียนการสอนเป็นส่วนหนึ่งในรายวิชาของคีตศิลป์ไทย ในหลักสูตรศิลปบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ไทย ในรายวิชาทักษะคีตศิลป์ไทย 2 ซึ่งในรายวิชานี้จะมีการเรียนการสอนการขับกรับเสภา และการเรียนตั้งแต่การขับเสภาไหว้ครูการขับเสภาทั่วไป โดยผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการและขั้นตอนการสร้างสรรคศิลป์ การขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ

การคัดเลือกบทละครเสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ฉบับพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาแปลเป็นภาษาอังกฤษ ใช้วิธีการแปลจากวรรณคดีไทยเป็นภาษาอังกฤษที่ใช้หลักการแปลแบบตีความร้อยกรอง และวิธีแปลคำกึ่งตรงตัว เพื่อให้บทละครภาคภาษาอังกฤษ มีความหมายใกล้เคียงกับบทละครภาคภาษาไทยให้มากที่สุด และพยายามแปลให้ความหมาย มีความใกล้เคียง ให้ผู้ฟังฟังแล้วเกิดความเข้าใจ ในเนื้อความ ซึ่งบางคำ ใช้คำทับศัพท์หลาย ๆ คำที่เป็นคำเฉพาะ เช่น ชื่อตัวละคร ชื่อต้นไม้ ดอกไม้ ซึ่งคำบางคำก็คงต้องใช้ทับศัพท์เพื่อให้คงความเป็นไทยของเรา และสามารถสื่อสารให้เข้าใจในเนื้อความได้ชัดเจนที่สุด สามารถนำมาแบ่งวรรคตอนในการขับเสภาและการขับร้องได้ ผู้วิจัยจึงต้องนำหลักทฤษฎีการแปล (วิลยา วิวัฒน์สร, 2544) เข้ามาใช้ในการแปล ได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน ของบทละครเสภา เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนีได้อย่างใกล้เคียงกับความหมายของบทละครภาษาไทยที่สุด ผู้วิจัยได้นำบทมาตัดต่อและบรรจบทเพลงที่มีอยู่เดิมบ้าง เช่น เพลงแขกลพบุรี เพลงเชิดจีน และเพลงแขกบรเทศ เป็นต้น มาบรรจุลงในบทที่เป็นบทละครเป็นบทดั้งเดิมของเพลงที่ปรากฏอยู่แล้ว ส่วนบทอื่น ๆ ก็ได้ นำการขับเสภาแบบไทยมาใช้ในการทำนองในบทของขุนแผน และใส่บรรจุเพลงต่าง ๆ ตามบทบาท อารมณ์ของตัวละครในการแสดงดังบทละครเสภา เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี และการแบ่งคำวรรคตอนภาษาอังกฤษจากบทไหว้ครูเสภาและบทวรรณคดี เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ให้เหมาะสมกับการบรรจุทำนองการขับเสภาและการขับร้อง โดยผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการขับร้องเพลงไทย (ท้วม ประสิทธิกุล, 2535) มาใช้ในการขับเสภาและการขับร้องบทละครเสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ และผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการสร้างสรรคศิลป์ (ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์, 2563) มาใช้ในการสร้างสรรคการขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ ในมิติใหม่ทางด้านคีตศิลป์ไทย ดังนี้

Sepha Drama: Khun Chang Khun Phaen

Episode: Khun Phaen Abducts Wanthong

Literature by His Majesty the King Phra Phutthaloetla Naphalai
(Assistant Professor Dr.Noppakhun Sudprasert: script writer)

Two hands raise up and Wantha

"Pay respect to Buddha and Dharma	The holy Sangha duly so
Ganges and Jumna are here	The Frontier Sumeru, world's renown
Earth, water, wind, fire, all four	are the core elements of us all
Pay respect to father and mother	All the great teachers as recall
Narayana, ruler of us all	slumbers under Celestial Sea
Seats on the throne of Naga King	Eyes closing, not awake to any
Holding Conch, Mace, Chakra, all three	Avatars into Lord Rama
Pay respect to Brahma the deity	gracefully riding swan flies afar
Pay respect to Lord Shiva	Lord Narai Ramathibodi
Pay homage to hermits and Gandharvas	Vishnu Deva all mighty
Creation of all artistry	Since the beginning of the earth"

- Piphat plays the Thayoi melody -

(Khun Phaen walks forward, Wanthong follows)

- Singing of the song Khaek Lopburi -

"I bid you farewell, O Lamduan	And Kedkaew, Phikul, Yisun See
I will be far away from thee	O Jampee, when I'll see you again
The sweet fragrance will fade	Decay and lose good smell
The blooms will all wilt and frail	Soon they will wither in no time
Goodbye my fruitful little trunks	My heart sunk going to the wild
Far away in forest, I'll reside	Mosquitoes and lice will crawl through
Roots of trees will be my pillow	Starlight will shine through bamboos"
Walking down the stair, sorrow grew	Heart broke in two, the eyes burned

- Pi Phat plays the Oad melody -

- Sepha recitation -

Khun Phaen said, "My dear, don't cry	It's not long and you'll return
Be with me, admiring leaves and ferns	sit back and watch swans play
In a month I will send you back	Another month, I will take you again
No need to cry or resent	No one knows when he'll be over you

Beside him, are you happy? Be with me you'll be rejoiceful
The rich's not always better than the poor Which is good, you will know, keep in mind"

- Singing of the song Thep Thong -

"No more word, O you paramour Annoy me no more I'll decline!
How can I be with you for long time Can I believe you? do you deceived me?
No one ask you to pick me up Then take me back here unwillingly
To be embarrassed by people here No! I don't go with thee, I pray you"

- Singing of the song Thong Yon -

"I only teased you, my dear Pray hear me please be assured
I adore you, O my heart is pure You will be secured with only me."

- Instrumental part of the song Thong Yon -

(Khun Phaen consoles Wanthong)

(Simok horse comes forward)

- Singing of the song Cherd Cheen -

Khun Phaen said then leads Simok horse The saddle across is gleaming
Swiftly like the blowing wind "We're going, my dear, come ride."
He soothed her and whispered, "This steed offers great flight
Sweet heart, don't be terrified The beast is tired of waiting."
Wanthong clapped both her hands anxiously stood there staring
"Don't be mad at me, darling Let us both ride you without fear."
Khun Phaen brought her near the horse Tamed Simok by rubbing its rear
Took Wanthong's hand and drew her near She shrieked when the beast licked her palm

- Singing of the song Khaek Borathet -

"O fairest, why are you so afraid? Do not fret, I won't bring you harm
Jump up here into my arms." She took time, her heart throbbed

- Singing of the song Khaek Borathet Song Chan -

Wanthong stood there, hesitated Khun Phaen pressed Simok, its head stooped
Good horse kept still did not move Heart resolved, she drew herself close

- Singing of the song Khaek Borathes Chan Diaw -

Both hands hugged her man tightly Khun Phaen smiled teasingly, humorous
Turned his head to her, face lit up, "Shall I kiss you before we go?"

- Pi Phat plays the Cherd melody -

(Khun Phaen takes Wanthong onto a horse and out of the stage)

- End of performance -

ภาพที่ 1 QR CODE ไฟล์เพลง
การขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี
ภาคภาษาอังกฤษ
(นพคุณ สุตประเสริฐ, 2564)

ภาพที่ 2 QR CODE โน้ตเพลง
การขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี
ภาคภาษาอังกฤษ
(นพคุณ สุตประเสริฐ, 2564)

อภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. สรุปผลการศึกษาระบบการสร้างสรรคศิลป์ การขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผน พานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษจากการศึกษาผู้วิจัยได้ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารตำรางานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะทางแล้วนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและจัดกระบวนการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) ขั้นตอนการคัดเลือกทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์จากศิลปินแห่งชาติ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะทางผู้วิจัยสรุปได้ว่า การศึกษาระบบการสร้างสรรคศิลป์นี้ ได้มีแนวคิดที่ได้จากการขับเสภาในละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ซึ่งผู้วิจัยมีความประทับใจในบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 ตัวละครเอกในเรื่องคือ ขุนแผน นางวันทอง ม้าสีหมอก มีเพลงที่บรรจุขับร้อง เช่น เพลงแขก ลพบุรี สองชั้น เพลงเชิดจีน เพลงแขกบรเทศ เกา ขับเสภา ในตอนนี้ที่มีความไพเราะเหมาะสม ได้อรรถรสในการฟังทั้งการแสดงก็มีความสนุกสนาน ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกบทมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้โดยได้สัมภาษณ์ศิลปินแห่งชาติและผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะทางเพื่อให้ได้ความรู้และแนวทางที่เหมาะสม สามารถนำไปใช้ในงานสร้างสรรค์เป็นบทภาคภาษาอังกฤษได้ โดยได้รับการพิจารณาคัดเลือกบทละครเสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี จากท่านผู้เชี่ยวชาญ ศิลปินแห่งชาติ และท่านผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านดุริยางคศิลป์ไทย โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกบทที่จะนำไปแปลเป็นภาษาอังกฤษมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

- เป็นบทละครเสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอนขุนแผน พานางวันทองหนี บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ที่ได้รับความนิยมและนำมาใช้จัดการบรรเลง-ขับร้อง ประกอบการแสดงที่เคยได้รับความนิยม

- เป็นบทละครเสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ที่มีการบรรยายถึงการลี้ภัยด้วยความอาลัยอาวรณ์ต่อสภาพความเป็นอยู่ของนางวันทองที่มีความผูกพันต่อความสุขในเรือนขุนช้าง ซึ่งมีบทกลอนเสภาที่ไพเราะและมีความหมายอันสัมพันธ์กับการแสดงออกของตัวละครอย่างนางวันทองที่เป็นตัวละครเอกในเรื่องนี้

- เป็นบทละครที่ได้รับความนิยม ที่โบราณจารย์ได้นำบทละครบางบทมาบรรจุใส่บทเพลงที่ได้รับความนิยมจนมาถึงปัจจุบัน เช่น เพลงแขกลพบุรี เถา เพลงแขกบรเทศ เถา และเพลงเชิดจีน เป็นต้น ซึ่งเป็นบทและตอนที่มีบทประพันธ์ที่ไพเราะและความหมายชัดเจนที่ได้รับการนิยมนิยด้วยบทกลอนต่าง ๆ ที่ได้นำมาบรรจุเพลงที่ได้รับความนิยมมาจนถึงปัจจุบัน

- เป็นบทละครที่สามารถนำมาแปลเป็นภาษาอังกฤษแบบเอาความและตีความเป็นภาษาอังกฤษได้ชัดเจนเข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้ในการบรรเลงขับร้องขับเสภาได้เป็นอย่างดี

- บทละครเสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี มีตัวละครเอกของเรื่องคือ ขุนแผน นางวันทอง ม้าสีหมอก มีการดำเนินเรื่องที่สนุกสนาน น่าติดตามและผู้ชมผู้ฟังเข้าใจง่าย

2) การดำเนินการสร้างสรรค์งานการขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี

- การสร้างแนวคิดการสร้างสรรคการขับเสภาภาษาอังกฤษ ผู้วิจัยมีความสนใจในการขับเสภามาจากประสบการณ์การทำงานในปัจจุบัน ที่มีการเรียนการสอนเป็นส่วนหนึ่งในรายวิชาของคิตศิลป์ไทยในหลักสูตรศิลปบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ไทย ในรายวิชาทักษะคิตศิลป์ไทย 2 ซึ่งในรายวิชานี้จะมีการเรียนการสอน การขับรับเสภาและการเรียนตั้งแต่การขับเสภาไหว้ครู การขับเสภาทั่วไป ในบทละครเสภา เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน

- การแปลบทไหว้ครูและวรรณคดีเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ ผู้วิจัยได้คัดเลือกบทไหว้ครูของครูแจ้ง คล้ายสีทอง (ศิลปินแห่งชาติ) และเป็นต้นแบบทางร้องของกรมศิลปากรที่นิยมนำมาเผยแพร่และใช้ในการขับไหว้ครูในกรมศิลปากร โดยคัดบทตอนเฉพาะสำคัญมาแปลเป็นภาษาอังกฤษ
- การแบ่งคำวรรคตอนภาษาอังกฤษจากบทไหว้ครูเสภาและบทวรรณคดี เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ให้เหมาะสมกับการบรรจุนำนองการขับเสภาและการขับร้อง
- การบรรจุนำนองขับเสภา และบรรจุเพลงขับร้องในบทไหว้ครูและบทละครเสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ

2. ในบทละครเสภา เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ได้ใช้วิธีการแปลจากวรรณคดีไทย เป็นภาษาอังกฤษ ที่ใช้หลักการแปลแบบตีความร้อยกรอง และวิธีแปลคำกึ่งตรงตัว เพื่อให้บทละครภาคภาษาอังกฤษมีความหมายใกล้เคียงกับบทละครภาคภาษาไทยให้มากที่สุด และพยายามแปลให้ความหมายมีความใกล้เคียง ให้ผู้ฟังฟังแล้วเกิดความเข้าใจในเนื้อความ ซึ่งบางคำใช้คำทับศัพท์หลาย ๆ คำ ที่เป็นคำเฉพาะ เช่น ชื่อตัวละคร ชื่อต้นไม้ ดอกไม้ ซึ่งบางคำก็คงต้องใช้ทับศัพท์เพื่อให้คงความเป็นไทยของเรา และสามารถสื่อสารให้เข้าใจในเนื้อความได้ชัดเจนที่สุด สามารถนำมาแบ่งวรรคตอนในการขับเสภาและการขับร้องได้ ผู้วิจัยจึงต้องนำหลักทฤษฎีการแปล (วิลยา วิวัฒน์สร, 2544) เข้ามาใช้ในการแปลได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน ของบทละครเสภา เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนีได้อย่างใกล้เคียงกับความหมายของบทละครภาษาไทยที่สุด ดังตัวอย่างในเพลงแขกลพบุรีต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงรูปแบบการแปลบทประพันธ์

คำประพันธ์ภาษาไทย	คำประพันธ์ ภาษาอังกฤษ	ลักษณะการแปล
ลำदनเอ๋ย	O Lamduan	การแปล ความหมายตรงตัว
จะด่วนไปก่อนแล้ว	I bid you farewell	การแปลแบบเอาความ
ทั้งเกิดแก้วพิกุลี่สุน	And Kedkaew, Phikul, Yisun See	การแปล ความหมายตรงตัว
สี	See	การแปลทับศัพท์
จะโรยร้างห่างสิ้น กลิ่นมาลี	I will be far away from thee	การแปลแบบเอาความ
จำปีเอ๋ย	O Jampee	การแปล ความหมายตรงตัว
ก็ปีจะมาพบ	when I'll see you again	การแปล ความหมายตรงตัว

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ศิลป์ การขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ พบประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญ ผู้วิจัยขอนำมาอภิปรายผล ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ตามกระบวนการสร้างสรรค์ศิลป์ การขับเสภาละคร เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ ผู้วิจัยได้มีแนวคิดความประทับใจ ในบทละครเสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ประทับใจในบทละคร

ที่มีความไพเราะของบทกลอนสุภาพ และความไพเราะทางด้านเพลงที่ใช้บรรจุบทร้องมีบทกลอนที่แสดงสื่ออารมณ์ในการฟังได้เป็นอย่างดี ทั้งเพลงแขกลพบุรี เถา เพลงเชิดจีน และเพลงแขกบรเทศ เถา ซึ่งเป็นเพลงที่ได้รับความนิยม โดยบทละครตอนนี้ ได้รับการพิจารณาตรวจสอบและได้รับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ศิลปินแห่งชาติ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดุริยางค์ศิลป์ และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแปลภาษาอังกฤษ ซึ่งจะต้องนำข้อมูลต่าง ๆ มาใช้เป็นแนวทาง ในการคัดเลือกบท และแปลบทละครเสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

- 1) การสร้างแนวคิดการสร้างสรรค์การขับเสภา บทละครเสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาควิชาภาษาอังกฤษ
- 2) การคัดเลือกบทไหว้ครูเสภา บทละครเสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี มาแปลเป็นภาษาอังกฤษ
- 3) การแบ่งคำวรรคตอนบทไหว้ครูเสภา และบทละครเสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาควิชาภาษาอังกฤษ ให้ถูกต้องตามความหมายและศัพท์ภาษาอังกฤษ
- 4) การบรรจุทำนองขับเสภา และบรรจุเพลงขับร้องในบทไหว้ครูเสภา และบทละครเสภา เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ให้เหมาะสมกับบทบาทของตัวละคร อารมณ์ที่ถูกต้องตามความหมายของบทละครได้อย่างถูกต้อง

ประเด็นที่ 2 ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ตามกระบวนการ การขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี แปลจากร้อยกรองในวรรณคดีไทยเป็นภาษาอังกฤษ โดยใช้หลักการแปลแบบตีความร้อยกรอง และวิธีการแปลคำกึ่งตรงตัวซึ่งเหมาะกับการแปลกวีนิพนธ์หรือวรรณคดีที่เป็นร้อยกรอง ผู้วิจัยสังเกตเห็นได้ว่าการแปลแบบเอาความมากที่สุด เหตุเพราะว่าบทร้อยกรองในภาษาไทย ซึ่งเป็นภาษาต้นฉบับ มีการประพันธ์ที่ใช้ศัพท์สละสลวย เพื่อสร้างความคล้องจองตามระบบฉันทลักษณ์ของไทย

และความหมายของคำที่ใช้ในการประพันธ์หรือยกรอนั้นจะต้องแปลอีกชั้น ฉะนั้นการใช้ภาษาอังกฤษ แปลจากภาษาต้นฉบับจะไม่สามารถแปลแบบเอาคำหรือความหมายตรงตัวได้เลย (Larson, 1998)

ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างสรรค์ศิลป์ การขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาควิชาภาษาไทย มีข้อเสนอแนะว่าผู้วิจัยท่านอื่นสามารถสร้างสรรค์ทางขับร้อง ภาควิชาภาษาไทยในบทละคร หรือบทโขนในตอนอื่น ๆ ได้ เพื่อเป็นการพัฒนา ทางด้านคีตศิลป์ไทย ดนตรีไทย และนาฏศิลป์ไทยให้สู่ระดับสากลในอนาคตได้

เอกสารอ้างอิง

- นพคุณ สุดประเสริฐ. (2564). *QR CODE โน้ตเพลงการขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาควิชาภาษาอังกฤษ*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- _____. (2564). *QR CODE ไฟล์เพลงการขับเสภาละครเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาควิชาภาษาอังกฤษ*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- ณรงค์ชัย ปิฎกักรัตน์. (2563). *ทฤษฎีเพื่อการวิจัยและสารัตถบทดนตรี*. ลพบุรี: นาฏดุริยางค์.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2470). *ตำนานเสภา*. พระนคร: ไทย.
- ท้วม ประสิทธิกุล. (2535). *ท้วม ประสิทธิกุล*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- วัลยา วิวัฒน์ศร. (2545). *การแปลวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Larson, M.L. (1998). *Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence*. Lanham: University Press of America.

การชลประทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว:

มุมมองเชิงนโยบาย¹

Irrigation Affair in King Rama VII Reign:

Policy perspective

(Received: Sep 15, 2022 Revised: Dec 20, 2022 Accepted: Dec 25, 2022)

ศิริศิลป์ จุ้ยเจริญ²

Siwasin Juicharoen

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการชลประทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะการศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อนโยบายและข้อจำกัดของพัฒนาการชลประทานในช่วงเวลาดังกล่าว การศึกษานับนี้อาศัยวิธีการทางประวัติศาสตร์เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษา พบว่าการชลประทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจากแผนโครงการชลประทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและเริ่มมีการขยายโครงการไปนอกพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา อย่างไรก็ตามการพัฒนาการชลประทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวประสบปัญหาขาดแคลนงบประมาณ

¹บทความฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาระบบชลประทานของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2468-2477” โดยการสนับสนุนของพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันพระปกเกล้า ทั้งนี้ทางพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันพระปกเกล้าอาจจะไม่เห็นด้วยกับข้อคิดเห็นและข้อแนะนำของผู้วิจัยได้

²นักวิจัยประจำสถาบันอาณาบริเวณศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: tiara.siwasin@gmail.com

การแบ่งทรัพยากรเพื่อดำเนินโครงการพัฒนาประเทศอื่น ๆ ในช่วงเวลาดังกล่าว ยิ่งทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินโครงการชลประทาน สภาพการณ์ดังกล่าว ดำเนินต่อเนื่องไปจนถึงหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 และสิ้นรัชกาล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำสำคัญ: ระบบชลประทาน พัฒนาการระบบชลประทาน
ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

Abstract

This article is a study on the irrigation affair, especially the study of limitations of irrigation affair in the reign of King Rama VII. The study used historical method to analyze data and documents. The results of the study reveal that irrigation affair in King Rama VII reign was developed as a result of the irrigation project plans during the reign of King Rama VI. In this reign, the project began to be extended outside the Chao Phraya River Basin. However, the irrigation development during the reign of King Rama VII faced a shortage of budget and the allocation of resources to carry out other development projects, which resulted in a delay to the implementation of the irrigation projects. This situation continued until after the Siam Revolution of 1932 and the end of the reign.

Keywords: Irrigation system, Irrigation Development, Economic and Social History, King Rama VII.

1. บทนำ

การจัดการน้ำหรือการชลประทานที่ยั่งยืนเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อมนุษยในปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนเป็นหนึ่งในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goal: SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ (องค์การสหประชาชาติ, 2565) การที่จะทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงน้ำที่ดีเพื่ออุปโภคและบริโภคนั้น รัฐต้องสร้างความมั่นคงและสร้างระบบการจัดการให้ประชาชนสามารถเข้าถึงน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคที่ครอบคลุมทั้งสุขอนามัยที่ดีสำหรับทุกคน อย่างไรก็ตามการบริหารจัดการน้ำก็มีต้นทุน ดังนั้น การวางลำดับความสำคัญในการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนจึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับประเทศไทย ปัญหาการจัดการน้ำมีการถกเถียงและดำเนินการมาอย่างยาวนานในทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจพึ่งพิงภาคเกษตรกรรม

ขณะที่การศึกษาเรื่องราวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477) มักจะเป็นประเด็นศึกษาทางการเมืองและเศรษฐกิจ ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมีไม่มากนัก (วีรวัลย์ งามสันติกุล, 2559, น. 97; ศราวุฒิ วิสาพรม, 2556) ประเด็นหนึ่งที่ที่น่าสนใจ คือการจัดการชลประทานในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งทางการเกษตรและอุตสาหกรรมของประเทศ อีกทั้งในรัชสมัยของพระองค์ต้องรับความเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ดังนั้น การศึกษาการชลประทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเป็นการเลือกประเด็นการพัฒนาประเทศมาศึกษา ก่อนที่ประเทศสยามหรือไทย (ต่อไปจะใช้คำว่า “สยาม”) เพื่อสะท้อนให้เห็นภาพรวมของการชลประทานของประเทศในปลายยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ซึ่งโครงการเหล่านี้ได้อยู่ภายใต้ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจและข้อถกเถียงในการจัดสรรทรัพยากรของรัฐก่อนการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 และยังเป็นการเติมเต็มองค์ความรู้เกี่ยวกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่รอบด้าน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาการชลประทาน ปัญหาและข้อจำกัดของการชลประทาน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2468-2477

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาโดยใช้กระบวนการศึกษาทางประวัติศาสตร์ (Historical research) ศึกษาจากเอกสารร่วมสมัยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เอกสารด้านชลประทานของกระทรวงเกษตรธิการ เอกสารส่วนบุคคล หนังสือ วารสารที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรมและการชลประทาน รวมทั้งงานวิจัย และงานศึกษาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการชลประทาน ทั้งนี้จะดำเนินการศึกษาในรูปแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) เป็นรูปแบบหลัก

4. ผลการวิจัย

4.1 การชลประทานก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

การจัดการชลประทานสมัยใหม่ในสยามมีจุดเริ่มต้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เศรษฐกิจและสังคมสยามกำลังประสานตนเองเข้ากับศูนย์กลางโลกจากชาติตะวันตกภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษใน พ.ศ. 2398 และประเทศตะวันตกอื่น ๆ สยามเป็นพื้นที่สำคัญของการปลูกข้าวและสินค้าอื่น ๆ เช่น ไม้สัก ดีบุก เพื่อส่งออกไปยังตลาดโลก รัฐบาลสยามต้องสร้างโครงสร้างพื้นฐาน

เพื่อสนับสนุนการขยายตัวทางการเกษตรและการค้า อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐบาลจะมีความสนใจในการจัดการชลประทานเพื่อเชื่อมโยงระบบคลองและสนับสนุนการขยายพื้นที่การเพาะปลูก แต่รัฐบาลยังไม่มีต้นทุนเพียงพอในการลงทุน รัฐบาลจึงอนุญาตให้เอกชนดำเนินการสัมปทานและเป็นการถือกำเนิดขึ้นของบริษัท ชุคคลองแลคูนาสยาม จำกัด ที่ดำเนินกิจการระหว่างช่วงทศวรรษ 2430-2440 บริษัทดำเนินงานในพื้นที่รังสิตในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของเอกชนยังไม่บรรลุผลได้ตามที่รัฐบาลต้องการ ดังนั้น รัฐบาลสยามจึงเริ่มดำเนินการโครงการชลประทานสมัยใหม่โดยคำแนะนำของชาวต่างประเทศ โครงการชลประทานขนาดใหญ่ได้รับการนำเสนอจากโครงการของโฮมาน วัน เดอร์ ไฮเด (Homan van der Heide) ใน พ.ศ. 2445 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และโครงการของเซอร์โทมัส วอร์ด (Thomas Ward) ใน พ.ศ. 2458 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (สุนทรีย อาสะไวย์, 2521) โครงการเหล่านี้เป็นโครงการชลประทานขนาดใหญ่ที่ต้องใช้ต้นทุนสูงและใช้เวลาในการดำเนินงานเป็นระยะเวลานาน ทำให้โครงการชลประทาน โดยเฉพาะโครงการของเซอร์โทมัส วอร์ด (Thomas Ward) ได้รับการสานต่อในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

4.2 การพัฒนาการชลประทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง พ.ศ. 2468-2477 สยามประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ อันเป็นผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 1 แต่โครงการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ยังมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งการลงทุนเกี่ยวกับการคมนาคมทางบกและการคมนาคมทางน้ำ รวมถึงการส่งเสริมการเกษตรกรรม หนึ่งในนั้นคือโครงการชลประทาน

4.2.1 การจัดการราชการเกี่ยวกับกรมชลประทาน

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์สมบัติใน พ.ศ. 2468 รัฐบาลมีนโยบายสร้างดุลยภาพในการจัดการงบประมาณ (หจข. ร.7 กษ.1/2) ซึ่งส่งผลกระทบต่อหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งกระทรวงเกษตรธิการ เจ้าพระยาพลเทพ (เฉลิม โกมารกุล ณ นคร) เสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการในเวลานั้นต้องจัดการโครงสร้างและตัดทอนงบประมาณภายในหน่วยงาน ทำให้โครงการชลประทานได้รับผลกระทบไปด้วย

จากเดิมกระทรวงเกษตรธิการมีองค์กรภายใต้บังคับบัญชาจำนวน 9 หน่วยงาน คือ กองบัญชาการ กรมทะเบียนที่ดิน กรมเพาะปลูก กรมราชโลหกิจแลภูมิวิทยา กรมรังวัดที่ดิน กรมป่าไม้ กรมทตน้ำ กองออกโฉนดที่ดิน และกองเกษตร ได้มีการลดเหลือ 8 หน่วยงาน คือ กรมบัญชาการ กรมทะเบียนที่ดิน กรมเพาะปลูก กรมรังวัดที่ดิน กรมราชโลหกิจแลภูมิวิทยา กรมทตน้ำ กรมป่าไม้ และกองเกษตร เจ้าพระยาพลเทพ (เฉลิม โกมารกุล ณ นคร) ลดความซ้ำซ้อนในโครงการสร้างบังคับบัญชาและตัดทอนรายจ่ายประจำ โดยเฉพาะเรื่องของเงินเดือนข้าราชการ มีการปลดข้าราชการ ทั้งข้าราชการชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเจ้าพระยาพลเทพพิจารณาจากอายุของการปฏิบัติงานของข้าราชการที่เข้าเกณฑ์ได้รับบำเหน็จบำนาญเป็นส่วนใหญ่ ส่วนข้าราชการชั้นผู้น้อยให้มีการพิจารณาจากโอกาสในอนาคตที่จะสามารถหาอาชีพใหม่ได้ การจัดการของเจ้าพระยาพลเทพ (เฉลิม โกมารกุล ณ นคร) ค่อนข้างเป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังพระราชหัตถเลขาของพระองค์ต่อเสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ ความว่า

“... ตามโครงการที่เจ้าพระยาพลเทพวางไว้ใหม่นี้เห็นด้วยเป็นส่วนมาก กรมเพาะปลูกนั้นเราเห็นว่าจะต้องเป็นกรมสำคัญต่อไป จะต้องทำนุบำรุงให้มากในภายหน้า การทตน้ำจะเป็นประโยชน์จริงต่อเมื่อชาวนารู้วิธีใช้ระบายน้ำให้เหมาะกับความต้องการ ซึ่งจะเป็นการจำเป็นที่

เราจะสอนให้รู้ในภายหน้า เวลานี้ชาวนาบางจำพวกไม่เห็นประโยชน์ของการท่อน้ำ เพราะใช้น้ำไม่เป็น ...” (หจช. ร.7 กษ.1/2)

จากพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับกิจการ 2 เรื่องภายใต้บังคับบัญชาของกระทรวงเกษตรราธิการ ได้แก่ กิจการของกรมเพาะปลูกกับกรมท่อน้ำ สยามกำลังพยายามบำรุงกิจการเพาะปลูกให้มีประสิทธิภาพ ส่วนปัญหาด้านการท่อน้ำหรือการชลประทานนั้นเป็นปัญหาการขาดความรู้ของราษฎรในการใช้ประโยชน์จากการท่อน้ำ

ต่อมาใน พ.ศ. 2470 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้เปลี่ยนชื่อ “กรมท่อน้ำ” เป็น “กรมชลประทาน” เพื่อให้ความหมายของชื่อหน่วยงานมีความสอดคล้องกับหน้าที่ของหน่วยงาน

“... คำว่า ท่อน้ำ หมายความว่า ความแต่เพียงการปิดกั้นลำน้ำ เป็นการแผนกหนึ่งของการส่งน้ำ ส่วนงานของกรมท่อน้ำได้ปฏิบัติอยู่จริงในเวลานี้ มีการท่อน้ำ ขุดคลอง ส่งน้ำตามลำคลองที่ขุดและใช้เครื่องสูบน้ำต่าง ๆ เพื่อสูบน้ำขึ้นช่วยเหลือการเพาะปลูกทั่วไป หาได้ทำการท่อน้ำอย่างเดียวนอกจากนี้คำภาษาอังกฤษที่เรียกว่า Irrigation นั้นมุ่งหมายถึงการส่งน้ำด้วยวิธีการต่าง ๆ ด้วย ทรงพระราชดำริว่าสมควรจะเปลี่ยนนามกรมท่อน้ำเสียใหม่ให้ตรงกับงานที่ทำอยู่จริง ...” (หจช. ร.7 กษ.2/11)

โดยคำว่า “ชล” เป็นคำสันสกฤต แปลว่า น้ำ ส่วน “ประทาน” เป็นคำสันสกฤต แปลว่า เพิ่มให้ ซึ่งมีความหมายในทางส่งเสริมให้ดีขึ้น ดังนั้น กรมชลประทานจึงเป็นกรมที่มีหน้าที่จัดสรรน้ำของประเทศชาติโดยทุกวิถีทางให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน (กรมชลประทาน, ป.ป.ป.)

4.2.2 โครงการชลประทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การดำเนินงานชลประทานมีอุปสรรคที่สืบเนื่องมาจากรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2465 โครงการชลประทานมีจำนวน 6 โครงการที่ต้องดำเนินการสืบเนื่องต่อในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ 1. โครงการสุพรรณ 2. โครงการเชียงราก-บางเหี้ย 3. โครงการแม่น้ำน้อย 4. โครงการนครนายก 5. โครงการป่าสักเหนือ และ 6. โครงการพายัพหรือโครงการชลประทานในภาคเหนือโครงการเหล่านี้ต้องใช้งบประมาณมากถึง 31,200,000 บาท ในเวลาประมาณ 8 ปี โดยต้องใช้งบประมาณดำเนินการปีละ 3,900,000 บาท แต่รัฐบาลจ่ายงบประมาณให้ได้เพียงปีละ 3,000,000 บาท กรมทตน้ำจึงต้องปรับลดขนาดโครงการเหลือ 4 โครงการ ได้แก่ 1. โครงการสุพรรณ 2. โครงการเชียงราก-บางเหี้ย 3. โครงการนครนายก 4. โครงการชลประทานในภาคเหนือหรือโครงการพายัพ โดยเป็นโครงการใหม่โครงการเดียว คือ โครงการสุพรรณ ส่วนโครงการนครนายกกับโครงการเชียงราก-บางเหี้ยเป็นโครงการที่สืบเนื่องจากโครงการป่าสักใต้ที่เป็นพื้นที่ติดกับโครงการรังสิต ส่วนโครงการพายัพเป็นโครงการที่เกิดขึ้นในพื้นที่ประชากรมีความรู้เรื่องการจัดการน้ำที่ค่อนข้างดีแล้ว (หจข. กษ.12.42/1665)

โครงการชลประทานที่ดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมี 3 โครงการ คือ

1. โครงการเชียงราก-คลองด่าน เป็นโครงการย่อยโครงการหนึ่งในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง โครงการนี้เป็นโครงการที่เน้นการรักษา การระบายน้ำและป้องกันน้ำเค็มที่จะรุกเข้ามายังพื้นที่การเพาะปลูก พื้นที่ของโครงการอยู่บริเวณจ.สมุทรปราการและจ.ฉะเชิงเทรา ในปัจจุบัน โครงการนี้สร้างเสร็จและเริ่มใช้งานได้ใน พ.ศ. 2474 มีพื้นที่

ได้รับประโยชน์จากโครงการเชียงราก-บางเหี้ย ประมาณ 690,000 ไร่ (หจข.ร.7.9/6)

2. โครงการชลประทานโพธิ์พระยา (วัดพริ้ว) เมืองสุพรรณบุรีเป็นโครงการย่อยของโครงการสุพรรณ เนื่องจากมีงบประมาณจำกัด โครงการนี้เป็นการสร้างประตูน้ำและการส่งน้ำให้แก่พื้นที่ทางการเกษตร โดยเริ่มการก่อสร้างใน พ.ศ. 2464 และสร้างแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2479 (หจข. ร.7.9/2)

3. โครงการชลประทานเหมืองแม่แฝก เมืองเชียงใหม่ โครงการนี้เป็นการรวมพื้นที่ 2 พื้นที่ คือ โครงการชลประทานในเขตเมืองลำปางและเมืองเชียงใหม่ตามโครงการพายัพ รัฐบาลได้ตั้งงบประมาณ พ.ศ. 2470 สำหรับจำนวน 2,000,000 บาท เป็นโครงการที่อาศัยความร่วมมือจากราษฎรในพื้นที่ในการจัดการโครงการ และนับเป็นโครงการชลประทานของรัฐหรือฝ่ายหลวงแห่งแรกในภาคเหนือ มีการเริ่มใช้งานส่งน้ำได้ใน พ.ศ. 2478 และส่งน้ำได้อย่างเต็มที่ใน พ.ศ. 2480 (พอพนธ์ อูยานนท์, 2558, 118-119)

นอกจากนี้ รัฐบาลยังออกกฎหมายเพื่อควบคุมการจัดการชลประทานด้วย เช่น การออกพระราชบัญญัติควบคุมการเหมืองฝายและพนัง พ.ศ. 2477 ซึ่งเป็นการรวบรวมกฎหมายข้อบังคับของการชลประทานเหมืองฝายในภาคเหนือตอนบนในอดีตกฎหมายฉบับดังกล่าวจึงเป็นการสร้างความเป็นสมัยใหม่ผ่านการจัดการชลประทาน และทำให้ท้องถิ่นต้องพึ่งพิงเจ้าหน้าที่ของรัฐสมัยใหม่แทนการจัดการของท้องถิ่นแบบเก่า การออกพระราชบัญญัติควบคุมเหมืองฝายและพนัง (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2478) พระราชบัญญัติควบคุมเหมืองฝายและพนัง พ.ศ. 2480 พระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ พ.ศ. 2482 พระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2523 และพระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2526 (สารโณน แวมณี, 2541, น. 20) กล่าวได้ว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า

เจ้าอยู่หัวเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการจัดโครงการชลประทานในหัวเมืองต่าง ๆ นอกจากนั้น กรมชลประทานยังได้เริ่มกล่าวถึงการขยายพื้นที่การชลประทานในพื้นที่ภาคอีสานใน พ.ศ. 2470 อีกด้วย (هجข. สป.2.37/28)

4.2.3 โครงการชลประทานหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะราษฎรได้เชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาเป็นประมุขของรัฐที่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ รัฐบาลใหม่มีแนวทางการดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศตามหลัก 6 ประการ ได้แก่ หลักเอกราชทั้งหลาย หลักความปลอดภัย หลักเศรษฐกิจ หลักเสมอภาค หลักเสรีภาพ และหลักการศึกษา

กระทรวงเกษตรธิการได้รับผลกระทบหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าวด้วย รัฐบาลได้ยุบรวมกระทรวงเกษตรธิการกับกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมเป็นกระทรวงเกษตรพาณิชย์การและใน พ.ศ. 2476 เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงเศรษฐกิจและแยกหน่วยงานภายในเป็น “ทบวง” ได้แก่ ทบวงเกษตรธิการและทบวงพาณิชย์และคมนาคม ต่อมาใน พ.ศ. 2479 รัฐบาลจึงตั้งกระทรวงเกษตรธิการขึ้นใหม่อีกครั้ง ส่วนทบวงพาณิชย์และคมนาคมได้รับการตั้งเป็นกระทรวงเศรษฐกิจ (ธนพงศ์ จิตต์สง่า, 2563-2564, น. 77)

รัฐบาลคณะราษฎรมีนโยบายปรับปรุงระบบคลองเพื่อพัฒนาการเกษตร ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2477 พระสารสาสน์พลขันธ (ลอง สุนทานนท์) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจส่งหนังสือเรียนนายกรัฐมนตรี พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาในเรื่องการหาทางบำรุงแก่ประชาชน โดยหนทางที่พระสารสาสน์พลขันธเห็นว่าเป็นการบำรุงแก่ประชาชนทางหนึ่ง คือ การจัดการและการบำรุงทางน้ำให้ดี

“... ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าควรรัฐบาลจะตั้งกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่กรมชลประทานและกรมโยธาเทศบาลและผู้อำนวยการอื่น ๆ ให้ไปพิจารณาว่าจะชุดคลองที่ตื้น ๆ อยู่ไหนอย่างไรบ้างและเท่าไรตามความสำคัญแห่งการสัญจรและการขนส่งแห่งคลองนั้น ๆ คลองที่ยาว ๆ ถ้าไปตื้นเงินเพียง 1 แสนก็เสียหมดทั้งคลอง ฉะนั้น การชุดคลองที่ตื้นเงินใช้เงินน้อย แต่ประโยชน์มาก ถ้าเปรียบรายจ่ายกับประโยชน์ที่ได้ ข้าพเจ้าไปตรวจการคราวนี้มีราษฎรร้องอยู่มากกว่าคลองตื้นเงินเสียมากขนส่งไม่ได้ ทำให้สินค้าแพงเพราะรอน้ำ หรือน้ำเสียต้องทิ้งเพราะขนส่งไม่ได้เป็นอันมาก ...” (หจข. (2)สร.020650/5)

ประเด็นการจัดการบำรุงทางน้ำนี้ กระทรวงเกษตรราธิการได้มีการรวบรวมข้อมูลและเสนอในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2479 โดยให้ความเห็นว่า กระทรวงมีทรัพยากรจำกัดในการรับผิดชอบในการชุดคลองเพื่อการคมนาคมและการบำรุงรักษาทางน้ำในเวลานั้นเป็นโครงการที่ใหญ่เกินความสามารถของกระทรวง ทั้งงบประมาณและกำลังคน

“... เมื่อพิจารณาประกอบจำนวนผู้คน เครื่องจักร เครื่องมือ ตลอดจนเงินงบประมาณค่าใช้จ่ายเท่าที่กระทรวงเกษตรราธิการมีอยู่อย่างจำกัดในเวลานี้ ก็รู้สึกเป็นการยากที่จะดำเนินการไปได้เป็นผลดี...” (หจข. (2)สร.020650/5)

แนวทางที่กระทรวงเกษตรราธิการเสนอต่อคณะรัฐมนตรีคือ รัฐบาลควรให้กระทรวงเกษตรราธิการได้สะสมต้นทุน ฝึกฝนความเชี่ยวชาญของเจ้าหน้าที่ สะสมเครื่องจักรและเครื่องมือ เมื่อมีความพร้อมแล้วจึงจะดำเนินการตามนโยบาย นอกจากนี้กระทรวงเกษตรราธิการยังเสนอให้มีการแบ่งหน้าที่การรับผิดชอบของกระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยกระทรวงเกษตรราธิการได้แบ่งลักษณะงานการชุดคลองและบำรุงทางน้ำเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. การขุดคลองเพื่อการคมนาคม คือการขุดคลองเพื่อการคมนาคมเป็นหน้าที่ของกรมชลประทานในการดำเนินงานเมื่อมีความพร้อมทั้งส่วนเจ้าหน้าที่ งบประมาณและเครื่องมือ และการรับปรึกษาปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการขุดลอกและการบำรุงรักษาทางน้ำเป็นอำนาจของกรมชลประทาน

2. การบำรุงรักษาทางน้ำ คือการบำรุงรักษาทางน้ำในเขตเทศบาลอยู่ในอำนาจและงบประมาณของเทศบาลนั้น ๆ การบำรุงรักษาทางน้ำนอกเขตเทศบาลจะอยู่ในอำนาจของกรมเจ้าท่า และใช้งบประมาณของกระทรวงเศรษฐกิจ และในพื้นที่นอกเขตเทศบาลและกรมเจ้าท่าให้จังหวัดต่าง ๆ ดูแลรับผิดชอบ

ข้อเสนอของกระทรวงเกษตรราธิการไม่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาล เนื่องจากการจัดการเทศบาลในอยู่ในระยะเริ่มต้นเทศบาลไม่มีศักยภาพดูแลโครงการเหล่านี้ได้ กระทรวงมหาดไทยจึงเห็นว่าควรให้กระทรวงเกษตรราธิการเป็นหน่วยงานหลักในการดูแลโครงการใหญ่ ๆ ไปก่อน ส่วนกระทรวงมหาดไทยพอจะสามารถช่วยงานขนาดเล็กได้ ทำยที่สุดที่ประชุมจึงให้กระทรวงเกษตรราธิการและกระทรวงมหาดไทยหารื้อรายละเอียดกันต่อไป

ส่วนในระดับท้องถิ่น ราษฎรมีความตื่นตัวกับนโยบายการปรับปรุงลำคลองมาก เช่น หลวงประสานสิริราษฎร์ นายอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาครได้เสนอปรับปรุงลำคลองต่าง ๆ และปรับปรุงให้เหมาะกับการสัญจร ซึ่งมีการเสนอเรื่องไปขอความเห็นชอบต่อคณะรัฐมนตรี (ธนพงศ์ จิตต์สง่า, 2563-2564, น. 77)

รัฐบาลคณะราษฎรมีความพยายามเช่นเดียวกับรัฐบาลในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในการจัดการกิจการชลประทานเนื่องจากเศรษฐกิจและสังคมสยามในเวลานั้นยังเป็นสังคมเกษตรกรรมตามหลัก 6 ประการ ข้อที่ 2 ที่รัฐบาลต้องการบำรุงทางเศรษฐกิจสำหรับ

ประชาชน แต่รัฐบาลคณะราษฎรในช่วงปลายทศวรรษ 2470 ได้ประสบปัญหาเกี่ยวกับต้นทุนในการจัดการบำรุงทางน้ำและการชลประทานที่ยังไม่เพียงพอ ดังที่รัฐบาลในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ประสบ

4.2.4 ปัญหาและข้อจำกัดของการดำเนินโครงการชลประทาน ปัญหาประการแรก รัฐบาลสยามต้องประสบกับภาวะเศรษฐกิจโลก ซึ่งมีความซบเซาในช่วงต้นทศวรรษ 2470 รายได้ของรัฐบาลลดลง ราคาสินค้าและวัสดุสำหรับการก่อสร้างมีราคาแพง โครงการที่ดำเนินการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีความล่าช้าและใช้เวลานานในการดำเนินงาน โครงการบางโครงการใช้เวลาถึง 10 ปี ซึ่งนานกว่าที่วางแผนไว้ นอกจากนี้งบประมาณรายจ่ายการลงทุนที่มีการจ่ายจริงระหว่าง พ.ศ. 2472-2476 มีปริมาณลดลงทุกปี เพราะรัฐมีรายได้สำหรับการลงทุนลดลง

ตารางที่ 1 รายจ่ายด้านการลงทุนที่เกิดขึ้นจริงของรัฐบาลสยาม พ.ศ. 2472-2476

หน่วย: บาท

ปี	รายจ่ายด้านการลงทุน
2472	7,405,653
2473	6,468,063
2474	4,872,584
2475	4,000,000
2476	5,996,300

ที่มา: พอพันธ์ อูยานนท์ (2558, น. 98-100)

งบประมาณโครงการชลประทานมีแนวโน้มเช่นเดียวกับภาพรวมรายจ่ายของการลงทุนของรัฐบาล โดยใน พ.ศ. 2474 และ พ.ศ. 2475 รัฐบาลสยามประสบปัญหาการจัดการงบประมาณอีกครั้ง ส่งผลให้รายจ่ายด้านการชลประทานต้องลดทอนไปด้วย โดยเฉพาะใน พ.ศ. 2474 งบประมาณจ่ายด้านการชลประทานต่ำกว่า 1 ล้านบาท เนื่องจากมีการลดงบประมาณถึงร้อยละ 50

ตารางที่ 2 รายจ่ายการลงทุนโครงการชลประทานที่เกิดขึ้นจริงระหว่าง พ.ศ. 2472-2476

หน่วย: บาท

ปี	รายจ่ายด้านการชลประทาน
2472	2,499,907
2473	2,107,505
2474	1,437,208
2475	930,000
2476	1,491,300

ที่มา: พอพันธ์ อุยยานนท์ (2558, น. 98-99)

ปัญหาประการที่สอง การจัดสรรงบประมาณสำหรับโครงการชลประทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับการถกเถียงอย่างมากในเรื่องการลงทุน เนื่องจากรัฐบาลขาดแคลนเงินทุนสำหรับลงทุน นอกจากนี้ผู้มีส่วนตัดสินใจในการกำหนดนโยบายของรัฐบาลยังมีความคลางแคลงใจต่อความคุ้มค่าของโครงการชลประทาน ทั้งเรื่องความล้นเหลือกับผลที่จะได้รับจากโครงการในรูปของผลกำไรจากภาษี แม้ว่าจุดมุ่งหมายของการจัดการชลประทานสมัยใหม่จะเป็นการส่งเสริมการเกษตรกรรมสำหรับประชาชนก็ตาม

การนำเสนอโครงการชลประทานของกรมชลประทาน ใน พ.ศ. 2470 สภาการคลังได้ทำหนังสือให้กระทรวงเกษตรราธิการ ชี้แจง 3 เรื่อง เพื่อแสดงความสมเหตุสมผลของโครงการชลประทานกับ ทุนที่จะนำไปลงทุน ได้แก่ 1. การจัดการชลประทานจะเพิ่มปริมาณข้าว หรือการชลประทานจะเป็นการบุกเบิกที่รกร้างให้เป็นที่ดินเพาะปลูกใหม่ ๆ 2. การชลประทานจะช่วยพัฒนาสายพันธุ์ข้าวที่ดีขึ้นหรือไม่ และ 3. รัฐจะสามารถเก็บอากรค่านาได้เพิ่มมากขึ้นหรือไม่

กระทรวงเกษตรราธิการได้ส่งหนังสือตอบประเด็นต่าง ๆ ของสภาการคลัง ดังนี้

ประการแรก การเพิ่มปริมาณข้าวหรือการเพิ่มปริมาณ พื้นที่เพาะปลูกนั้น โครงการชลประทานในช่วงเวลาดังกล่าวไม่ได้มีเป้าประสงค์ ในการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกอย่างรวดเร็ว แต่เป็นการรักษาการเพาะปลูก ให้มีผลเก็บเกี่ยวที่สม่ำเสมอ ดังข้อความว่า

“... ข้อนี้ ขอบพระทานกราบทูลว่า ความมุ่งหมายสำหรับ การชลประทานที่เปนมามาแต่เดิมนั้น ไม่ได้มุ่งหมายให้เผยแผ่มีนามากขึ้น ในทันทีทันใด แต่จะช่วยให้ทางนี้ไปแต่ที่ละเอียดละน้อยก่อน ส่วนที่ การชลประทานที่ทำขึ้นแล้ว จะช่วยอะไรได้จริง ๆ นั้น ก็คือจะผดุงหรือส่งเสริม การทำนาในบริเวณที่การชลประทานช่วยเหลือนั้น ให้ทำได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ได้ผลดีตลอด คือส่งน้ำท่าที่มีอยู่ตามแม่น้ำลำคลองไปช่วยฝนที่บางครั้งอาจ ยังขาดแคลน หรือจะกล่าวให้ชัดก็คือ การทำนาจะอาศัยแต่ฝนอย่างเดียวไม่ได้ เพราะตามรายงานที่มีมาแล้วแต่เดิม ๆ ว่าฝนมีไม่พอจำนวนหล่อเลี้ยงต้นข้าว ตลอดจนเมล็ดเข้าสู่และเก็บเกี่ยวได้ ฉะนั้นต้องช่วยเหลือในทางทดน้ำและ ส่งน้ำขึ้นไปช่วย การทำนาจึงจะได้ผลเต็มบริบูรณ์ดังที่เสมอไป” (พจข. ร.7.9/6)

ประการที่สอง การชลประทานจะช่วยพัฒนาสายพันธุ์ ของข้าวได้หรือไม่ สำหรับกรมชลประทานแล้ว เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่อง ที่เกินความสามารถที่จะทำได้ เพราะ การสร้างสายพันธุ์ข้าวที่ดีเป็นเรื่อง วิชาการเพาะปลูก การชลประทานช่วยได้เพียงส่งเสริมการเพาะปลูกที่ดีขึ้น

“... ความมุ่งหมายที่จะเคลมไปถึงว่าการชลประทาน ส่งเสริมให้ชนิดเข้าที่ปลูกดีขึ้นนั้น ข้อนี้ขอประทานกราบทูลแต่โดยย่อว่า เข้าที่ปลูกในเขตชลประทานนั้น เมื่อได้รับน้ำหล่อเลี้ยงโดยบริบูรณ์ และถ้าชาวนาทำถูกต้องสมควรให้เหมาะแก่วิธีการเพาะปลูกแล้ว ก็เป็นการแน่ว่าจะได้ส่วนและเมล็ดดีขึ้น แต่จะเพาะชนิดเข้านั้นเองจะเปลี่ยนดีขึ้นไม่ได้ คือ เข้าชนิดใดมีลักษณะสัณฐานอยู่อย่างใด ก็จะเป็นอยู่อย่างนั้น การที่จะส่งเสริมให้เข้าชนิดใด ๆ ดีขึ้นจากเดิมนั้น ต้องอยู่ในประเภทวิชา เพาะปลูก ...” (หจข. ร.7.9/6)

ประการสุดท้าย ในเรื่องของอาคารค่านานี้ เสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการให้ความเห็นว่า จากการสำรวจและเปรียบเทียบสถิติในบริเวณที่มีการชลประทานนั้น ในช่วงก่อนการเปิดการชลประทาน ในโครงการป่าสักใต้ ที่นาก่อนจะมีการชลประทานมีจำนวนที่นาประมาณ 414,677 ไร่ และมีค่านาที่เก็บได้เฉลี่ยตกปีละ 333,483 บาท เมื่อมีการเปิดการชลประทานในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2466-2470 มีจำนวนนาที่ทำได้เฉลี่ยถึง 588,136 ไร่ และสามารถเก็บอาคารค่านาเฉลี่ยปีละ 464,512 บาท เพิ่มขึ้นปีละ 131,129 บาท ซึ่งเป็นรายได้ทางตรงที่รัฐบาลได้รับ นอกจากนี้ รัฐบาลยังสามารถแสวงหารายได้ทางอ้อมประเภทอื่นได้อีก เช่น ค่าธรรมเนียมเรือผ่านประตูน้ำตกประมาณปีละ 21,554 บาท รวมเป็นรายได้ทางตรงเพิ่มขึ้นปีละ 152,583 บาท อย่างไรก็ตามรัฐบาลต้องจัดการบำรุงรักษาปีละประมาณ 2 แสนบาท ทำให้รัฐต้องขาดทุนปีละ 47,417 บาท (หจข. ร.7.9/6) แม้ว่าจะเป็นภาระขาดทุนของรัฐบาลบ้าง แต่ก็ควรเป็นเรื่องที่รัฐบาลน่าจะรับได้และเป็นการเสียสละเพื่อราษฎร และสามารถส่งผลให้เกิดรายได้ทางอ้อมเพิ่มเติมจากความเป็นอยู่ที่ดีของราษฎรขึ้นมาได้ นอกจากนี้รัฐบาลควรดำเนินนโยบายที่ไม่ทำให้ราษฎรเดือดร้อน อีกทั้งการชลประทานเป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมสยามในเวลานั้น การจะเร่งรัดเอาผลประโยชน์จากโครงการที่ไม่สมบูรณ์จึงไม่ใช่เรื่องที่ดี

สำหรับรัฐบาลและราษฎร นอกจากนี้เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการยังได้ชี้แจงการประมาณการของเซอร์โทมัส วอร์ด (Thomas Ward) ว่าค่าનાที่รัฐบาลอาจจะได้รับเพิ่มอยู่ที่ไร่ละ 2 บาทในเขตที่มีการชลประทานสมบูรณ์และไร่ละ 50 สตางค์ในพื้นที่การชลประทานมีไม่สมบูรณ์ เมื่อคิดตามการประมาณการแล้ว รัฐบาลจะมีรายได้จากการเก็บค่านามากกว่าค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาและสามารถใช้ทุนคืนได้ประมาณร้อยละ 3.32 ต่อปี

การนำเสนอโครงการเพื่อขอจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการชลประทาน กรมชลประทานต้องเผชิญหน้ากับการถูกประณามถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากโครงการชลประทานอยู่เสมอ ทั้ง ๆ ที่การดำเนินการชลประทานนั้นจะให้ผลตอบแทนในลักษณะที่ต้องใช้เวลานานและไม่ได้เป็นผลประโยชน์ทางตรงที่จับต้องได้

ปัญหาประการสุดท้าย คือ ปัญหาการแย่งชิงที่ดินในเขตการชลประทาน โดยเฉพาะในเขตชลประทานใหม่ ๆ แม้ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ความรุนแรงของปัญหาดังกล่าวจะไม่ได้รุนแรงเหมือนกับในรัชสมัยก่อนหน้า แต่รัฐบาลยังจำเป็นต้องเข้าไปจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการวางระเบียบและควบคุมการซื้อขายที่ดิน

ใน พ.ศ. 2473 รัฐบาลสยามต้องเผชิญหน้ากับปัญหาพิพาทที่ดินในพื้นที่โครงการชลประทานเชียงราก-คลองด่าน เนื่องจากการเข้ามามากวันซื้อที่ดินจำนวนมากของบริษัทห้างหุ้นส่วนสยามนิกร ซึ่งเป็นบริษัทเอกชนได้สร้างความเดือดร้อนและสร้างกรณีพิพาทระหว่างบริษัทกับราษฎรในพื้นที่อำเภอบางพลีและบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ รวมทั้งบางพื้นที่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงเกษตราธิการจึงต้องเข้าไปเป็นตัวกลางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น สมเด็จพระบรมชนกสรสวรรค์วชิรพินิต เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในเวลานั้น

ได้ทรงเสนอให้มีการออกกฎหมายควบคุมการจัดการที่ดินในพื้นที่และช่วยไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อย่างไรก็ตามรัฐบาลเห็นว่าวิธีการดังกล่าวไม่ใช่การแก้ไขปัญหายั่งยืน แต่รัฐบาลต้องออกกฎหมายที่ดินให้เท่าทันกับสถานการณ์จะเป็นการแก้ไขปัญหาก็ถาวรได้ ดังนั้นปัญหาพิพาทในพื้นที่โครงการชลประทานเชียงราก-คลองด่านจึงเป็นปัญหายืดเยื้อตั้งแต่ทศวรรษที่ 2470-2490 (ศรีบุญ เทพสงเคราะห์, 2553, น. 31-33)

การดำเนินโครงการของกรมชลประทานในทศวรรษ 2470 เป็นการเปิดที่เพาะปลูกใหม่ ๆ ในหลายพื้นที่ แต่มีปัญหาลังการดำเนินโครงการ เช่น การแย่งชิงและกรณีพิพาทเรื่องที่ดินที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ กรมชลประทานจึงจำเป็นต้องให้หน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาช่วยเหลือแก้ไขปัญหาตามอำนาจหน้าที่ การแสวงหาผลประโยชน์จากพื้นที่ดินเพาะปลูกใหม่ ๆ ของนายทุน ทำให้ชาวนาทั่วไปไม่สามารถเป็นเจ้าของที่ดินได้ ดังนั้นการดำเนินการเพาะปลูกโดยอาศัยการชลประทานสมัยใหม่ให้ผู้เพาะปลูกต้องดำเนินการตามหลักวิชาจึงมีแรงจูงใจน้อยในการให้ชาวนาทำตาม โดยเฉพาะกลุ่มชาวนาที่ต้องเช่าที่ดินหรือมีข้อพิพาทอยู่ เพราะหากดำเนินการตามหลักวิชาของกรมชลประทานแล้ว ต้องถูกเอาที่ดินหรือไม่ได้เช่าที่ทำนาต่อไป ชาวนาจะไม่ได้เป็นผู้ได้ประโยชน์จริง ๆ ขณะที่เจ้าของที่ดินสามารถแสวงหาผลประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ปัญหาในกรรมสิทธิ์ที่ดินจึงเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาการชลประทานของรัฐไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. การดำเนินนโยบายการชลประทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการดำเนินนโยบายการชลประทานตามแผนงานและโครงการชลประทานจากรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ด้วยภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้กระทรวงเกษตรราธิการต้องปรับปรุงโครงสร้างองค์การ และในเวลาต่อมาได้มีการเปลี่ยนนามของกรมท่อน้ำเป็นกรมชลประทานเพื่อแสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของหน่วยงานที่ชัดเจนมากขึ้น

2. ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำส่งผลให้รัฐบาลสยามมีงบประมาณอย่างจำกัดในการดำเนินโครงการชลประทานตามนโยบายที่วางไว้และการพิจารณาการจัดการงบประมาณมีความเคร่งครัด แต่รัฐบาลสยามพยายามดำเนินโครงการชลประทานในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะการขยายการจัดการชลประทานไปยังพื้นที่นอกที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา อย่างไรก็ตามการดำเนินการก่อสร้างมีความล่าช้า เพราะรัฐบาลมีงบประมาณจำกัดและรัฐบาลต้องจัดสรรงบประมาณให้โครงการพัฒนาอื่น ๆ เช่น การรถไฟ การสร้างถนน ดังนั้น รัฐบาลจึงสนับสนุนโครงการชลประทานที่สามารถดำเนินงานต่อเนื่องได้เท่านั้น ดังที่เกิดขึ้นในพื้นที่โครงการสุพรรณบุรี โครงการเชียงราก-คลองด่านหรือโครงการเชียงราก-บางเหี้ย และโครงการพายัพ การดำเนินงานแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลมีนโยบายกระจายการสร้างโครงการชลประทานกระจายหลายพื้นที่ให้มากที่สุดในเวลาเดียวกัน

3. การสำรวจเอกสารต่าง ๆ ทำให้เห็นได้ว่า รัฐบาลมีความคาดหวังกับโครงการชลประทานที่แตกต่างไปจากเป้าหมายของกรมชลประทาน รัฐบาลต้องการเห็นผลกำไรของโครงการที่ชัดเจน ขณะที่กรมชลประทานมุ่งเน้นสนับสนุนการเพาะปลูก ซึ่งเป็นผลประโยชน์ทางอ้อม

4. โครงการชลประทานในบางพื้นที่ต้องประสบปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดินและการแย่งชิงที่ดินอันเกิดจากการเปิดพื้นที่เพาะปลูกใหม่ ซึ่งลดแรงจูงใจให้ราษฎรดำเนินการเพาะปลูกและดำเนินการตามวิธีการชลประทานแบบใหม่

เพราะราษฎรเห็นว่าตนจะไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนางานชลประทานในที่ดินได้อย่างเต็มที่

ผลการศึกษาในงานวิจัยฉบับนี้สอดคล้องกับการศึกษาของสุนทรี อาสะไวย์ (2521) การพัฒนาการชลประทานในประเทศไทยระหว่างทศวรรษ 2430-2500 เจื่อนไขประการสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลในการดำเนินนโยบายด้านการชลประทาน คือ ปัญหาการขาดแคลนเงินทุน รัฐบาลมักจะมีข้อกังวลว่ารัฐบาลจะขาดทุนในการดำเนินงาน เนื่องจากโครงการชลประทานแต่ละโครงการเป็นการดำเนินงานที่มีต้นทุนสูง แต่ผลตอบแทนที่เป็นรูปธรรมค่อนข้างน้อยหรือผลตอบแทนทางการเงิน (Financial Returns) ค่อนข้างต่ำ นอกจากนี้สุนทรียังชี้ให้เห็นว่าโครงการชลประทานของรัฐบาลยังขาดการให้ความร่วมมือของราษฎรหรือภาคประชาชน อันเนื่องมาจากปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดินและปัญหาความเข้าใจต่อการจัดสรรทรัพยากรน้ำที่แตกต่างระหว่างส่วนราชการกับราษฎรหรือประชาชน ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้รัฐบาลต้องดำเนินงานฝ่ายเดียวและไม่สามารถทำให้การชลประทานเกิดประโยชน์แก่ราษฎรหรือภาคประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษา

1. การศึกษาการชลประทานในงานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาเฉพาะช่วงเวลา ซึ่งเป็นการศึกษาในเฉพาะช่วงเวลาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้น การศึกษาแบบช่วงระยะเวลาที่กว้างขึ้น จะช่วยให้เห็นภาพรวมและความต่อเนื่องของนโยบายการชลประทานของรัฐได้ชัดเจนขึ้น

2. การศึกษาการชลประทานในรายงานวิจัยฉบับนี้ยังขาดการศึกษาเชิงเปรียบเทียบกับนโยบายและการดำเนินการด้านอื่น ๆ ของรัฐบาลสยามในช่วงสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การศึกษาเชิงเปรียบเทียบจะช่วยให้เห็นเงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศของรัฐบาลสยามได้ชัดเจนมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมชลประทาน. (ม.ป.ป.). *การชลประทาน คืออะไร*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ธนพงศ์ จิตต์สง่า. (มิถุนายน 2563 - พฤษภาคม 2564). “คลองสรรพสามิตกับการพัฒนาการผลิตเกลือในสมัยรัฐบาลคณะราษฎร”. *จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์*. 65-87.
- พอพันธ์ อูยานนท์. (2558). *เศรษฐกิจไทยในรัชสมัยรัชกาลที่ 7 รักษาเสถียรภาพปูพื้นฐานการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คอบไฟ.
- วีรวัลย์ งามสันติกุล. (2559). *ประชาธิปไตยกาสสมัย ในกระแสธารประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิประชาธิปไตย-รำไพพรรณี.
- ศรัญญู เทพสงเคราะห์. (2553). *กระบวนการกำหนดนโยบายที่ดินในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2475-2500*. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- ศราวุฒิ วิสาพรม. (2556, มกราคม – เมษายน). “80 ปี การปฏิวัติสยาม 2475: ย้อนพินิจพรมแดนความรู้การปฏิวัติสยาม 2475 (อีกครั้ง).” *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*. 11(1), 5-37.
- สาโรจน์ แวมณี. (2541). *กระบวนการปรับตัวขององค์กรชลประทานราษฎรต่อการเปลี่ยนแปลงการเกษตร: กรณีศึกษาฝ่ายเหมืองใหม่ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่*. [วิทยานิพนธ์สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].
- สุนทรี อาสะไวย์ (2521). “การพัฒนาระบบชลประทานในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2431 ถึง พ.ศ. 2493.” [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กษ. 12 กรมทตน้ำ-กรมชลประทาน เล่มที่ 42/1665 เรื่อง รายงานประมาณการสกิมเชียงราก-บางเหี้ย สุพรรณบุรี นครนายก พายัพ สำหรับปี พ.ศ. 2470.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 กษ.1/2 เรื่อง จักราขการกระทรวงเกษตร
เนื่องจากการตัดทอนงบประมาณให้เป็นดุลยภาพ. (23 มีนาคม 2468 –
7 มีนาคม 2474).

_____. ร.7 กษ.2/11 เปลี่ยนนามกรมทตน้ำเป็นกรมชลประทาน. (16-20
มีนาคม 2470).

_____. ร.7 กษ. 9/6 ทตน้ำ หรือเรื่องโครงการชลประทาน. (5 เมษายน
2470 – 16 ธันวาคม 2474).

_____. ร.7 กษ. 9/2 ทตน้ำ และเรื่องชุดคลองป่าสักเหนือ. (25 พฤษภาคม
2466 – 11 พฤศจิกายน 2469).

_____. สป. 2.37/28 เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระยา
ดำรงราชานุภาพ เรื่อง สะกิมการทตน้ำของกระทรวงเกษตร.
(5 เมษายน – 31 พฤษภาคม 2470).

_____. (2) สร.020650/5 กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง จัดการบำรุง
ทางน้ำ. (16 มิถุนายน–24 กุมภาพันธ์ 2479).

องค์การสหประชาชาติ. (2565). เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 6 น้ำสะอาด
และสุขอนามัย. สืบค้น 28 กุมภาพันธ์ 2565, จาก <https://thailand.un.org/th/sdgs/6>

การสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต สำหรับผู้สูงอายุ

The Creation of Thai Dance Therapy to Improve the Quality of Life for the Elderly

(Received: Sep 29, 2022 Revised: Dec 20, 2022 Accepted: Dec 25, 2022)

ฐาปณีย์ สังกะสิทธิ์¹

Thapanee Sungsittivong

บทคัดย่อ

การสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ เป็นการศึกษา ค้นคว้า พัฒนาและปฏิบัติการแสดงเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ งานวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ การสำรวจระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจำนวน 50 คน ด้วยแบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย พบว่า ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตในด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสัมพันธภาพทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและทำการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อสร้างสรรค์โปรแกรมนาฏกรรมบำบัด โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ บทเพลง ท่ารำ และอุปกรณ์ประกอบการรำ ซึ่งโปรแกรมนี้นำมาประกอบการทำนาฏกรรมบำบัดให้สอดคล้องกับบริบทของผู้สูงอายุ เมื่อนำโปรแกรมมาทำศึกษานำร่องกับผู้สูงอายุจำนวน 6 คน ร่วมกับการสัมภาษณ์พบว่าผู้สูงอายุทั้ง 6 คนมีความพึงพอใจระดับสูงสุด เนื่องจากโปรแกรมนาฏกรรมบำบัดเกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับปัญหา

¹อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
E-mail: thapanee.swu@gmail.com

และความต้องการพื้นฐานของผู้สูงอายุในพื้นที่ ผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจในตนเองที่ตนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโปรแกรมเพื่อเป็นแนวทางในการดูแลรักษาสุขภาพกายและจิตของผู้สูงอายุ ยกระดับคุณภาพผู้สูงอายุในทุกมิติ อีกทั้งยังถือว่าเป็นแนวคิดในการพัฒนานาฏศิลป์ไทยเพื่อช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และการสร้างผลงานใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อเผยแพร่ในชุมชนและสังคมต่อไป

คำสำคัญ: นาฏกรรมบำบัด ผู้สูงอายุ คุณภาพชีวิต นาฏศิลป์ไทย
 ผ้าขาวม้า

Abstract

The creation of Thai dance therapy to improve the quality of life for the elderly is the study to explore, develop, and perform the shows, aiming to be the guideline for improving the quality of life for the elderly. The research was divided into 2 phases: a survey of the quality of life of 50 elderly people using Thai-version of WHOQOL-BREF in assessing the quality of life. The results showed that the quality of life of the elderly in terms of the environment, physical health, psychological health, and social relations was at a moderate level. The researchers then reviewed the literature and conducted participatory observations among the elderly to create a Thai dance therapy program. The key elements of the program were songs, dance movements, and the show accessories. However, the Thai traditional loincloth was applied in this program to be in line with the elderly's context. In this project, the pilot study and interview of six elderly people found that their level of satisfaction was the highest because the Thai dance therapy program was developed with their participation and was consistent with the basic needs of the elderly in the region. Moreover, the elderly gained self-esteem through their participation in the development of programs to be guidelines in the physical and mental health care of the elderly and maximize their quality of life in all dimensions. In addition, it is considered an idea to develop Thai classical dance to preserve the culture and local tradition and create new performances to be promoted in the community and society.

Keywords: Thai Dance Therapy, The Elderly, Quality of Life, Thai Classical Dance, Thai Traditional Loincloth.

บทนำ

ปัจจุบันแนวโน้มของประชากรโลกกำลังเข้าสู่ยุคของสังคมผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ กล่าวว่า อีก 30 ปีข้างหน้า ประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุที่มีอายุเกิน 60 ปี จำนวนมากกว่า 20 ล้านคน หรือ 1 ใน 4 ของประชากร อาจนำมาซึ่งปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลที่เพิ่มมากขึ้น จึงเกิดการตื่นตัวอย่างเต็มที่เพื่อเตรียมตัวรองรับสังคมผู้สูงอายุที่จะมาถึงในอนาคตอันใกล้นี้ หากกล่าวถึงวัยสูงอายุนั้น เป็นวัยที่พบความเสื่อมของร่างกาย ไม่สามารถเคลื่อนไหวหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างคล่องแคล่วดังเดิม อาจทำให้เกิดการเจ็บป่วยเรื้อรัง ภาวะเครียด วิตกกังวล ภาวะซึมเศร้า การเห็นคุณค่าในตนเองลดน้อยลง จนกระทั่งนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำลง ทั้งนี้คงปฏิเสธไม่ได้ว่าร่างกายกับจิตใจของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจน หนึ่งในวิธีการป้องกันความเสื่อมถอยของร่างกายและส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ทั้งทางกายและจิตรวมไปถึงมีคุณภาพชีวิตที่ดี คือการเคลื่อนไหวออกแรงอย่างสม่ำเสมอ (สุรเดช ดวงทิพย์ศิริกุล และคณะ, 2556)

นาฏศิลป์ คือ ศิลปะการฟ้อนรำที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นด้วยความประณีตงดงาม ให้ความบันเทิง โน้มน้าวอารมณ์และความรู้สึกของผู้ชมให้คล้อยตาม เมื่อสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นนาฏกรรมบَابัด หรือนาฏศิลป์บَابัด ก็จัดเป็นศิลปะการเคลื่อนไหวร่างกายที่ใช้เพื่อช่วยรักษา ส่งเสริมความแข็งแรงของร่างกาย และจิตใจ ซึ่งมีรายงานทางการแพทย์ได้แนะนำว่านาฏกรรมบَابัด ช่วยพัฒนาความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ลดความเครียด ความวิตกกังวลและซึมเศร้า ลดการแยกตัว การเจ็บป่วยเรื้อรังและลดการเกร็งของกล้ามเนื้อ เพิ่มทักษะในการสื่อสารและส่งเสริมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี (พิณธร ปรัชญานุสรณ์, 2548)

ผ้าขาวม้าเป็นผ้าสารพัดประโยชน์ ที่อยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยมานาน มีการนำผ้าขาวม้ามาประยุกต์เพื่อทำการบริหารร่างกาย ช่วยให้มีการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อในลักษณะของการออกแรงดึง ดัน เหนี่ยว ยก เหยียดยืด

ร่างกายเป็นไปอย่างช้า ๆ และค่อย ๆ เร็วขึ้น ไม่มีแรงกระแทก และมีผ้าขาวม้าช่วยในการทรงตัว พยุงกล้ามเนื้อ ป้องกันการบาดเจ็บ ใช้ได้กับทุกวัยตั้งแต่เด็กจนถึงผู้สูงอายุอาจใช้สำหรับออกกำลังกายปกติทั่วไป หรือใช้บริหารกายประกอบดนตรีทำให้สนุกสนาน มีการผ่อนคลายในทุกส่วน และมีลำดับขั้นตอนจากการบริหารกล้ามเนื้อมัดเล็กไปจนถึงกล้ามเนื้อทั่วร่างกาย (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2563)

จากปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมผู้สูงอายุนำมาซึ่งปัญหาทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในทุกมิติ จึงนำไปสู่การพัฒนางานนาฏศิลป์ที่แสดงออกมาในรูปแบบของนาฏกรรมบำบัด ซึ่งมีคุณลักษณะเฉพาะที่เกิดจากกระบวนการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ ของร่างกายสอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์การแพทย์ ผู้วิจัยจึงสร้างสรรค์ผลงาน จากการต่อยอดองค์ความรู้ทางด้านนาฏศิลป์กับกายภาพบำบัด บูรณาการระหว่างศาสตร์และศิลป์ในการรักษาทางกายและจิตใจ พัฒนาควบคู่ไปกับศิลปะแห่งการเคลื่อนไหวร่างกาย จนเกิดเป็นงานวิจัยการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัดโดยนำผ้าขาวม้ามาเป็นอุปกรณ์ประกอบขณะทำการรำรำเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุในสังคมไทยให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจระดับคุณภาพชีวิตในกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ
 2. เพื่อหาแนวคิดและรูปแบบในการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัด
- สำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยสำหรับสำรวจระดับคุณภาพชีวิตกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 50 คน อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ไม่จำกัดเพศ ไม่จำกัดภูมิหลัง (ภูมิลำเนา ครอบครัว อาชีพ ฯลฯ) ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชุมชนโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

2. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยสำหรับการศึกษานำร่องเพื่อทดลองใช้โปรแกรมนาฏกรรมบำบัดกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 6 คน อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ไม่จำกัดเพศ ไม่จำกัดภูมิหลัง (ภูมิลำเนา ครอบครัว อาชีพ ฯลฯ)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. แบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI) (Mahannirakul et al., 2001) ที่ดัดแปลงมาจากเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก ซึ่งจะประกอบไปด้วยข้อคำถาม จำนวน 26 ข้อ แบ่งออกเป็น 4 องค์ประกอบ คือ 1) ด้านร่างกาย จำนวน 7 ข้อ 2) ด้านจิตใจ จำนวน 6 ข้อ 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำนวน 3 ข้อ และ 4) ด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 8 ข้อ ส่วนข้อคำถามอีก 2 ข้อ จัดอยู่ในหมวดคุณภาพชีวิตและสุขภาพจะไม่รวมอยู่ในองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน

2. แบบสัมภาษณ์

3. แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับโปรแกรมนาฏกรรมบำบัด โดยใช้แบบประเมินความสนุกสนานของการออกกำลังกาย (Physical Activity Enjoyment Scale) (Motl et al., 2001) ด้วยแบบประเมินความคิดเห็นของผู้ตอบแบบประเมินที่มีต่อโปรแกรมนาฏกรรมบำบัดภายหลังการทดลองใช้โปรแกรมนำร่องทั้ง 6 คน

4. การสร้างโปรแกรมนาฏกรรมบำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างโปรแกรมนาฏกรรม

บำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ โดยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำโปรแกรมที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญได้ประเมินความเหมาะสมและพิจารณาตรวจสอบหาความตรงเชิงเนื้อหา โดยใช้แบบประเมินชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านเป็นผู้ตรวจสอบ และนำโปรแกรมนาฏกรรมบำบัดที่ผ่านการตรวจสอบมาทำการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ แล้วจึงนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มเป้าหมายในการนำร่องเพื่อตรวจสอบความถูกต้องว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือไม่

5. การแต่งเพลงใช้ประกอบโปรแกรมนาฏกรรมบำบัด สำหรับการประพันธ์เพลงที่ใช้ในการแสดงและกิจกรรมการเคลื่อนไหวสำหรับผู้สูงอายุครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดและหลักการการประพันธ์เพลงไทยของ มานพ วิสุทธิแพทย์ (2556) ร่วมกับข้อมูลภูมิหลังประสบการณ์ทางดนตรี ความชอบ และทัศนคติต่อดนตรี โดยกำหนดรูปแบบบทเพลงให้เป็นลักษณะเพลงไทยอัตราจังหวะสองชั้นอยู่ในบันไดเสียงโดหรือเพียงออบน ซึ่งมีลักษณะเป็นกลุ่มโน้ต 5 เสียงหรือ Pentatonic ได้แก่ เสียงโด เสียงเร เสียงมี เสียงซอล และเสียงลา (ด ร ม ช ล) และเลือกใช้จังหวะหน้าทับกลองแบบเวียน (Ostinato Pattern) ซึ่งออกแบบหน้าทับใหม่ให้คล้ายกับหน้าทับรำวงหรือรำไท้โชนใช้เครื่องดนตรีคือตะโพนไทยในการตี ซึ่งลักษณะเสียงหน้าทับง่ายต่อการจดจำและกระชับเหมาะกับกิจกรรมเคลื่อนไหวร่างกายตลอดจนสอดคล้องกับความคุ้นเคยของตัวอย่างวิจัยตามข้อมูลภูมิหลัง เมื่อประพันธ์เพลงสำหรับใช้งานแล้วผู้วิจัยจึงเลือกใช้วงปี่พาทย์ไม้มวมในการบรรเลงและบันทึกเสียงเพื่อนำไปประกอบการแสดงและกิจกรรมการเคลื่อนไหว

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ของโปรแกรมการสร้างสรค์นาฏกรรมบำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ มีการดำเนินการวิเคราะห์ ดังนี้

1.1 นำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียง การบันทึกภาพ และการจดบันทึกข้อมูล การสัมภาษณ์มาถอดเทป และผู้วิจัยทำหน้าที่ตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง

1.2 นำข้อมูลของการศึกษาจากเอกสาร ตำรา การสัมภาษณ์ มาสรุปประเด็น ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการหาความสัมพันธ์ที่สอดคล้อง หรือตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย

2. การวิเคราะห์เชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป (SPSS) จากการรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI) โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean : $\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation: SD) ในการอธิบายลักษณะของแบบสอบถามวัดคุณภาพชีวิต และใช้สถิติ t-test เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบตัวแปร

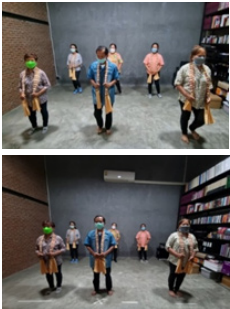
ผลการวิจัย

การประเมินผลของแบบสอบถามวัดคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ แบ่งตามระดับคะแนนคุณภาพชีวิต โดยแยกออกเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ องค์ประกอบด้านสุขภาพกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ของแบบสอบถามวัดคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยภาพรวมพบว่า คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 80.74$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับคุณภาพชีวิต

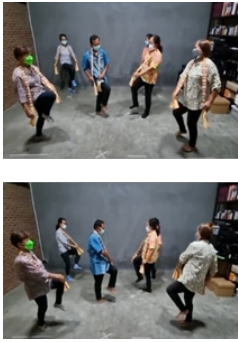
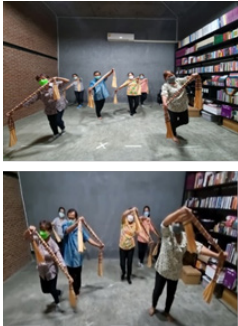
สูงสุด ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 23.42$) รองลงมา คือ ด้านสุขภาพกาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 22.48$) รองลงมา คือ ด้านจิตใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 19.56$) และด้านสัมพันธภาพทางสังคม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยที่สุด เท่ากับ ($\bar{X} = 10.1$) ตามลำดับ

จากการสำรวจผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตระดับต่ำในบางด้าน ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการสร้างโปรแกรม “การสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ” ขึ้นมาซึ่งการสร้างโปรแกรมประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ การสร้างเพลง และทำรำโดยผู้สูงอายุสามารถนำโปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัดที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาเป็นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างโปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุเรียบร้อยแล้วจากนั้นผู้วิจัยได้นำโปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจและได้แก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิตรวจตามความเห็นชอบและตามความเหมาะสมของโปรแกรม และต่อมาหลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำโปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุมาทดลองใช้ในกลุ่มตัวอย่างนำร่องอีก 6 คน โดยมีการทดลองใช้โปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัดกับกลุ่มตัวอย่างและได้ทำการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์หลังการเข้าการทดลองใช้โปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ โดยมีลักษณะทำรำของโปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ดังนี้

ตารางที่ 1 ท่ารำของโปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

ท่าที่	ท่ารำ	ลักษณะท่ารำ	แถว
1. ท่าเดิน		- มือ นำผ้าคล้องคอ - มือทั้ง 2 ข้างจับชายผ้า - ทั้ง 2 ข้าง ตัวตรง - เท้า ย่ำสลับซ้าย-ขวา - อยู่กับที่ ตามจังหวะ	- หน้ากระดาน 2 แถวยืนสลับ ระหว่างบุคคล
2. ท่าขุนพล ชักดาบ		- มือ นำผ้าขวม้า - คล้องคอ มือทั้ง 2 ข้าง - จับชายผ้า เอียงซ้าย - พร้อมยืดแขนซ้าย - ออกข้างลำตัว เอียงขวา - พร้อมยืดแขนขวา - ออกข้างลำตัว สลับกัน - เท้า ก้าวเท้าซ้าย - ไปด้านข้างซ้าย นำเท้าขวา - มาชิดเท้าซ้าย และ - ก้าวเท้าขวาไปด้าน - ข้างขวา นำเท้าซ้าย - มาชิดเท้าขวา สลับกัน - ตามจังหวะ	- หน้ากระดาน 2 แถวยืนสลับ ระหว่างบุคคล

ตารางที่ 1 ทำรำของโปรแกรมการสร้างสรรค่านาฏกรรมบำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ (ต่อ)

ท่าที่	ท่ารำ	ลักษณะท่ารำ	แถว
3. ท่า พระเจ้าตา ดัดเข้า		- มือ นำมือที่จับชายผ้า ทั้ง 2 ข้าง สลับแตะเข้า โดยมือขวาแตะเข้าซ้าย และมือซ้ายแตะเข้าขวา สลับข้าง - เท้า ยกขาสูง เหนือหน้าแข้ง โดยเข้าซ้าย ขนกับมือขวาและเข้าขวา ขนกับมือซ้าย สลับข้าง ไปมาตามจังหวะ	- ยืนเป็นมุม 4 เหลี่ยมจัตุรัส 4 คน 2 คนยืนตรง กลางคู่กัน หันหน้า เข้าหากันทั้ง 2 ฝั่ง
4. ท่าลม เปลี่ยนทิศ		- มือ นำผ้าขวามา ชูด้านหน้ามือทั้ง 2 ข้าง จับชายผ้า เอียงซ้าย พร้อมยืดแขนซ้ายออก ข้างลำตัว เอียงขวา พร้อมยืดแขนขวาออก ข้างลำตัว - เท้า ก้าวเท้าซ้าย ไปด้านข้างซ้ายนำเท้าขวา แตะหลังเท้าซ้าย และ ก้าวเท้าขวาไปด้าน ข้างขวา นำเท้าซ้ายแตะ หลังเท้าขวา สลับกัน ตามจังหวะ	- ยืนเป็นมุม 4 เหลี่ยมจัตุรัส 4 คน 2 คนยืนตรง กลางคู่กัน หันหน้า ออกหน้าเวที ทั้ง 2 ฝั่ง

ตารางที่ 1 ท่ารำของโปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ (ต่อ)

ท่าที่	ท่ารำ	ลักษณะท่ารำ	แถว
5. ท่า ประสานวง		- มือทั้ง 2 ข้างจับชายผ้า - ทั้ง 2 ข้าง พร้อมจับชายผ้าของเพื่อนต่อกันเป็นวงกลม - เท้า เดินย่อเท้าสลับซ้ายขวา ตามจังหวะ	- ยืนเป็นวงกลม
6. ท่า คล้องผ้า ประสานใจ	 	- มือ นำผ้าคล้องกับผ้าของคู่ ถือชายผ้า - ทั้ง 2 ข้าง ให้ผ้าเป็นรูปกากบาท พร้อมชูผ้าขึ้นเหนือศีรษะพร้อมกัน - สลับชูขึ้นและลง - เท้า ย่อเท้าสลับซ้ายขวากับที่ตามจังหวะ	- ยืนเป็นคู่ โดยคู่ที่ 1 อยู่ทางด้านซ้าย คู่ที่ 2 อยู่ทางด้านขวา คู่ที่ 3 อยู่ทางด้านซ้าย ตรงกับคู่ที่ 1 เป็นแถวคู่สลับฟันปลา
7. ท่าปิดเขา พระสุเมรุ	 	- มือ ทั้ง 2 ข้างจับชายผ้าทั้ง 2 ข้าง - ชูขึ้นเหนือศีรษะพร้อมกัน และหมุนตัวออกให้จับลักษณะท่าชูผ้าและยืนหันหลังชนกัน ดังภาพที่ 2	- ยืนเป็นคู่ โดยคู่ที่ 1 อยู่ทางด้านซ้าย คู่ที่ 2 อยู่ทางด้านขวา คู่ที่ 3 อยู่ทางด้านซ้าย ตรงกับคู่ที่ 1 เป็นแถวคู่สลับฟันปลา

ตารางที่ 1 ท่ารำของโปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ (ต่อ)

ท่าที่	ท่ารำ	ลักษณะท่ารำ	แถว
7.ท่าบิดเขา พระสุเมรุ (ต่อ)		และหมุนตัวกลับเข้าหัน หน้าชนกันเหมือนเดิม ทำสลับกัน 4 ครั้ง - เท้า ย่ำเท้าสลับข้าง ซ้ายขวา ตามจังหวะ	
8.ท่าไกว เปล		- มือ จับชายผ้า ทั้ง 2 ข้าง ในระดับเอว และแกว่งแขนทั้ง 2 ข้าง ไปทางด้านเดียวกัน สลับข้างพร้อมกับเพื่อน - เท้า ยืนกลางขา เล็กน้อยเพื่อให้ทรงตัว	- ยืนเป็นคู่ โดยคู่ที่ 1 อยู่ทางด้านซ้าย คู่ที่ 2 อยู่ทางด้านขวา คู่ที่ 3 อยู่ทางด้านซ้าย ตรงกับคู่ที่ 1 เป็นแถวคู่ สลับฟันปลา
9.ท่าจบ		- มือ นำผ้าคล้องคอ มือทั้ง 2 ข้าง จับชายผ้า ทั้ง 2 ข้าง - เท้า ย่ำเท้าสลับ ซ้ายขวา เดินเป็น หน้ากระดาน 1 แถว หันหน้าออกหน้าเวที	- หน้ากระดาน

ตารางที่ 1 ทำรำของโปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ (ต่อ)

ท่าที่	ท่ารำ	ลักษณะท่ารำ	แถว
10.ท่าเดินออก		- มือ หันขวาและ ซ้ายผ้าทั้ง 2 ข้าง ขึ้นระดับศีรษะ พร้อมสลับปลายผ้าตามจังหวะ - เท้าซ้ายสลับซ้ายขวาตามจังหวะและเดินไปข้างหน้า	- เดินแถวออกไปทางด้านขวา - ลักษณะแถวต่อกันคล้ายขบวนรถไฟ

จากการที่ผู้วิจัยได้นำโปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุมาทดลองใช้ในกลุ่มตัวอย่าง นักร้องอีก 6 คน สามารถสรุปผลการทดลองใช้โปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัดโดยวิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ได้ ดังนี้

1.1) ประสพการณ์และทัศนคติเกี่ยวกับโปรแกรมการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ผู้ตอบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ด้านการรำไทยมาก่อน แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีมุมมองว่า นาฏกรรมบำบัดนี้นั้นมีประโยชน์ อีกทั้งยังเป็นวัฒนธรรมประเพณีไทยที่ควรสืบทอดไว้ให้คนรุ่นหลัง ช่วยส่งเสริมด้านสุขภาพทางกาย จิตใจ และสังคมแก่ผู้สูงอายุอีกด้วย ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“ ...โปรแกรมนาฏกรรมบำบัดมีความสนุกสนาน เพลิดเพลิน เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับคนสูงวัย และเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย... ”

ป้าหนึ่ง (นามสมมุติ)

ทั้งนี้ ข้อค้นพบจากการสร้างโปรแกรมนาฏกรรมบำบัด ที่ได้นำผ้าขาวม้ามาประยุกต์ใช้แทนอุปกรณ์ในการออกกำลังกาย พบว่า ช่วยทำให้ร่างกายเกิดการเคลื่อนไหวและบริหารร่างกายได้ดีขึ้น ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“...ช่วยทำให้ร่างกายผ่อนคลาย มันก็ทำให้เราได้ยืดมากขึ้น ก็เหมือนกับการออกกำลังกายเพิ่มขึ้น และช่วยพัฒนาด้านความจำอีกด้วย...”

ป้าพร (นามสมมุติ)

1.2) การพัฒนาด้านร่างกายเกี่ยวกับโปรแกรมการสร้างสรรค์ นาฏกรรมบำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

ผลการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า ภายหลังการทดลองใช้โปรแกรม สร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัด สามารถช่วยพัฒนาด้านร่างกาย เพิ่มความแข็งแรงทั้งกล้ามเนื้อและกระดูก และป้องกันปัญหาด้านสุขภาพอื่นๆ ได้อีกด้วย อีกทั้งยังเป็นโปรแกรมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“...ช่วยในเรื่องการทรงตัว ได้ยืดเหยียดกล้ามเนื้อ และทำให้ร่างกายมีการเคลื่อนไหวเพิ่มขึ้น...”

ป้ารัตน์ (นามสมมุติ)

1.3) การพัฒนาด้านจิตใจเกี่ยวกับโปรแกรมการสร้างสรรค์ นาฏกรรมบำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ผลการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า โปรแกรมการสร้างสรรค์ นาฏกรรมบำบัดช่วยให้ผู้สูงอายุได้รู้สึกถึงความภาคภูมิใจในตนเอง เกิดความมั่นใจในตนเองมากยิ่งขึ้น ทำให้รู้ถึงสภาพจิตใจของตนเอง รับรู้ถึงความความคิด ความจำ สมาธิ และการตัดสินใจ สามารถกล้าที่จะเรียนรู้ด้วยตัวเอง ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“...ช่วยผ่อนคลายจิตใจ ผ่อนคลายความเครียดได้...”

ป้าวรรณ (นามสมมุติ)

1.4) การพัฒนาด้านสังคมเกี่ยวกับโปรแกรมการสร้างสรรค์
นาฏกรรมบำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

ผลการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า โปรแกรมการสร้างสรรค์
นาฏกรรมบำบัดสามารถช่วยให้ผู้สูงอายุได้รับรู้ในเรื่องของความสัมพันธ์
ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น การทำงานร่วมกับบุคคลอื่น การได้รู้สึกถึงการ
ได้รับความช่วยเหลือและการได้เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลอื่นอีกด้วย
ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“...ได้พบปะกับผู้คนมากขึ้น ได้รู้จักคนใหม่ ๆ และแปลกเปลี่ยน
ความคิดกัน...”

ลุงสอง (นามสมมุติ)

1.5) การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับโปรแกรมการสร้างสรรค์
นาฏกรรมบำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

ผลการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า โปรแกรมการสร้างสรรค์
นาฏกรรมบำบัดช่วยให้ผู้สูงอายุได้รับรู้เกี่ยวกับบริบทของสิ่งแวดล้อม
รอบตัวที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต ได้รับรู้ถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเอง
กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ อีกทั้งยังได้รับรู้ว่าตนมีชีวิตอย่างอิสระ
และมีความปลอดภัย มั่นคงในชีวิต ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“...ได้พบปะผู้คนมากยิ่งขึ้น รวมถึงการได้แลกเปลี่ยน
ประสบการณ์ซึ่งกันและกันกับผู้อื่นการได้ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นในชุมชน
และชมรมผู้สูงอายุ...”

ป้ารัตน์ (นามสมมุติ)

จากผลการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า การสร้างสรรค์นาฏกรรม บำบัดช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งในด้านสุขภาพทางกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุ

1.6) การประเมินผลความสนุกสนานของการออกกำลังกาย ด้วยแบบประเมินความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมวิจัยที่มีต่อโปรแกรมนาฏกรรม บำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ภายหลังการทดลอง ใช้ในกลุ่มตัวอย่างนาร์อง 6 คน ภาพรวมพบว่า โดยส่วนใหญ่ผู้เข้าร่วม มีความเห็นต่อโปรแกรมนาฏกรรมบำบัด คือ มีความสนุกสนานอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 5 จำนวน 1 คน รองลงมา มีค่าคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 4.93 จำนวน 2 คน ค่าคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 4.86 จำนวน 1 คน และคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 4.79 จำนวน 1 คน ตามลำดับ ส่วนผู้เข้าร่วมที่ให้ความคิดเห็นว่า ว่ามีความสนุกสนานในระดับมากที่สุดต่อโปรแกรมนาฏกรรมบำบัด มีจำนวน 1 คน โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 4.14 ดังนั้น โดยภาพรวมของการให้ความคิดเห็นต่อโปรแกรมนาฏกรรมบำบัด ถือว่ามีความสนุกสนานมากที่สุด ซึ่งมีค่าคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 4.78

อภิปรายผลการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องการสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ สามารถอภิปรายผล ได้ดังต่อไปนี้

การประเมินผลการสำรวจระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียน ผู้สูงอายุ ตำบลหนองแสง อำเภอบางพลี จังหวัดนครนายก จำนวน 50 คน พบว่า คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง โดยเมื่อสรุปเป็นรายด้าน พบว่า

ด้านจิตใจ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้สูงอายุมีความรู้สึกไม่ดี (เช่น รู้สึกเหงา เศร้า หดหู่ สิ้นหวัง วิตกกังวล บ่อย) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้สูงอายุรู้สึกพอใจในชีวิต (เช่น มีความสุข ความสงบ มีความหวัง)

ด้านสุขภาพร่างกาย มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้สูงอายุมีความพอใจกับความสามารถในการทำงานได้อย่างที่เคยทำได้ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้สูงอายุมีอาการเจ็บปวดตามร่างกาย เช่น ปวดหัว ปวดท้อง ปวดตามตัว ทำให้ไม่สามารถทำในสิ่งที่ต้องการได้

ด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้สูงอายุมีโอกาสได้พักผ่อน คลายเครียด ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้สูงอายุได้รับรู้เรื่องราว ข่าวสารที่จำเป็นในชีวิตแต่ละวันน้อยมาก ดังที่ พาวเวอร์ และคณะ (Power, Bullinger & WHOQOL Group, 2002) กล่าวว่า การเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ คือการรับรู้ถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การได้รับรู้ ว่าตนมีชีวิตอยู่อย่างอิสระ มีความปลอดภัยและมีความมั่นคงในชีวิต

เมื่อนำมาทำการศึกษานำร่องกับผู้สูงอายุจำนวน 6 ท่านร่วมกับการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมการศึกษานำร่องเพื่อเป็นแนวทางในการดูแลรักษาสุขภาพกายและจิตของผู้สูงอายุ ให้เข้ากับบริบททั้งในสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่เปลี่ยนแปลงไป พบว่า ผู้สูงอายุทั้ง 6 ท่านมีความพึงพอใจระดับสูงสุด เนื่องจากกระบวนการสร้างสรรค์นันทนาการบำบัด เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชนที่สอดคล้องกับบริบทความเป็นอยู่ สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการบนพื้นฐานของผู้สูงอายุในพื้นที่

และเกิดจากการพัฒนาแนวทางในการสร้างคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบนพื้นฐานของปัญหาที่แท้จริง ดังนั้นความพึงพอใจต่อการใช้โปรแกรมการสร้างสรรคานาฏกรรมบำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุจึงสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง กระบวนการเพิ่มสมรรถนะของบุคคลให้มีความสามารถในการดูแลสุขภาพของตนเองให้ดีขึ้นและปรับเปลี่ยนด้านสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการดำรงชีวิตที่นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนั้นจึงสรุปได้ว่ากิจกรรมนาฏกรรมบำบัดนั้นมีส่วนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น มีจิตใจแจ่มใสยิ่งขึ้น โดยสังเกตได้จากความพึงพอใจที่มีต่อนาฏกรรมบำบัด ซึ่งตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจที่ได้แสดงออกอย่างอิสระ ดังที่ดวงจิตต์ นະนัฏวัฒน์ (2550) กล่าวว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมมีความสัมพันธ์ต่อการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีเป็นแรงเสริมที่ช่วยรักษาความสมดุลทางจิตใจให้ผู้สูงอายุได้รับรู้การยอมรับจากสังคม ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองมีค่ามากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับการวิจัยของสุวิมล ทาริวงศ์ และคณะ (2564) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยการร่วมนัยยุค ผลการวิจัยในส่วนของการเชิงคุณภาพ พบว่า การร่วมนัยยุคส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดสุขภาวะทางจิตสังคมโดยเฉพาะด้านจิตใจและอารมณ์ การร่วมนัยยุคทำให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลายความเครียด ความสนุกสนานเพลิดเพลินไปกับทำรำและเสียงของดนตรี และในส่วนของการด้านสังคมได้ส่งผลให้ผู้สูงอายุได้พบปะผู้คนที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดการรวมกลุ่มและเป็นสังคมมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำกิจกรรมนาฏกรรมบำบัดมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาหรือต่อยอดโดยใช้เป็นนวัตกรรมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุในสังคมและชุมชนของตน และเป็นแนวทางการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างรอบด้าน เนื่องด้วยองค์ประกอบของกิจกรรมนาฏกรรมบำบัดดังที่กล่าวมานั้น

เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ปรับปรุงภาพลักษณ์ของตนเอง และรับรู้ถึงคุณค่าของตัวเอง ทั้งยังมีความภาคภูมิใจในตนเองที่ตนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสร้างสรรค์กิจกรรมซึ่งสามารถถ่ายทอดให้ผู้คนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงความสำคัญของขนบธรรมเนียมประเพณีไทยนี้ไว้ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจและการเปิดใจเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อีกทั้งยังถือว่าเป็นแนวคิดในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น จากการประยุกต์และการสร้างผลงานใหม่ ๆ ขึ้นมา และยังสามารถเผยแพร่ในชุมชนและสังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การสร้างสรรคานาฏกรรมบำบัดเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 นำการสร้างสรรคานาฏกรรมบำบัดเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในการวิจัยครั้งนี้ไปเสนอแนะและเผยแพร่ให้กับองค์กรหรือหน่วยงานที่ดูแลเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ รวมถึงชมรมผู้สูงหรือโรงเรียนผู้สูงอายุและชุมชน เพื่อให้จัดเป็นกิจกรรมในการส่งเสริมสุขภาพ เช่น นำกิจกรรมนาฏกรรมบำบัดไปเป็นกิจกรรมการออกกำลังกาย ฯ ซึ่งเน้นให้ผู้ดูแล หรือเจ้าหน้าที่ที่สัมผัสสุขภาพเห็นถึงความสำคัญและส่งเสริมการออกกำลังกายด้วยนาฏกรรมบำบัด

1.2 การนำกิจกรรมนาฏกรรมบำบัดเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ควรนำไปใช้ด้วยความระมัดระวังในการทำกิจกรรม เพราะในกิจกรรมมีผ้าขาวม้าเป็นอุปกรณ์ประกอบการรำ เนื่องจากผู้สูงอายุอาจมีปัญหาด้านสุขภาพเกี่ยวกับกระดูกและกล้ามเนื้อ เพราะฉะนั้นจึงควรคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้สูงอายุเป็นหลัก ควรมีผู้ดูแลอย่างใกล้ชิดในขณะที่ทำกิจกรรมแต่ละครั้ง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาผลของโปรแกรม นานุกรมบำบัดเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ที่เป็นการศึกษาในระยะ ยาว เพื่อให้ทราบผลวิจัยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.2 การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาในเชิงทดลอง โดยเปรียบเทียบ 2 กลุ่ม หรือเพิ่มตัวแปรอื่นในการวิจัย (เช่น สมรรถภาพทางกายที่เฉพาะ เจาะจงยิ่งขึ้น หรือในกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการหกล้ม) เนื่องจากโปรแกรม นานุกรมบำบัดเป็นการออกกำลังกายที่มีการย่อ ยืดเหยียด หรือการฝึก การทรงตัวระหว่างการเคลื่อนไหว และควรมีการติดตามผลระยะ 3 เดือน หรือ 6 เดือน เพื่อทดสอบระดับความคงอยู่ของผลของโปรแกรมนานุกรม บำบัดเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

2.3 ควรมีการพัฒนาหรือต่อยอดของรูปแบบโปรแกรม นานุกรมบำบัด โดยสามารถนำนาฏศิลป์ไปประยุกต์เข้ากับศาสตร์อื่น ๆ ที่นอกจากด้านกายภาพบำบัด (เช่น ด้านโภชนาการ ด้านจิตวิทยา เป็นต้น)

เอกสารอ้างอิง

- ดวงจิตต์ นະนักรัตน์. (2550). ปัจจัยที่มีต่อความสัมพันธ์ต่อการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ กรณีศึกษาตำบลม่วงคำ อำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- มานพ วิสุทธิแพทย์. (2556). ทฤษฎีการวิเคราะห์เพลงไทย. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- พิณธร ปรัชญานุสรณ์. (2548). ผลของนาฏกรรมบำบัดต่อคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ. [วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- สุวิมล ทาริวงศ์ และคณะ. (2564, กรกฎาคม – ธันวาคม). การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยการร่ายรำวงย้อนยุค. วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์. 8(2), 49-67.
- สุวัฒน์ มหัตนรินทร์กุล และคณะ. (2540). เปรียบเทียบแบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์กรอนามัยโลกทุก 100 ตัวชี้วัด และ 26 ตัวชี้วัด. เชียงใหม่: โรงพยาบาลสวนปรุง.
- สุรเดช ดวงทิพย์ศิริกุล และคณะ. (2556). “รายงานการสำรวจสุขภาพผู้สูงอายุไทย ปี 2556 ภายใต้แผนงานส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและผู้พิการ” กลุ่มอนามัยผู้สูงอายุ สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพฯ: วัชรินทร์ พี.พี.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2563). “ออกกำลังกายบริหารกล้ามเนื้อ”. สืบค้น 22 กันยายน 2564, จาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/53235->
- Motl, R. W., et al. (2001). Measuring enjoyment of physical activity in adolescent girls. *American journal of preventive medicine*, 21(2), 110-117.

Power, M., Hanper, A. & Bullinger, M. (2002). The World Health Organization. WHOQOL-100: tests of the universality of Quality of Life in 15 different cultural groups worldwide. *Health Psychology, 18*(5), 495-505.

การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์
ชุดฉายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

Creation of Conservative Thai Dramatic Arts
Chuichay Performance of Humanities and Social Sciences,
Nakhon Sawan Rajabhat University

(Received: Sep 16, 2022 Revised: Dec 21, 2022 Accepted: Dec 25, 2022)

นงลักษณ์ ปิยะมังกลา¹
Nongluk Piyamangkala

บทคัดย่อ

การรำฉายเป็นศิลปะการรำประเภท “อวดฝีมือ” ซึ่งเป็นการรำรำรูปแบบหนึ่งของการแสดงนาฏศิลป์ไทยที่มีลีลาหลายลักษณะทั้งงดงาม ชี้ให้เห็นถึงความสามารถของผู้แสดง ผู้ประพันธ์ บทขับร้อง การบรรเลงดนตรี และการแต่งกายที่สวยงาม การรำฉายใช้สำหรับชมความงาม หรืออวดโฉมของตัวละคร

การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์ชุดฉายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เป็นการรำฉายเป็นที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ โดยมีการออกแบบท่ารำ เพลง และเนื้อร้อง ที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ในรูปแบบของการรำฉายที่กล่าวถึงความโดดเด่นเชี่ยวชาญในด้านวิชาการ การเป็นคนดีมีคุณธรรม จิตใจโอบอ้อมอารี มีความอ่อนน้อม จิตใจมุ่งมั่น

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ E-mail: nongluk_p@windowslive.com

นำวิชาความรู้เพื่อไปพัฒนาท้องถิ่น และเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้วยความจงรักภักดี บทขับร้องที่ประพันธ์นี้ได้ประพันธ์ขึ้นใหม่อยู่ในกลุ่มกลอน ขับร้อง ใช้ทำนองเพลงฉุยฉายและเพลงแม่ศรีขับร้อง ใช้วงดนตรีปี่พาทย์ เครื่องห้าบรรเลงประกอบการแสดง ผู้แสดงเป็นตัวนาง ลักษณะการรำ จะใช้หลักการรำตีบทในการบรรจุนำรำ

คำสำคัญ: รำฉุยฉาย นาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์ มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์

Abstract

The Chuichay dance is a form of “show-off skills” dance art. It is a form of Thai dance performance with many beautiful dance styles, pointing out the talent of the performers, composers, lyricists, musicians, and beautiful costumes. The purpose of this performance is to appreciate the beauty or to show off.

Creation of Conservative Thai Dramatic Arts: Chuichay Performance in Humanities and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University is a new type of creative dance. It aims to present the identity of the Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University. The identity of the faculty is to be outstanding in academic matters, to be good people with high moral, kindhearted, humble and determined to lead using the knowledge learned for local development and to glorify the monarchy with loyalty. Since Thai dance is the valuable cultural heritage, the new song is composed in the form of Thai poem. The rhythm is adapted from Chuchay song and Mae Sri song accompanied by Thai orchestra consisting of five groups of wood and percussion instruments. This performance is performed by Thai actresses, and they dance according to the poem.

Keywords: Chuichay dance, Creation of conservative Thai dramatic arts, Humanities and Social Sciences.

บทนำ

นาฏศิลป์ไทยเป็นวัฒนธรรมที่เป็นสัญลักษณ์ของชาติ แสดงถึงประวัติศาสตร์ที่มีความรุ่งเรือง โดยมีลักษณะเฉพาะจากท่าทางธรรมชาติของมนุษย์และสัตว์ นำมาประดิษฐ์ให้เป็นศิลปะการเยื้องกรายกับทำนองการขับร้องและดนตรีให้เข้ากัน และพัฒนาจนเป็นรูปแบบนาฏศิลป์ประจำชาติไทย อีกทั้งยังมีการดัดแปลงให้เข้ากับบริบทของไทย โดยสังเกตได้จากท่ารำที่อ่อนช้อยงดงาม มีท่าทางตามลักษณะของคนไทยและผู้ชมเข้าใจในความหมาย มีดนตรีประกอบการแสดง บทขับร้องที่ใช้จะต้องเป็นคำประพันธ์ เป็นกลอนแปดนำไปร้องกับเพลงชั้นเดียวหรือสองชั้น มีเครื่องแต่งกายที่เป็นแบบเฉพาะตัวและยึดหยุ่น วิธีสวมใส่จะใช้อกรกึ่งด้วยด้าย มีสีสันและเครื่องประดับสวยงามเป็นเอกลักษณ์ (เรณู โกศินานนท์, 2552, น. 1)

นุญฉาย คือ การแสดงนาฏศิลป์ไทยที่มักใช้ในการรำเดี่ยว หรือ อดดฝีมือ โดยมีลีลาการรำรำแสดงถึงอุปนิสัยของตัวละครที่เน้นลักษณะบุคลิกภาพเฉพาะ บทร้องในการแสดงจึงมักพรรณนาถึงหน้าตา ท่าทาง และการแต่งกายที่สวยงาม ดังนั้น สำหรับผู้จะก้าวถึงการรำนุญฉายจะต้องผ่านการฝึกฝนการรำมาหลาย ๆ ชุด โดยเฉพาะเพลงช้า เพลงเร็ว รำแม่บท ลีลาการรำนุญฉายนั้นมีการใส่อารมณ์ ความรู้สึกด้วยสีหน้า และท่าทาง มีการเคลื่อนไหวทุกส่วนของร่างกาย ตั้งแต่มือไปจรดเท้า (วิมลศรี อุปรมย์, 2555, น. 61)

การสร้างสรรคนาฏศิลป์ให้เจริญรุ่งเรืองและพัฒนาต่อไป จำเป็นที่จะต้องมึนาฏยศิลป์ินดูแลเอาใจใส่และสร้างสรรคสิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ โดยการสร้างสรรคของนาฏยศิลป์ินมักไม่ได้เกิดขึ้นเอง แต่เกิดจากสังคมที่บำรุงนาฏยศิลป์ทั้งทางตรงหรือทางอ้อมเป็นผู้ผลักดันให้เกิดการสร้างสรรคอยู่เสมอ เพื่อสร้างผลงานให้เป็นสิ่งบันเทิง เพื่อเผยแพร่ หรือนำไปประกอบอาชีพ ซึ่งการสร้างสรรคมี 2 แบบ คือ การสร้างสรรคอยู่ในกรอบจารีตเดิม และแบบแหวกแนว (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543, น. 18)

ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติ อีกทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์และแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ จึงเป็นแรงบันดาลใจให้สร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์ ชุดฉายามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

วัตถุประสงค์การสร้างสรรคผลงาน

1. เพื่อสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์ ชุดฉายามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
2. เพื่อเป็นการสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติ
3. เพื่อประชาสัมพันธ์และสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

องค์ประกอบในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์ ชุดฉายามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์ ชุดฉายามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เป็นการรำลึกถึงที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เพื่อแสดงในโอกาสหรือสถานที่ตามความเหมาะสม ประกอบด้วย ท่ารำ เพลง และบทขับร้อง ที่สอดคล้องแสดงถึงอัตลักษณ์ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ออกมาในรูปแบบของการรำลึกถึงที่มีการกล่าวถึงความโดดเด่น ความเชี่ยวชาญในด้านวิชาการ ความเป็นคนดีมีคุณธรรม จิตใจโอบอ้อมอารี มีความอ่อนน้อม จิตใจ มุ่งมั่น นำวิชาความรู้เพื่อไปพัฒนาท้องถิ่น และเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้วยความจงรักภักดี โดยได้ใช้องค์ประกอบต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์ผลงานดังต่อไปนี้

1. บทการแสดง

การประพันธ์บทการแสดงผู้ประพันธ์จะต้องมีความรู้และมีคุณสมบัติหลายประการ เช่น ฉันทลักษณ์ในการประพันธ์บทฉุยฉายมีใจรักในการเขียน การอ่าน บทประพันธ์นี้ผู้แต่งได้แรงบันดาลใจมาจากอัตลักษณ์ขององค์กรให้เกิดการพัฒนาและสร้างสรรค์ จึงเป็นเหตุให้ผู้ประพันธ์ได้เริ่มต้นประพันธ์บทขับร้องชุดฉุยฉายคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ขึ้นใหม่ให้มีเนื้อหาสาระสัมพันธ์สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ซึ่งบทขับร้องที่ประพันธ์ขึ้นใหม่นี้จัดอยู่ในกลุ่มกลอนฉุยฉายประพันธ์โดย ดร.อาทิตย์ ดร.นัยธร โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

เนื้อร้อง

ฉุยฉายเอ๋ย	มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์สือลั่น
ราชภัฏนครสวรรค์	สั่งสมสร้างสรรค์ศิษย์งามสมศักดิ์ศรี
เลิศสรรพวิชาต่างภาษาภูมิ	คุณธรรมนำจิตโสภิตนำพักตร์
เฉิดโฉมเอ๋ย	ยิ้มแย้มอ่อนหวานดวงมานอ่อนน้อม
เชี่ยวชาญทักษะกิริยาเพียบพร้อม	เจ้างามละม่อมปัญญาพิสุทธิ์
เชื่อมั่นคุณค่าศรัทธาสังดี	เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
แม่ศรีเอ๋ย	แม่ศรีพระลัญจกร
เทิดองค์ภูธร	ราชวงศ์จักรี
बारमीปกเกล้า	ชาวราชภัฏเปรมปรีดิ์
จงรักภักดี	ตามรอยบาทบงสุ์เอ๋ย
แม่ศรีเอ๋ย	แม่ศรีธานินทร์
พัฒนาท้องถิ่น	ให้ระบิลเกรียงไกร
มุ่งมั่นสืบสาน	อุดมการณ์ยิ่งใหญ่
เพื่อประเทศไทย	วิวัฒน์วิไลนรินทร์เอ๋ย

2. เพลงและวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

2.1. เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง

ทำนองเพลงและดนตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการแสดงนาฏศิลป์ไทย มีระเบียบวิธีการประกอบการแสดงซึ่งมีขอบเฉพาะ การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์ ชุดนุญฉายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์นี้ ใช้ทำนองเพลงนุญฉายและเพลงแม่ศรีในการขับร้อง บรรจุเพลงโดยอาจารย์ประชากร ศรีสาคร ดังต่อไปนี้

โน้ตทำนองหลักการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์

ชุดนุญฉายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ขึ้นรัว

รับเพลงแม่ศรี

- ดรม	- ช - ล	- ท - ล	- ช - ม	- ร - ช	- - ล ท	- รี่ - ท	- ล - ช
- ดรม	- ช - ล	- ท - ล	- ช - ม	- ม - ล	ร ร - ท	ม ม - ช	ช ช - ล
- ดรม	- ช - ล	- ท - ล	- ช - ม	- ร - ช	- - ล ท	- รี่ - ท	- ล - ช
- รี่ - ท	- ล - รี่	- - - ล	- ล - ล	- - - ช	- ช - ช	- ล ท ล	ช ม - ช

เพลงเร็วไปค์ล้ง

ท่อน 1

ร - ร ช	- ล - ช	ร - ร ช	- ล - ท	รี่ - รี่ ท	- ล - ช	ร - ร ช	- ล - ท
ชลท-ร่ม	- ร รี่	- ชี่ - มี่	- ร รี่	ชลท-ร่ม	- ร รี่	- รี่ - ชี่	- รี่ - รี่
- รี่ - ชี่	- รี่ - รี่	- รี่ - มี่	- รี่ - ท	ท ท - ล	ล ล - ช	- ช - ตี่	- ช - ช
- ช - ตี่	- ช - ช	ท ล ช ม	- ช - ล	- รี่ - ท	- ล - ช		

ท่อน 2

ท ล ช ม	- ช - -	ชลท-รืม่	- ร รื รื	- ชลท	- รื - มื	- รื - ท	- ล - ช
ท ล ช ม	- ช - -	ชลท-รืม่	- ร รื รื	- ชลท	- รื - มื	- รื - ท	- ล - ช

ท่อน 3

- ม มื มื	- รื - มื	ชื - รื มื	- รื - ท	- ล ท ล	ช ล ท รื	- ม ช ล	รื ท ล ช
- ม ฟชล	ท ล ช ม	- ท ทรม	- ช - ล	- ร - ช	- - ล ท	- รื - ท	- ล - ช

ท่อน 4

- ทรม	- ช - ล	- ท - ล	- ท ท ท	- ทรม	- ช - ล	- รื - ท	- ล - ช
-------	---------	---------	---------	-------	---------	----------	---------

เพลงลา

- ล - ล	- ท - ท	- ม - ร	- - - ม	- ท - ล	- ช - ม	- ทรม	- ช - ล
- รื - ท	- ล - ช	ช ช - ล	ล ล - ท	- ชลท	- รื - มื	- ชื - มื	- รื - ท
- ล ล ล	- ท - ล	- ช - ม	- ช - ล	- ท - รื	- ท - ล	ล ล - ช	ช ช - ม
- ท ร ร	- ม - ช	- ท - ล	- ช - ม	- รื - มื	- รื - ท	ท ท - ล	ล ล - ช

2.2 วงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

วงดนตรีที่ใช้บรรเลงในการประกอบการรำดูฉุยนิยมใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า เนื่องจากมีดนตรีครบตามหลักการผสมวง และภายในวงมีเครื่องดนตรีจำนวนไม่มากส่งผลให้สามารถบรรเลงได้ชัดเจน อีกทั้งยังสามารถใช้ประกอบการเป่าเลี่ยนเสียงให้เข้ากับการขับร้องได้ โดยภายในวงปี่พาทย์เครื่องห้ามีเครื่องดนตรีดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 ระนาดเอก
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 2 ระนาดทุ้ม
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 3 ซ้องวงใหญ่

(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคณา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

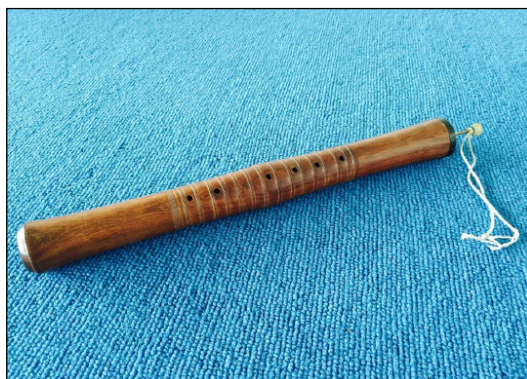

ภาพที่ 4 ตะโพน

(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคณา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 5 กลองทัด
(นงลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 6 ปี่ใน
(นงลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 7 ฉิ่ง
(จุไรรัตน์ดอทคอม, 2560, ออนไลน์)

ภาพที่ 8 วงปี่พาทย์เครื่องห้า
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคณา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

3. ลักษณะการเคลื่อนที่และท่าร่าต่อเนื่อง

ลักษณะการเคลื่อนที่และท่าร่าต่อเนื่องในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์ ชุดฉายามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ จะใช้ผู้แสดงเป็นตัวนาง จำนวน 8 คน ซึ่งลักษณะการรำในบทกลอนจะใช้หลักการรำตีบทในการบรรจุท่าร่ามีการใช้แม่ทำนานาฏศิลป์ไทยจากรำแม่บท โดยมีลักษณะการเคลื่อนที่และท่าร่าต่อเนื่องดังต่อไปนี้

ภาพที่ 9 ท่าเพลงขึ้นรำ

(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 10 ท่าเนื้อร้อง: ฉายฉายเอย

(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 11 ทำเนียร้อง: มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 12 ทำเนียร้อง: ลือลั่น
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 13 ทำเนียร้อง: ราชภัฏนครสวรรค์
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 14 ท่าเนือร้อง: สั่งสมสร้างสรรค์
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 15 ท่าเนือร้อง: ศิษย์งามสมศักดิ์ศรี
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 16 ท่าเนือร้อง: เลิศสรรพวิชา
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 17 ทำเนียร้อง: ต่างภาษาภูษิต
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 18 ทำเนียร้อง: โสภิตนำพักตร์
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 19 ทำเนียร้อง: เฉิดโฉมเอย
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 20 ทำเนียร้อง: ยัมแย้มอ่อนหวาน
(นางลักษณ์ ปิยะมงคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 21 ทำเนียร้อง: ดวงมานอ่อนน้อม
(นางลักษณ์ ปิยะมงคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 22 ทำเนียร้อง: เชี่ยวชาญทักษะ
(นางลักษณ์ ปิยะมงคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 23 ทำเนือร้อง: กิริยาเพียบพร้อม
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 24 ทำเนือร้อง: เจ้างามละม่อม
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 25 ทำเนือร้อง: ปัญญาพิสุทธิ์
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 26 ทำเนียร้อง: เชื้อมั่นคุณค่าศรัทธาลิ่งดี
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 27 ทำเนียร้อง: เคารพศักดิ์ศรี
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 28 ทำเนียร้อง: ความเป็นมนุษย์
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 29 ทำเนียร้อง: แม่ศรีเอย
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคณา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 30 ทำเนียร้อง: แม่ศรีพระลัญจกร
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคณา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 31 ทำเนียร้อง: เทิดองค์ภูธร
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคณา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 32 ทำเนียร้อง: ราชนวงศ์จักรี
(นางลักษณ์ ปิยะมงคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 33 ทำเนียร้อง: บารมีปกเกล้า
(นางลักษณ์ ปิยะมงคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 34 ทำเนียร้อง: ขาวราชภัฏ
(นางลักษณ์ ปิยะมงคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 35 ทำเนือร้อง: เปรมปรีดี
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคณา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 36 ทำเนือร้อง: จงรักภักดี
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคณา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 37 ทำเนือร้อง: ตามรอย
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคณา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 38 ทำเนียร้อง: บาทบงส์เอย
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 39 ทำเนียร้อง: แม่ศรีเอย แม่ศรีธานินทร์
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 40 ทำเนียร้อง: พัฒนาท้องถิ่น
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 41 ทำเนียร้อง: ให้ระบิลเกรียงไกร
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคณา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 42 ทำเนียร้อง: มุ่งมั่นสืบสาน
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคณา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 43 ทำเนียร้อง: อุดมการณ์ยิ่งใหญ่
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคณา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 44 ทำเนียร้อง: เพื่อประเทศไทย
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 45 ทำเนียร้อง: วิวัฒน์วิไล
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 46 ทำเนียร้อง: นิรันดร์เอย
(นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

สรุป

การแสดงนาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์ ชูดุฉยฉายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เป็นการรำลึกฉายที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ จากการศึกษาพบว่า มีการออกแบบท่ารำ เพลง และเนื้อร้องที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ออกมาในรูปแบบของการรำลึกฉายที่กล่าวถึงความโดดเด่นเชี่ยวชาญในด้านวิชาการ เป็นคนดีมีคุณธรรม จิตใจโอบอ้อมอารี มีความอ่อนน้อม จิตใจ มุ่งมั่นนำวิชาความรู้เพื่อไปพัฒนาท้องถิ่น และเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยความจงรักภักดี ศาสตร์ทางด้านนาฏศิลป์ เป็นสิ่งที่มีคุณค่า ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ บทขับร้องประกอบการแสดงได้ประพันธ์ขึ้นใหม่อยู่ในกลุ่มกลอนขับร้อง ใช้ทำนองเพลงดุฉยฉาย และเพลงแม่ศรีขับร้อง ใช้วงดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้าบรรเลงประกอบ ผู้แสดงเป็นตัวนาง ลักษณะการรำจะใช้หลักการรำตีบทในการบรรจู่ท่ารำ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำอัตลักษณ์ต่าง ๆ ที่บ่งบอกได้ถึงความเป็นคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์มาสร้างสรรค์ผลงานอีกหลาย ๆ ชุด
2. ควรมีการกระตุ้น ส่งเสริม สร้างสรรค์ผลงานในคณะอื่น ๆ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพ และเป็นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไปพร้อม ๆ กัน
3. ควรนำการแสดงไปเผยแพร่ให้ผู้เชี่ยวชาญหรือคนทั่วไปได้ชมได้ฟัง เพื่อให้ได้ข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะนำมาปรับแก้ไขและนำไปสู่ข้อสรุปของงานวิจัยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- นางลักษณ์ ปิยะมั่งคลา. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *กลองทัด*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ฆ้องวงใหญ่*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ฉิ่ง*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ตะโพน*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนือร้อ้ง: กิรียาเพียบพร้อม*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนือร้อ้ง: ความเป็นมนุษย์*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนือร้อ้ง: เคารพศักดิ์ศรี*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนือร้อ้ง: จงรักภักดี*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนือร้อ้ง: เจ้างามละม่อม*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนือร้อ้ง: ฉุยฉายเออย*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

- นงลักษณ์ ปิยะมั่งคณา. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื่อร้อง: เฉิดโฉมเอย*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื่อร้อง: ชาวราชภัฏ*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื่อร้อง: เขียวชาญทักษะ*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื่อร้อง: เชื้อมนั่นคุณค่าศรีทาสลิ่งดี*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื่อร้อง: ดวงมานอ่อนน้อม*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื่อร้อง: ต่างภูษาภูษิต*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื่อร้อง: ตามรอย*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื่อร้อง: เทิดองค์ภูธร*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื่อร้อง: นิรันดร์เอย*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื่อร้อง: บาทบงสุเอย*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื่อร้อง: บารมีปกเกล้า*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

- นงลักษณ์ ปิยะมงคล. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนียบร้อย: ปัญญาพิสุทธิ์*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนียบร้อย: เปรมปรีดี*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนียบร้อย: พัฒนาท้องถิ่น*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนียบร้อย: เพื่อประเทศไทย*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนียบร้อย: มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนียบร้อย: มุ่งมั่นสืบสาน*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนียบร้อย: แม่ศรีพระลัญจกร*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนียบร้อย: แม่ศรีเอย*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนียบร้อย: แม่ศรีเอย แม่ศรีธานี*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนียบร้อย: ยิ้มแย้มอ่อนหวาน*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ทำเนียบร้อย: ราชภัฏนครสวรรค์*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

- นางลักษณ์ ปิยะมงคลา. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื้อร้อง: ราชวงศ์จักรี*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื้อร้อง: ลือลั่น*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื้อร้อง: เลิศสรรพวิชา*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื้อร้อง: วิวัฒน์ไฉ*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื้อร้อง: ศิษย์งามสมศักดิ์ศรี*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื้อร้อง: สังสมสร้างสรรค์*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื้อร้อง: โสภิตนำพัตร์*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื้อร้อง: ให้ระบิลเกรียงไกร*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเนื้อร้อง: อุดมการณ์ยิ่งใหญ่*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ท่าเพลงขึ้นรั้ว*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ปีใน*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ระนาดทุ้ม*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

- นงลักษณ์ ปิยะมั่งคณา. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ระนาดเอก*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *วงปี่พาทย์เครื่องห้า*. [ภาพถ่าย]. นครสวรรค์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- ไพโรจน์ ทองคำสุก. (2545). *วิเคราะห์รูปแบบความเป็นครูสู่กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย ครูเฉลย ศุขะวนิช*. กรุงเทพฯ: สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2530). *พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน 2525 ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 2530*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- โรงเรียนดนตรีจุไรรัตน์. (2560). ฉิ่ง. [ภาพถ่าย]. สืบค้น 27 ตุลาคม 2565, จาก <https://churairatmusic.com/th/product/ching-1>
- เรณู โกศินานนท์. (2544). *นาฏศิลป์ไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- วิมลศรี อุปรมัย. (2555). *นาฏกรรมและการละคร*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สันติ ฦ เชียงใหม่. (2547). *การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนาฏศิลป์ล้านนา เรื่อง ฟ้อนจุมสตี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. [ปริญญาศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].
- สุมิตร เทพวงษ์. (2541). *นาฏศิลป์ไทย นาฏศิลป์สำหรับครูประถมและมัธยม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2543). *นาฏศิลป์ปริทรรศน์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2543). *วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากร
กับประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชน
ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด
อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

Relationship Between Transformational Leadership
and Effectiveness of Providing Community
Public Health Services of Baan Kadad Sub-District
Health Promoting Hospital, Prasat District, Surin Province

(Received: Sep 9, 2022 Revised: Dec 20, 2022 Accepted: Dec 25, 2022)

สุรศักดิ์ โตประสี¹, จิตราภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์²

Surasak Toprasee, Jitraporn Sudhivoraseth

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ 2. ศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ 3. ศึกษาความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรกับประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาล

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรศักดิ์ โตประสี ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา E-mail: sts_6@hotmail.com

²รองศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์คณะนิติศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ E-mail: jitraporn.a@nida.ac.th

ส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 367 คน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม ค่าสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติการถดถอยพหุ

ผลการวิจัยพบว่า

1. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวม มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับค่อนข้างมาก

2. ประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวม มีประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณสุขอยู่ในระดับค่อนข้างมาก

3. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรกับประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ผลการทดสอบด้วยสถิติการถดถอยพหุ พบว่า ด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ด้านการกระตุ้นให้ใช้ปัญญา ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์และสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงความประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ได้ร้อยละ 47.1

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง การให้บริการสาธารณสุขชุมชน

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the effectiveness of providing community public health services at Baan Kadad Sub-District Health Promoting Hospital, Prasat District, Surin Province, 2) to study the transformational leadership of Baan Kadad Sub-District Health Promoting Hospital, Prasat District, Surin Province, and 3) to study the relationship between the transformational leadership and the effectiveness of providing public health services at Baan Kadad Sub-District Health Promoting Hospital, Prasat District, Surin Province. The participants of this research were 367 people. The research instrument for collecting data was a questionnaire. The collected data was examined using frequency, mean, standard deviation, multiple linear regression, and correlation.

The results revealed that

1) The overall transformational leadership of Baan Kadad Sub-District Health Promoting Hospital, Prasat District, Surin Province was at a relatively high level;

2) The overall effectiveness of providing community public health services at Baan Kadad Sub-District Health Promoting Hospital, Prasat District, Surin Province was at a relatively high level;

3) The multiple linear regression test showed that the aspects, i.e., individualised consideration, idealised influence, intellectual stimulation, and inspiration motivation, had a relationship with the effectiveness of providing community public health

services at Baan Kadad Sub-District Health Promoting Hospital, Prasat District, Surin Province. This indicated the change in the effectiveness of providing community public health services of Baan Kadad Sub-District Health Promoting Hospital, Prasat District, Surin Province by 47.1 percent. For the correlation statistical analysis, it revealed that the aspects, i.e., idealised influence, inspiration motivation, intellectual stimulation, and individualised consideration, had a positive relationship with the effectiveness of providing community public health services of Baan Kadad Sub-District Health Promoting Hospital, Prasat District, Surin Province at a moderate level.

Keywords: Transformational leadership, Providing community public health service.

1. บทนำ

ปี พ.ศ.2561 เป็นปีที่การสาธารณสุขไทยครบ 100 ปี โดยนับเริ่มจากการก่อตั้งกรมสาธารณสุข ในวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2461 เป็นต้นมา การเกิดขึ้นของกรมสาธารณสุขในครั้งนั้นได้ทำให้การบริหารจัดการด้านการสาธารณสุขเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยมีการนำเอาหน่วยงานต่าง ๆ ที่รับผิดชอบด้านการสาธารณสุขมารวมเป็นหน่วยงานเดียวกัน การสาธารณสุขไทยได้เจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 100 ปี ที่ผ่านมาระบาดไข้เจ็บและปัญหาสุขภาพหลายอย่าง เช่น โรคติดต่อร้ายแรง หรือโรคระบาดต่าง ๆ เช่น กาฬโรค ไข้ทรพิษ คุดทะราด โปลิโอและโรคเรื้อนที่เคยเป็นปัญหาถูกควบคุมและแก้ไขจนทุเลาหรือหมดสิ้นไป การแพทย์และการสาธารณสุขที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นผลมาจากการรับเอาวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการปรับเปลี่ยนระบบสาธารณสุขของประเทศควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง บทเรียนและ ประวัติศาสตร์สาธารณสุขในช่วง 100 ปีที่ผ่านมาจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรได้เรียนรู้และนำมาปรับใช้เพื่อรับมือกับปัญหาสาธารณสุขใหม่ๆ ที่เรากำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน (สำนักวิชาการสาธารณสุข) ทั้งนี้ระบบหลักประกันสุขภาพของไทยมีการพัฒนาที่รัฐจัดบริการด้านสาธารณสุขให้กับประชาชนตามความแตกต่างของรายได้ และกลุ่มอาชีพตามภาคการจ้างงาน เช่น ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ แรงงานในสถานประกอบการ หรือผู้มีรายได้น้อย เป็นต้น แม้จะมีระบบหลักประกันสุขภาพอยู่หลายระบบแต่การให้บริการด้านการรักษาก็ยังไม่สามารถครอบคลุมได้ทุกกลุ่มคน เช่น กลุ่มแรงงานนอกระบบหรือกลุ่มเกษตรกร และที่สำคัญประชาชนที่ใช้บริการในบางระบบ การรักษาก็ต้องจ่ายเงินสบทบเอง ทั้งที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดให้ประชาชนทุกคนต้องได้รับการดูแลสุขภาพโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย หลักการประกันสุขภาพถ้วนหน้าคือ การสร้างหลักประกันให้ประชาชนตามนโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรค สิทธิที่ทุกคนจะได้รับการบริการ สุขภาพ

ที่มีมาตรฐาน อย่างเสมอหน้าด้วยเกียรติและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน โดยภาระค่าใช้จ่ายในการใช้บริการไม่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงการรักษาพยาบาล โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และถือสิทธิ์ของประชาชนที่จะได้รับอย่างทั่วถึง

หน่วยบริการปฐมภูมิ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างประชาชนกับระบบบริการสุขภาพ มีบทบาทในการให้บริการรักษาพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพการป้องกันและควบคุมโรค ตลอดจนงานฟื้นฟูสุขภาพโดยจัดบริการทั้งในด้านเชิงรุกและเชิงรับ ต่อเนื่อง ผสมผสานแบบใกล้บ้าน ใกล้ใจ มีระบบการส่งต่อผู้ป่วยโรคที่ซับซ้อนไปรับบริการสุขภาพในระดับที่สูงขึ้นและบริการติดตามเยี่ยมบ้านอย่างต่อเนื่อง สร้างเสริมสุขภาพที่สอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ฝึกอบรมและพัฒนาศักยภาพของบุคลากรผู้ให้บริการอย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพสนับสนุนบริการสุขภาพในระดับชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของชุมชนเอง เสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัว ชุมชน จนสามารถพึ่งตนเองด้านสุขภาพได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถตอบสนองตรงกับสภาพความจำเป็นด้านสุขภาพของประชาชนทุกคน รวมถึงมีความสามารถในการดูแลผู้ป่วยได้อย่างถูกต้องรวดเร็ว จึงเป็นส่วนสำคัญในการช่วยแก้ไขปัญหาคำคัญของระบบบริการสุขภาพทั้งระบบ

สภาพปัญหาเรื่องการขาดแคลนบุคลากรในการปฏิบัติงาน ซึ่งโครงสร้าง รพ.สต.บ้านกะดาดจะประกอบไปด้วย ผอ.รพ.สต. 1 คน พยาบาลวิชาชีพ 1 คน นักวิชาการสาธารณสุข 1 คน เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข 1 คน บริเวณพื้นที่ใน รพ.สต. ค่อนข้างเล็ก ในวันที่มีคลินิกพิเศษที่มีแพทย์จากโรงพยาบาล ออกตรวจโรคเรื้อรัง โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง การตรวจเลือดประจำปี การให้บริการวัคซีนเด็กอายุ 0/5 ปี ในพื้นที่ถ้ามีคนไข้จำนวนมาก จะไม่สะดวกในการให้บริการ พื้นที่จะค่อนข้างแออัด งบประมาณมีน้อย รพ.สต.จะใช้งบประมาณ

จากเงินบำรุง ซึ่งมีจำนวนน้อย ทำให้วางแผนในการพัฒนา รพ.สต. ได้ไม่ดี จากสภาพปัญหาด้านงบประมาณแม้เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการให้บริการประชาชนแต่เป็นปัจจัยที่ รพ.สต. ไม่สามารถควบคุมได้ แม้งบประมาณจะมีจำนวนน้อยและไม่เพียงพอปัจจัยสำคัญที่ควรให้ความสำคัญอย่างยิ่งคือบุคลากรของหน่วยงานซึ่งแม้มีจำนวนไม่มากแต่ต้องมีการปรับตัวและพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้สามารถบริหารจัดการและให้บริการประชาชนด้านสาธารณสุขได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและปัญหาต่างๆจำนวนมาก

จากความเป็นมาและสภาพปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรกับประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ในการยกระดับภาวะผู้นำของบุคลากรให้มีความพร้อมและปรับเปลี่ยนภาวะผู้นำให้สอดคล้องต่อการให้บริการสาธารณสุขชุมชนในยุคของการเปลี่ยนแปลง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรกับประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์

3. สมมติฐานการวิจัย

1. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีประสิทธิผล

1. ความหมายของประสิทธิผล ในทัศนะของ ดุสิต ทองสาย (2551, น.4 อ้างถึงใน พระมหา เตชินท์ สัทธาภิฏ (ผกา) 2554, น.10) รุ่ง แก้วแดง และ ชัยณรงค์ สุวรรณสาร (2516, น. 59 อ้างถึงใน ขวัญตา เกื้อกูลรัฐ 2554, น. 39) เป็นต้น

2. การวัดประสิทธิผลขององค์การในรูปแบบต่าง ๆ ในทัศนะของ คารมณ เพียรภายลุน (2556, น.1 อ้างถึงใน ทิรศน์ชญา พิพัฒน์เพ็ญ และ คณะ 2557, น. 21-22)

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

1. องค์ประกอบของภาวะผู้นำ ในทัศนะของ คูณซ์, โอ ดอนเนล และไวริค (Koont'z O,Donnell and Weihrich, 1994 อ้างถึงใน พิจักษณา วงศาโรจน์, 2557, น. 12-13)

2. ความหมายของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ในทัศนะของ สุพาณี สฤกษ์วานิช (2552, น.235 อ้างถึงใน ศิริภัทร ดุษฎีวิวัฒน์, 2555, น.8) กัลยาณี พรหมทอง (2546 น.64 อ้างถึงใน ขวัญตา เกื้อกูลรัฐ 2554, น. 26) วรณี หิรัญญากร (2546 น.24 อ้างถึงใน ศิริภัทร ดุษฎีวิวัฒน์ 2555, น.17) เป็นต้น

3. คุณลักษณะของผู้นำการเปลี่ยนแปลง ในทัศนะของ เบิร์นส์ (Burns อ้างถึงใน อรรถวิทย์ ชื่นจิตต์, 2557, น. 23-25) เป็นต้น

5. วิธีดำเนินการวิจัย

5.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลโคกยาง อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีจำนวน 8 หมู่บ้าน และมีจำนวนประชากรทั้งหมด 4,336 คน (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2564)

5.2 กลุ่มตัวอย่างและวิธีการสุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลโคกยาง อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีจำนวน 8 หมู่บ้าน จำนวน 367 คน ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane 1973 อ้างถึงใน ภูมิศ เตชทองไพฑูรย์, 2560, น. 5) และการเลือกใช้กลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 และความเชื่อมั่น 95%

5.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามที่เกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา อาชีพ รายได้ รวมทั้งหมด 6 หัวข้อ ลักษณะคำถามเป็นแบบเช็ครายการ

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ ตามกรอบแนวคิดทั้งหมด 4 ด้าน ลักษณะคำถามมีระดับการวัด 4 ระดับ คือ มาก ค่อนข้างมาก ค่อนข้างน้อย น้อย

ส่วนที่ 3 เป็นคำถามที่เกี่ยวกับประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ตามกรอบแนวคิดทั้งหมด 4 ลักษณะคำถามมีระดับการวัด 4 ระดับ คือ มาก ค่อนข้างมาก ค่อนข้างน้อย น้อย

6. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดทำข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ รายได้ อาชีพ สถานภาพสมรสวิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ และค่าร้อยละ
2. ประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์วิเคราะห์โดยใช้ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ย
3. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์วิเคราะห์โดยใช้ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ย
4. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรกับประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์โดยใช้สถิติการถดถอยพหุ (Multiple Regression) แบบหลายขั้นตอน (Stepwise)

7. ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ระดับของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วยปัจจัย 4 ด้านคือ การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์หรือการสร้างบาร์มี การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นให้ใช้ปัญญาและการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล

**ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ระดับของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากร
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอบราสาท
จังหวัดสุรินทร์**

ลำดับ	ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง	ค่าเฉลี่ย	SD	ระดับ	อันดับ
1.	การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์	3.01	.65	ค่อนข้างมาก	2
2.	หรือการสร้างบารมี	3.02	.66	ค่อนข้างมาก	1
3.	การสร้างแรงบันดาลใจ	2.92	.61	ค่อนข้างมาก	3
4.	การกระตุ้นให้ใช้ปัญญา	2.92	.67	ค่อนข้างมาก	3
	รวมเฉลี่ย	2.97	.65	ค่อนข้างมาก	

ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.97 มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับค่อนข้างมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การสร้างแรงบันดาลใจ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.02 มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับค่อนข้างมาก รองลงมาการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์หรือการสร้างบารมี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.01 มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับค่อนข้างมาก การกระตุ้นให้ใช้ปัญญา และการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.92 มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับค่อนข้างมาก

2. ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านการส่งเสริมสุขภาพ ด้านการควบคุมป้องกันโรคติดต่อ ด้านการฟื้นฟูสภาพ และด้านการรักษาพยาบาล

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชน ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์

ลำดับ	ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง	ค่าเฉลี่ย	SD	ระดับ	อันดับ
1.	ด้านการส่งเสริมสุขภาพ	3.10	.64	ค่อนข้างมาก	1
2.	ด้านการควบคุมป้องกันโรคติดต่อ	3.03	.68	ค่อนข้างมาก	2
3.	ด้านการฟื้นฟูสภาพ	2.78	.71	ค่อนข้างมาก	4
4.	ด้านการรักษาพยาบาล	2.91	.66	ค่อนข้างมาก	3
	รวมเฉลี่ย	2.95	.68	ค่อนข้างมาก	

ผลการศึกษาประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.95 มีประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขอยู่ในระดับค่อนข้างมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการส่งเสริมสุขภาพ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด มีประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขอยู่ในระดับค่อนข้างมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.10 มีประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขอยู่ในระดับค่อนข้างมาก รองลงมา ด้านการควบคุมป้องกันโรคติดต่อ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.03 มีประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขอยู่ในระดับค่อนข้างมาก และด้านการฟื้นฟูสภาพ มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.78 มีประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขอยู่ในระดับค่อนข้างมาก

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรกับประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้สถิติการถดถอยพหุ (Multiple Regression) ผลการวิเคราะห์พบว่า มีตัวแปรอิสระ

4 ตัวมีผลเชิงบวกต่อตัวแปรตามเรียงตามลำดับของค่าสัมประสิทธิ์ของการถดถอยจากมากไปน้อยคือ ด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ด้านการกระตุ้นให้ใช้ปัญญา ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ตัวแปรทั้ง 4 มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ได้ร้อยละ 47.1 แสดงว่ายังมีตัวแปรอื่นที่ไม่ได้นำมาพิจารณาครั้งนี้อีกร้อยละ 52.9 ที่มีผลต่อประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ และสมการที่ได้จากการวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน (Stepwise) มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .000 มีค่าผิดพลาดของการคาดประมาณด้วยตัวสมการ (Standard Error of the Estimate) เกี่ยวกับประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ เท่ากับ 4.175 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน

8. อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวมมีภาวะผู้นำอยู่ในระดับค่อนข้างมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การคำนึงถึงปัจเจกบุคคล มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด มีภาวะผู้นำอยู่ในระดับค่อนข้างมาก รองลงมาคือ การกระตุ้นให้ใช้ปัญญา มีภาวะผู้นำอยู่ในระดับค่อนข้างมาก การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์และการสร้างแรงบันดาลใจ มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด มีภาวะผู้นำอยู่ในระดับค่อนข้างมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของขวัญตา เกื้อภูธรรัฐ (2554, น. 68) ซึ่งทำวิจัยเรื่องภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อประสิทธิผล

ของสถานศึกษานาดกลาง อำเภโพนาราม สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาราชบุรีเขต 2 ซึ่งพบว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร สถานศึกษา อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมาก ไปหาน้อย คือ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ด้านการกระตุ้น ด้านการใช้ปัญญา ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์หรือการสร้างบารมี และด้านคำนึงถึง ความเป็นปัจเจกบุคคล ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์ประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชน ของโรงพยาบาลส่งเสริมตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวมมีประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขอยู่ในระดับค่อนข้าง มาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการส่งเสริมสุขภาพ มีค่าเฉลี่ย สูงที่สุด มีประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขอยู่ในระดับค่อนข้างมาก รองลงมา ด้านการควบคุมป้องกันโรคติดต่อมีประสิทธิผลการให้บริการ สาธารณสุขอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ด้านการรักษาพยาบาลมีประสิทธิผล การให้บริการสาธารณสุขอยู่ในระดับค่อนข้างมาก และด้านการฟื้นฟูสภาพ มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด มีประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขอยู่ในระดับค่อนข้างมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิระพล เดชบุญ (2555, น. 79) ซึ่งทำวิจัย เรื่อง ประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของสถานอนามัย ในเขตอำเภอดงขุดม จังหวัดอุบลราชธานี อยู่ในระดับค่อนข้างมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ด้านการควบคุมป้องกันโรค ติดต่อ ด้านการฟื้นฟูสภาพ ด้านการส่งเสริมสุขภาพ ด้านการรักษาพยาบาล

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ของบุคลากรกับประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะตาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ วิเคราะห์ โดยใช้สถิติถดถอยพหุ ผลการศึกษาพบว่า ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ หรือการสร้างบารมี ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ด้านการกระตุ้นให้ใช้ปัญญา และด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคลมีความสัมพันธ์ประสิทธิผลการให้บริการ

สาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ และสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ได้ร้อยละ 47.1 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ขวัญตา เกื้อกุลรัฐ (2554, น. 93) ซึ่งทำวิจัยเรื่องภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาขนาดกลาง อำเภอโพธาราม สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรีเขต 2 ซึ่งพบว่า ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์หรือการสร้างบารมีด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลด้านการสร้างแรงบันดาลใจและด้านการกระตุ้นการใช้ปัญญาสามารถร่วมกันทำนายประสิทธิผลของสถานศึกษาขนาดกลาง อำเภอโพธาราม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรีเขต 2 ในภาพรวมได้ร้อยละ 79.20

9. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ บุคลากรของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ต้องประพฤติตนและให้บริการประชาชน ตลอดจนทำกิจกรรมต่างๆเพื่อประชาชนในพื้นที่มากขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นความทุ่มเทและสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชน

2. การสร้างแรงบันดาลใจ บุคลากรของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ควรสร้างบรรยากาศในการทำงานให้มีชีวิตชีวาและเป็นกันเองมากขึ้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนที่มาใช้บริการและระหว่างเพื่อนร่วมงาน

3. การกระตุ้นให้ใช้ปัญญา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ควรส่งเสริมให้บุคลากรไปเข้าร่วมฝึกอบรมหรือพัฒนาดตนเองในรูปแบบอื่นๆมากขึ้น เพื่อเติมเต็มความรู้ความสามารถและทักษะในการปฏิบัติงานที่สูงขึ้น

4. การคำนึงถึงปัจเจกบุคคล บุคลากรของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ควรเปิดโอกาสและรับฟังเสียงสะท้อน คำร้องเรียน และข้อเสนอแนะจากเพื่อนร่วมงานและประชาชนที่มาใช้บริการ และนำข้อมูลไปแก้ปัญหและพัฒนาการให้บริการได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญตา เกื้อกูลรัฐ (2554). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาขนาดกลาง อำเภอโพธาราม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรีเขต 2*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี].
- ทริศน์ชญา พิพัฒน์เพ็ญ และคณะ (2557). *การประเมินประสิทธิภาพและประหยัการปฏิบัติราชการของเทศบาลนครสงขลา*. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยหาดใหญ่. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- พระมหาเดชินท์ สิทธาภิภู (ผกา) (2554). *ประสิทธิผลการให้บริการของเทศบาลตำบลคงเย็น อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- พิักษณา วงศาโรจน์ (2557). *ภาวะผู้ของผู้บริหารที่พึงประสงค์: กรณีศึกษากรมกำลังพลทหารบก. (การศึกษาค้นคว้าอิสระ)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- พีระพล เดชบุญ (2555). *ประสิทธิผลการให้บริการสาธารณสุขชุมชนของสถานอนามัยในเขตอำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี*. (การศึกษาค้นคว้าอิสระ). อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ภูเมศ เดชทองไพฑูรย์ (2560). *ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อวิน อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี*. งานวิจัยรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร
- ศิริภัทร ดุษฎีวิวัฒน์ (2555). *ภาวะผู้นำที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของงานธนาคารออมสิน สำนักงานใหญ่*. (การศึกษาค้นคว้าอิสระ). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

อรรณวิทย์ ชื่นจิตต์. (2557). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและวัฒนธรรมองค์กร
ที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทเอกชน
รุ่นเจนเนอเรชันวายในเขตกรุงเทพมหานคร. (การศึกษาค้นคว้า
อิสระ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.*

ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบมาตรฐานความรู้
ภาษาจีนกลาง (HSK) ที่ส่งผลต่อการสอนและ
การเรียนรู้ภาษาจีนระดับอุดมศึกษาในภาคเหนือของประเทศไทย
The Washback Effect of the HSK Test
on Chinese Teaching and Learning
in Northern Thailand University

(Received: Sep 16, 2022 Revised: Dec 23, 2022 Accepted: Dec 25, 2022)

จาง ฟาจื่อ¹, สหัตยา สิริวิเศษ², กุลสิรินทร์ อภิรัตน์วรเดช³
Zhang Fazhi, Sahattaya Sittivised, Kulsirin Aphiratvoradej

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอนและการเรียนรู้ภาษาจีนระดับอุดมศึกษาในภาคเหนือของประเทศไทย และนำผลการศึกษาที่ได้มาเป็นข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ภาษาจีนให้กับอาจารย์และนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย งานวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เครื่องมือวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ชุด ได้แก่ แบบสอบถามปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอน

¹นักศึกษาลัทธิศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย E-mail: Lijia122022@gmail.com

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย E-mail: mamfanxiuying@gmail.com

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา E-mail: nongnok211@hotmail.com

ของครูภาษาจีนระดับอุดมศึกษาในภาคเหนือของประเทศไทย และ แบบสอบถาม
ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการเรียนของนักศึกษา
สาขาวิชาภาษาจีนระดับอุดมศึกษาในภาคเหนือของประเทศไทย กลุ่มตัวอย่าง
ได้แก่ อาจารย์สอนภาษาจีนระดับอุดมศึกษาในภาคเหนือของประเทศไทย
จำนวน 30 คน และ นักศึกษาสาขาวิชาภาษาจีนที่เคยผ่านการสอบ HSK
มาแล้วจำนวน 150 คน ใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นสถิติ
ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า การทดสอบ HSK มีผลต่อการสอน
ภาษาจีนระดับอุดมศึกษาในภาคเหนือของประเทศไทย ด้านบวก ($\bar{X} = 3.59$
 $S.D = 0.61$) มากกว่าด้านลบ ($\bar{X} = 2.49$ $S.D=0.32$) ผลปรากฏการณ์
วอชแบคต่อการเรียนรู้ภาษาจีนของนักศึกษา ด้านบวกเช่นกัน ($\bar{X} = 4.56$
 $S.D = 0.37$) มีมากกว่าด้านลบ ($\bar{X} = 3.66$ $S.D=0.38$)

คำสำคัญ: วอชแบค การสอบมาตรฐานความรู้ภาษาจีนกลาง (HSK)
การสอนและการเรียนภาษาจีน ระดับอุดมศึกษาภาคเหนือ
ของประเทศไทย

Abstract

The purpose of this study was to investigate the washback phenomenon of the HSK test and how it affects Chinese language teaching and learning at northern Thai universities, and to apply the study's findings as recommendations for teaching and learning Chinese for Thai teachers and university students. The research employed a quantitative approach. The research tools were divided into two sets: the HSK Washback Phenomenon Questionnaire that Affects the Teaching of Chinese Teachers in Northern Thailand Universities and the HSK Washback Phenomenon Questionnaire that Affects the Learning of Chinese at the University of Northern Thailand. Thirty Chinese language teachers from universities in northern Thailand and 150 Chinese language students who have passed the HSK exam comprise the sample group. Mean and standard deviation were utilised for statistical analysis of the data. The results indicated that the HSK test had a greater positive impact on teaching Chinese in universities in northern Thailand ($\bar{X} = 3.59$, $SD = 0.61$) than a negative impact ($\bar{X} = 2.49$, $SD = 0.32$). Additionally, Chinese students had more positive ($\bar{X} = 4.56$, $SD = 0.37$) than negative ($\bar{X} = 3.66$, $SD = 0.38$) responses.

Keywords: The Washback Effect, the HSK Test, Chinese Teaching and Learning, Northern Thailand University.

บทนำ

การทดสอบมาตรฐานความรู้ภาษาจีน มีชื่อภาษาอังกฤษว่า “Hanyu Shuiping Kaoshi” หรือเรียกย่อ ๆ ว่า “HSK” เป็นการทดสอบมาตรฐานภาษาจีนกลางระดับนานาชาติที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการทดสอบความสามารถภาษาจีนของผู้ที่ไม่ได้ใช้ภาษาจีนเป็นภาษาแม่ หรือ ผู้ที่ใช้ภาษาจีนเป็นภาษาที่สอง เป็นเครื่องมือวัดมาตรฐานความรู้ภาษาจีนสำหรับชาวต่างชาติ ชาวจีนโพ้นทะเล และชนกลุ่มน้อยในประเทศจีน ปัจจุบันความสัมพันธ์ด้านการค้า การลงทุน และด้านต่าง ๆ ระหว่างประเทศจีน และประเทศไทยมีการขยายตัวมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ตลาดแรงงานมีความต้องการผู้ใช้ภาษาจีนเป็นจำนวนมาก และหลักสูตรภาษาจีนยังได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดการศึกษาในประเทศไทยในทุกระดับการศึกษา HSK ไม่เพียงแต่ใช้เป็นเครื่องมือในการสอบวัดระดับความรู้ภาษาจีนเท่านั้น แต่ยังใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำก่อนสำเร็จการศึกษาในหลาย ๆ มหาวิทยาลัยในประเทศไทย นอกจากนี้ HSK ยังใช้เป็นเอกสารประกอบสำคัญในการสมัครงาน การยื่นขอทุนเพื่อศึกษาต่อต่างประเทศได้อีกด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มหาวิทยาลัยหลาย ๆ แห่งในประเทศไทย โดยเฉพาะในเขตภาคเหนือ ได้ใช้ HSK เป็นเกณฑ์มาตรฐานการสำเร็จการศึกษาของบัณฑิต ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย กำหนดเกณฑ์มาตรฐานด้านภาษาจีนสำหรับบัณฑิตที่จบการศึกษาต้องมีผลการสอบ HSK ระดับ 5 มหาวิทยาลัยพะเยาและมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ กำหนด HSK ระดับ 5 หรือเทียบเท่า มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง กำหนด HSK ระดับ 4 เป็นต้น

ปรากฏการณ์วอชแบค (Washback effect) หมายถึง ผลกระทบของการทดสอบภาษาต่อการเรียนของผู้เรียนและการสอนของครู (Hughes, 1989, น. 1) การทดสอบภาษาไม่เพียงส่งผลกระทบต่อการสอนและการเรียนรู้ แต่ยังส่งผลกระทบต่อเนื้อหาการสอน วิธีการสอน และวิธีการ

ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นต้น (Alderson and Wall, 1993, p. 72) ซึ่งผลกระทบดังกล่าวอาจเกิดขึ้นได้ทั้งในเชิงลบและเชิงบวก (Hughes, 1989, p. 1) ผลกระทบเชิงบวก หมายถึง ปรากฏการณ์ที่การทดสอบสามารถส่งผลดีต่อการสอนและการเรียนรู้ กล่าวคือ การทดสอบสามารถสะท้อนและส่งเสริมการฝึกปฏิบัติในชั้นเรียนที่ดี และผลกระทบเชิงลบหมายถึงปรากฏการณ์ที่การทดสอบสามารถส่งผลเสียต่อการสอนและการเรียนรู้ ปัจจุบันได้มีนักวิชาการด้านการสอนภาษาจีนหลายท่านสนใจศึกษาในประเด็นปรากฏการณ์วอชแบคของการทดสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอนภาษาจีน เช่น Wang Xuelian (2020) สำรวจปรากฏการณ์วอชแบคจากการทดสอบ HSK ระดับ 3 ต่อผู้เรียนภาษาจีนในประเทศศรัทธาสถาน ผลวิจัยพบว่าปรากฏการณ์วอชแบคจากการทดสอบ HSK ระดับ 3 ของผู้เรียนภาษาจีนมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ผลวอชแบคเชิงบวกสะท้อนให้เห็นในคำแนะนำเชิงบวกของทัศนคติในการเรียนรู้และกลยุทธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ผลกระทบเชิงลบสะท้อนให้เห็นในความวิตกกังวลของผู้เรียนที่เกิดจากการสอบ ความสับสนในการเรียน พฤติกรรมการเรียนรู้เพื่อมุ่งแต่ทำข้อสอบและการละเลยการฝึกความสามารถทางภาษาที่แท้จริง ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ในประเทศไทย Liu Qi, Fan Xiuying และ Liu Rui (2020, pp. 107-122) ได้ศึกษาปรากฏการณ์วอชแบคของการทดสอบ HSK ระดับ 4 ที่ส่งผลต่อครูในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า ผลเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ เช่นกัน

จากการศึกษาเอกสารข้างต้นพบว่า การทดสอบ HSK มีความสำคัญกับผู้เรียนภาษาจีนในประเทศไทย เนื่องจากเป็นเครื่องมือมาตรฐานในการประเมินทักษะภาษาจีนที่ใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลก ย่อมส่งผลกระทบต่อการเรียนและการสอนภาษาจีนทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ สถาบันอุดมศึกษาในเขตภาคเหนือของประเทศไทยมีผู้สนใจศึกษาภาษาจีนเป็นจำนวนมาก ในแต่ละปีจะมีผู้เข้าร่วมการทดสอบ HSK จำนวนมากเช่นกัน ดังสถิติของสถาบันขงจื่อ มหาวิทยาลัย

เชียงใหม่ได้สำรวจ พบว่าในปี 2019 มีผู้เข้าสอบ HSK ของสถาบันมากถึง 4,278 คน (Shen Yi and Yang Anfei, 2020) นับว่าในเขตภาคเหนือมีผู้สนใจเข้าสอบเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอนและการเรียนภาษาจีนมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือของประเทศไทย เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาเป็นข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนการสอนและการเรียนภาษาจีนให้กับอาจารย์และนักศึกษามหาวิทยาลัยในประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอนและการเรียนภาษาจีนระดับอุดมศึกษาในเขตภาคเหนือของประเทศไทย
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการจัดการเรียนการสอนและการเรียนภาษาจีนให้กับอาจารย์และนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอนและการเรียนภาษาจีนมหาวิทยาลัยระดับอุดมศึกษาในเขตภาคเหนือของประเทศไทย โดยใช้แบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี มาเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง รายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1. ประชากรแบ่งเป็นสองกลุ่ม ได้แก่

1.1.1 อาจารย์สอนภาษาจีนในมหาวิทยาลัยภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยราชภัฏ

เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น มหาวิทยาลัยพายัพ และ มหาวิทยาลัยนเรศวร

1.1.2 นักศึกษาสาขาวิชาภาษาจีนในมหาวิทยาลัยภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น มหาวิทยาลัยพายัพ และ มหาวิทยาลัยนเรศวร

1.2 กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มได้แก่

1.2.1 อาจารย์สอนภาษาจีนในมหาวิทยาลัยภาคเหนือของประเทศไทย โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage random sampling) โดยสุ่มมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือที่เปิดสอนภาษาจีนเป็นวิชาเอก จากนั้นสุ่มอาจารย์ในมหาวิทยาลัย จำนวน 30 คน

1.2.2 นักศึกษาสาขาวิชาภาษาจีนในมหาวิทยาลัยภาคเหนือของประเทศไทย โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage random sampling) โดยสุ่มมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือที่เปิดสอนภาษาจีนเป็นวิชาเอก จากนั้นสุ่มนักศึกษาในมหาวิทยาลัย จำนวน 150 คน

2. เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ชุดที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอนภาษาจีนของอาจารย์ และชุดที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการเรียนภาษาจีนของนักศึกษา รูปแบบการตอบแบบสอบถามทั้งสองชุดเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ของลิเคิร์ต (Likert)

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือไปตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Reliability) โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดประเมินผลและผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนภาษาจีน จำนวน 3 ท่าน พบว่าข้อคำถามทุกข้อมีค่าดัชนี IOC (Item objective congruence) อยู่ระหว่าง 0.60-1.00

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามออนไลน์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ โดยการประสานงานผ่านอาจารย์และนักศึกษาในแต่ละมหาวิทยาลัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอนภาษาจีนของอาจารย์ และ ส่งผลต่อการเรียนภาษาจีนของนักศึกษา ที่ได้จากการตอบแบบสอบถามออนไลน์ ผู้วิจัยใช้สถิติค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) และนำเสนอผลการวิเคราะห์เป็นตารางประกอบการบรรยายและการแปลผล 5 ระดับ ซึ่งมีเกณฑ์การแปลผลดังนี้

- ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.50 หมายถึง ส่งผลกระทบน้อยมาก
- ค่าเฉลี่ย 1.51 – 2.50 หมายถึง ส่งผลกระทบน้อย
- ค่าเฉลี่ย 2.51 – 3.50 หมายถึง ส่งผลกระทบปานกลาง
- ค่าเฉลี่ย 3.51 – 4.50 หมายถึง ส่งผลกระทบมาก
- ค่าเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายถึง ส่งผลกระทบมากที่สุด

ผลการวิจัย

1. ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอนภาษาจีนของอาจารย์ระดับอุดมศึกษาในเขตภาคเหนือของประเทศไทย

1.1 ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบต่อเชิงบวกต่อการสอนภาษาจีน

ตารางที่ 1 ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบต่อเชิงบวกต่อการสอนภาษาจีน

ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอนภาษาจีน	ผลกระทบเชิงบวก		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านพฤติกรรมการสอน	3.52	0.95	มาก
1.1 HSK มีส่วนในการส่งเสริมการสอนของท่าน	3.92	0.54	มาก
1.2 HSK มีส่งผลให้ท่านมีความกระตือรือร้นในการสอน	2.65	0.37	ปานกลาง
2. ด้านเนื้อหาที่สอน	3.65	0.62	มาก
2.1 ท่านได้ใช้วิธีการลดเนื้อหาที่สอนบางส่วน และพยายามสอดแทรกเนื้อหา HSK	3.54	0.71	มาก
2.2 อาจารย์ได้นำเนื้อหา HSK มาเป็นตำราหลักในการจัดการเรียนการสอน	3.63	1.26	มาก
3. ด้านวิธีการสอน	3.54	0.92	มาก
3.1 หลังจากมีการใช้ HSK เป็นเกณฑ์ในการวัดระดับความรู้ภาษาจีน ท่านก็ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการสอน	3.86	0.68	มาก

ตารางที่ 1 ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบ เชิงบวกต่อการสอนภาษาจีน (ต่อ)

ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอนภาษาจีน	ผลกระทบเชิงบวก		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
3.2 HSK ทำให้ท่านปรับเปลี่ยนวิธี การสอนได้ดีขึ้น	3.44	0.54	ปานกลาง
รวม	3.59	0.61	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อการสอนภาษาจีนระดับอุดมศึกษาในเขตภาคเหนือของประเทศไทย อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.59$ S.D. = 0.61) ด้านส่งผลกระทบเชิงบวกมากที่สุด ได้แก่ ด้านเนื้อหาที่สอน ($\bar{X} = 3.65$ S.D. = 0.62) รองลงมาคือด้านวิธีการสอน ($\bar{X} = 3.54$ S.D. = 0.54) และด้านพฤติกรรมการสอน ($\bar{X} = 3.52$ S.D. = 0.95) ตามลำดับ

1.2 ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบ เชิงลบต่อการสอนภาษาจีน

ตารางที่ 2 ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบ เชิงลบต่อการสอนภาษาจีน

ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอนภาษาจีน	ผลกระทบเชิงบวก		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านพฤติกรรมการสอน	3.87	0.64	มาก
1.1 HSK มีส่วนสร้างความกดดันต่อการสอน ของท่าน	4.12	0.26	มาก

ตารางที่ 2 ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบต่อ เชิงลบต่อการสอนภาษาจีน (ต่อ)

ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบต่อการสอนภาษาจีน	ผลกระทบเชิงบวก		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.2 HSK มีส่วนเพิ่มภาระงานด้านการสอนของท่าน	3.59	0.30	ปานกลาง
2. ด้านเนื้อหาที่สอน	3.55	0.31	มาก
2.1 อาจารย์จะเลือกเนื้อหาใน HSK มาสอน หากเนื้อหานั้นไม่มีใน HSK ก็จะไม่สอน	3.42	0.86	ปานกลาง
2.2 อาจารย์ได้นำเนื้อหา HSK มาเสริมในการสอน	3.53	0.74	มาก
3. ด้านวิธีการสอน	2.12	0.62	น้อย
3.1 การใช้ HSK เป็นเกณฑ์ในการวัดระดับความรู้ภาษาจีน ส่งผลต่อวิธีการสอนของท่าน	2.21	0.48	น้อย
3.2 HSK ทำให้ท่านปรับเปลี่ยนวิธีการสอน	2.05	0.22	น้อย
รวม	2.49	0.32	น้อย

จากตารางที่ 2 พบว่า ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ส่งผลกระทบต่อการสอนภาษาจีนระดับอุดมศึกษาในเขตภาคเหนือของประเทศไทย อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.49$ S.D. = 0.32) ด้านส่งผลกระทบเชิงบวกมากที่สุด ได้แก่ ด้านพฤติกรรมการสอน ($\bar{X} = 3.87$ S.D. = 0.64) รองลงมาคือด้านเนื้อหาที่สอน ($\bar{X} = 3.55$ S.D. = 0.31) และด้านวิธีการสอน ($\bar{X} = 2.12$ S.D. = 0.48) ตามลำดับ

2. ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการเรียนภาษาจีนของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในเขตภาคเหนือของประเทศไทย

2.1 ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบต่อเชิงบวกต่อการเรียนภาษาจีน

ตารางที่ 3 ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบต่อเชิงบวกต่อการสอนภาษาจีน

ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอนภาษาจีน	ผลกระทบเชิงบวก		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านพฤติกรรมการเรียนรู้	4.12	0.41	มาก
1.1 HSK มีส่วนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของท่านในระดับ	3.96	0.33	มาก
1.2 HSK มีส่งผลให้ท่านมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้	4.23	0.49	มาก
2. ด้านเนื้อหาที่เรียน	4.55	0.66	มากที่สุด
2.1 เป้าหมายในการเรียนภาษาจีนของท่านคือการสอบ HSK	4.57	0.54	มากที่สุด
2.2 หากเรียนเนื้อหาในหลักสูตรทั้งหมดก็สามารถสอบ HSK ได้	4.53	0.87	มากที่สุด
3. ด้านวิธีการเรียนรู้	4.63	0.35	มากที่สุด
3.1 หลังจากมีการใช้ HSK เป็นเกณฑ์ในการวัดระดับความรู้ภาษาจีน คุณก็ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนใหม่	4.58	0.41	มากที่สุด
3.2 HSK ทำให้ท่านปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนได้ดีขึ้น	4.66	0.43	มากที่สุด
รวม	4.56	0.37	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อการเรียนภาษาจีน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.56$ S.D. = 0.37) ด้านส่งผลกระทบเชิงบวกมากที่สุด ได้แก่ ด้านวิธีการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.63$ S.D. = 0.35) รองลงมาคือด้านเนื้อหาที่เรียน ($\bar{X} = 4.63$ S.D. = 0.35) และด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.12$ S.D. = 0.41) ตามลำดับ

2.2 ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบเชิงลบต่อการเรียนภาษาจีน

ตารางที่ 4 ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบเชิงลบต่อการสอนภาษาจีน

ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอนภาษาจีน	ผลกระทบเชิงบวก		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านพฤติกรรมการเรียนรู้	3.75	0.44	มาก
1.1 ถึงแม้จะไม่มีสอบ HSK ท่านก็ยังตั้งใจเรียนภาษาจีน	4.15	0.76	มาก
1.2 HSK เพิ่มภาระในการเรียนของท่าน	3.59	0.38	ปานกลาง
2. ด้านเนื้อหาที่เรียน	3.55	0.27	มาก
2.1 ท่านอยากให้อาจารย์สอนเนื้อหา ที่ตรงกับเนื้อหาใน HSK	3.75	0.34	มาก
2.2 นอกจากเนื้อหาในหลักสูตรแล้ว ท่านยังเรียนรู้เนื้อหาในข้อสอบ HSK เพิ่มเติม	3.81	0.51	มาก
3. ด้านวิธีการเรียนรู้	3.60	0.33	มาก
3.1 การใช้ HSK เป็นเกณฑ์ในการวัดระดับ ความรู้ภาษาจีน ส่งผลต่อวิธีการเรียนรู้ ของท่าน	3.54	0.59	มาก

ตารางที่ 4 ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบต่อ เชิงลบต่อการสอนภาษาจีน (ต่อ)

ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลต่อการสอนภาษาจีน	ผลกระทบเชิงบวก		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
3.2 HSK ทำให้ท่านต้องปรับเปลี่ยน วิธีการเรียนใหม่	3.72	0.62	มาก
รวม	3.66	0.38	มาก

จากตารางที่ 4 พบว่า ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ภาษาจีน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.66$ S.D. = 0.38) ด้านส่งผลกระทบเชิงลบมากที่สุด ได้แก่ ด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.75$ S.D. = 0.44) รองลงมาคือด้านวิธีการเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.60$ S.D. = 0.33) และด้านเนื้อหาที่เรียน ($\bar{X} = 3.55$ S.D. = 0.27) ตามลำดับ

3. แนวทางในการจัดการเรียนการสอนและการเรียนภาษาจีน ระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย

3.1 แนวทางในการจัดการสอนภาษาจีนสำหรับอาจารย์

3.1.1 ใช้ผลเชิงบวกของการสอบ HSK ในการสอนภาษาจีน
อย่างเต็มที่

การสอบ HSK มีความสำคัญมากสำหรับนักศึกษาและอาจารย์ เนื่องจากมีตัวชี้วัดที่ชัดเจนต่อจุดเน้นด้านการสอนและการเรียนรู้ ดังนั้นปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ส่งผลกระทบเชิงบวก สะท้อนให้เห็นถึงแรงจูงใจในการส่งเสริมการสอนภาษาจีนและปลูกฝังทักษะและความสามารถของผู้เรียนในการเรียนรู้ภาษาจีน

3.1.2 พยายามลดผลกระทบเชิงลบของการสอบ HSK

เพราะ HSK เป็นวิธีการประเมินทักษะและความรู้ทางภาษาจีนที่เป็นมาตรฐานเดียวที่ใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานระดับสากลในยุคปัจจุบัน จึงส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาจะเน้นการสอนเพื่อให้สอบผ่านเกณฑ์มากกว่าเน้นความรู้ในเนื้อหาประเด็นอื่น ๆ ส่งผลให้เป้าหมายของการเรียนรู้ภาษาค่อย ๆ เบี่ยงเบนไปจากจุดประสงค์การเรียนรู้ภาษาทั่วไป ซึ่งผลดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อระบบการเรียนรู้ภาษา การจัดการเรียนการสอนในหลักสูตร และอาจส่งผลกระทบต่อทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนในระยะยาว เช่น เรียนไปแล้วทำข้อสอบได้ แต่ทักษะการนำไปใช้ไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนขาดความมั่นใจในการใช้ภาษา เป็นต้น

3.1.3 ผู้สอนควรเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างและเนื้อหาในการสอบ HSK และพยายามใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย

เนื่องจากการสอบ HSK เป็นเกณฑ์ที่ใช้ในการจบการศึกษาของผู้เรียน อาจารย์จึงจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับ HSK เพราะอาจารย์ถือเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับนักศึกษาในการทำความเข้าใจแบบทดสอบ และการเตรียมพร้อมในการสอบ ควรมีการจัดฝึกอบรมเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนก่อนสอบ HSK และใช้เทคนิคและวิธีการสอนที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจเนื้อหาและมีความรู้ในเกี่ยวกับ HSK

3.2 แนวทางในการเรียนภาษาจีนสำหรับนักศึกษา

3.2.1 มีทัศนคติที่ดีต่อการสอบ HSK และมีเป้าหมายในการเรียนที่ถูกต้องและชัดเจน

นักศึกษาควรปรับมุมมองแนวคิด และทัศนคติที่ถูกต้องในการสอบ HSK เนื่องจากภาษาจีนเป็นภาษาที่ยากที่สุดภาษาหนึ่งของโลก การที่จะเรียนรู้และสามารถนำไปใช้ได้อย่างดีย่อมั้นผู้เรียนต้องใช้เวลาฝึกฝนเป็นอย่างมาก หากผู้เรียนสามารถมีทัศนคติที่ดีต่อการสอบ จึงจะสามารถ

สร้างเป้าหมายในการเรียน ซึ่ง HSK จะเป็นเพียงแค่หนึ่งในเป้าหมายเท่านั้น ไม่ใช่เป้าหมายทั้งหมดของการเรียนภาษาจีน เพราะเป้าหมายในการเรียนภาษาจีนควรจะเป็นการเรียนเพื่อพัฒนาทักษะด้านภาษาและความรู้เกี่ยวกับประเทศจีน การสอบเป็นเพียงเครื่องมือในการทดสอบทักษะเท่านั้น หากผู้เรียนมีทัศนคติและเป้าหมายที่ถูกต้องต่อการเรียนภาษาจีนและการสอบ HSK แล้ว จะสามารถเรียนภาษาจีนได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลตามมา

3.2.2 ปรับรูปแบบหรือวิธีการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับตัวผู้เรียน

เมื่อมหาวิทยาลัยกำหนด HSK เป็นมาตรฐานในการจบการศึกษา ผู้เรียนควรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ คือนอกจากจะเรียนรู้จากในห้องเรียนแล้ว ควรศึกษาเนื้อหาเพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ ตามความถนัดและศักยภาพของตน เพื่อเป็นการเตรียมความรู้พื้นฐานและทักษะต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนสอบ HSK

3.2.3 ศึกษาแนวทางหรือเตรียมพร้อมด้านเนื้อหาและโครงสร้างใน HSK ก่อนสอบ

การสอบ HSK เป็นการสอบที่มีโครงสร้างตายตัว เพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำข้อสอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องศึกษาแนวทางและโครงสร้างเนื้อหา แนวปฏิบัติในการสอบ HSK เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนสอบทุกครั้ง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่าปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ส่งผลกระทบต่อเชิงบวกต่อการสอนภาษาจีนมากกว่าเชิงลบ ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับผลวิจัยของ Liu Qi, Fan Xiuying และ Liu Rui (2020, pp. 107-122) ที่ได้ศึกษาปรากฏการณ์วอชแบคของการทดสอบ HSK ระดับ 4 ที่ส่งผลต่อครูในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า ผลเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ เช่นกัน ในแวดวงการสอบวัดระดับต่างก็ยอมรับว่า การทดสอบมีผลในทางบวกต่อการสอน (Buck, 1988, p. 42; Hughes, 1989, p. 361; Shohamy, 1992, p. 14) แบบทดสอบ HSK ในยุคปัจจุบันถือเป็นเครื่องมือทดสอบความสามารถทางภาษาจีนที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด แม้ว่าจะมีข้อจำกัดบางประการ แต่การทดสอบ HSK สามารถสะท้อนความสำเร็จของการสอนภาษาจีนได้ ผลลัพธ์ของการทดสอบ HSK นั้นสามารถวัดผลในเชิงปริมาณได้ และสามารถสะท้อนจุดแข็งและจุดอ่อนด้านทักษะภาษาจีนได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเนื้อหาใน HSK บางส่วนมีประโยชน์อย่างมากต่อการสอนภาษาจีน จึงส่งผลให้ปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ส่งผลกระทบต่อเชิงบวกต่อการสอนภาษาจีนมากกว่าเชิงลบ

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่าปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ส่งผลกระทบต่อเชิงบวกต่อการเรียนภาษาจีนมากกว่าเชิงลบเช่นกัน สอดคล้องกับผลวิจัยของ Wang Xuelian (2020, p. 12) ที่ได้สำรวจปรากฏการณ์วอชแบคจากการทดสอบ HSK ระดับ 3 ต่อผู้เรียนภาษาจีนในประเทศศรีลังกา ซึ่งผลวิจัยพบว่าปรากฏการณ์วอชแบคจากการทดสอบ HSK ระดับ 3 ของผู้เรียนภาษาจีนมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ และเชิงบวกมีมากกว่าเชิงลบ เนื่องจาก HSK นอกจากจะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวัดทักษะภาษาจีนของผู้เรียนแล้ว ปัจจุบันผล HSK ยังเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างโอกาสที่ดีให้กับผู้เรียนด้วยเช่น โอกาสในการได้ทุนไปศึกษาต่อ ณ ประเทศจีน โอกาสในการได้ทำงาน เป็นต้น จึงทำให้ผู้เรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการสอบจึงส่งผลให้เกิดผลกระทบในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การสอบ HSK เป็นการทดสอบมาตรฐานระดับนานาชาติที่สร้างขึ้นเพื่อทดสอบความสามารถทางภาษาจีนของผู้ที่ไม่ได้ใช้ภาษาจีนเป็นภาษาแม่ ผลการวิจัยเหมาะสำหรับอาจารย์ผู้สอนภาษาจีน และนักเรียนนักศึกษาที่กำลังเรียนภาษาจีน สามารถใช้เป็นแนวทางในการสอนและการเรียนรู้ภาษาจีน แต่ทั้งนี้ผู้เรียนต้องยึดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และบริบทของตนเองเป็นหลัก

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ปัจจุบันประเทศไทยให้ความสำคัญกับภาษาจีนมากขึ้นและมีการเปิดสอนหลักสูตรภาษาจีนที่มีความเฉพาะทางและหลากหลายมากขึ้น เช่น สาขาวิชาภาษาจีนธุรกิจ ภาษาจีนเพื่อการค้าระหว่างประเทศ การสอนภาษาจีน วรรณคดีจีน เป็นต้น งานวิจัยครั้งต่อไปอาจจะมีการศึกษาและเปรียบเทียบปรากฏการณ์วอชแบคของการสอบ HSK ที่ส่งผลกระทบต่อการสอนและการเรียนภาษาจีนในสาขาวิชาต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

- BUCK, G. (1988). Testing listening comprehension in Japanese university entrance examinations. *JALT Journal*, (10), 12-42.
- Hughes, A. (1989). *Testing for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Liu Qi, Fan Xiuying & Liu Rui. (2020). The Washback Effect of HSK Level 4 Test on Chinese Teachers in Thailand. *วารสารวิชาการภาษาและวัฒนธรรมจีนมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ*, 7(2), 107-122.
- Shen Yi & Yang Anfei. (2020) . *Discussion on the Promotion Mode of HSK Test in Thailand*. Retrieved 25 April 2022, from <https://m.fx361.com/news/2020/1116/7226194.html>
- Shohamy, E. (1992). “Beyond proficiency testing: a diagnostic feedback testing model for assessing foreign language learning.” *The Modern Language Journal*, (6), 513-521.
- Alderson, J. C., & Wall, D. (1993). Does Washback Exist?. *Applied Linguistics*, (14), 115- 129.
- Wang Xuelian. (2020). *An investigation of the washback effect of the new HSK Level 3 test on Chinese learners in Kyrgyzstan*. [Master of Teaching Chinese to Speakers of Other Languages, Xinjiang University].

พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีที่มีผลต่อวิถีการเกษตร
ของกลุ่มชาติพันธุ์บรู บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่
อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
Ritual belief in guardian spirit affecting
the way of agriculture of the Bru ethnic group
Ban Tha Long, Huai Phai Subdistrict,
Khong Chiam District, Ubon Ratchathani Province

(Received: Sep 15, 2022 Revised: Dec 20, 2022 Accepted: Dec 25, 2022)

เหมวรรณ เหมะนัค¹, อภินันท์ สงคราะห์²

Hemawan Hemanaga, Apinan Songkro

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของผีที่มีต่อวิถีการเกษตรของชุมชนและเพื่อศึกษาพิธีกรรมการเซ่นไหว้อัยยะชะนาว (เจ้าปู่) เพื่อความอุดมสมบูรณ์ด้านการเกษตร ผลการศึกษาพบว่าชาวบรูเชื่อว่าเจ้าปู่สามารถดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลทำให้พืชผลเจริญงอกงามและให้ผลผลิตสูง ส่วนพิธีกรรมการเซ่นไหว้อัยยะชะนาวพบว่าพิธีกรรมการเซ่นไหว้อัยยะชะนาวจัดขึ้นทุกปี ปีละ 2 ครั้ง คือก่อนทำการเพาะปลูกในเดือนเมษายนและหลังการเก็บเกี่ยวในเดือนธันวาคม

คำสำคัญ: พิธีกรรมการเซ่นไหว้ ความเชื่อเรื่องผี ความอุดมสมบูรณ์
กลุ่มชาติพันธุ์บรู

¹อาจารย์ ดร. ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี E-mail: hhemawan@gmail.com

²อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี E-mail: noi_apinan@yahoo.com

Abstract

This article aimed to study the ritual to pay respects to Aiya Khanao (Chao Pu) for good harvest and to study the role and importance of spirits in agricultural methods of the community. The results showed that the ritual to pay respects to Aiya Khanao was held twice a year, including before planting in April and after the harvest in December. Moreover, the Bru people believed that the spirit (Chao Pu) could bring seasonal rainfall, causing an increase in harvest growth and products.

Keywords: Ritual, Spiritual beliefs, Agricultural methods, Bru people.

บทนำ

ปัจจุบันประชากรส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนา การทำไร่ ซึ่งการทำนาและการทำไร่นั้นขึ้นอยู่กับน้ำฝนจากธรรมชาติเป็นหลัก ดังนั้น ความต้องการให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลจึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง แต่การที่ฝนจะตกหรือไม่ตกนั้นเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือความสามารถของมนุษย์ที่จะควบคุมหรือบังคับได้ ดังนั้นจึงต้องยอมรับนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีอำนาจบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อสังคมชาวนา ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวจะถูกผูกโยงเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมคือ ความเชื่อเรื่องผี ซึ่งปรากฏอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตร

จังหวัดอุบลราชธานีมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับการเกษตรคือ บรู หรือ ข่าบรู เป็นกลุ่มชาติพันธุ์พูดภาษากลุ่มตระกูลมอญ-เขมรมีถิ่นกำเนิดดั้งเดิมอยู่ในแถบฝั่งซ้ายของกลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง บริเวณแขวงจำปาสัก แขวงสุวรรณเขต แขวงสาละวันและแขวงอัตปือ ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวบรูอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 และมีการอพยพครั้งใหญ่อีกครั้งในช่วงที่ฝรั่งเศสเข้ามาครอบครองลาว

ชาวบรูบ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีเดิมอาศัยอยู่บนภูทางเหื่อน หรือภูถาชี ต่อมาย้ายมาอยู่ที่บ้านหนองเม็ก เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก ซึ่งปัจจุบันคือ บ้านลาดเสือ เมืองชนะสมบุรณ์ แขวงจำปาสัก เนื่องจากใน พ.ศ. 2452 ฝรั่งเศสบังคับเก็บส่วย (ข้าวปลาอาหาร) และบังคับใช้แรงงานให้ชาวบรูสร้างถนนไปเวียงจันทน์ ทำให้ชาวบรูได้รับความเดือดร้อน จึงได้อพยพย้ายถิ่นออกมาจำนวนประมาณ 10 ครอบครัว โดยการนำของนายเมิน ละครวงษ์และนายเตียน แก้วใส โดยอพยพข้ามแม่น้ำโขง

มาอาศัยอยู่บริเวณลำทรายติดกับลำน้ำโขง ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาน้ำท่วมลำทรายจึงพากันอพยพมาตั้งที่บ้านท่าล้งในปัจจุบัน

ชาวบรูบ้านท่าล้งดำรงชีพด้วยการหาปลาในแม่น้ำโขง ปลุกพืชไร่ได้แก่ ข้าวโพด มันสำปะหลัง และทำนาเป็นส่วนน้อย เนื่องจากสภาพภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวย มีที่ราบลุ่มน้อย หมู่บ้านตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงด้านหลังเป็นภูเขา ชาวบรูนับถือผีบรรพบุรุษ เรียกว่า “อัยยะชะนาว” หรือเจ้าปู่ และเชื่อว่าเจ้าปู่สามารถดลบันดาลให้ฝนตกได้ ทำให้พืชพรรณธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ และยังช่วยปกป้องคุ้มครองคนในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข รวมทั้งช่วยป้องกันทรัพย์สินไม่ให้ถูกลักขโมยหรือสูญหาย ชาวบรูจึงได้จัดพิธีเซ่นไหว้เจ้าปู่เพื่อขอฝนทุกปีและปฏิบัติอย่างเคร่งครัด พิธีเซ่นไหว้เจ้าปู่มีความสำคัญต่อชีวิตชาวบรูมากเพราะเกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ด้านการเกษตรและเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของชาวบรู ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทของผีที่มีต่อวิถีการเกษตรของชาวบรูและศึกษาพิธีกรรมการเซ่นไหว้อัยยะชะนาว (เจ้าปู่) เพื่อความอุดมสมบูรณ์ด้านการเกษตรว่ามีความเป็นมาอย่างไรและทำอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผีที่มีต่อวิถีการเกษตรของชุมชน
2. เพื่อศึกษาพิธีกรรมการเซ่นไหว้อัยยะชะนาว (เจ้าปู่) เพื่อความอุดมสมบูรณ์ด้านการเกษตร

กรอบแนวคิดทฤษฎี (Theoretical Framework)

แนวคิดเรื่องผี

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่าผีหมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้อาจให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้าย เช่น ผีปู่ย่า ตายาย ผีเรือน ผีห่า เรียกคนที่ตายไปแล้ว

ผีมีที่อยู่อาศัยหรือสิงสถิตอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งสิ่งปลูกสร้าง สถานที่ทางความเชื่อ จากการศึกษาพบว่าที่อยู่อาศัยของผีส่วนมากจะอยู่ในทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่นา ป่า ต้นไม้ จอมปลวก พื้นดิน ข้าวและน้ำ เป็นต้น ชาวอีสานเชื่อว่าเป็นสถานที่หรือทรัพยากรต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่มีที่มาและมีผู้ปกป้องคุ้มครองเป็นเจ้าของและอยู่อาศัยในสถานที่หรือทรัพยากรนั้น จึงมักจะมีการบอกกล่าวหรือขอขมาเมื่อเดินทางเข้าออกสถานที่หรือมีความจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเสมอเพื่อไม่ให้เกิดการล่วงล้ำเจ้าของหรือผีที่อาศัยอยู่และยังเป็นการป้องกันอาการเจ็บป่วยที่เชื่อว่าจะเกิดจากผีอีกด้วย (ภัทรลดา ทองเถาว์ และ สุวัฒนา เสี่ยมประวัต, 2563, น. 230)

ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionlism)

ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมมองว่า วัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐาน ด้านความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงทางด้านจิตใจ วัฒนธรรมในส่วนที่เป็นคติชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าประเภทต่าง ๆ เพลง การละเล่น การแสดง ความเชื่อ พิธีกรรม ล้วนมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านจิตใจและช่วยสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทางวัฒนธรรมให้แก่แต่ละสังคม (ศิราพร ณ กลาง, 2557, น. 360)

ทั้งนี้บทบาทหน้าที่ของคติชนแต่ละประเภทย่อมมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมแตกต่างกัน วิลเลียม บาสคอม (William Bascom) ได้จำแนกบทบาทหน้าที่ของคติชนในภาพรวมไว้ 4 ประการคือ 1. ใช้อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม 2. ทำหน้าที่ในการให้การศึกษาศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า 3. รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และ 4. ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล (Bascom, 1965, น. 281-298 อ้างถึงในศิริพร ณ กลาง, 2557, น.361-363)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานของ นิวัฒน์ หนองเกษม (2558) พบว่าความเชื่อเรื่องผีปู่ตาของชาวบ้านครบุรี เป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่กับวิถีชีวิตของชาวบ้านทุกยุคทุกสมัยผ่านคำสอนของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ส่งผลให้ผีปู่ตามีบทบาทและอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านครบุรี งานของ ศุภลักษณ์ ใจวัง (2558) พบว่าชาวไทยเขินในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่มีพิธีกรรมตลอดทั้งปีรวม 20 พิธีกรรม แยกเป็นพิธีกรรมพุทธ ผี พราหมณ์ พิธีกรรมของชาวไทยเขินส่วนใหญ่จะมีอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยการแสดงออกในรูปสัญลักษณ์ที่มีความหมาย งานของทรงสิริ วิชิรานนท์ (2559) พบว่าประเพณีผีชนน้ำมีบทบาทสำคัญต่อชุมชน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้คนจำนวนมากเพื่อแสดงความกตัญญูต่เวทีแก่ผีบรรพบุรุษ แสดงความขอบคุณที่ผีให้ความคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุขช่วยให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล งานของปิยลักษณ์ โพธิวรรณ และ ยุภาพร ยุภาศ (2559) พบว่าความเชื่อเรื่องผีในชุมชนอีสานเป็นความเชื่อที่ถูกผลิตซ้ำและถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่ใช้เป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้อยู่ในกรอบจารีตประเพณีของชุมชน ซึ่งความเชื่อนี้ได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ทั้งในรูปแบบของการปฏิบัติ การอบรมสั่งสอน การทำมาหากิน รวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม งานของอาหมัด

อัลซารีย์ มูเก็ม (2559) พบว่าประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อมีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตใน 3 ด้านหลักของคนในชุมชน คือ ด้านการทำมาหากิน ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านความเป็นอยู่ ได้แก่ ประเพณีเช่นปู้ตา พิธีกรรมบวงสรวงปราสาทสังข์ศิลป์ชัย ประเพณีแซนโฎนตา พิธีกรรมประอ็อก เปรี๊ยะแค โจลมะมัวต การโบล งานของทรงฤทธิ์ ฉิมโหมด (2560) พบว่าความเชื่อเรื่องผีของชาวมอญหมู่บ้านวังกะ สะท้อนให้เห็นบทบาทของความเชื่อเรื่องผีในฐานะที่ทำให้การศึกษาและรักษามาตรฐานทางพฤติกรรม ที่เป็นแบบแผนของสังคม ใช้ความเชื่อเรื่องผีเป็นสื่อกลางในการสอนเรื่องมารยาทการกิน การใช้ชีวิต การอยู่ร่วมกัน และธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีที่มีผลต่อวิถีการเกษตรของกลุ่มชาติพันธุ์บรู บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่เก็บข้อมูลคือบ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี วิธีการเก็บข้อมูลใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) และการสังเกต (Observation) เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย จาละโบ ผู้ช่วยจาละโบ ผู้รู้ด้านกลุ่มชาติพันธุ์บรู ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งสิ้นจำนวน 8 คน ระยะเวลาเก็บข้อมูล 3 เดือน (มีนาคม – พฤษภาคม 2562)

ผลการวิจัย

1. บทบาทของผีที่มีต่อวิถีการเกษตรของชุมชน

จากการศึกษาพบว่าชาวบรูบ้านท่าล้งถือกันว่าอัยยะชะนาว หรือเจ้าปู่ (ตามการเรียกของชาวบรูบ้านท่าล้ง) เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบรู เจ้าปู่เป็นผู้รักษาหมู่บ้านให้ทุกคนอยู่เย็นเป็นสุข เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ

ของผู้คน ขจัดปัดเป่าความทุกข์ร้อนที่พึงมีในขณะนั้นทั้งยังป้องกันชาวบ้านมิให้ประพฤติปฏิบัติผิดศีลของหมู่บ้านคือการห้ามเผาถ่านในหมู่บ้าน หากฝ่าฝืนเจ้าปู่จะลงโทษให้มีอันเป็นไป นอกเหนือจากนั้นเจ้าปู่ยังคุ้มครองทรัพย์สิน เช่น ไร่ นา วัว ควาย รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ อันเป็นทรัพย์สินสมบัติมีค่าของคนในหมู่บ้านมิให้ถูกลักขโมยหรือสูญหาย ส่วนในด้านการเพาะปลูกเจ้าปู่มีอำนาจในการดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล พืชผลเจริญงอกงาม และได้ผลผลิตจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ชาวบรูจึงมีการเซ่นไหว้อัยยะชะนาวทุกปี ปีละ 2 ครั้ง คือ ก่อนลงมือทำไร่ทำนาและหลังการเก็บเกี่ยว

ชาวบรูมีความเชื่อว่าพวกเขายังไม่สามารถเตรียมดิน ถางหญ้า เพื่อทำการเพาะปลูกได้ จนกว่าจะได้ทำการเซ่นไหว้ อัยยะชะนาว (เจ้าปู่) เสียก่อน อาจกล่าวได้ว่าพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ด้านการเกษตรของกลุ่มชาติพันธุ์บรู บ้านท่าลั้ง ขึ้นอยู่กับการ เซ่นไหว้อัยยะชะนาว (เจ้าปู่) ซึ่งพวกเขาให้ความเคารพนับถือ โดยถือว่าเจ้าปู่สามารถดลบันดาลให้ฝนตกหากปีไหนฝนแล้งจะมีพิธี แซ ดอ เปียร (ขอฝน) กับเจ้าปู่ และประทานความอุดมสมบูรณ์ให้กับพืชพรรณธัญญาหารไม่ว่าจะเป็น ข้าว ข้าวโพด และมันสำปะหลัง ถึงแม้ว่าข้าวโพดและมันสำปะหลังจะเป็นพืชเศรษฐกิจใหม่ที่เข้ามาในภายหลังก็ตาม

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าอัยยะชะนาว (เจ้าปู่) มีบทบาทที่สำคัญต่อวิถีการเกษตรของชุมชนคือ

1. บทบาทสำคัญในการให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ ชาวบรูเชื่อว่าอัยยะชะนาว (เจ้าปู่) สามารถดลบันดาลให้ฝนตกส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร
2. บทบาทสำคัญในการปกป้องคุ้มครองและเป็นที่พักทางจิตใจ ชาวบรูเชื่อว่าอัยยะชะนาว (เจ้าปู่) สามารถปกป้องคุ้มครองให้พวกเขาอยู่เย็นเป็นสุข คุ้มครองทรัพย์สินไม่ให้ถูกลักขโมยหรือสูญหาย และเป็นที่พักทางใจช่วยขจัดความทุกข์ร้อน

3. บทบาทสำคัญในการป้องกันไม่ให้ชาวบ้านประพฤติดิถีปฏิบัติผิดฮีดของหมู่บ้าน

ชาวบรูเชื่อว่าหากพวกเขาประพฤติดิถีผิดฮีดของหมู่บ้าน เช่น เผลอ่านในหมู่บ้าน อัยยะชนะนา (เจ้าปู่) จะลงโทษทำให้ผู้ฝ่าฝืนมีอันเป็นไป

2. พิธีกรรมการเซ่นไหว้อัยยะชนะนา (เจ้าปู่)

ในระยะแรกที่ชาวบรูเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม หาเลี้ยงชีพอยู่กินกับธรรมชาติ หาของป่า ล่าสัตว์บนภูเขา ต่อมาเมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมาจึงรู้จักหาปลาในแม่น้ำโขงและการเพาะปลูก เช่น ปลูกข้าว ฝ้าย ยาสูบ พริก มะเขือ หอมแดง ข้าวโพด และมันสำปะหลัง เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์บรูมีความเชื่อดั้งเดิมคือการนับถือผี เมื่อครั้งที่บรรพบุรุษของชาวบรูอาศัยอยู่บนภูเขาบริเวณตอนเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีการนับถือผีเจียงหรือผีเจียว (ผีประจำเผ่า) แต่เมื่ออพยพลงมาสู่ที่ราบซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของคนลาวไม่อาจนำผีเจียงหรือผีเจียวมาด้วยได้ เพราะผีดังกล่าวไม่อยู่ร่วมกับคนลาว ชาวบรูจึงละทิ้งผีเจียวไว้และซื้อผีจ๋านักด้วยควายหนึ่งตัวเมื่อครั้งอาศัยอยู่ที่ชายแดนลาวกับเวียดนาม หลังจากนั้นกลุ่มชาติพันธุ์บรูจึงหันมานับถือผีจ๋านักแทน

ปัจจุบันสามารถแบ่งผีของชาวบรูที่บ้านท่าล้ง ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1) ผีสูงสุด (จ๋านัก) มีอำนาจอยู่ตามป่าเขาทำหน้าที่ควบคุมผืนดิน ป่า และธรรมชาติ 2) ผีบรรพบุรุษหรือผีตระกูล (ปู่ย่าตายายพ่อแม่ที่เสียชีวิตไปแล้ว) ทำหน้าที่คุ้มครองและดูแลคนในตระกูล ชาวบรูบ้านท่าล้งเรียกผีสูงสุดว่า “อัยยะชนะนา” มีการสร้างศาลให้สิ่งสถิตทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน โดยชาวบ้านเชื่อว่าอัยยะชนะนา(เจ้าปู่)จะปกป้องคุ้มครองคนในหมู่บ้านและให้ความอุดมสมบูรณ์ด้านการเกษตรจึงต้องจัดพิธีเซ่นไหว้อัยยะชนะนา (เจ้าปู่) เป็นประจำทุกปี

ใน พ.ศ. 2562 การเซ่นไหว้เจ้าปู่ก่อนลงมือทำอะไรทำนา จัดขึ้นในวันพฤหัสบดีที่ 11 เมษายน 2562 (ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 5) ซึ่งวันดังกล่าวถูกกำหนดโดย “จาละโบ” (ผู้นำจิตทางวิญญาณ สามารถติดต่อสื่อสารกับเจ้าปู่ได้ คล้ายกับเผ่าเจ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว) เป็นผู้นำในการประกอบพิธีเซ่นไหว้เจ้าปู่ เมื่อจาละโบ (นายวอน ผิงปา) กำหนดวันเซ่นไหว้ได้แล้ว จะบอกให้ชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้านคือ นายธีรเกียรติ แก้วใส ทราบเพื่อให้เตรียมของเซ่นไหว้เจ้าปู่และกำหนดเวลาที่แน่นอนในการไหว้เจ้าปู่ในปีนั้นนอกเหนือจากการเซ่นไหว้เจ้าปู่ในวันขึ้น 7 ค่ำ เดือน 5 แล้ว ยังมีพิธีสงฆ์น้ำเจ้าปู่และพระสงฆ์เนื่องในวันสงกรานต์ในวันที่ 13 เมษายน 2562 อีกด้วย

ก่อนวันเซ่นไหว้เจ้าปู่ คนในหมู่บ้านจำนวน 73 ครัวเรือนมีการเตรียมกระทงหน้าวัว (กระทงสามเหลี่ยมทำด้วยกาบกล้วย) มีความหมายว่า นำสิ่งไม่ดีไม่งามออกจากตนเองและครอบครัว เพื่อใช้บรรจุอาหารคาวหวานหมาก พลุ ดอกไม้ เทียน ในวันที่ไปเซ่นไหว้เจ้าปู่ นอกจากนั้นมีการจัดเตรียมของเซ่นไหว้เจ้าปู่ โดยผู้ใหญ่บ้านจะเรียกรับเงินคนในหมู่บ้านครอบครัวละ 20 บาท เพื่อซื้อไก่จำนวน 5 ตัวถวายเจ้าปู่ ซึ่งไก่นั้นจะใช้ทำนาคความเป็นไปของหมู่บ้านและทำนายฟ้าฝนในปีนั้น สำหรับเครื่องเซ่นที่ใช้ในพิธีกรรมประกอบด้วย

1. ไก่ต้ม 5 ตัว (เดิมใช้ตาหลุง (ลิงลม) เป็นเครื่องเซ่นสังเวย แต่ชาวบ้านเห็นว่าการเซ่นด้วยตาหลุงทำให้เจ้าปู่ดูร้ายมีฤทธิ์อำนาจมาก เมื่อชาวบ้านทำการผิฮิตจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นหมูแทน แต่เนื่องจากหมูมีราคาแพง ปัจจุบันจึงเปลี่ยนมาเป็นไก่แทน

2. อาหารคาวหวานบรรจุลงในกระทงหน้าวัว ซึ่งกระทงดังกล่าวทุกหลังคาเรือนต้องจัดเตรียมและนำไปรวมกันที่ศาลเจ้าปู่ ในกระทงบรรจุปลา เนื้อ ข้าวดำ ข้าวแดง ของหวาน บุหรี่ ดอกไม้(สีขาว) เทียน 3. เหล้าขาว 4. ยาสูบ 2 คำ 5. หมาก 2 คำ 6. ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ รูป 7 ดอก 7. น้ำอ้อยลมน้ำแดง น้ำส้ม โค้ก เป๊ปซี่ 8. น้ำเปล่า 9. ข้าวเหนียวนึ่งสุกใส่กระติบ ลำดับพิธีกรรมมีดังนี้

1. การเซ่นไหว้ด้วยอาหาร

วันเซ่นไหว้เจ้าปู่ ชาวบ้านจำนวน 73 ครัวเรือนจะรวมตัวกัน ที่ศาลเจ้าปู่และถวายกระทงหน้าวัดที่บรรจุอาหารคาวหวาน พร้อมทั้งถวายไม้เล็ก ๆ ที่มีดรวมกัน ซึ่งไม้ดังกล่าวแทนคน สัตว์เลี้ยง ทรัพย์สินอื่น ๆ ในบ้าน โดยจะมีจำนวนเท่ากับคนในบ้าน จำนวนสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย ไก่ สุนัข และจำนวนทรัพย์สินอื่นๆ เช่น รถไถ รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ เป็นการขอพรให้เจ้าปู่ปกป้องรักษา นอกเหนือจากนั้นใครที่ซื้อรถใหม่หรือมีสะใภ้ใหม่ เข้าบ้านก็จะมาบอกกล่าวเจ้าปู่ด้วยเช่นกัน

เมื่อถึงเวลาประมาณ 13.00 น. จาละโบและผู้ช่วยเจ้าละโบ (นายสุบรรณ แก้วใส) จะเป็นผู้นำประกอบพิธีถวายของเซ่นไหว้เจ้าปู่ ของเซ่นไหว้ประกอบด้วย ดอกไม้สีขาว 1 คู่ เทียน 1 คู่ เหล้าขาว (ซื้อมาจาก ผังลาว) น้ำ น้ำอวดลม ข้าวเหนียวไก่ต้มสุก 5 ตัว ซึ่งไก่นั้นจะถูกแบ่งออกเป็นชิ้น ๆ รวมกับข้าวเหนียวในกระติบที่ชาวบ้านนำมาถวายเจ้าปู่

2. การเสี่ยงทายคางไก่

หลังจากการทำพิธีเลี้ยงเจ้าปู่เสร็จ จาละโบจะนำคางไก่ มาเสี่ยงทาย ซึ่งการเสี่ยงทายนั้นมีการเสี่ยงทายเรื่องฟ้าฝน และการอยู่เย็นเป็นสุข ของหมู่บ้าน ผลการเสี่ยงทายคางไก่ปีนี้ด้านฟ้าฝนไม่ค่อยดี (ดูจากคางไก่ โค้งงอไปทางด้านหลัง) แต่ลูกบ้านดี อยู่เย็นเป็นสุข (ดูจากตรงกลางของคางไก่) หลังจากเสี่ยงทายแล้วผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ประกาศผลการเสี่ยงทายให้ชาวบ้านรับรู้

3. การเลือกจาละโบคนใหม่

ในปีนี้ (พ.ศ. 2562) มีการเลือกจาละโบคนใหม่เนื่องจาก จาละโบคนเดิมสุขภาพไม่แข็งแรง การคัดเลือกจาละโบคนใหม่นั้นทำโดยใช้ไม้เสี่ยงทาย ซึ่งไม้เสี่ยงทายนั้นเป็นไม้ขนาดเล็ก 2 ชิ้น เวลาจะเสี่ยงทายจะใช้ไม้ประกบกันแล้วโยนลง ถ้าหงายหนึ่งอัน คว่าหนึ่งอันครบ 3 ครั้ง แปลว่า รับ

ถ้าค่าหรือหายทั้งสอง แปลว่า ไม่รับ ไม่เอาคนนั้น ซึ่งชาวบรูเชื่อกันว่าเจ้าปู่เป็นผู้เลือกจาละโบคนใหม่ด้วยตัวของตนเอง ส่วนจาละโบคนเดิมจะทำหน้าที่เป็นผู้เสี่ยงทายเท่านั้น ผลการคัดเลือกปรากฏว่า ผู้ช่วยจาละโบ (นายสุบรรณ แก้วใส) ได้เป็นจาละโบคนใหม่ ซึ่งจะทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้านและเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับเจ้าปู่คนต่อไป

4. การรดน้ำศาลเจ้าปู่

หลังจากการเสี่ยงทายคางไก่และการเสี่ยงทายเลือกจาละโบคนใหม่เสร็จสิ้น จะเป็นพิธีรดน้ำศาลเจ้าปู่ รดน้ำผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน และชาวบ้านสาดน้ำกันด้วยความสนุกสนาน เป็นสัญลักษณ์เหมือนฝนตก นอกจากนี้ไก่ที่ถวายเจ้าปู่ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งมงคลจะถูกนำมาประกอบอาหารเลี้ยงคนที่มาร่วมพิธี โดยชาวบรูถือว่าเป็นสิริมงคลและเป็นขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไปตลอดทั้งปี

การเซ่นไหว้เจ้าปู่จะทำอีกครั้งในเดือนอ้าย (ธันวาคม) ภายหลังที่เก็บเกี่ยวเสร็จทุกครัวเรือน โดยกำหนดเป็นวันพฤหัสบดี ข้างขึ้นเป็นวันดีและเป็นมงคล สำหรับขั้นตอนการประกอบพิธีและเครื่องเซ่นไหว้ในเดือนอ้ายจะเหมือนกับการเซ่นไหว้ในเดือน 5 แต่มีข้อแตกต่างคือ 1.ไม่มีการละเล่น 2.ไม่มีการเสี่ยงทายคางไก่ และ 3.ไม่มีการบอกกล่าวเจ้าปู่เรื่องการซื้อรถใหม่ การมีสระใหม่ สัตว์เลี้ยง และทรัพย์สิน

ภาพที่ 1 ศาลอัยยะชะนาว (เจ้าปู่) มาร่วมในพิธี
(เหมวรรณ เหมะนัค, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 2 ของเซ่นไหว้ที่คนในหมู่บ้านเตรียมมาร่วมในพิธี
(เหมวรรณ เหมะนัค, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 3 การเซ่นไหว้อัยยะชะนาวถวยเหล้า
(เหมวรรณ เหมะนัค, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 4 การเซ่นไหว้อัยยะชะนาวถวยไก่และข้าวเหนียว
(เหมวรรณ เหมะนัค, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 5 การเสียดสายคางไก่
(เหมวรรณ เหมะนัค, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 6 ภายหลังการเซ่นไหว้เจ้าปู่มีการรดน้ำศาลเจ้าปู่
(เหมวรรณ เหมะนัค, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 7 การเสียดสายเพื่อหาจาละโบคนใหม่
(เหมวรรณ เหมะนัค, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 8 นายสุบรรณ แก้วใส จาละโศคนใหม่ของหมู่บ้าน
(เหมวรรณ เหมะนัค, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

อภิปรายผลการวิจัย

จากความเชื่อเรื่องผีของกลุ่มชาติพันธุ์บูรจะเห็นได้ว่าผีที่ชาวบูรนับถือเป็นผีที่เชื่อว่าเป็นผีที่เป็นใหญ่กว่าผีทั้งปวงคือ “อัยยะชะนาว” ผีคือสิ่งที่ชาวบูรเชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับ มองไม่เห็นตัว ในที่นี้ “อัยยะชะนาว” เป็นผีที่ให้คุณและช่วยให้การเพาะปลูกได้ผลดี ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล จากความเชื่อเรื่องผีจึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์บูรต้องจัดพิธีกรรมการเซ่นไหว้อัยยะชะนาว เพื่อความอุดมสมบูรณ์ทางด้านการเกษตรและความอยู่เย็นเป็นสุขของชุมชน พิธีกรรมการเซ่นไหว้อัยยะชะนาวต้องจัดทุกปี ปีละ 2 ครั้ง คือในเดือนเมษายนก่อนฤดูฝนเพื่อบอกกล่าวขออนุญาตทำการเพาะปลูก และหลังการเก็บเกี่ยวคือเดือนธันวาคม แต่จะไม่มีการทำนายคางไก่ พิธีกรรมนี้ชาวบูรถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งไม่ทำไม่ได้ เพราะเกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวบูรในการทำการเกษตร ชาวบูรได้รับการอบรมสั่งสอนจากบรรพบุรุษสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานให้เชื่อและนับถือ “อัยยะชะนาว” ทำให้ชาวบูรทุกคนกลายมาเป็นสมาชิกของกลุ่มโดยการเรียนรู้วัฒนธรรมของกลุ่มและบทบาทของตนเองในกลุ่ม จะเห็นได้ว่าชาวบูรทุกคนทุกเพศทุกวัยในหมู่บ้านทำลงเข้าร่วมในพิธีกรรมการเซ่นไหว้อัยยะชะนาว และไม่ว่าชาวบูรจะอยู่ที่ไหน

เช่น ไปทำงานที่อื่น ในวันเช่นไหว้อัยยะชนะนาจะต้องมาร่วม ชาวบรูได้รับ การสั่งสอนจากพ่อแม่ให้เชื่อและนับถืออัยยะชนะนา และต้องเข้าร่วมพิธีเช่นไหว้ เป็นประจำทุกปีพิธีกรรมการเช่นไหว้อัยยะชนะนามีหน้าที่ตอบสนองความต้องการ ของชาวบรูทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐานคืออาหาร ที่เป็นผลผลิตจากความอุดมสมบูรณ์ ด้านความมั่นคงของสังคมคือความสงบสุขและความปลอดภัยในชุมชน และความมั่นคงทางด้านจิตใจคือการเป็นที่พึ่งทางใจและขจัดปัดเป่า ความทุกข์ร้อน นอกจากนี้พิธีกรรมการเช่นไหว้อัยยะชนะนายังมีบทบาท หน้าที่ใช้อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม บทบาทหน้าที่รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และบทบาทหน้าที่ ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลเนื่องจาก พิธีกรรมการเช่นไหว้อัยยะชนะนาเป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงความเคารพผีบรรพบุรุษ ของชาวบรูที่นับถือกันมาตั้งแต่ยังอยู่ที่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม โดยการไม่ทำผิดจารีตคือการไม่เฝ้าถ่านในหมู่บ้าน และยังให้ความเพลิดเพลิน และเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลซึ่งจะเห็นได้จากการร่วม รับประทานอาหารและเล่นสาดน้ำหลังการเช่นไหว้ นอกจากนี้งานวิจัยนี้ ยังสอดคล้องกับงานของ นิวัฒน์ หน่วงเกษม (2558) ในประเด็นความเชื่อ เรื่องผีปูดเป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่กับวิถีชีวิตของชุมชนทุกยุคทุกสมัย ผ่านคำสอนของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ส่งผลให้ผีปูดามีบทบาทและอิทธิพล ต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน งานของศุภลักษณ์ ใจวัจ (2558) ในประเด็น พิธีกรรมส่วนใหญ่จะมีอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยการแสดงออก ในรูปสัญลักษณ์ที่มีความหมาย งานของทรงสิริ วิชิรานนท์ (2559) ในประเด็น พิธีกรรมแสดงความกตัญญูทวดที่แก่ผีบรรพบุรุษ แสดงความขอบคุณที่ผี ให้ความคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุขช่วยให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล งานของ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ และ ยุภาพร ยุภาศ (2559) ในประเด็นความเชื่อเรื่องผี ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่ใช้เป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรม

ของคนในชุมชนให้อยู่ในกรอบจารีตประเพณีของชุมชน ซึ่งความเชื่อนี้ได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ทั้งในรูปแบบของการปฏิบัติ การอบรมสั่งสอน การทำมาหากิน งานของ ทรงฤทธิ์ ฉิมโหมด (2560) ในประเด็นบทบาทของความเชื่อเรื่องผีในฐานะการรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และใช้ความเชื่อเรื่องผีเป็นสื่อกลางในการสอนเรื่องการใช้ชีวิต การอยู่ร่วมกัน และธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมสนับสนุนพิธีกรรมเช่นไหว้อัยยะชนาวของกลุ่มชาติพันธุ์บรู เพื่อให้เกิดการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม
2. ควรส่งเสริม สนับสนุน ให้คนบรูรุ่นใหม่เข้าร่วมพิธีกรรมเช่นไหว้อัยยะชนาวเพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าของพิธีกรรม

เอกสารอ้างอิง

- เกียรติศักดิ์ บังเพลิง.(2558). ชุมชนชาติพันธุ์ “บรู” ร่วมสมัยบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: วิถีชีวิตและการปรับตัวทางวัฒนธรรม. [ปริญญาณิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- จิน ผึ้งป่า. การสื่อสารส่วนบุคคล. (สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2562).
- ทรงฤทธิ์ ฉิมโหมด. (2560, มกราคม – มิถุนายน). ความเชื่อเรื่องผี ของชาวมอญหมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. *ว.มนุษยสังคมปริทัศน์*, 19(1), 73-83.
- ทรงสิริ วิจิรานนท์ (2559, มกราคม-มิถุนายน). ประเพณีผีขนน้ำ: กรณีศึกษาประเพณีผีขนน้ำบ้านนาข้าว อำเภอเชียงคานจังหวัดเลย. *วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระนคร*, 1(1), 33-42.
- ธีรเกียรติ แก้วใส. การสื่อสารส่วนบุคคล. (สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2562).
- นิวัฒน์ หนาวเกษม. (2558). ความเชื่อเรื่องผีปูดงอภาคอีสาน กรณีศึกษาบ้านครบุรี ตำบลครบุรีใต้ อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา*, 4(1), 88-98.
- บุญเหลือ ผึ้งป่า. การสื่อสารส่วนบุคคล. (สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2562).
- ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ และ ยุภาพร ยุภาศ. (2559). กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผีอีสาน. (รายงานผลการวิจัย). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- เพ็ง แก้วใส. การสื่อสารส่วนบุคคล. (สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2562).
- แพง แก้วใส. การสื่อสารส่วนบุคคล. (สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2562).
- ภัทรลดา ทองเถาว์, และ สุวัฒนา เลี่ยมประวัต. (2563, มกราคม - มิถุนายน). บทบาทของความเชื่อเรื่องผีต่อสังคมอีสาน: กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยรังสิต*, 15(2), 221-236.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). *ศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: หจก.โอเดีย สแควร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วอน ผิงป่า. การสื่อสารส่วนบุคคล. (สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2562).
- ศิริพร ณ ถลาง. (2557). *ทฤษฎีจิตวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์* *ตำนานนิทานพื้นบ้าน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2559). *ความรู้เบื้องต้นทางสังคมวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภลักษณ์ ใจวัง. (2558). *การศึกษาโครงสร้างบทบาทหน้าที่และคุณค่า* *ในพิธีกรรมของชาวไทยเขินสันป่าตอง เชียงใหม่*. [ปริญญาานิพนธ์
- ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่].
- สมจิต ผิงป่า. การสื่อสารส่วนบุคคล. (สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2562).
- สุบรรณ แก้วใส. การสื่อสารส่วนบุคคล. (สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2562).
- เหมวรรณ เหมะนัค. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *การเช่นไหว้อัยยะชะนาวถววยไก่อ่* *และข้าวเหนียว*. [ภาพถ่าย]. อุบลราชธานี: สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *การเช่นไหว้อัยยะชะนาวถววยเหล้า*. [ภาพถ่าย]. อุบลราชธานี: สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *การเสี่ยงทายคางไก่อ่*. [ภาพถ่าย]. อุบลราชธานี: สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *การเสี่ยงทายเพื่อหาจาละโบคนใหม่*. [ภาพถ่าย]. อุบลราชธานี: สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

เหมวรรณ เหมะนัค. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ของเซ่นไหว้ที่คนในหมู่บ้านเตรียมมาร่วมในพิธี*. [ภาพถ่าย]. อุบลราชธานี: สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

_____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *นายสุบรรณ แก้วใส จาละโปกคนใหม่ของหมู่บ้าน*. [ภาพถ่าย]. อุบลราชธานี: สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

_____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ภายหลังการเซ่นไหว้เจ้าปู่มีการรดน้ำศาลเจ้าปู่*. [ภาพถ่าย]. อุบลราชธานี: สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

_____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ศาลอัยยะชะนาว (เจ้าปู่) มาร่วมในพิธี*. [ภาพถ่าย]. อุบลราชธานี: สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

อาหมัดอัลซารีย์ มูเก็ม. (2559). *ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ที่มีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบน พื้นที่บ้านจารย์ อำเภอสงขลา จังหวัดสุรินทร์*. [ประกาศนียบัตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].

Scott, W.P. (1988). *Dictionary of Sociology*. New Delhi: Ashwani Goyal for GOYLSaab.

ภูมิปัญญาผ้าจีนในคุ้มเจ้านายเมืองน่าน
สู่การพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม
เพื่อการออกแบบสิ่งทอร่วมสมัย¹

Fabric Wisdom of the Royal's House in Nan
to The Development of Cultural Identity
for Contemporary Textile Design

(Received: Aug 15, 2022 Revised: Dec 20, 2022 Accepted: Dec 25, 2022)

เก่งภักดี กลิ่นเทศ²
Kengpukdee Klinted

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิต เรื่องราวในคุ้มเจ้านายเมืองน่านที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการสวมใส่ผ้าจีนและภูมิปัญญาในการทอผ้าจีนเมืองน่าน มาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบลวดลายอัตลักษณ์จากพื้นที่โดยใช้หลักการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการถอดลักษณะสำคัญเพื่อสื่อสารลายอัตลักษณ์บนผืนผ้าในรูปแบบของสิ่งทอร่วมสมัย

บทความวิจัยนี้ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการการศึกษาค้นคว้าและใช้แบบสัมภาษณ์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกในการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ที่เป็นแนวทางและมีผลต่อการศึกษา โดยใช้พื้นที่กรณีศึกษาข้อมูล 3 ส่วน คือ

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญาานิพนธ์ เรื่อง ภูมิปัญญาพื้นผ้าสู่การสร้างสรรคระบบในมิติการรับรู้เชิงนามธรรมเพื่อต่อยอดศิลปะการออกแบบสิ่งทอร่วมสมัย หลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต สาขาศิลปะการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร

²นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปะการออกแบบ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร E-mail: path_patherine@hotmail.com

เมื่อค้นพบองค์ความรู้จากภูมิปัญญาทั้ง 2 ส่วนโดยมาจากปัจจัยในแต่ละด้าน ส่งผลให้เกิดลักษณะสำคัญที่ถูกนำไปใช้ในการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการออกแบบสิ่งทอร่วมสมัย โดยแบ่งการพัฒนาการออกแบบเป็น 2 ขั้นตอน คือ 1. ลวดลายสิ่งทอจากการถอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และ 2. การพัฒนาสิ่งทอร่วมสมัย โดยสิ่งทอร่วมสมัยที่ออกแบบยังคงใช้วัฒนธรรมการทอแบบดั้งเดิมที่สะท้อนเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับคัมเจ้านายผ่านลวดลายและคู่กันสมัยเหมาะสำหรับสวมใส่ในปัจจุบัน

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม คู่มือนายเมื่องน่าน
ภูมิปัญญาผ้าขึ้น ทอผ้า สิ่งทอร่วมสมัย

Abstract

The purpose of this study was to examine the lifestyle, stories in the royal house of Nan relating to wearing sarongs, and Nan textile design as a guideline for developing a textile design based on cultural identity development to interpret key features and convey the identity in the form of contemporary textiles.

This study employed qualitative research methods, including research studies and in-depth interviews, to collect and analyse data as a guide for the study. The study included three parts: 1. the royal house of Chao Rajabutr, Mok Fa Na Nan; 2. the community enterprise of Ban Sao Luang Weaving Group; and 3. Fai Ngern, the operator of a local fabric business in Nan, through the classification of keywords, namely: 1. the story of the royal house; 2. the wisdom of a sarong; and 3. modern textiles. Consequently, the conceptual framework for developing cultural identity in the form of patterns on contemporary textiles was obtained from the wisdom of local people from concept to design, “Nan for time, design for the heart,” in accordance with the definition of “cultural costs” to make it easier to discover the knowledge that generates wisdom, namely: 1. the wisdom of using sarongs in the royal house of Nan; and 2. the wisdom of Nan weaving culture. Each factor contributed to the wisdom.

When the body of knowledge was obtained from both parts of wisdom through factors in each aspect, it resulted in the development of cultural identity in contemporary textile designs

using key components. The design development was divided into two phases: culturally-based textile patterning and contemporary textile development. Contemporary textile designs continued to reflect the royal house's history through patterns, modernity, and suitability for modern clothing.

Keywords: Cultural identity, The Royal House of Nan, Sarong wisdom, Weaving, Contemporary textiles.

บทนำ

เป็นที่ทราบกันดีว่าในปัจจุบัน การอนุรักษ์วัฒนธรรมถือเป็นการสร้างความมั่นคงของชุมชน ซึ่งจังหวัดน่านนับว่าเป็นดินแดนทางภาคเหนือที่สั่งสมความเป็น ‘ตัวตน’ ผ่านประเพณี ความเชื่อ ความรุ่งเรือง ซึ่งนับได้ว่าเมืองลำนานตะวันตกนอกเมืองนี้ เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจและต้องการความเข้าใจ ไตร่ตรองถึงการเปลี่ยนแปลงไปในภายภาคหน้า ที่ยังคงต้องรองรับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปทุก ๆ วันและส่งผลกระทบต่อ ‘อดีต’ อันมีคุณค่าจึงจำเป็นต้องรักษารากเหง้าแห่งตัวตน ผ่านการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น จากยุคสู่ยุค ซึ่งจะนำความภาคภูมิใจมาสู่ชาวเมืองทุก ๆ คน (คมสัน อธิภาพวงศ์, 2559, ออนไลน์)

“ผ้าน่าน” สำหรับผ้าทอพื้นเมืองน่านนั้น มีลักษณะเป็นการผสมผสานวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยวน ไทลื้อ และไทลาว มีการใช้เทคนิคการทอผ้าที่หลากหลาย ได้แก่ เทคนิคเกะลั้ง เทคนิคมัดหมี่หรือมัดก่าน เทคนิคจก และเทคนิคชิต นอกจากนี้ยังพบว่าในกลุ่มผ้าน่านอายุประมาณราว 50 - 100 ปีที่แล้ว มีความนิยมใช้เส้นเงิน เส้นโลหะ หรือตัดกระดาดเงินกระดาดทอง พันแกนเส้นฝ้ายทอสอดเข้าไปกับตัวขึ้นหรือตีนจก เพื่อให้มีความระยิบระยับแวววาว สำหรับเจ้านายและคหบดีได้สวมใส่ (Bank of Thailand, 2021, ออนไลน์) ซึ่งเมืองน่านนี้ เป็นเมืองประวัติศาสตร์เมืองหนึ่งซึ่งในอดีตเป็นนครรัฐขนาดเล็กริมแม่น้ำน่าน มีระบบการปกครองเป็นแบบเจ้าผู้ครองนครเหมือนกับเมืองต่าง ๆ ในดินแดนล้านนาแถบนี้ โดยผ้าขึ้นน่านก็ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของเจ้านายสตรีตามคุ้มต่าง ๆ ซึ่ง คุ้ม โอง หรือที่อยู่ของเจ้านายเมืองน่านส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณรอบคุ้มหลวง ซึ่งเป็นที่ประทับของเจ้าผู้ครองนครน่าน โดยเจ้านายสตรีจะมีธรรมเนียมปฏิบัติในการสวมใส่ผ้าขึ้น เครื่องนุ่งห่ม แตกต่างกันไปตามลำดับชั้นในแต่ละคุ้ม และส่งอิทธิพลมาสู่ชนชั้นสูง พ่อค้าคหบดีและคนธรรมดาในเวลาต่อมา ดังนั้น อัตลักษณ์เฉพาะตัวของผ้าขึ้นน่านนี้ได้ถูกสืบทอดต่อกันจนมีลักษณะแบบแผนที่ชัดเจน

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น ความเป็นตัวตนของเมืองน่านในคัมเจ้านาย ที่ถูกถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านผืนผ้า ทำให้เกิดอัตลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นท้องถิ่น ได้อย่างแข็งแรง จึงมีแนวคิดที่จะศึกษา โดยใช้เรื่องราวของการใช้เครื่องนุ่งห่ม ของสตรีในคัมเจ้านายเมืองน่าน มาค้นหาแรงบันดาลใจเพื่อพัฒนาและออกแบบ ลวดลายผ้ารูปแบบใหม่ ให้สอดคล้องกับพื้นที่และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ เจ้านายเมืองน่าน โดยยังคงภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมการทอผ้าและ องค์ความรู้ดั้งเดิมเกี่ยวกับผ้าขึ้นเมืองน่านเอาไว้ เพิ่มมูลค่าให้กับผ้าท้องถิ่น ให้สามารถเดินทางย้อนทางกลับไปหาจุดเริ่มต้นได้อย่างสร้างสรรค์ และพัฒนา ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ผสมผสานกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปในปัจจุบัน มองเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมที่เข้าถึงได้ง่าย สามารถนำแนวทางในการเผยแพร่ และเรียนรู้นี้ ไปปรับใช้หรือพัฒนา เผยแพร่รูปแบบสื่อการออกแบบอื่น ๆ ที่เหมาะสม เพื่อให้เข้าใจถึงจุดประสงค์และมีผลต่องานออกแบบด้านการอนุรักษ์ แนวสร้างสรรค์แก่เยาวชนที่สนใจศึกษาต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ วิถีชีวิต เรื่องราว และธรรมเนียมปฏิบัติ ในคัมเจ้านายเมืองน่านที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการสวมใส่ผ้าขึ้น
2. เพื่อใช้แนวคิดจากเรื่องราวของคัมเจ้านายเมืองน่าน มาพัฒนา ลวดลายในการออกแบบผ้ารูปแบบใหม่ ให้สอดคล้องกับเรื่องราวและพื้นที่ โดยใช้กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาในการทอผ้าขึ้นเมืองน่าน
3. เพื่อนำเสนอการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญา ผ้าขึ้นในคัมเจ้านายเมืองน่าน มาใช้ในการสื่อสารในรูปแบบสิ่งทอร่วมสมัย

วิธีดำเนินการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาผ้าขึ้นในคุ้มเจ้านายเมืองน่านสู่การพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการออกแบบสิ่งทอร่วมสมัย เป็นการรวบรวมข้อมูลในด้านต่าง ๆ ที่ศึกษาก่อนนำมาสร้างสรรค์ ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative method) โดยใช้แบบสัมภาษณ์การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ ที่เป็นแนวทางและมีผลต่อการศึกษา โดยผู้วิจัยแบ่งส่วนของข้อมูลการศึกษาตามวิธีดำเนินการวิจัย เพื่อความเข้าใจได้โดยง่ายและใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาภูมิปัญญาผ้าขึ้นในคุ้มเจ้านายเมืองน่าน
- ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาปราชญ์ผู้มีความรู้ในวัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าขึ้นเมืองน่าน
- ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการออกแบบสิ่งทอร่วมสมัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยเรื่องนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ แบบการบันทึกเครื่องบันทึกเสียง

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่การวิจัย

1.1 พื้นที่ปฏิบัติงาน ในเขตเมืองเก่าและในพื้นที่จังหวัดน่าน เขตอำเภอเมืองน่าน ในกรอบของการสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นศึกษาได้แก่

- ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคุ้มเจ้านายเมืองน่าน (คุ้มเจ้าราชบุตร หมอกฟ้า ฒ น่าน) จำนวน 1 ท่าน ถนนมหาพรหม ต.ผาสิงห์ อ.เมืองน่าน จ.น่าน คือ เจ้าสมปรารถนา ฒ น่าน

- ประชาชนผู้มีความรู้ในวัฒนธรรมภูมิปัญญาการทอผ้าขึ้นเมืองน่าน จำนวน 2 ท่าน คือ หนึ่ง ตัวแทนกลุ่มชุมชนทอผ้า คือ คุณกรกฎ แปงใจ จาก วิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าบ้านชาวหลวง ต.บ่อสวก อ.เมืองน่าน จ.น่าน ศิลปิน OTOP ปี 2561 ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย สอง กลุ่มตัวอย่างผู้เป็นเจ้าของธุรกิจผ้าพื้นเมืองน่าน คือ คุณเทิดศักดิ์ อินแสง จาก ร้านฝ้ายเงิน ต.กองควาย อ.เมืองน่าน จ.น่าน นักสะสมผ้าโบราณของเมืองน่าน ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับวัฒนธรรมสิ่งทอเมืองน่าน

1.2 ขอบเขตด้านระยะเวลา ใช้เวลา 4 เดือน คือ ระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2565 ถึง เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2565

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดย สืบค้นและรวบรวมข้อมูล
2. การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ในการวิจัยเชิงคุณภาพส่วนใหญ่ ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะเป็นข้อความบรรยาย (Descriptive) ซึ่งได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และจดบันทึก

ซึ่งเมื่อทำการถอดคำสำคัญออกมาจากชื่อของหัวข้อจะได้คำสำคัญออกมาเป็น 3 เรื่องด้วยกัน คือ 1. เรื่องราวเกี่ยวกับคัม 2. ภูมิปัญญาผ้าขึ้นน่าน 3. สิ่งทอร่วมสมัย โดยจะมีส่วนที่เกี่ยวข้องที่สามารถนำมาใช้ในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ซึ่งก็คือ พื้นที่และการสร้างสรรค์ เมื่อนำทุกองค์ประกอบมาวิเคราะห์ร่วมกันแล้วก็จะเกิดเป็นการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในรูปแบบของลวดลายบนสิ่งทอร่วมสมัยต้นแบบจากเทคนิคภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้วาง Concept to design ไว้ว่า “น่านน่านสื่อกาลลายมัดก่านสื่อใจ” น่านน่านสื่อกาล จึงหมายถึง เรื่องราวของคัมเจ้านายเมืองน่านในอดีต และ ลายมัดก่านสื่อใจ จึงหมายถึง วัฒนธรรมในการทอผ้าขึ้นมัดก่านของเมืองน่าน จึงได้สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย
(เก่งภักดี กลิ่นเทศ, 2565)

ผลการวิจัย

ผลในการศึกษาวิจัยนี้ จากสืบค้นและรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์ จนได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับประเด็นในการศึกษาที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ในการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากเรื่องราวและภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับผ้าขึ้นในพื้นที่กรณีศึกษาตัวอย่างของจังหวัดน่าน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสิ่งทอร่วมสมัย โดยประเด็นในการศึกษาที่ค้นพบแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 ภูมิปัญญาการใช้ผ้าขึ้นในคัมเจ้านายเมืองน่าน
- ส่วนที่ 2 ภูมิปัญญาในวัฒนธรรมการทอผ้าขึ้นเมืองน่าน
- ส่วนที่ 3 การพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการออกแบบสิ่งทอร่วมสมัย

ทั้งนี้ข้อค้นพบประเด็นของการศึกษาในส่วนที่ 1 และ ส่วนที่ 2 บางส่วนเกิดจากการวางแผนทางในการให้คำนิยามจากงานสัมมนาโครงการพัฒนา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ้าไทยสู่สากล TAPROOT THAI TEXTILES: THE SEMINAR ในหัวข้อ มรดกทางภูมิปัญญา : ทุนทางวัฒนธรรมอันสูงค่าของชาติ Intangible Cultural Heritage: Invaluable Cultural Capital ที่มีใจความถึง “ต้นทุนทางวัฒนธรรม” ที่สรุปความได้ว่า ทุนทางวัฒนธรรม หรือในอีกแง่หนึ่งสามารถเรียกได้ว่าเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนในท้องถิ่น ดังนั้นการนำองค์ความรู้จากมรดกทางศิลปวัฒนธรรมไปใช้ในการสร้างสรรค์ พัฒนาต่อยอดให้มีคุณภาพหรือศักยภาพตามความเหมาะสมของเอกลักษณ์ที่มีต่างกันไปในแต่ละชุมชนท้องถิ่น (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2562, น. 22-25) ซึ่งประกอบไปด้วย 1. ทุนประดิษฐ์กรรม 2. ทุนประวัติศาสตร์ และ 3. ทุนบุคคล โดยต้นทุนในแต่ละด้านดังกล่าวเมื่อนำมาจัดข้อมูลให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาในกรอบแนวคิดในการวิจัย จึงจัดได้ว่า

1. ทุนประดิษฐ์กรรม หมายถึง สถานที่ สิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นอยู่ในชุมชน รวมไปถึงสิ่งประดิษฐ์ ชิ้นงานต่าง ๆ ที่เกิดจากชุมชน ส่วนใหญ่แล้ว ทุนทางประดิษฐ์กรรมไม่สามารถคำนวณออกเป็นมูลค่าเงินตราได้แต่เรียกได้ว่าทรงคุณค่าทางจิตใจ หรือมูลค่าทางประวัติศาสตร์มากกว่า ดังนั้น คຸ້ມເຈົ້ານายเมืองน่านก็เปรียบเป็นสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างหนึ่งที่มีทั้งเรื่องราวและความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับคนในพื้นที่ โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีในการใช้ผ้าขึ้นของเจ้านายในคຸ້ມ จึงจัดเป็น ภูมิปัญญาการใช้ผ้าขึ้นในคຸ້ມเจ้านายเมืองน่าน

2. ทุนประวัติศาสตร์ หมายถึง ความเป็นมาของมรดกทางภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีความเชื่อมโยงอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ โดยมรดกทางภูมิปัญญาดังกล่าวได้แก่ ประเภทของผ้าขึ้นน่าน ลวดลายและกรรมวิธีการทอ บริบทของผ้าในวิถีของชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งก็คือ ภูมิปัญญาในกระบวนการทอผ้าขึ้นของเมืองน่าน

3. ทนบุคคล หรือ ทนมนุษย์ หมายถึง บุคคลผู้ที่มีความสำคัญในชุมชน ทรงความรู้ มีความสามารถตลอดจนทักษะหรือความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้สั่งสมอยู่ด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง จนก่อเกิดเป็นศักยภาพของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งในงานวิจัยนี้ จึงหมายถึง ผู้ที่เป็นตัวแทนจากการสัมภาษณ์ในส่วนที่ 1 ภูมิปัญญาการใช้ผ้าซิ่นในคุ้มเจ้านายเมืองน่าน คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับคุ้มเจ้านายเมืองน่าน และส่วนที่ 2 ภูมิปัญญาในวัฒนธรรมการทอผ้าซิ่นเมืองน่าน คือ ประชาชนผู้มีความรู้ในกรรมวิธีการทอผ้าซิ่นเมืองน่าน

จากนั้นเมื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากข้อค้นพบเกี่ยวกับประเด็นในการศึกษาในส่วนที่ 1 ภูมิปัญญาการใช้ผ้าซิ่นในคุ้มเจ้านายเมืองน่าน และส่วนที่ 2 ภูมิปัญญาในวัฒนธรรมการทอผ้าซิ่นเมืองน่านมาวิเคราะห์รวมกัน เพื่อเป็นแนวทางให้ ส่วนที่ 3 คือ การพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อการออกแบบสิ่งทอร่วมสมัย อันเกิดจากการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทั้งสองส่วน เพื่อพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวในรูปแบบของลวดลายที่เกิดบนสิ่งทอจากการถอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในพื้นที่ให้สอดคล้องกับวิถีของชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดความยั่งยืนและร่วมสมัย โดยจะได้อธิบายองค์ความรู้จากประเด็นศึกษาที่ค้นพบ ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ภูมิปัญญาการใช้ผ้าซิ่นในคุ้มเจ้านายเมืองน่าน

ประเด็นในการศึกษาที่ค้นพบในส่วนที่ 1 ภูมิปัญญาการใช้ผ้าซิ่นในคุ้มเจ้านายเมืองน่านนั้น เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เรื่องราว และธรรมเนียมปฏิบัติในคุ้มเจ้านายเมืองน่านที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการสวมใส่ผ้าซิ่นของเจ้านายสตรีภายในคุ้ม ที่มีเอกลักษณ์และลักษณะเด่นเฉพาะตัวตามแต่ละคุ้ม จากกรอบแนวความคิดผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกคุ้มเจ้านายที่เหมาะสมในการใช้เป็นกรณีศึกษา โดยคัดเลือกจากคุ้มเจ้านายที่สำคัญในพื้นที่เมืองเก่าน่านที่อยู่ร่วมช่วงเวลาเดียวกัน มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกันทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา ซึ่งคุ้มเจ้านายที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันแต่ละแห่ง มีดังนี้

1. อาคารหอคำ คุ่มหลวงเมืองน่าน
2. คุ่มเจ้าราชบุตร
3. คุ่มเจ้าเทพมาลา
4. คุ่มเจ้าจันทร์ทองดี
5. คุ่มเจ้าเมฆวดี
6. คุ่มเจ้าบัวเขียว สงวนศรี
7. คุ่มเจ้าทองย่น
8. โองเจ้าฟองคำ
9. บ้านคุณหลวง

ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคุ่มเจ้านายเมืองน่าน ผู้ศึกษา จึงได้พิจารณาเลือกคุ่มที่จะใช้เป็นกรณีศึกษาซึ่งก็คือ “คุ่มเจ้าราชบุตร” ในการค้นหาประเด็นศึกษาในภูมิปัญญาการใช้ผ้าขึ้นในคุ่มเจ้านายเมืองน่าน ในลำดับถัดไป โดยสรุปเหตุผลที่ใช้ในการตัดสินใจ คือ

1. เป็นคุ่มที่เป็นผู้สืบสกุลเจ้าผู้ครองนครน่าน ทั้งก่อนและภายหลัง เปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทย พ.ศ. 2475 ที่เป็นเชื้อสายของเจ้าผู้ครองเมืองน่าน โดยเป็นทายาทที่ได้สืบทอดตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครน่าน แห่งราชวงศ์ติณมหารวงศ์ ทั้งนี้ คุ่มอื่น ๆ เป็นคุ่มที่มีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ แต่ไม่ได้เป็นคุ่มของผู้สืบทอดตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครน่าน นับตั้งแต่ช่วงเวลาของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ (เจ้าหลวงเมืองน่าน องค์ที่ 13) ลงมาเป็นต้นไป โดยเปรียบเทียบระยะเวลาให้ตรงกับประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ คือ ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ของสยามประเทศ ซึ่งอยู่ในช่วงยุคที่นครน่านเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม หรือเป็นยุคประเทศราชของสยามช่วง พ.ศ.2331 - 2442 ช่วงยุคดังกล่าวนี้ พระมหากษัตริย์สยามทรงโปรดเกล้าฯ รับรองสถาปนาเจ้าหลวงเมืองนครน่าน แต่ละพระองค์สืบมาจนถึงเจ้าหลวงมหาพรหมสุรธาดา (เจ้าน้อยมหาพรหม ณ น่าน) เป็นเจ้าหลวงเมืองน่านพระองค์สุดท้ายในช่วง พ.ศ. 2461 – 2474 (ภูเดช แสนสา, 2558, น. 20-27) โดยการเลือกผู้ครองนครไม่ได้เป็นการเลือกตามสายเลือด แต่เป็นการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์สยามผ่านการกระจายอำนาจปกครองจากส่วนกลาง

2. เป็นคัมที่ในปัจจุบัน อยู่ในความดูแลของเจ้าสมปรารถนา ณ น่าน ซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายสกุลเจ้าผู้ครองนครน่าน โดยเจ้าสมปรารถนา เป็นธิดาในเจ้าโคมทอง ณ น่าน ซึ่งเจ้าโคมทอง เป็นหนึ่งในบุตรจากทั้งหมดเจ็ดคนของเจ้าราชบุตร (หมอกฟ้า ณ น่าน) ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครน่านและสืบสกุลเจ้าผู้ครองนครน่าน ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทย (Wikipedia, 2564, ออนไลน์) อีกทั้งยังเป็นคัมที่เปิดให้ผู้สนใจศึกษาติดต่อและได้เดินทางไปศึกษาเรื่องราวของเจ้านายเมืองน่าน โดยหนึ่งในประเด็นที่น่าสนใจ คือ ผ้าซิ่นของเจ้านายในอดีตในคัมเจ้าราชบุตร

ภาพที่ 2 คัมเจ้าราชบุตร (หมอกฟ้า ณ น่าน) และ ตัวอย่างผ้าซิ่นเจ้านาย (เก่งภักดี กลิ่นเทศ, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ดังนั้น จากการคัดเลือกคัมที่ใช้เป็นกรณีศึกษาตัวอย่างเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ เพื่อค้นหาประเด็นศึกษาองค์ความรู้ในภูมิปัญญาการใช้ผ้าซิ่นในคัมเจ้านายเมืองน่าน ที่จะแสดงให้เห็นถึงวิถีและธรรมเนียมปฏิบัติที่เกี่ยวข้องการสวมใส่ผ้าซิ่นในคัมเจ้านายและส่งผลต่อแนวทางในการพัฒนาอัตลักษณ์ในลำดับถัดไป โดยได้แบ่งประเด็นที่ทำให้เกิดข้อค้นพบเกี่ยวกับภูมิปัญญาดังกล่าวออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1.1 ด้านเรื่องราวเกี่ยวกับคัมเจ้าราชบุตร

1.1.1 ประวัติและความเป็นมา

สามารถสรุปผลให้เข้าใจได้ง่าย คือ การเรียก “คัม” ในอดีตนั้น ต้องเป็นเจ้านายที่มีตำแหน่งเจ้านายผู้ปกครองเมืองนครน่านระดับสูง มี 5 ตำแหน่ง เรียกว่า “เจ้าชั้น 5 ใบ” ซึ่งเจ้าราชบุตร (หมอกฟ้า ณ น่าน) ก็เป็นหนึ่งในตำแหน่งเจ้าชั้น 5 ใบหรือนอกเหนือจากนี้ก็คือ ตำแหน่งเจ้านาย 13 ชั้นยศ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นตำแหน่งเจ้านายล้านนาในยุคเป็นประเทศราชของสยาม (ภาณุรังษี เตือนไธสง, วาณี อรรถนสาธิตคำ, 2557, น. 144-145) ซึ่งความสำคัญดังกล่าวผู้วิจัยได้ใช้เป็นเหตุผลหนึ่งในการคัดเลือกคัมนี้เป็นกรณีศึกษา อีกทั้งคัมเจ้าตำแหน่งยศดังกล่าวที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบันก็คือ คัมเจ้าราชวงศ์และคัมเจ้าราชบุตร (สมปรารถนา ณ น่าน, 2565, สัมภาษณ์)

1.1.2 อิทธิพลทางสถาปัตยกรรม

จากสำรวจและสังเกตของผู้วิจัย ได้จำแนกลักษณะเด่นที่น่าสนใจของโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่เป็นการผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมตะวันตกและเรือนพื้นถิ่น อันประกอบไปด้วย 1. ลวดลายไม้ฉลุที่เป็นชิ้นส่วนประดับตกแต่งตามขอบประตู หน้าต่าง ผนัง และลูกกรงระเบียงของอาคาร 2. หลังคาหน้าจั่วหัวตัดมุงด้วยกระเบื้องว่าน หน้าจั่วประดับด้วยลายไม้แกะสลักและฉลุลายเป็นรูปนาคสองตัวหันหน้าเข้าหากันตรงกลางเป็นลายดอกกลม (ปองขวัญ สุวัฒนภา ลาซุส, 2555, น. 516) ซึ่งลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมดังกล่าวจะถูกมาใช้ในการกระบวนการถอดอัตลักษณ์ต่อไป

ภาพที่ 3 ส่วนต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกคุ้มเจ้าราชบุตร
(เก่งภักดี กลิ่นเทศ, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

1.2 ด้านความสัมพันธ์และเครือญาติ

1.2.1 ประวัติของเชื้อสายและวงศ์ตระกูล

ประเด็นด้านเชื้อสายและวงศ์ตระกูลที่เกี่ยวข้องกับคุ้มเจ้าราชบุตร (หมอกฟ้า ฦ น่าน) สามารถสรุปให้เห็นถึงความสำคัญที่เด่นชัดคือ เชื้อสายทางฝั่งบิดาและฝั่งมารดาของเจ้าสมปรารถนา ฦ น่าน ผู้สืบเชื้อสายเจ้าผู้ครองนครน่านคนปัจจุบัน มีเชื้อสายของเจ้าหลวงผู้ครองนครน่านทั้งคู่ ได้แก่ ทางฝั่งบิดาของเจ้าสมปรารถนา คือ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ (เจ้าผู้ครองนครองค์ที่ 13) และ ทางฝั่งมารดาของ เจ้าสมปรารถนา คือ เจ้ามหาพรหมสุรธาดา (เจ้าผู้ครองนครองค์ที่ 14) ซึ่งเจ้ามหาพรหมสุรธาดาก็เป็นบิดาของเจ้าราชบุตรหมอกฟ้า ฦ น่านด้วยเช่นกัน (สวาท ฦ น่าน, 2538, น.29-38) แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางสายเลือดที่โดดเด่นและส่งผลให้คุ้มเจ้าราชบุตรนี้มีความสำคัญยิ่งขึ้น

1.2.2 ลำดับศักดิ์ของเจ้านายในคุ้ม

ความน่าสนใจในประเด็นนี้คือ เจ้าราชบุตรหมอกฟ้า ณ่าน ซึ่งเป็นราชโอรสองค์ที่ 8 ในเจ้ามหาพรหมสุรธาตา (เจ้าผู้ครองนครองค์ที่ 14) เจ้าราชบุตรได้สมรสกับเจ้าบุญโสม ณ่าน ซึ่งเป็นชายาเพียงองค์เดียว ซึ่งต่างจากค่านิยมในสมัยนั้นที่ฝ่ายชายมักจะมีภรรยาหลายคน (สมปรารถนา ณ่าน, 2565, สัมภาษณ์) ทำให้คุ้มนี้อยู่กันแบบครอบครัวอย่างค่านิยมตะวันตกที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ และบุตรทุกคนจึงมีศักดิ์และสิทธิ์เท่าเทียมจะต่างกันแค่ตอนสมรสออกไปเท่านั้น

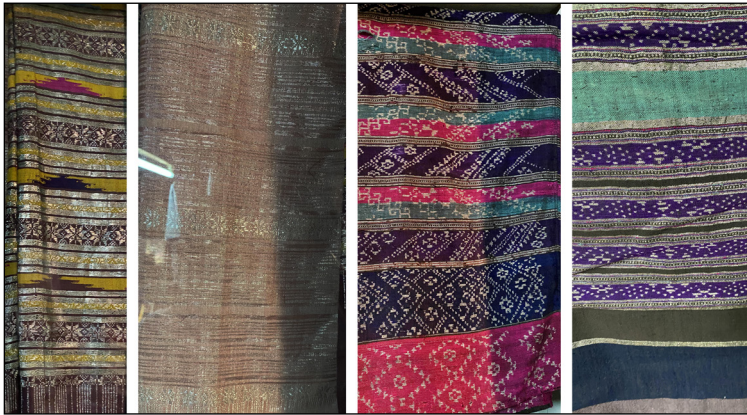
1.3 ด้านการใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มของเจ้านายสตรีในคุ้ม

1.3.1 ผ้าขึ้นในกลุ่มเจ้านายฝ่ายสตรี

ผ้าขึ้นของเจ้านายในคุ้มเจ้าราชบุตรนั้น ทั้งชั้นที่ใช้ในโอกาสสำคัญ ส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยชั้นมัน ชินบ้อง ชินคำเคิบ ชินลายน้ำไหล และชืนก่าน เป็นต้น โดยมีลักษณะการสวมใส่ใกล้เคียงกับสามัญชนในอดีตทั้งโครงสร้างและลวดลายแต่อาจมีความพิเศษเล็กน้อย ซึ่งในปัจจุบันสามารถพบได้ในผ้าขึ้นน่านทั่วไป (สมปรารถนา ณ่าน, 2565, สัมภาษณ์) ซึ่งสรุปได้ว่าผ้าขึ้นของเจ้านายมีข้อแตกต่างกันในด้านของวัสดุและความพิเศษที่ใช้ในการทอโดยมีเทคนิคลวดลายที่มีความละเอียด

1.3.2 สัญลักษณ์ที่บ่งบอกลำดับศักดิ์ของเจ้านาย

นับจากอดีตเหล่าสตรีได้รับการสั่งสอนให้ทอผ้าขึ้นในทุกชนชั้นของสังคม ของเจ้านายส่วนใหญ่จะเป็นการอุปถัมภ์ดูแลช่างทอผู้มีฝีมือให้เป็นช่างทอประจำคุ้ม หรือเจ้านายคนใดที่มีพรสวรรค์ในการทอผ้าก็เป็นช่างทอเอง (Susan Conway, 2002, p. 59) ทำให้เกิดการรังสรรค์ผ้าขึ้นให้เกิดความพิเศษและงดงามจากกระบวนการทอ ซึ่งสิ่งที่แสดงฐานะของผ้าขึ้นเจ้านาย อาจเกี่ยวข้องกับการใช้วัสดุมีค่า ที่ชนชั้นนำผู้มีฐานะสามารถซื้อหาได้ เช่น ดิ้นเงินดิ้นทอง ดิ้นโลหะอินเดียที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ เพื่อนำวัสดุเหล่านั้นมาใช้ในการทอ ซึ่งค่านิยมเหล่านี้ก็就会有ความคล้ายกับค่านิยมในหัวเมืองต่าง ๆ ของล้านนาด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 4 ตัวอย่างผ้าชิ้นเจ้านายในคุ้มเจ้าราชบุตร

(เก่งภักดี กลิ่นเทศ, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

1.4 ด้านเครื่องใช้อื่น ๆ ภายในคุ้ม

1.4.1 เครื่องใช้ประจำตัวของเจ้านาย

ในคุ้มเจ้าราชบุตร เครื่องใช้และเครื่องตกแต่งส่วนหนึ่งเป็นสินค้านำเข้าจากตะวันตกและของใช้พื้นเมืองที่ใช้ในชีวิตประจำวันในอดีต แต่ใจความสำคัญที่สุดของด้านนี้ คือของพระราชทานจากรัชกาลที่ 6 มอบให้แก่เจ้าราชบุตร ผู้เป็นเจ้าของคุ้มเนื่องในพระกรุณาโปรดเกล้าให้เป็นสหชาติ เมื่อ พ.ศ. 2459 เป็นหีบบุหรีเงิน 1 หีบ ถาดบุหรี 1 ถาด และกลั้วไฟไม้ขีดไฟ 1 อัน สลักด้วยลายมังกรหรือรูปใหญ่ซึ่งเป็นปิ่นกษัตริย์ทรงเป็นนักชัฏปีเกิดประจำรัชกาลที่ 6 ซึ่งเจ้าราชบุตรหมอกฟ้าก็ทรงเกิดปีนักษัตรเดียวกันกับรัชกาลที่ 6 และมีภาพในอดีตที่ถูกถ่ายบันทึกไว้ (สมปรารถนา ณ น่าน, 2565, สัมภาษณ์) จึงกลายเป็นอีกหนึ่งสัญลักษณ์ที่สำคัญประจำคุ้มเจ้าราชบุตร

ภาพที่ 5 เครื่องใช้ภายในคัม

(เก่งภักดี กลิ่นเทศ, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

จากผลการวิเคราะห์ประเด็นทั้ง 4 ด้านที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ได้เกิดองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของคัมเจ้าราชบุตร (หมอกฟ้า ณ น่าน) โดยสรุปการดัดลักษณะสำคัญจากแต่ประเด็นดังกล่าว ซึ่งจะถูกนำไปใช้ในการถอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในลำดับถัดไป จึงสรุปลักษณะสำคัญออกมาได้เป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

1. โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของคัม
2. เรื่องราวความสัมพันธ์ของเจ้าของคัม
3. สิ่งของเครื่องใช้ที่ได้รับพระราชทานจากรัชกาลที่ 6
4. โครงสร้างของผ้าขึ้นมดก่านเจ้านาย

ซึ่งองค์ความรู้จากผลสรุปการดัดลักษณะสำคัญนั้น
จึงก่อให้เกิด “ภูมิปัญญาการใช้ผ้าขึ้นมดก่านเจ้านายเมืองน่าน”

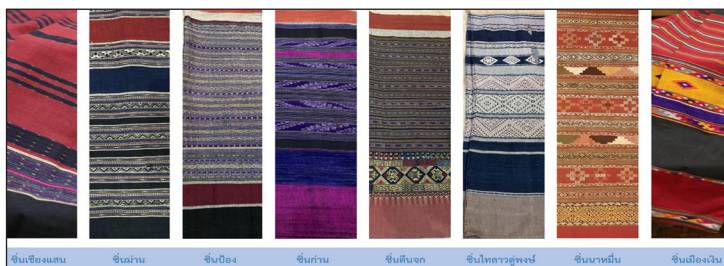
ส่วนที่ 2 ภูมิปัญญาในวัฒนธรรมการทอผ้าขึ้นเมืองน่าน

ก่อนการค้นพบประเด็นศึกษาที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาในวัฒนธรรมการทอผ้าขึ้นเมืองน่านนั้น ผู้วิจัยได้เลือกเทคนิควิธีที่ใช้ในการทอผ้าขึ้นเมืองน่าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิที่ได้รับมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดน่าน ทั้งไทยวน ไทลื้อ ไทลาว ที่ผสมกลมกลืนกันจนกลายเป็นจุดแข็งทางวัฒนธรรมในการทอผ้า โดยได้เลือกเทคนิคการ “มัดก่าน” ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของผ้าขึ้นเมืองน่าน มีรายละเอียดดังนี้

เทคนิคการมัดหมี่ หรือ มัดก่าน (Mud Mee, Ikat) คือ ลวดลายมัดหมี่เกิดขึ้นจากการออกแบบก่อนทอการสร้างลวดลายกระทำในขณะที่ยังเป็นเส้นด้ายอยู่ ด้วยการมัดลำด้ายเส้นพุ่งตามตำแหน่งที่ออกแบบไว้เสร็จแล้วนำไปย้อมสีส่วนที่ถูกมัดจะไม่ถูกสีย้อมยังคงเป็นสีเดิมและจะเป็นส่วนที่ทำให้เกิดลายเมื่อทอเสร็จ (วิถี พาณิชพันธ์, 2547, น. 13-15) โดยชาวไทลื้อที่จังหวัดน่านนิยมใช้วิธีมัดหมี่ทอร่วมกับวิธีจิด แล้วเรียกรวมกันว่า มัดก่าน หรือ คาดก่าน ซึ่งเทคนิคดังกล่าว ต้องใช้การผูกหรือกำหนดลายจากการมัดลายก่อนนำไปย้อมและทอ ซึ่งมีความแตกต่างจากเทคนิคอื่น ๆ ที่ลวดลายเกิดจากกระบวนการทอ โดยจะนำไปใช้ในโครงสร้างของผ้าขึ้นม่าน ชิ่นป๋อง มีอิทธิพลของความเป็นไทลื้อและไทยวนรวมกันได้อย่างลงตัว อีกทั้งยังปรากฏภาพถ่ายของเจ้านายในการนุ่งและสวมใส่ผ้าขึ้นมัดก่าน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกเทคนิคการทอมัดก่านหรือมัดหมี่ มาใช้เป็นหลักในการค้นหาประเด็นที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาในวัฒนธรรมการทอผ้าขึ้นเมืองน่านที่จะเป็นตัวกำหนดทิศทางการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในลำดับถัดไป โดยประเด็นที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาในวัฒนธรรมการทอผ้าขึ้นเมืองน่านดังกล่าวถูกแบ่งออกเป็น 6 ด้าน มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ด้านข้อมูลเกี่ยวกับผ้าขึ้นมัดก่าน

มัดก่านในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนจะใช้เป็นเทคนิคเสริมในการตกแต่งโครงสร้างของผ้าขึ้นม่านหรือขึ้นป่อง มักเป็นลายเล็ก ๆ ขึ้นในระหว่างเส้นพุ่ง ส่วนของชาติพันธุ์ไทลื้อจะใช้เป็นตกแต่งบนโครงสร้างของผ้าเป็นส่วนมาก โดยสามารถแบ่งได้ตามช่วงเวลาการค้นพบ คือ ยุคต้นและยุคปลาย โดยยุคต้นเรียกว่าสมัยเชียงแสนคลาสสิก ส่วนยุคปลาย คือ ช่วง พ.ศ.2450 เป็นต้นไป ซึ่งในอำเภอเวียงสา นาน้อย นาหมื่น ในเมือง จะใช้ลายก่านลายที่มีขนาดเล็กกว้างประมาณนิ้วก้อย แต่ถ้าเป็นอำเภอท่าวังผา ปัว ก็จะมีการพัฒนาอย่างวิจิตรในยุคปลาย (เทิดศักดิ์ อินแสง, 2565, สัมภาษณ์) ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ผ้าขึ้นมัดก่าน ส่วนมากเกิน 80%-90% จะอยู่โครงสร้างของขึ้นป่อง มักพบน้อยมากในโครงสร้างของขึ้นม่าน ไม่ว่าจะเป็นทั้งลายก่านลายเล็กหรือลายใหญ่ และบางครั้งพบอยู่ในโครงสร้างเป็นลายมัดก่านทั้งผืน แต่ไม่ได้อยู่ในโครงสร้างแบบขึ้นป่องหรือขึ้นม่านแต่อย่างใด เรียกขึ้นรูปแบบนั้นว่า ขึ้นก่านล้วน หรือ ขึ้นก่านลวด

ภาพที่ 6 ประเภทของผ้าขึ้นเมืองน่าน ในคลังสะสมร้านฝ้ายเงิน
ของคุณเทิดศักดิ์ อินแสง

(แก่งรักดี กลิ่นเทศ, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

ภาพที่ 7 ผ้าซิ่นมัดก่านเมืองน่านในแต่ละช่วงเวลา
(เก่งภักดี กลิ่นเทศ, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

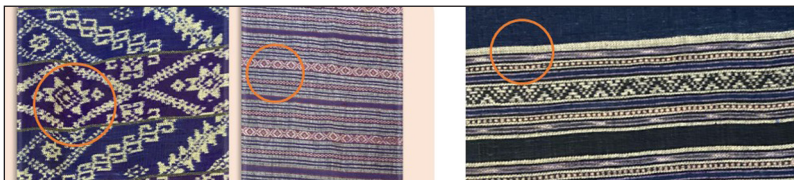
2.2 ด้านเส้นใยที่ใช้ในการทอและการย้อม

ผลการวิเคราะห์พบว่า ซิ่นมัดก่านส่วนใหญ่ล้วนทอด้วยฝ้ายปั่นมือ ช่างทอส่วนใหญ่จะใช้ฝ้ายสำเร็จจากโรงงาน เพราะประหยัดต้นทุนในการทอผ้า แต่ก็ยังมีการปั่นฝ้ายเองในบางครั้งแต่ไม่สามารถผลิตได้บ่อย เพราะต้องใช้เวลาในการเตรียมวัสดุนาน (กรกฎ แปงใจ, 2565, สัมภาษณ์) ดังนั้นเส้นใยของเส้นใยจึงอยู่ที่รสนิยมของผู้บริโภค แต่เส้นใยของผ้าซิ่นที่มีอย่างแน่นอน คือ ใช้เทคนิคการทอมือ

ในส่วนของการย้อม สีของมัดก่านที่มีความแตกต่างจากมัดหมี่ภาคอีสานคือ เมืองน่านจะใช้เป็น 2 สี คือ สีขาวจากลายที่มัด และสีพื้นจากลายที่ย้อม จะแตกต่างจากภาคอีสานที่มีการโอบสี แต้มสี หยอดสีลงในลายสีขาว อีกขั้นตอนหนึ่ง (กรกฎ แปงใจ, 2565, สัมภาษณ์) ดังนั้นการย้อมสีมัดก่านได้จากการมัดและย้อมใน 1 ครั้ง และโทนสีที่เป็นที่นิยมมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีลักษณะออกสีม่วง น้ำเงิน ในเฉดสีต่าง ๆ

2.3 ด้านเทคนิคและวิธีการในการทอ

ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนจะใช้เทคนิคการมัดก่านเสริมในโครงสร้างผ้าชิ้นเป็นเหมือนตัวตกแต่งเป็นลายเล็ก ๆ ผสมกับลายขีดหรือใช้การจกใส่สีไปในช่อง เช่น ก่านหย่อม ก่านป้อง หรือใช้การปั่นโกแทรกแต่ในเขตอำเภอเหลือคือ ท่าวังผา ปัว ลายก่านจะมีความใหญ่ตามช่างทอรังสรรค์ (เทิดศักดิ์ อินแสง, 2565, สัมภาษณ์) ดังนั้นลวดลายจากการทอผ้าชิ้นมัดก่านเกิดขึ้นจากการออกแบบก่อนทอการส้างลวดลายกระทำในขณะที่ยังเป็นเส้นด้ายอยู่ ด้วยการมัดลำด้ายเส้นพุ่งตามตำแหน่งที่ออกแบบไว้ตกแต่ง ซึ่งการมัดด้ายเส้นพุ่งหรือเส้นที่อยู่ตามแนวขวางของผืนผ้าจะได้ลวดลายตามแนวขวางเต็มความกว้างของผ้า

ภาพที่ 8 ลักษณะของลายก่านที่ใช้ตกแต่งในโครงสร้างของผ้าชิ้น

(เก่งรักดี กลิ่นเทศ, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

2.4 ด้านความสัมพันธ์ของชิ้นมัดก่านกับคนเมืองน่าน

การทอผ้าชิ้นมัดก่านในปัจจุบัน ช่างแต่ละพื้นที่มีความชำนาญในการถ่ายทอดลวดลายอัตลักษณ์แบบดั้งเดิมได้อย่างชัดเจน ซึ่งเกิดจากมรดกอันเป็นความชำนาญในการทอ (กรกฎ แปะใจ, 2565, สัมภาษณ์) การผูกลายหรือเปลี่ยนวัสดุในบางพื้นที่อาจทำให้ความเข้าใจผิดหรือไม่ถูกต้องตามจารีต อาจเกิดความไม่เข้าใจในบางกลุ่มทอ โดยเทคนิคมัดก่านก็ยังเข้าไปเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของผ้าชิ้น ดังนั้นการสวมใส่ผ้าชิ้นมัดก่านถือเป็นผ้าชิ้นที่ยังเป็นที่นิยมสวมใส่ทั้งในชีวิตประจำวันและงานโอกาสสำคัญ

2.5 ด้านความสัมพันธ์ของชั้นมัตกานกับเจ้านายเมืองน่าน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การนุ่งผ้าชั้นของเจ้านายเมืองน่านถ้าเป็นชั้นธรรมดา เช่น ชิ่นม่าน ชิ่นป่อง หรือชั้นมัตกาน จะใส่โครงสร้างเหมือนคนธรรมดาทั่วไปอาจจะแซมดินโลหะ แต่ตามหลักฐานของชาวบ้านทั่วไปก็พบการแซมดินในชั้นของชาวบ้านเหมือนกันแต่พบเป็นส่วนน้อย (เทิดศักดิ์ อินแสง, 2565, สัมภาษณ์) ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นเจ้านายหรือคนธรรมดา เทคนิคการมัตกานก็ยังคงเป็นที่นิยมในโครงสร้างผ้าชั้นเช่นกัน

2.6 ด้านผลิตภัณฑ์ผ้ามัตกานร่วมสมัยและผ้าพื้นเมืองอื่น ๆ

หากสรุปผลในด้านผลิตภัณฑ์ผ้ามัตกานร่วมสมัยและผ้าพื้นเมืองอื่น ๆ ให้สามารถเข้าใจได้โดยง่ายและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาอัตลักษณ์ได้ คือ

2.6.1 ลูกคำที่ขึ้นขอบในผ้าชั้นส่วนมาก นิยมผ้าชั้นแบบดั้งเดิม เพราะโซ่รายละเอียดของการทอได้ชัดเจน (เทิดศักดิ์ อินแสง, 2565, สัมภาษณ์) แต่ถ้ามีผลิตภัณฑ์ทำออกมาได้ตอบโจทย์ในการใช้งานกลุ่มลูกคำกลุ่มนี้ ก็จะเป็นแหล่งกระจายการโฆษณาได้เป็นอย่างดี

2.6.2 กลุ่มทอในชุมชนท้องถิ่นมีรายการสั่งซื้อผ้าชั้นแบบพื้นเมืองอยู่ตลอด อีกทั้งข้อจำกัดของบางกลุ่มทอในเรื่องของจารีตดั้งเดิมทำให้พบเห็นงานพัฒนาสิ่งทอร่วมสมัยได้น้อยในผ้าน่าน

จากผลการวิเคราะห์ประเด็นทั้ง 6 ด้านที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ได้เกิดองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการทอผ้าชั้นเมืองน่าน โดยสรุปการดึงลักษณะสำคัญจากแต่ประเด็นดังกล่าว ซึ่งจะถูกนำไปใช้ในการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์สิ่งทอร่วมสมัยในลำดับถัดไป จึงสรุปการดึงลักษณะสำคัญจากแต่ประเด็นดังกล่าวออกมาได้เป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

1. เทคนิคการการทอ
2. การย้อมสีธรรมชาติ
3. การปรับลักษณะของโครงสร้างผ้าชั้น

ส่วนที่ 3 การพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการออกแบบสิ่งทอร่วมสมัย

จากผลสรุปลักษณะสำคัญจากองค์ความรู้ที่ค้นพบในส่วนที่ 1 ภูมิปัญญาการใช้ผ้าชิ้นในคุ้มเจ้านายเมืองน่าน และส่วนที่ 2 ภูมิปัญญาในวัฒนธรรมการทอผ้าชิ้นเมืองน่าน เมื่อนำมาพิจารณารวมกันจึงส่งผลให้เกิดการถอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากพื้นที่ ผ่านการออกแบบลวดลาย อัตลักษณ์บนผลิตภัณฑ์สิ่งทอให้เกิดความร่วมมือ จากผลสรุปการตั้งลักษณะสำคัญที่นำมาใช้ในการออกแบบดังกล่าว โดยมีบอร์ดแสดงอารมณ์และแนวทางในการถอดอัตลักษณ์ ดังนี้

ภาพที่ 9 Mood board แนวทางการถอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม
(เก่งรักดี กลิ่นเทศ, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

3.1 ลวดลายสิ่งทอจากการถอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

รายละเอียดการถอดอัตลักษณ์จากผลสรุปการตั้งลักษณะสำคัญในองค์ความรู้จากภูมิปัญญาทั้ง 2 ส่วน ที่ได้กล่าวไปในข้างต้น มีรายละเอียดที่นำมาใช้ในการออกแบบ ดังนี้

1. โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของคุ้ม คือ การถอดลายแบบสถาปัตยกรรมเรือนขนมปังขิง สัญลักษณ์ที่ใช้ตกแต่งคุ้ม การวางเรียงตัวของหลังคาแป้นเกล็ด

2. เรื่องราวความสัมพันธ์ของเจ้าของคุ้ม คือ ลำดับศักดิ์ของเจ้านายในคุ้มที่ทุกคนมีศักดิ์เท่าเทียมกันมาใช้ในการวางลายให้เกิดความสมมาตร

3. สิ่งของเครื่องใช้ที่ได้รับพระราชทานจากรัชกาลที่ 6 คือ หีบบุหรี ถาดบุหรี และกลักไสไม้ขีดไฟ สลักลายมังกรหรืองูใหญ่ซึ่งเป็นปีนักษัตรมะโรง เป็นนักษัตรปีเกิดประจำรัชกาลที่ 6 ซึ่งเจ้าราชบุตรหมอกฟ้า ก็ทรงเกิดปีนักษัตรเดียวกัน มาใช้ในการถอดลักษณะรูปทรงโค้งเว้าของนักษัตรปีมะโรง

4. โครงสร้างของผ้าขึ้นมัดก่านเจ้านาย คือ การวางลายแบบดั้งเดิมของผ้าขึ้นมัดก่าน มาใช้ในการปรับปรุงทรงของลายอัตลักษณ์ให้มีลักษณะการวางลายให้สอดคล้องกับลายดั้งเดิม

5. เทคนิคการการทอ คือ การใช้เทคนิคมัดก่าน เป็นเทคนิคหลักในการพัฒนาสิ่งทอร่วมสมัย อีกทั้งสอดแทรกเทคนิคการทอขีด มาใช้เป็นส่วนเสริมในการพัฒนา

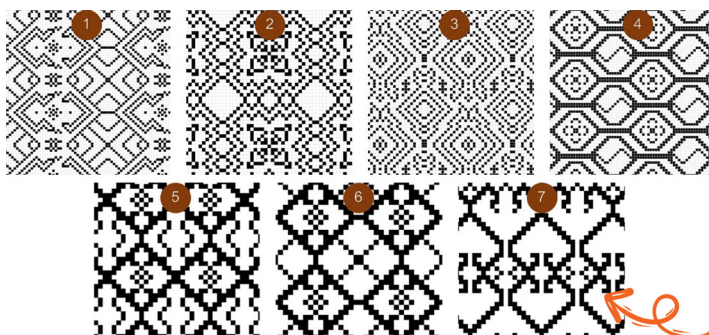
6. การย้อม คือ การใช้กรรมวิธีการย้อมอย่างวิธีชุมน ในท้องถิ่นมีความสอดคล้องกับแนวทางของสีจากวัสดุธรรมชาติที่หาได้ในพื้นที่ชุมชน

7. การปรับลักษณะของโครงสร้างผ้าขึ้น คือ การอ้างอิงลักษณะโครงสร้างของผ้าขึ้นมัดก่านมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบของสิ่งทอ โดยรายละเอียดทั้ง 7 ข้อ ถูกนำมาพัฒนาเป็นลายอัตลักษณ์

โดยเลือก 1 ลาย จากทั้งหมด 7 ลายจะนำไปใช้บนสิ่งทอร่วมสมัย (โดยรายละเอียดข้อที่ 5 ถึงข้อที่ 7 จะมีปรากฏในกระบวนการผลิตสิ่งทอที่จะกล่าวถึงในข้อ 3.2)

3.1.1 การออกแบบลวดลายอัตลักษณ์ในครั้งที่ 1 เป็นจำนวน 4 ลาย คือ ลายที่ 1 – 4

การพัฒนาลายในครั้งที่ 1 ยังมีลักษณะไม่ลงตัว ยังยึดให้สอดคล้องกับลวดลายอย่างโบราณ และยังมีรายละเอียดของลวดลายที่ละเอียดจนเกินไป

ภาพที่ 10 การพัฒนาลายอัตลักษณ์

(แก่งรักดี กลิ่นเทศ, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

3.1.2 การออกแบบลวดลายอัตลักษณ์ในครั้งที่ 2 เป็นจำนวน 3 ลาย คือ ลายที่ 5 – 7

ได้พัฒนาผูลวดลายมาจากลายในครั้งที่ 1 ให้มีรูปแบบลายที่มีความสมมาตร มีพื้นที่ว่างทำให้เกิดความโปร่งเป็น โดยผู้วิจัยได้เลือกอธิบายลักษณะสำคัญจากการถอดอัตลักษณ์ในลายที่ 7 และใช้เป็นลายต้นแบบสิ่งทอ ทางผู้วิจัยจึงได้ตั้งชื่อว่า “ลายนาเกลือ” ที่ปรากฏในลักษณะสำคัญจากการถอดอัตลักษณ์ โดยมีลักษณะสำคัญจากการถอดอัตลักษณ์ 6 หัวข้อ ดังนี้

- ข้อที่ 1 ลักษณะหัวของนักษัตริย์มะโรง
ข้อที่ 2 ดอกสลักบนหน้าบันของคຸ້ມເຈົ້າຣາຊບຸຕຣ
ข้อที่ 3 ก้านตำหับ (ส่วนประกอบของโครงสร้างชั้นมັດก่าน)
ข้อที่ 4 ศักดิ์ที่เท่ากันของสมาชิกภายในคຸ້ມ
(แสดงลายในเชิงนามธรรม)
ข้อที่ 5 การฉลุลายอย่างรูปแบบสถาปัตยกรรม
เรือนขนมปังขิง
ข้อที่ 6 ความโค้งงอของนักษัตริย์มะโรง

ภาพที่ 11 การออกแบบลายอัตลักษณ์ลายที่ 7
(แก่งภักดี กลิ่นเทศ, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

3.2 การพัฒนาสิ่งทอร่วมสมัย

เมื่อได้ลายอัตลักษณ์ของคຸ້ມເຈົ້າຣາຊບຸຕຣที่จะนำมาใช้บนสิ่งทอร่วมสมัย โดยใช้หลักในการออกแบบจากการดึงลักษณะสำคัญขององค์ความรู้จากภูมิปัญญาโดยแบ่งหลักในการพัฒนาเป็น 3 ส่วนดังนี้

3.2.1 เทคนิคการการทอ โดยเลือกใช้เทคนิคการทอมัดก่าน อย่างชุมชนท้องถิ่นเป็นหลักในผ้าลาย ซึ่งลายอัตลักษณ์จะปรากฏในผ้าลายนี้ ในส่วนของผ้าพื้นไม่มีลาย ใช้เทคนิคการขิดลายเรขาคณิตเป็นช่วง ๆ มาใช้เป็นส่วนเสริม เพื่อให้ได้ผ้าลายและผ้าพื้นที่สะดวกต่อการนำไปตัดเย็บ เป็นเสื้อผ้า

3.2.2 การย้อม ได้ใช้การย้อมจากสีธรรมชาติโดยใช้วัสดุ ในการย้อมที่หาได้ในพื้นที่ของชุมชนกลุ่มทอผ้า อีกทั้งเพื่อให้สอดคล้อง กับความต้องการของตลาดโลกแนวทางของสีที่ใช้ในการย้อมจึงอ้างอิงเทรนด์ มาจากเทรนด์ Thai Textiles Trend Book A/W 2022 – 2023 (กรมส่งเสริม วัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2564, น. 39-47)

3.2.3 การปรับลักษณะของโครงสร้างผ้าขึ้น การอ้างอิงลักษณะ โครงสร้างของผ้าขึ้นก่านลวด หรือก่านล้วน จะทำให้ได้ผ้าหนึ่งผืนที่มีความกว้าง เหมาะสำหรับการตัดเย็บ

ภาพที่ 12 การพัฒนาให้เกิดเป็นสิ่งทอร่วมสมัย

(เก่งภักดี กลิ่นเทศ, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

สรุป

เมื่อรวบรวมและศึกษาข้อมูลข้อมูลข้างต้นทั้งหมดเกี่ยวกับภูมิปัญญาผ้าซิ่นในคุ้มเจ้านายเมืองน่านสู่การพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการออกแบบสิ่งทอร่วมสมัย ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาการใช้ผ้าซิ่นในคุ้มเจ้านายเมืองน่านเป็นประเด็นศึกษาที่ค้นพบ โดยเริ่มจากการคัดเลือกคุ้มที่เป็นตัวแทนของเรื่องราวมาใช้เป็นกรณีศึกษา ซึ่งคุ้มที่ถูกคัดเลือก คือ คุ้มเจ้าราชบุตร หมอกฟ้า ณ น่าน ได้ถูกนำมาใช้ในการค้นหาประเด็นศึกษาที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาดังกล่าวโดยได้แบ่งประเด็นที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาออกเป็น 4 ด้าน คือ 1. ด้านเรื่องราวเกี่ยวกับคุ้มเจ้าราชบุตร 2. ด้านความสัมพันธ์และเครือญาติ 3. ด้านการใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มของเจ้านายสตรีในคุ้ม และ 4. ด้านเครื่องใช้อื่น ๆ ภายในคุ้ม เมื่อถึงลักษณะสำคัญจากแต่ประเด็นดังกล่าวจะทำให้ได้ข้อสรุปจากประเด็นสำคัญ 4 ข้อ คือ 1. โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของคุ้ม 2. เรื่องราวความสัมพันธ์ของเจ้าของคุ้ม 3. สิ่งของเครื่องใช้ที่ได้รับพระราชทานจากรัชกาลที่ 6 และ 4. โครงสร้างของผ้าซิ่นมัดก่านเจ้านาย ซึ่งลักษณะสำคัญนี้จะนำไปใช้ในการถอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อให้ได้ลายอัตลักษณ์จากคุ้มเจ้าราชบุตร

2. ภูมิปัญญาในวัฒนธรรมการทอผ้าซิ่นเมืองน่าน เป็นประเด็นศึกษาที่เกิดจากการจำแนกเทคนิควิธีการทอของเมืองน่านโดยลักษณะการทอที่โดดเด่นที่ได้คัดเลือกมา คือ เทคนิคการทอมัดก่าน โดยมีลักษณะพิเศษในการออกแบบลวดลายก่อนเข้าสู่กระบวนการทอ ดังนั้นจึงแบ่งประเด็นที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาดังกล่าวได้เป็น 6 ด้าน คือ 1. ด้านข้อมูลเกี่ยวกับผ้าซิ่นมัดก่าน 2. ด้านเส้นใยที่ใช้ในการทอและการย้อม 3. ด้านเทคนิคและวิธีการในการทอ 4. ด้านความสัมพันธ์ของซิ่นมัดก่านกับคนเมืองน่าน 5. ด้านความสัมพันธ์ของซิ่นมัดก่านกับเจ้านายเมืองน่าน และ 6. ด้านผลิตภัณฑ์ผ้ามัดก่านร่วมสมัยและผ้าพื้นเมืองอื่น ๆ เมื่อสรุปลักษณะสำคัญจากประเด็นในแต่ละด้าน จึงทำให้เกิดลักษณะสำคัญ

ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์สิ่งทอร่วมสมัยในลำดับถัดไป โดยได้สรุปลักษณะสำคัญได้ 3 ข้อ ได้แก่ 1. เทคนิคการการทอ 2. การย้อมสีธรรมชาติ และ 3. การปรับลักษณะของโครงสร้างผ้าขึ้น

3. การพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการออกแบบสิ่งทอร่วมสมัย เกิดจากการนำองค์ความรู้จากข้อสรุปลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาทั้ง 2 ส่วน ที่ค้นพบมาใช้ในการถอดอัตลักษณ์จากพื้นที่เพื่อการออกแบบลวดลายอัตลักษณ์ และต่อยอดให้เกิดเป็นสิ่งทอร่วมสมัย โดยแบ่งเป็นหัวข้อสำคัญ 2 หัวข้อ ได้แก่ 1. ลวดลายสิ่งทอจากการถอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และ 2. การพัฒนาสิ่งทอร่วมสมัย

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า การนำเรื่องราวภูมิปัญญาการใช้ผ้าขึ้นในคุ้มเจ้านาย เมืองน่าน มาผ่านการวิเคราะห์และจำแนกประเด็นเพื่อบึงลักษณะสำคัญของเรื่องราวออกมาอันได้แก่ สถาปัตยกรรมของคุ้มความสัมพันธ์ของคนภายในคุ้ม เครื่องใช้ประจำตัว และตัวอย่างของผ้าขึ้นเจ้านาย ทำให้ได้ศึกษาเรียนรู้ ได้อย่างเข้าใจและทราบถึงเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของคุ้มเจ้าราชบุตร เพื่อใช้ในการถอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม วิเคราะห์และสร้างสรรค์การออกแบบ ให้เกิดลวดลายอัตลักษณ์จากพื้นที่คุ้มราชบุตร ประกอบกับการนำภูมิปัญญา ในวัฒนธรรมการทอผ้าขึ้นเมืองน่าน ที่เลือกใช้วิธีการทอผ้าขึ้นมัดก้าน อันเป็นเอกลักษณ์หนึ่งเดียวของเมืองน่านที่มีลักษณะการทอแตกต่าง จากเทคนิคการทออื่น ๆ โดยบึงลักษณะสำคัญอันได้แก่ เทคนิคการการทอแบบดั้งเดิม การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และการปรับลักษณะของโครงสร้าง ผ้าขึ้นให้สะดวกต่อการออกแบบสิ่งทอร่วมสมัย มาใช้ประกอบรวมเข้าด้วยกัน การถอดอัตลักษณ์ดังกล่าวนี้จึงทำให้เกิดการออกแบบลายอัตลักษณ์ที่นำเสนอ สู่รูปแบบของสิ่งทอร่วมสมัย อันสะท้อนเรื่องราวที่โดดเด่นที่เกี่ยวข้องกับ คุ้มเจ้านายของเมืองน่านและกรรมวิธีในการทอผ้าขึ้นของเมืองน่านไว้อย่างเด่นชัดด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

ภาพที่ 13 แนวทางของสี HEAVEN on EARTH

(เก่งภักดี กลิ่นเทศ, ผู้ถ่ายภาพ, 2565)

1. การปรับใช้แนวทางของสีที่ใช้ในการย้อมโดยอ้างอิงจากเทรนด์สี Thai Textiles Trend Book A/W 2022 – 2023 ของแนวสีชื่อว่า HEAVEN on EARTH (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2564, น. 39-47) หรือสีเอทโทนที่กำลังเป็นที่นิยมให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาด

ภาพที่ 14 ตัวอย่างสิ่งทอ ในรูปแบบของเสื้อผ้า สไตล์ Ready to wear

(เก่งภักดี กลิ่นเทศ, 2565)

2. การประยุกต์ใช้รูปแบบของเสื้อผ้า Ready to wear โดยได้แรงบันดาลใจและปรับใช้มาจากแค็ตตาล็อกฉบับดิจิทัล Young OTOP และ Premium OTOP (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2565) เพื่อให้สุภาพพร้อมทั้งสะดวกสบายต่อการสวมใส่ในวาระโอกาสต่าง ๆ และเข้าถึงกลุ่มของลูกค้าในหลากหลายช่วงอายุ

เอกสารอ้างอิง

- กรกฎ แปงใจ. ตัวแทนนิสิตนักศึกษาชุมนุมชนกลุ่มทอผ้าบ้านชาวหลวง. (สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2565).
- กระทรวงวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2562). *โครงการพัฒนามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ้าไทยสู่สากล TAPROOT THAI TEXTILES*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- _____. (2564). *THAI TEXTILES TREND BOOK Autumn/Winter 2022-2023*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- เก่งภักดี กลิ่นเทศ. (2565). *กรอบแนวคิดในการวิจัย*. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปะการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *การพัฒนาลายอัตลักษณ์*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปะการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *การพัฒนาให้เกิดเป็นสิ่งทอร่วมสมัย*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปะการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *การออกแบบลายอัตลักษณ์ลายที่ 7*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปะการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *คัมเจ้าราชบุตร (หมอกฟ้า ณ น่าน) และตัวอย่างผ้าขึ้นเจ้านาย*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปะการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *เครื่องใช้ภายในคัม*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปะการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ตัวอย่างผ้าขึ้นเจ้านายในคัมเจ้าราชบุตร*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปะการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (2565). *ตัวอย่างสิ่งทอในรูปแบบของเสื้อผ้า สไตล์ Ready to wear*. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปะการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- แก่งกั๊กดี กลิ่นเทศ. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *แนวทางของสี HEAVEN on EARTH*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ประเภทของผ้าขึ้นเมืองน่าน ในคลังสะสมร้านฝ้ายเงินของคุณเทิดศักดิ์ อินแสง*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ผ้าขึ้นมัดก่านเมืองน่านในแต่ละช่วงเวลา*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ลักษณะของลายก่านที่ใช้ตกแต่งในโครงสร้างของผ้าขึ้น*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *ส่วนต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกคุ้มเจ้าราชบุตร*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (ผู้ถ่ายภาพ). (2565). *Mood board แนวทางการถอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขาศิลปการออกแบบ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เทิดศักดิ์ อินแสง. เจ้าของธุรกิจผ้าพื้นเมืองน่าน ร้านฝ้ายเงิน. (สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2565).
- ปองขวัญ สุวัฒน ลาซุส. (2555). *183 มรดกสถาปัตยกรรมในประเทศไทย เล่ม 2: 1 ทศวรรษรางวัลอนุรักษ์ดีเด่น 2546-2555*. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ภาณุรังษี เตือนไธสง และวาณี อรรถนัสาดิศา. (2557). *นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต: อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขภูมิบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].
- ภูเดช แสนสา. (2558). *ประวัติศาสตร์เมืองน่าน*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- วิถี พานิชพันธ์. (2547). *ผ้าและสิ่งถักทอไท*. กรุงเทพฯ: ซิลค์เวอร์ม.
- สมปรารถนา ณ น่าน. เจ้าของและผู้ดูแลคุ้มเจ้าราชบุตร. (สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2565).

- สวาท ฦ น่าน. (2538). *ทำเนียบต้นวงศ์ตระกูล ฦ น่าน*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- Susan Conway. (2002). *SILKEN THREADS LACQUER THRONES Lan Na Court Textiles*. Bangkok: River Books.
- Wikipedia. (2564). *เจ้าโคมทอง ฦ น่าน*. สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม 2565, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/เจ้าโคมทอง_ฦ_น่าน
- _____. (2564). *เจ้าราชบุตร (หมอกฟ้า ฦ น่าน)*. สืบค้น 22 มกราคม 2565, จาก [https://th.wikipedia.org/wiki/เจ้าราชบุตร_\(หมอกฟ้า_ฦ_น่าน\)](https://th.wikipedia.org/wiki/เจ้าราชบุตร_(หมอกฟ้า_ฦ_น่าน))

องค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชน
โดยใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ ของอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา
Graphic Elements on Packaging for Community Products
Using Geographic Data of Sung Noen District
Nakhon Ratchasima Province

(Received: Mar 26, 2022 Revised: June 1, 2022 Accepted: June 20, 2022)

อุษณิษา พลศิลป์¹, วิไล อัสวเดชศักดิ์²

Usanisa Pholasilp, Wilai Asawadechsakdi

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของผลการศึกษาวิจัย เรื่อง การออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชน โดยใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ กรณีศึกษา จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้อำเภอสูงเนินเป็นพื้นที่การศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อหากลยุทธ์การนำเสนอที่เหมาะสมและหาแนวทางในการออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชน โดยใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ การดำเนินงานวิจัยเป็นการศึกษาวรรณกรรม สืบเคราะห์ข้อมูลและการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลภูมิศาสตร์ที่เป็นกลยุทธ์ในการนำเสนอได้มีสองมิติ คือ ภูมิศาสตร์กายภาพและภูมิศาสตร์มนุษย์ จากข้อมูลทั้งสองมิตินำไปแปรเปลี่ยนเป็นองค์ประกอบหลักทางเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ สร้างเครื่องมือสัมภาษณ์และเกณฑ์การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์

¹นิสิตสาขาวิชาศิลปกรรมศาสตร์ (นฤมิตรศิลป์) คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย E-mail: usanisa.maria@gmail.com

²รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาเรขศิลป์ ภาควิชาานฤมิตรศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประกอบด้วย หลักการใช้สี ตัวอักษร รูปภาพ และลวดลายที่มีความเหมาะสมจากการวิเคราะห์ข้อมูลภูมิศาสตร์ที่ปรากฏ จึงได้ผลของงานวิจัยออกมาเป็นองค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ที่สอดคล้องกับการประยุกต์ข้อมูลภูมิศาสตร์ของอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา สามารถนำไปใช้ในการออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชนได้ต่อไป

คำสำคัญ: ข้อมูลภูมิศาสตร์ องค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์
สินค้าชุมชน

Abstract

This research is a component of the study on graphic design on packaging for community products using geographic information: A case study of Sung Noen district in Nakhon Ratchasima province. Using geographic data, the objective is to determine a suitable presentation strategy and method for designing packaging graphics for community products. The research procedure consists of literature review, data analysis, and interview data collection, enabling the identification of geographic information. According to the findings of the study, the presentation of strategic geographic information has two dimensions: physical geography and human geography. Both dimensions of the information were also transformed into the primary graphic element on the packaging, the development of research tools, and the interview criteria for graphic design on packaging for professionals, including the principles of the appropriate use of colours, letters, images, and patterns. In accordance with the application of geographic data for the Sung Noen District in Nakhon Ratchasima Province, the results of the research manifested as graphic elements on the packaging that correspond to the analysis of the displayed geographic data. In the future, it can be used to design graphics for the packaging of community products.

Keywords: Geographic, Graphic design on packaging, Community product.

บทนำ

อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา เป็นอำเภอที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เดิมเป็นที่ตั้งของเมืองเก่าโคราช 2 เมือง คือ เมืองเสมา และเมืองโคราชปะระ (โคราช) ซึ่งปรากฏปราสาทที่เป็นโบราณสถาน 3 แห่ง ได้แก่ ปราสาทเมืองเก่า ปราสาทเมืองแขก และปราสาทโนนกู่ นอกจากนี้ยังมีโบราณวัตถุที่สำคัญ คือ พระพุทธรูปหินทรายปางไสยาสน์ หรือพระนอนหินทราย อายุ 1,300 ปี วัฒนธรรมจักรเสมาราม แต่เดิมพื้นที่บริเวณของวัดเป็นศาสนสถานในสมัยทวารวดี และเป็นที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูปปางไสยาสน์ที่มีความเก่าแก่และใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ซึ่งมีความสำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ อำเภอสูงเนินยังมีความโดดเด่นและความสำคัญด้านภูมิศาสตร์ ดังนี้

1) ด้านภูมิศาสตร์กายภาพ อำเภอสูงเนิน เป็นหนึ่งในอำเภอที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตโครงการโคราชจีโอพาร์ค (Khorat Geopark) หรืออุทยานธรณีโคราช ซึ่งหมายถึง พื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง ในเขตอำเภอสีคิ้ว อำเภอสูงเนิน อำเภอขามทะเลสอ อำเภอเมืองนครราชสีมา และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา ที่มีภูมิประเทศเขาเคอस्ता (Cuesta) หรือเขารูปอูได้ และฟอสซิล 3 ยุค ได้แก่ ยุคครีเอเชียส ยุคนีโอจีน และยุคควอเทอร์นารี ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ (Cuesta and Fossil Land) เชื่อมโยงกับระบบนิเวศป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และวิถีชีวิตผู้คนกว่า 4,000 ปี

2) ด้านภูมิศาสตร์มนุษย์ ผู้คนในอำเภอสูงเนิน มีวิถีชีวิต ความเชื่อ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมที่โดดเด่น อาทิ ภาษาพูดโคราช กลุ่มชาติพันธุ์ไทโคราช อาหารการกิน การแต่งกาย อาคารบ้านเรือน โดยภูมิปัญญาชาวบ้านที่โดดเด่นของชาวอำเภอสูงเนิน ได้แก่ การทำหมี่ เรียกกันว่า หมี่กูดจิก เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมในการถนอมอาหาร ด้วยการแปรรูปข้าวให้เป็นหมี่ ซึ่งหมี่กูดจิกมีอายุมากกว่า 100 ปี และภูมิปัญญาด้านการทอผ้า เรียกว่า ผ้าเจียงนางดำ เป็นผ้าฝ้ายทอมือโบราณ ที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทอีสาน เมื่อครั้งอพยพมาจากเวียงจันทน์ ประเทศลาว มาอาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำลำตะคอง ของอำเภอสูงเนิน โดยกลุ่มผู้หญิง หลังจากว่างจากการทำนา นิยมทอผ้าไว้ใช้เอง มีเอกลักษณ์ในเรื่องของโทนสีที่มีความทึบ เช่น สีเขียวทึบ สีแดงทึบ เป็นต้น และมีลายเส้นตรงบริเวณตัวผ้ามีลักษณะเหมือนเงี่ยง จึงเป็นที่มาของชื่อ ผ้าเงี่ยงนางดำ อันเป็นผ้าทอมือเอกลักษณ์ของชาวอำเภอสูงเนิน

นอกจากนี้ อำเภอสูงเนินยังมียานประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ประจำอำเภอ คือ ประเพณีกินข้าวคำ (กินข้าวคำ) เป็นประเพณีการกินข้าวคำแบบอีสานชนโตกนั่งกับพื้น และชมการแสดงประกอบแสง สี เสียง ชุดศรีจนาศปุระ และการร่ายรำแบบอีสานรวมถึงรำวงพื้นบ้านผู้เฒ่าผู้แก่ ร่วมกันร้องรำทำเพลง จัดขึ้นในระหว่างวันที่ 8-10 เดือนมีนาคมของทุกปี และประเพณีบวงสรวงพระพุทธรูปไสยาสน์ หรือพระนอน

ด้วยความโดดเด่นทางด้านภูมิศาสตร์ทั้ง 2 มิติ ของอำเภอสูงเนิน ทั้งด้านภูมิศาสตร์กายภาพและภูมิศาสตร์มนุษย์ จึงส่งผลให้อำเภอสูงเนินมีสินค้าชุมชนที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ เป็นที่ยอมรับ และไม่มีที่ใดเหมือน ยกตัวอย่างเช่น กาแฟดงมะไฟ หมี่กูดจิก และผ้าเงี่ยงนางดำ เป็นต้น

1) กาแฟดงมะไฟ (Kafae Dong Ma Fai) เป็นสินค้าที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกาแฟอาราบิก้าและมะคาเดเมียแบบประชาราชาบ้านดงมะไฟ ตำบลมะเกลือใหม่ คุณลักษณะเฉพาะคือ กาแฟอาราบิก้าที่ปลูกบนภูเขาที่ระดับความสูงตั้งแต่ 400-700 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ในพื้นที่หมู่บ้านดงมะไฟ ด้วยกรรมวิธีการผลิตมาตรฐานเป็นกาแฟสารและกาแฟคว่ำ-บด มีปริมาณคาเฟอีนไม่เกินร้อยละ 1 ของน้ำหนัก โดยน้ำหนัก จึงเหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการบริโภคกาแฟที่มีปริมาณคาเฟอีนต่ำ เช่น หญิงตั้งครรภ์ หรือผู้ที่ต้องการดื่มกาแฟเป็นประจำทุกวัน เป็นต้น

2) หมี่กุดจิก คือ หมี่โคราชโบราณ ที่ชุมชนบ้านกุดจิก ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นต้นกำเนิดของหมี่โคราชชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกมาสีด้วยเครื่องสีข้าวโบราณ แล้วนำข้าวสารมาตำด้วยครกกระเดื่อง เรียกว่า การซ้อมข้าว แล้วนำปลายข้าวที่แตกหักมาโม่เป็นแป้งด้วยเครื่องโม่หิน เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการทำหมี่ เอกลักษณ์ของหมี่กุดจิก คือ การทำเส้นหมี่จากแป้งข้าวที่โม่สด ๆ ไม่มีส่วนผสมอื่นใดปะปนอีก ด้วยกรรมวิธีการทำมือแบบโบราณดั้งเดิมทุกขั้นตอน เส้นหมี่มีความเหนียวนุ่ม มีความหอมอ่อน ๆ จากข้าว รสชาติหวานธรรมชาติจากข้าวแท้ ๆ เส้นหมี่โคราช มีลักษณะคล้ายเส้นก๋วยเตี๋ยวแต่บางกว่าเล็กน้อย

สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดนครราชสีมา ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์และพัฒนาชุมชน จังหวัดนครราชสีมา (พ.ศ. 2560-2564) กำหนดประเด็นเป้าหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มคุณค่าและมูลค่าให้กับชุมชน เสริมเศรษฐกิจฐานรากของประเทศอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชน พ.ศ. 2560-2564 ตามกรอบทิศทางยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี กรอบทิศทางตามนโยบายการพัฒนาสู่ประเทศไทย 4.0 กรอบทิศทางตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) โดยมีกรอบทิศทางยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย

1) สร้างสรรค์ชุมชนให้พึ่งตนเองได้: ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการและพัฒนาตนเองเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ สร้างและพัฒนาผู้นำสัมมาชีพ พัฒนาเครื่องมือเสริมสร้างสัมมาชีพชุมชน ส่งเสริมชุมชนและภาคีร่วมพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก พัฒนาการบริหารจัดการชุมชน

2) ส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากให้ขยายตัว: เพิ่มศักยภาพผู้ผลิตผู้ประกอบการ พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยองค์ความรู้และนวัตกรรม ส่งเสริมช่องทางการตลาด

3) เสริมสร้างชุมชนให้มีประสิทธิภาพและมีธรรมาภิบาล: พัฒนาระบบบริหารจัดการและการเข้าถึงแหล่งทุนชุมชน

4) เสริมสร้างองค์กรให้มีขีดสมรรถนะสูง: เสริมสร้างศักยภาพองค์กรเพื่อยกระดับงานพัฒนาชุมชน พัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพ ยกระดับภาพลักษณ์องค์กร

การพัฒนาสินค้าชุมชน นอกจากจะเป็นการส่งเสริมชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจแล้ว ยังสามารถช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ใช้เป็นปัจจัยในการผลิตสินค้าไว้ให้ยั่งยืนได้ กล่าวคือ สินค้าชุมชนจะช่วยให้ชุมชน ผู้ผลิตสินค้าได้อาศัยพึ่งพาและบริโภคทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบริเวณชุมชนดังกล่าวอย่างยั่งยืน และสินค้าบางประเภทจะก่อให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตสินค้าได้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ชุมชนผู้ผลิต แต่หากสินค้าไม่ได้รับการสนับสนุนและพัฒนาอย่างต่อเนื่องแล้ว สินค้านั้นก็จะมีตลาดซื้อเสี่ยงอันเป็นที่ยอมรับในหมู่ผู้บริโภค ทำให้สูญเสียอัตลักษณ์ของสินค้าได้ (ภัทรพร เ็นบุตร, 2561)

คำกล่าวมา จึงจุดประกายความคิดให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่อง การออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชน โดยใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ ทัศนศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ทั้งนี้ โดยมีข้อมูลต่าง ๆ ที่สนับสนุนการทำวิจัยของผู้วิจัย คือ

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสินค้าชุมชน จากงานวิจัยที่เคยศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ ผู้วิจัยพบปัญหา 2 ประเด็นหลัก ๆ คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสินค้าชุมชน และปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกซื้อสินค้าชุมชน ดังนี้

1) แนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ควรมีความคงทน เพื่ออายุการใช้งานและประโยชน์ใช้สอยที่หลากหลาย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้า ควรมีความสัมพันธ์กับการออกแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอย และต้องมีความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการสร้างเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ให้กับชุมชน (พรณิภา ชาวคำ และคณะ, 2561)

บรรจุกุณธ์เป็นแบบดั้งเดิม และขาดการส่งเสริมและข้อมูลในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ โดยเฉพาะด้านเรื่องราวหรือตำนานของผลิตภัณฑ์ ยังขาดการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับตัวผลิตภัณฑ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ยังขาดการออกแบบที่มีความหลากหลาย (พรพิมล ศักดา และ บวร เครือรัตน์, 2561)

2) ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน คือ ด้านผลิตภัณฑ์ ถูกเลือกซื้อเพราะมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ภายใต้วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น บรรจุกุณธ์ และด้านบรรจุกุณธ์ เลือกซื้อเพราะความสวยงามและการใช้เอกลักษณ์หรือภูมิปัญญาในการออกแบบบรรจุกุณธ์ อีกทั้ง ควรมีการใช้เอกลักษณ์หรือภูมิปัญญาของไทยในการออกแบบบรรจุกุณธ์ และเน้นความสวยงามหรือการสร้างความสำเร็จแก่ผู้บริโภค และมีตราสินค้าเป็นของตนเอง เพื่อให้ผู้บริโภคจดจำได้ (เกศทิพย์ กริเงิน และคณะ, 2561)

ในการสร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ ควรเชื่อมโยงให้เข้ากับอัตลักษณ์ของพื้นที่ ที่มีเรื่องราวและคุณค่าเพื่อแสดงให้เห็นถึงการเป็นหมู่บ้านและก่อให้เกิดคุณค่าทางใจ สำหรับผู้ที่รับรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์นั้น ๆ (จิตพนธ์ ชุมเกต, 2560) จุดเด่นที่เป็นจุดขายในผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยการเลือกเอาเอกลักษณ์ท้องถิ่น มาต่อยอดพัฒนาเป็นองค์ประกอบของตราสินค้าของตัวเองได้ บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านในการเลือกเอาเอกลักษณ์ท้องถิ่นของตนมาใช้ (เกษม ภูณาศรี และคณะ, 2560)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น นำมาจัดทำเป็นเรื่องราวร้อยเรียงต่อยอดบนบรรจุกุณธ์ของผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนได้ การสร้างและพัฒนาเรื่องราวภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นองค์ประกอบตราสินค้า คือ การสร้างอัตลักษณ์ตราสินค้าสู่การสร้าง ความเชื่อมโยงตราสินค้าให้มีเอกลักษณ์ หรือมีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งจะก่อให้เกิดคุณค่าของสินค้าตามมา จนกลายเป็นมูลค่าของตราสินค้าต่อไป (วัลย์ลดา พรหมเวียง, 2561)

จากปัญหาของสินค้าชุมชน ดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงนำมาสู่การศึกษา เชื่อมโยงข้อมูลภูมิศาสตร์ กับการออกแบบบรรจุศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ สำหรับสินค้าชุมชน เพื่อศึกษาหากลยุทธ์การนำเสนอที่เหมาะสมในการ สื่อสารอัตลักษณ์บนบรรจุภัณฑ์ และหาแนวทางในการออกแบบบรรจุศิลป์ บนบรรจุภัณฑ์ โดยใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ เพื่อพัฒนาบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชน และเป็นแนวทางนำไปต่อยอดในการออกแบบบรรจุศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ สำหรับสินค้าชุมชนอื่น ๆ ได้ สามารถสร้างการจดจำได้ของผู้บริโภค เพิ่มมูลค่าสินค้า และสร้างรายได้ให้กับชุมชนและครอบครัว สอดคล้องกับ นโยบายการพัฒนาสู่ประเทศไทย 4.0 กรอบทิศทางตามแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่มุ่งเน้น ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่มั่นคงและให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ ของแต่ละชุมชน นอกจากนี้ การพัฒนาศักยภาพสินค้าและธุรกิจบริการ ของชุมชนในระดับท้องถิ่น ยังส่งผลต่อระดับชาติและนานาชาติ โดยใช้มิติ ทางด้านข้อมูลภูมิศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับสินค้าชุมชน เป็นการสร้างสมดุล ระหว่างทุนทางภูมิศาสตร์ของชุมชนสู่การพัฒนาสินค้าชุมชนในระดับสากล

ทั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาหากลยุทธ์การนำเสนอที่เหมาะสมในการสื่อสาร อัตลักษณ์บนบรรจุภัณฑ์ โดยใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ สำหรับสินค้าชุมชน กรณีศึกษา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาหาแนวทางในการออกแบบบรรจุศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ สำหรับสินค้าชุมชน โดยใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ กรณีศึกษา อำเภอสูงเนิน จังหวัด นครราชสีมา

ส่วนวิธีการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล เชิงคุณภาพตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ทั้งจากหนังสือ ตำรา และ รายงานวิชาการจังหวัดนครราชสีมา ตลอดจนสอบถามผู้รู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ และออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สินค้าชุมชน

2. สร้างแบบสัมภาษณ์ ที่มีสาระของการออกแบบเรขศิลป์ บนบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชน โดยใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ เพื่อเก็บรวบรวม ข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญทางการออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ สำหรับสินค้าชุมชน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. กลยุทธ์การนำเสนอที่เหมาะสมในการสื่อสารอัตลักษณ์ บนบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชน ผู้วิจัยกำหนดจากการศึกษาเอกสาร ด้านภูมิศาสตร์ไว้ 2 มิติ คือ ภูมิศาสตร์กายภาพและภูมิศาสตร์มนุษย์ และมีผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1.1 ภูมิศาสตร์กายภาพ แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อหลัก ได้แก่

1) โลก 2) ภูมิลักษณะ 3) ภูมิอากาศ และ 4) ทรัพยากรธรรมชาติ โดยในแต่ละหัวข้อหลัก มีหัวข้อย่อย ดังต่อไปนี้

1.1.1 โลก ได้แก่ หิน

1.1.2 ภูมิลักษณะ ได้แก่ ที่ราบสูง, เทือกเขา, แม่น้ำ

1.1.3 ภูมิอากาศ ได้แก่ เขตภูมิอากาศ

1.1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรดิน

ดังแสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตารางแสดงองค์ประกอบของภูมิศาสตร์กายภาพ

ภูมิศาสตร์กายภาพ			
1. โลก	2. ภูมิลักษณะ	3. ภูมิอากาศ	4. ทรัพยากรธรรมชาติ
หิน	ที่ราบสูง เทือกเขา แม่น้ำ	เขตภูมิอากาศ	ทรัพยากรดิน

1.2 ภูมิศาสตร์มนุษย์ แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อหลัก ได้แก่ 1) กลุ่มชาติพันธุ์ 2) ภาษา 3) ภูมิทัศน์วัฒนธรรม และ 4) อัตลักษณ์ โดยในแต่ละหัวข้อหลักมีหัวข้อย่อย ดังต่อไปนี้

1.2.1 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาติพันธุ์

1.2.2 ภาษา ได้แก่ ภาษาพูด

1.2.3 ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ได้แก่ การตั้งถิ่นฐาน, พื้นที่เพาะปลูก, ด้านศาสนา

1.2.4 อัตลักษณ์ ได้แก่ การดำรงชีวิต, ความเชื่อ, ประเพณี, อาหารการกิน, การแต่งกาย, ภูมิปัญญา, ศิลปะ ดังแสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางแสดงองค์ประกอบของภูมิศาสตร์มนุษย์

ภูมิศาสตร์มนุษย์			
1. กลุ่มชาติพันธุ์	2. ภาษา	3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรม	4. อัตลักษณ์
	การตั้งถิ่นฐาน พื้นที่เพาะปลูก ด้านศาสนา	การดำรงชีวิต ประเพณี การแต่งกาย ศิลปะ	ความเชื่อ อาหารการกิน ภูมิปัญญา

ข้อมูลทั้ง 2 มิติที่ได้ตามตารางที่ 1 และที่ 2 เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าวรรณกรรม ได้แก่ เอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ผู้รู้ประกอบกัน จากนั้น ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้และพิจารณากำหนดประเด็นทางภูมิศาสตร์ทั้ง 2 มิติ นำไปสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิศาสตร์อีก 3 ท่าน เพื่อเป็นการตรวจสอบองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ และรวบรวมข้อมูลภูมิศาสตร์ที่มีความโดดเด่นในพื้นที่อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ได้ผลตามที่ปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 ตารางแสดงข้อมูลภูมิศาสตร์กายภาพที่ปรากฏโดดเด่นของอำเภอสูงเนิน

ภูมิศาสตร์กายภาพ					
1. โลก	2. ภูมิลักษณะ			3. ภูมิอากาศ	4. ทรัพยากรธรรมชาติ
หิน	ที่ราบสูง	เทือกเขา	แม่น้ำ	เขตภูมิอากาศ	ทรัพยากรดิน
↓	↓	↓	↓	↓	↓
หมวดหิน โคลกรวด	ที่ราบสูง โคราช	เขาสตา โคราช	ลำตะ คอง	เขตร้อน	9 ชุดดิน ได้แก่ ชุดดิน กำบง, ชุดดินสีคิ้ว, ชุดดินสูงเนิน, ชุดดิน พิมาย, ชุดดินจัตุรัส, ชุดดินชุมพวง, ชุดดิน ยโสธร, ชุดดินกุลาร้องไห้, ชุดดินห้วยแถลง

ตารางที่ 4 ตารางแสดงข้อมูลภูมิศาสตร์มนุษย์ที่ปรากฏโดดเด่น ของอำเภอสูงเนิน

ภูมิศาสตร์มนุษย์		
1. กลุ่มชาติพันธุ์		
	→	กลุ่มชาติพันธุ์ไทโคราช
	→	กลุ่มชาติพันธุ์ไทอีสาน
2. ภาษาพูด		
	→	ภาษาพูดไทโคราช
	→	ภาษาพูดอีสาน
3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรม		
3.1 การตั้งถิ่นฐาน	→	บ้านไทโคราช, บ้านไต้ถุนสูง, สถานีรถไฟสูงเนิน, ปราสาทเมืองแขก, ปราสาทโนนกู่, ปราสาทเมืองเก่า, ปราสาทเมืองเสมา
3.2 พื้นที่เพาะปลูก	→	ไร่นาสำปะหลัง
3.3 ด้านศาสนา	→	วัดธรรมจักษ์เสมาราม, วัดป่าภูผาสูง
4. อัตลักษณ์		
4.1 การดำรงชีวิต	→	เกษตรกรรม, จักสานของใช้
4.2 แนวความคิด ความเชื่อ	→	การรับผี (ร่างทรง)
4.3 ประเพณี	→	ประเพณีกินเขาค่ำ, ประเพณีบวงสรวงพระพุทธรูปไสยาสน์ (พระนอน), ประเพณีลงช่วง (เลี้ยงผีปูด)

ตารางที่ 4 ตารางแสดงข้อมูลภูมิศาสตร์มนุษย์ที่ปรากฏโดดเด่นของอำเภอสูงเนิน (ต่อ)

ภูมิศาสตร์มนุษย์		
4.4 อาหารการกิน	➔	ข้าวแฉะ, ข้าวปาด, ข้าวโป่ง, แกงไข่ผ่า, หมี่โคราช
4.5 การแต่งกาย	➔	นุ่งโชนง (คนสูงวัย), นุ่งผ้าเจียงนางดำ
4.6 ภูมิปัญญา	➔	การทำหมี่โบราณ (หมี่กุดจิก), การทอผ้าเจียงนางดำ, การถักสวิงแห่ไข่มตแดง
4.7 ศิลปะ	➔	ศิลปวัตถุที่ปราสาทเมืองแขก

2. เมื่อได้ข้อมูลภูมิศาสตร์ทั้งภูมิศาสตร์กายภาพและภูมิศาสตร์มนุษย์ที่ปรากฏโดดเด่นของอำเภอสูงเนินแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ จะประยุกต์ข้อมูลภูมิศาสตร์นั้นกับการออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เพื่อนำเสนอและสื่อสารอัตลักษณ์ของสินค้าชุมชน ให้เกิดสัมฤทธิ์ผลที่ต้องการได้อย่างไร ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารเกี่ยวกับการออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ มาออกแบบสัมภาษณ์และทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ จำนวน 3 คน โดยการใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ทั้ง 2 มิติ เป็นองค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ ในด้านสี รูปภาพ ตัวอักษร และลวดลาย ได้ผลออกมาดังนี้

2.1 องค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง สี

2.1.1 ข้อมูลภูมิศาสตร์กายภาพ ที่เปลี่ยนเป็นองค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง สี มี 2 ข้อมูล คือ 1) หิน และ 2) ทรัพยากรดิน 9 ชุดดิน

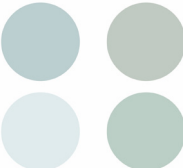
- 1) หินผดหินโคกกรวด สกัดสีได้ 3 ชุดสี
- 2) ทรัพยากรดิน 9 ชุดดิน สกัดสีได้ 9 ชุดสี

2.1.2 ข้อมูลภูมิศาสตร์มนุษย์ ที่เปลี่ยนเป็นองค์ประกอบ
เรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง สี มี 1 ข้อมูล ได้แก่ 1) ภูมิปัญญา ผ้าเจียกนางดำ

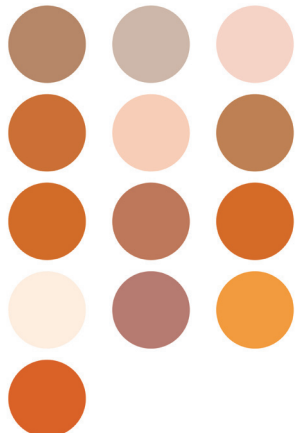
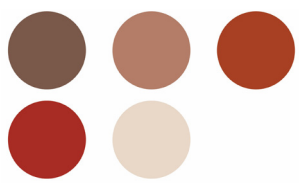
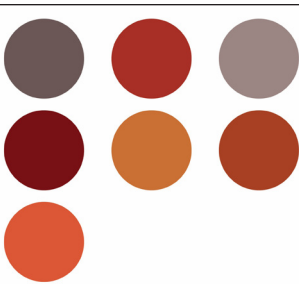
1) ผ้าเจียกนางดำ สกัดสีได้ 4 ชุดสี

ผลของการสกัดสี สรุปลได้ตามตาราง ดังต่อไปนี้

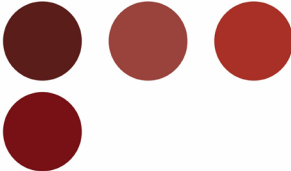
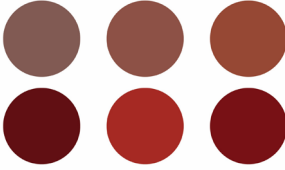
ตารางที่ 5 ตารางแสดงองค์ประกอบเรขศิลป์ เรื่อง สี ที่ได้จากหมวด
หินโคกกรวด

องค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง สี		
หมวดหินโคกกรวด		ชุดสีที่ได้
ชุดสีที่ได้จากหมวดหิน โคกกรวด ชุดที่ 1 ได้ 4 โทนสี	→	
ชุดสีที่ได้จากหมวดหิน โคกกรวด ชุดที่ 2 ได้ 4 โทนสี	→	
ชุดสีที่ได้จากหมวดหิน โคกกรวด ชุดที่ 3 ได้ 4 โทนสี	→	

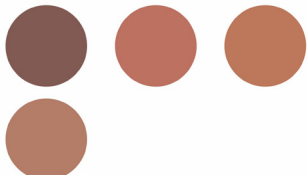
ตารางที่ 6 ตารางแสดงองค์ประกอบเรขศิลป์ เรื่อง สี ที่ได้จากชุดดิน
9 ชุดดิน

องค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง สี		
ชุดดิน 9 ชุดดิน		ชุดสีที่ได้
ชุดสีที่ได้จากชุดดินกำบง ได้ 13 โทนสี	→	
ชุดสีที่ได้จากชุดดินสีคว่ำ ได้ 3 โทนสี	→	
ชุดสีที่ได้จากชุดดินสูงเนิน ได้ 5 โทนสี	→	
ชุดสีที่ได้จากชุดดินพิมาย ได้ 7 โทนสี	→	

ตารางที่ 6 ตารางแสดงองค์ประกอบเรขศิลป์ เรื่อง สี ที่ได้จากชุดดิน 9 ชุดดิน (ต่อ)

องค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง สี		
ชุดดิน 9 ชุดดิน		ชุดสีที่ได้
ชุดสีที่ได้จากชุดดินจตุรัส ได้ 4 โทนสี	→	
ชุดสีที่ได้จากชุดดินชุมพวง ได้ 5 โทนสี	→	
ชุดสีที่ได้จากชุดดินยโสธร ได้ 6 โทนสี	→	
ชุดสีที่ได้จากชุดดิน กุหลาบร่องไห้ ได้ 11 โทนสี	→	

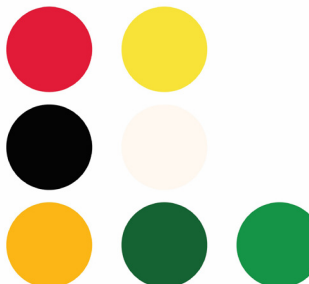
ตารางที่ 6 ตารางแสดงองค์ประกอบเรขศิลป์ เรื่อง สี ที่ได้จากชุดดิน
9 ชุดดิน (ต่อ)

องค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง สี		
ชุดดิน 9 ชุดดิน		ชุดสีที่ได้
ชุดสีที่ได้จากชุดดิน ห้วยแกลงได้ 4 โทนสี	→	

ตารางที่ 7 ตารางแสดงองค์ประกอบเรขศิลป์ เรื่อง สี ที่ได้จากผ้าเจี๊ยง
นางดำ

องค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง สี		
ผ้าเจี๊ยงนางดำ		ชุดสีที่ได้
ชุดสีที่ได้จากผ้าเจี๊ยงนางดำ แบบโบราณ ชุดที่ 1 ได้ 7 โทนสี	→	

ตารางที่ 7 ตารางแสดงองค์ประกอบเรขศิลป์ เรื่อง สี ที่ได้จากผ้าเงียงนางดำ (ต่อ)

องค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง สี		
ผ้าเงียงนางดำ		ชุดสีที่ได้
ชุดสีที่ได้จากผ้าเงียงนางดำ แบบโบราณ ชุดที่ 2 ได้ 7 โทนสี	→	
ชุดสีที่ได้จากผ้าเงียงนางดำ แบบปัจจุบัน ชุดที่ 1 ได้ 8 โทนสี	→	
ชุดสีที่ได้จากผ้าเงียงนางดำ แบบปัจจุบัน ชุดที่ 1 ได้ 7 โทนสี	→	

สำหรับหลักการใช้สีที่เหมาะสมและสามารถนำไปประยุกต์กับการออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ มีทั้งหมด 5 หลักการดังนี้ 1) การใช้สีใกล้เคียง 2) การใช้สีตรงข้าม 3) การใช้สีแยกตรงข้าม 4) การใช้สีสามเส้า 5) การใช้สีค่าอ่อนครอบคลุม ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ตารางแสดงแนวทางการใช้สีที่เหมาะสม

การใช้สีใกล้เคียง	การใช้สีตรงข้าม	การใช้สีแยกตรงข้าม	การใช้สีสามเส้า	การใช้สีค่าอ่อนครอบคลุม
✓	✓	✓	✓	✓

2.2 องค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง รูปภาพ

2.2.1 ข้อมูลภูมิศาสตร์กายภาพ ที่เปลี่ยนเป็นองค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง รูปภาพ มี 1 ข้อมูล คือ 1) ภูมิลักษณะ

1) ภูมิลักษณะได้แก่ที่ราบสูงโคราช, เควสตาโคราช, ลำตะคอง

2.2.2 ข้อมูลภูมิศาสตร์มนุษย์ ที่เปลี่ยนเป็นองค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง รูปภาพ มี 3 ข้อมูล คือ 1) กลุ่มชาติพันธุ์ 2) ภูมิทัศน์วัฒนธรรม 3) อัตลักษณ์

1) กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ไทยโคราช, ไทยอีสาน

2) ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ได้แก่ การตั้งถิ่นฐาน, พื้นที่

เพาะปลูก, ด้านศาสนา

3) อัตลักษณ์ ได้แก่ การดำรงชีวิต, ความเชื่อ, ประเพณี, อาหารการกิน, การแต่งกาย, ศิลปะสำหรับแนวทางการใช้ภาพบนบรรจุภัณฑ์ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) ประเภทของภาพ และ 2) รูปแบบการใช้ภาพ ได้ผลสรุปดังนี้

- 1) ประเภทของภาพที่เหมาะสม ได้แก่ ภาพประกอบ (Illustration)
- 2) รูปแบบการใช้ภาพที่เหมาะสม มี 5 รูปแบบ ได้แก่ ภาพเสมือนจริง, ภาพประดิษฐ์หรือภาพดัดแปลง, ภาพวาดแบบดั้งเดิม, ภาพพิมพ์และภาพวาดโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 ตารางแสดงรูปแบบการใช้ภาพบนบรรจุภัณฑ์

ภาพเสมือนจริง	ภาพประดิษฐ์หรือภาพดัดแปลง	ภาพวาดแบบดั้งเดิม	ภาพพิมพ์	ภาพวาดโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์
✓	✓	✓	✓	✓

2.3 องค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง ตัวอักษร

ข้อมูลภูมิศาสตร์ที่เปลี่ยนเป็นองค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง ตัวอักษร มีด้านเดียว คือ ภูมิศาสตร์มนุษย์

2.3.1 ภูมิศาสตร์มนุษย์ มี 1 ข้อมูล คือ ภาษาพูด

- 1) ภาษาพูด ได้แก่ ไทโคราช, ไทอีสาน

สำหรับการใช้ตัวอักษรบนบรรจุภัณฑ์ ทั้งตัวอักษรภาษาไทยและตัวอักษรแบบละติน แบ่งตามเกณฑ์การแบ่งตัวอักษรบนบรรจุภัณฑ์ 3 ประเภท ได้แก่ 1) ตัวอักษรโดด (Letter) 2) คำโฆษณาชวนเชื่อ (Slogan) 3) กลุ่มคำบรรยาย (Words of Phases) ได้ผลตามตารางที่ 10 ดังนี้

ตารางที่ 10 ตารางแสดงแนวทางการใช้ตัวอักษรบนบรรจุภัณฑ์ตามการแบ่ง
ตัวอักษรบนบรรจุภัณฑ์ประเภทตัวอักษร

ประเภทตัวอักษร	การแบ่งตัวอักษรบนบรรจุภัณฑ์		
	ตัวอักษรโดด	คำโฆษณา ชวนเชื่อ	กลุ่ม คำบรรยาย
ตัวอักษรภาษาไทย			
Hand Writing ลายมือเขียน/อาร์กซ์	✓	✓	✓
Old Style ตัวมีหัว มีน้ำหนักรหนา บาง	✓	✓	✓
Wood Type สำหรับพาดหัว หรือป้ายหน้าร้าน	✓	✓	
Humanist เส้นหนาเท่ากัน ตลอดตัวอักษร			✓
Geometric ใช้รูปทรง เรขาคณิต เช่น หัวกลม			✓
Geometric Humanist ใช้แนวคิดมีความเป็นกลาง			✓
Neo Geometric รูปทรง เรขาคณิต ระบบโมดูลาร์	✓	✓	✓
Modern ตัวอักษรไม่มีหัว	✓	✓	✓
Obscure ตัวอักษร มีหัวเล็กน้อยแบบขีด		✓	✓
Crossover ตัวอักษร ไม่มีหัวคิดรูปทรงขึ้นใหม่	✓	✓	✓

ตารางที่ 10 ตารางแสดงแนวทางการใช้ตัวอักษรบนบรรจุภัณฑ์ตามการแบ่ง
ตัวอักษรบนบรรจุภัณฑ์ประเภทตัวอักษร (ต่อ)

ประเภทตัวอักษร	การแบ่งตัวอักษรบนบรรจุภัณฑ์		
	ตัวอักษรโต	คำโฆษณา ชวนเชื่อ	กลุ่ม คำบรรยาย
ตัวอักษรแบบละติน			
Old Style ตัวอักษรรูปแบบยุคโรมัน	✓	✓	
Transitional ตัวอักษร มีลายเส้นที่มีความต่อเนื่อง	✓	✓	
Modern ตัวอักษร มีความแคบ เส้นแกนตรง	✓	✓	
Slab Serif ตัวอักษรมีความกว้าง	✓	✓	
San Serif ตัวอักษรไม่มีเชิง	✓	✓	✓
Display ตัวอักษร ที่ออกแบบมาเพื่อใช้พาดหัว หรือเฉพาะข้อความสั้น ๆ	✓	✓	

2.4 องค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เรื่อง ลวดลาย วิธีการ
สร้างลวดลายด้วยหลักการทำซ้ำ เป็นวิธีการที่เหมาะสมต่อการนำไปประยุกต์
กับองค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ มีทั้งหมด 4 วิธีการ ได้แก่ 1) การซ้ำ
ด้วยขนาด 2) การซ้ำด้วยสี 3) การซ้ำด้วยทิศทาง 4) การซ้ำด้วยที่ว่าง
ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 ตารางแสดงวิธีการทำซ้ำเพื่อสร้างลวดลายบนบรรจุภัณฑ์

การซ้ำด้วยขนาด (Repetition of size)	การซ้ำด้วยสี (Rep- etition of color)	การซ้ำด้วยทิศทาง (Repetition of direction)	การซ้ำด้วยที่ว่าง (Repetition of space)
✓	✓	✓	✓

สรุปและอภิปราย

ผลการวิจัยที่พบตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 2 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาหากลยุทธ์การนำเสนอที่เหมาะสมในการสื่อสารอัตลักษณ์บนบรรจุภัณฑ์ โดยใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ สำหรับสินค้าชุมชน 2) เพื่อศึกษาหาแนวทางในการออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชน โดยใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ สามารถอธิบายได้ ดังนี้

1) การนำเอาข้อมูลภูมิศาสตร์ทั้ง 2 ด้าน ได้แก่ ภูมิศาสตร์กายภาพ และภูมิศาสตร์มนุษย์ มาใช้เป็นกลยุทธ์ในการนำเสนอเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์บนบรรจุภัณฑ์ สำหรับสินค้าชุมชน เป็นกลยุทธ์ที่เหมาะสม เพราะข้อมูลภูมิศาสตร์ทั้ง 2 ด้าน สามารถอธิบายเรื่องราวและบ่งบอกตัวตนของพื้นที่อันมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสินค้าชุมชนได้อย่างครบถ้วน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดลักษณะปัจจัยที่ทำให้เกิดสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ กล่าวคือสินค้าที่ได้รับความคุ้มครองโดยการขึ้นทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ต้องอาศัยปัจจัยด้านมนุษย์ (Human Factor) เพื่อสร้างคุณลักษณะเฉพาะของสินค้า โดยอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญของมนุษย์เฉพาะพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง และปัจจัยด้านธรรมชาติ (Natural Factor) ซึ่งเป็นปัจจัยที่ใช้เชื่อมโยงข้อเด่นหรือข้อดีของสินค้านั้น ๆ ที่มาจากธรรมชาติโดยตรง อาทิ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ (ภัทรพร เย็นบุตร, 2562, น.23)

ดังนั้น การนำเอาข้อมูลภูมิศาสตร์กายภาพและภูมิศาสตร์มนุษย์ มาประยุกต์เป็นกลยุทธ์ในการสื่อสารอัตลักษณ์บนบรรจุภัณฑ์ สามารถเป็นเกณฑ์กำหนดแนวทางการสร้างองค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ และสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการใช้อัตลักษณ์ทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ในชุมชนในงานออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ สำหรับสินค้าชุมชนได้อย่างแท้จริง

2) การออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชน โดยใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ มีแนวทางการออกแบบ คือ การเปลี่ยนข้อมูลภูมิศาสตร์ทั้ง 2 ด้าน เป็นองค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ ซึ่งมีทั้งหมด 3 องค์ประกอบหลัก คือ สี รูปภาพ และตัวอักษร นอกจากนี้ ยังมีการสร้างลวดลายด้วยวิธีการทำซ้ำ เพื่อสร้างรูปแบบเรขศิลป์ให้มีความหลากหลายให้กับสินค้าชุมชน โดยการนำเอาองค์ประกอบ เรื่อง รูปภาพมาประยุกต์ด้วยวิธีการทำซ้ำ 4 วิธี คือ การซ้ำด้วยขนาด การซ้ำด้วยสี การซ้ำด้วยทิศทาง และการซ้ำด้วยที่ว่าง ซึ่งองค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ที่ได้มาจากการเปลี่ยนของข้อมูลภูมิศาสตร์ จะสามารถสื่อสารและแบ่งบอกได้ถึงตัวตนของแหล่งผลิตสินค้าชุมชนได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ สี รูปภาพ หรือข้อความที่ได้มานั้น มีคุณลักษณะเฉพาะพื้นที่เท่านั้น เมื่อองค์ประกอบทุกอย่างมารวมตัวกันและแสดงออกผ่านเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ของสินค้าชุมชน จะก่อให้เกิดงานที่มีอัตลักษณ์อันโดดเด่นชัดเจนของพื้นที่ชุมชนนั้น ๆ ด้วย

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับผลการวิจัย เรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในงานออกแบบบรรจุภัณฑ์อาหาร กรณีศึกษา จังหวัดสมุทรสงคราม (ปฐวี ศรีโสภา, 2553) ที่สรุปไว้ว่า การกำหนดแนวทางการออกแบบบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชนได้อย่างเหมาะสม จะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าชุมชน ด้วยการใช้อัตลักษณ์ของชุมชนในงานออกแบบบรรจุภัณฑ์ได้อย่างแท้จริง และยังสอดคล้องกับผลการวิจัย เรื่อง การเลือกเอกลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจ

ชุมชนบ้านห้วยชมพู (เกษม กุณาศรี และคณะ, 2560) ที่สรุปไว้ว่า การเลือกเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่โดดเด่น ไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน บรรจุภัณฑ์ และตราสินค้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างเอกลักษณ์ท้องถิ่นกับ ผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของชุมชน ช่วยเพิ่มมูลค่าของสินค้าให้สูงขึ้น ทำให้เกิดการจดจำแหล่งที่มาของสินค้าและเป็นการประชาสัมพันธ์สินค้า สร้างความโดดเด่น และสามารถดึงดูดผู้บริโภคได้มากขึ้น ซึ่งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hu, W., Battle, M. T., Woods, T., & Ernst, S. (2012) ที่กล่าวว่า ผู้บริโภคยินดีที่จะจ่ายเพิ่มขึ้นสำหรับสินค้าที่มีป้ายแสดงถึงแหล่งผลิตท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ท้องถิ่น และงานวิจัยของ Lundqvist, A., Liljander, V., Gummerus, J., & van Riel, A. (2013) ที่กล่าวว่า การสร้างเรื่องราวของสินค้า หรือเรื่องราวของชุมชนให้ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์ เป็นการสร้างแรงดึงดูดให้กับผู้บริโภค หากผู้บริโภคที่ได้สัมผัสกับเรื่องราวที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์ จะมีความเต็มใจที่จะจ่ายสำหรับสินค้ามากขึ้น

ด้วยเหตุผลของความสอดคล้องที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชน เป็นปัจจัยหลักสำคัญที่สร้างความปรารถนาของผู้บริโภคต่อสินค้ามาครอบครอง อีกทั้งยังส่งผลต่อการช่วยส่งเสริมธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชน ด้วยการใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์เชื่อมโยงกับองค์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ เป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงคุณค่าเฉพาะตนที่สินค้าชุมชนมีแต่สินค้าอื่นไม่มี

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างและออกแบบลวดลายเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชนของตนเองได้ เพื่อสร้างจุดขายที่แตกต่างไปจากสินค้าอื่น ๆ จะนำมาซึ่งโอกาสในการได้เปรียบและมีความแตกต่างไม่เหมือนใคร และคนในชุมชนสามารถประยุกต์องค์ประกอบเรขศิลป์ได้ไม่ยากนัก เช่น การทำตรายาง ไว้สำหรับปั๊มลวดลายบนบรรจุภัณฑ์ของตนเอง เพราะลดขั้นตอนการผลิต อีกทั้งยังสามารถทำได้ด้วยตนเอง และที่สำคัญ คือ ลดต้นทุนในการผลิตบรรจุภัณฑ์อีกด้วย

2. การมีส่วนร่วมในงานออกแบบจากคนในชุมชน ในการออกแบบ ลวดลายของเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ หรือการสร้างรูปภาพจากมุมมองของคนในชุมชนเอง ถือเป็นการสร้างอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากความเป็นตัวตนของคนในชุมชนอย่างแท้จริง นับเป็นเสน่ห์ที่มาจากความจริงอันเป็นธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมที่สวยงามโดยไม่ต้องอาศัยวิสัยทัศน์จากคนนอกชุมชน แต่เกิดจากวิสัยทัศน์ของคนในชุมชนเอง

3. การวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเฉพาะข้อมูลภูมิศาสตร์กายภาพ และภูมิศาสตร์มนุษย์ หลังจากผู้วิจัยได้ศึกษาลงไปรายละเอียดของภูมิศาสตร์ จึงค้นพบว่า ภูมิศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับโลก ธรรมชาติรอบตัว และการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะภูมิศาสตร์มนุษย์ ที่มีแขนงย่อยถึง 6 แขนง นอกเหนือไปจากภูมิศาสตร์วัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิศาสตร์ประชากร ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์การพัฒนา ภูมิศาสตร์เมือง ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว และภูมิศาสตร์การเกษตรและอาหาร การวิจัยในครั้งต่อไป จึงควรมีการศึกษาในแขนงอื่น ๆ ของภูมิศาสตร์มนุษย์เหล่านี้เพิ่มเติม อาจทำให้พบกลยุทธ์หรือประเด็นที่สามารถนำไปใช้ประกอบการออกแบบอื่น ๆ ได้มากขึ้นต่อไป

4. จากผลการวิจัยที่ผู้วิจัยสรุปมา สามารถพัฒนาต่อไปในรูปแบบของงานออกแบบเรขศิลป์ประเภทอื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่น การออกแบบอัตลักษณ์ การออกแบบกราฟิกเพื่อสภาพแวดล้อม การออกแบบลายผ้า เป็นต้น สามารถนำแนวทางไปประยุกต์ได้หลากหลายมากขึ้น ผู้วิจัยหวังว่าจะเป็นแนวทางในการต่อยอดให้กับงานวิจัยอื่น ๆ เพื่อได้พบสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่มีความหลากหลายมากขึ้นในอนาคต

สำหรับในการวิจัยครั้งต่อไป สามารถวิจัยถึงแนวคิดทางด้านเรขศิลป์อื่น ๆ เพิ่มเติมได้นอกจากองค์ประกอบพื้นฐานของงานออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ และสามารถทำการวิจัยด้านการตลาด โดยนำแนวคิดกลยุทธ์ด้านการตลาด (Marketing Strategy) เพิ่มเติมเพื่อเป็นแนวทางในการเพิ่มมูลค่าให้สินค้า และเป็นกลยุทธ์ทางการขายได้ ยกตัวอย่างเช่น การตลาดเชิงประสบการณ์

(Experimental Marketing) ด้านประสาทสัมผัส (Sense) ได้แก่ การมองเห็น (Sight) การได้ยิน (Sound) การได้กลิ่น (Scent) การรับรส (Taste) และการสัมผัส (Touch) โดยใช้ประสาทสัมผัส (Sensory Marketing) สร้างเรขศิลป์ทางสุนทรียภาพ ความตื่นตาตื่นใจ ความงดงาม และความพึงพอใจในการใช้ประสาทสัมผัสเป็นตัวกระตุ้นให้แก่ผู้บริโภค ผ่านงานออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์

เอกสารอ้างอิง

- เกศทิพย์ กริเงิน, สมภพ สุวรรณรัฐ และสุวรรณา นาควิบูลย์วงศ์. (2561, มกราคม - เมษายน). ปัจจัยที่มีผลต่อการซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทผ้า เครื่องแต่งกายของผู้บริโภค. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*, 12(1), 183 - 198.
- เกษม กุณาศรี และคณะ. (2560, มกราคม - เมษายน). การเลือกเอกลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน: กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยชมพู. *วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 10(4), 86 - 97.
- จิตพนธ์ ชุมเกต. (2560). *การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี*. (งานวิจัยสนับสนุนทุนจากคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปีงบประมาณ 2560).
- ปฐวี ศรีโสภา. (2553). *การสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในงานออกแบบบรรจุภัณฑ์อาหารกรณีศึกษา จังหวัดสมุทรสงคราม*. [วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- พรพิมล ศักดา และบวร เครือรัตน์. (2561). *การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทของใช้จากวัสดุธรรมชาติ ของกลุ่มอาชีพเสริมบ้านสุขเกษมตำบลยางเลน อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม*. (งานวิจัยสนับสนุนงบประมาณโดยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ตุลาคม 2560 - กันยายน 2561)
- พรณิภา ชาวคำ และคณะ. (2561, มกราคม - เมษายน). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อเข้าสู่ตลาดธุรกิจโรงแรม จังหวัดเชียงราย. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*, 12(1), 165 - 182.

- ภัทรพร เ็นบุตร. (2561). *การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน: ศึกษาตามความตกลงทริปส์*. [ดุขฎีนิพนธ์นิติศาสตรดุขฎีบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์].
- วัลย์ลดา พรมเวียง. (2561). *การสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนของหมู่บ้านสารสนเทศต้นแบบบ้านคลองทรายใน ICT 418 KL YALA*. (งานวิจัยรับทุนอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดิน ประจำปี 2561).
- Hu, W., Battle, M. T., Woods, T., & Ernst, S. (2012). Consumer preferences for local production and other value-added label claims for a processed food product. *European Review of Agricultural Economics*, 39(3), 489 – 510.
- Lundqvist, A., Liljander, V., Gummerus, J., & Van Riel. A. (2013). The impact of storytelling on the consumer brand experience: The case of a firm-originated story. *Journal of Brand Management*, 20(4), 283 – 297.

The Myth of Mien Origin, Symbology in Textile: An Archive of Lu Mien Embroidery Motifs from Ban Pang Kha, Pong District, Phayao Province

(Received: Sep 15, 2022 Revised: Dec 20, 2022 Accepted: Dec 25, 2022)

Patcharabhorn Lueraj¹

Abstract

This research focused on the study of Lu Mien embroidery motifs. Lu Mien is a Thai ethnic group, which generally lives in the hill area. Their dress and costume have a strong, unique ethnic identity. Lu Mien's knowledge and skills in textiles are usually hands-on by a matriline. Lu Mien embroidery is across-stitch technique, and the appearance is in a geometric pattern based on the fabric grid lines. The distinctive feature of ethnic embroidery is that the design is stitched directly onto the fabric's reverse without leaving any knots, so it is beautiful on both the front side and back side. Moreover, the pattern is connected to myths, beliefs, and ways of their life. The study site was in Ban Pang Kha, Pong District, Phayao Province, Thailand. The objective was to collect data and evidence of traditional embroidery motifs in text and photographs for an archive and as a document for future generations. The research approach

¹School of Architecture and Fine Arts, University of Phayao, Phayao,
E-mail: patcharaporn.lu@up.ac.th

and methods were studied using evidence from old fabric and personal interviews. The analysis was based on the theory of material folklore by studying the myth of the lu Mien's origin, a deity named Pan Ku, a dragon dog, and a scripture painting called Cia Sen Pong - a passport of the lu Mien tribe. The results showed approximately 60 traditional embroidery motifs of the Ban Pha Chang Noi, Ban Pang Kha, and Phu Lanka Districts. Some of the motifs were linked to the myth of the lu Mien's origin. Other patterns were inspired by the environment, nature, and life.

Keywords: lu Mien embroidery, lu Mien textile, Material folklore, Myth of textile.

1. Introduction

Phayao Province, Thailand has a diverse ethnic group of people who live in different areas. The ethnic groups of *Tai Lue*, *Tai Yai*, *Tai Yuan*, and *Tai Kern* live in the lowlands near the Ing River, whereas the *Hmong* and *Mien* live in the highlands. This study focused on the *Mien* ethnicity who live in the hill area of Pong District, Phayao Province. Scholarly sources from ethnic studies have mentioned that the word *Mien* is the name of the five groups of the *Mien* people, which are *Iu Mien*, *Kim Mien*, *Keim Mien*, *Kam Mien*, *Kem Mien*, and the *Muns*. The *Muns* tribes have subgroups: *Kim Mun*, *Byau Min*, and *Yau Min* (Pourret, 2002, p.11). In the past, texts or official documents referred to them as the ‘*Yao*’ or ‘*Yao hill tribes*’, which means barbarians, while the term *Mien* means human. Later, academic texts gave them a polite meaning by calling them ‘*Mien*’. The *Mien* at Ban Pang Kha, Pha Chang Noi District is the *Iu Mien* group.

The *Iu Mien* group in Thailand was a group that travelled through the hill area. The *Mien* people originally lived in the provinces of Guangzhou, Yunnan, Hunan, and Guangxi, China. After the war and political problems between the ethnic group and Chinese government, either in the Ming Dynasty or earlier, the *Mien* and *Muns* decided to immigrate. The immigration was divided into a group travelling by sea, and another group travelling by land.

The research studied the *Mien* cultural area of Ban Pang Kha, Pha Chang Noi Subdistrict, Pong District, Phayao Province. From interviews with Mr. Kaeven Srisombhat, his great-great-grandparent was the leader of the immigration group. He said that the group of *Mien* and *Hmong* travelled together with 200-300 people from Southern China. They first stopped and settled at Luang Namtha in Lao PDR. because they could not enter the territory of Thailand (which was called Siam at around the reign of King Rama V the Great) due to the country's rule. However, they brought tribute to the King of Nan in Thailand every year. After eight years in Luang Namtha, a bandit was causing a problem for them, so they decided to move to Nan by asking permission from the King of Nan under the reign of King Anantha Vorra Rittidej. Jan Kuan Sae Tang was the leader's name or his official name *Pra Ya Kiri*². He was a great warrior who helped the King protect the territory and fight his enemy. King Anantha Vorra Rittidej had a good relationship with *Pra Ya Kiri*, so the King allowed the migrating group to cross the border into Thailand. At first, they settled down around Doi Phu Wae in Nan before moving to Phu Lang Ka during WWII. In 1967, there was a communist insurgency in Thailand. A guerrilla war occurred around the northern border of Thailand. For this reason, the Thai government pushed the tribes who lived in Doi Phu Lang Ka to the Pha Chang Noi area. The group of *Mien* who moved to Ban Pang Kha almost came from the same clan of Chinese as 'Tang'. That surname is nowadays known as 'Srisombhat' (Srisombhat, 2021; Wannamas, 2009).

²Pra Ya Kiri means the mountain protector.

2. The Importance of the Case Study Area

Besides having the *Mien* tribe living in Ban Pang Kha, the importance of this area for the history of *Mien* in Thailand is the *Mien* document called ‘*Cia Sen Pong*’, the document for travelling through the mountains. This document has approximately 129 copies around the world (Thongkum, 1991), but the only issue found in Thailand belongs to the Srisombhat Family. *Cia Sen Pong* is associated with the legend of the *Mien*’s origin and the meaning of the embroidery designs; therefore, the existence of *Cia Sen Pong* of the Srisombhat Family would make the legend content closer and more comparable than other areas.

One of the ethnic identities of the *Mien* tribe that has been carried over time is the dress and embroidery patterns. Nowadays, the traditional patterns and embroidery knowledge is facing a difficult time due to the advancement of modernity and the rapid emergence of technology; as a consequence, young *Mien* people ignore to learn the craft. They believe that they cannot earn sufficient money from embroidery products, thus resulting in the traditional handicrafts would vanish.

3. Purpose of the Study

To collect data and evidence of traditional embroidery motifs in text and photography for an archive and as a document for future generations.

4. Method of Study

4.1. Study from the old fabric and clothes

The only tangible objects, which remain in the touchable history of embroidery, were the old fabric and clothes. Some of the old generation of *Mien* in Ban Pang Kha (in this case, the older generation means a person who was aged up to 50 years old) have kept a significant old dress, such as wedding dress, pants, and turban. The remaining old fabric could help the *Mien* artisans be reminded of the old motifs. However, with health and sight problems, the old ladies could no longer embroider the old motifs. Furthermore, it was very difficult to find someone to embroider it; for this reason, the old motifs had a chance of disappearing. Therefore, this study would help to record and preserve them.

4.2 In-dept interview

The interview was an important activity in this research by interviewing the Srisombhat Family, particularly Foei Srisombhat and Keaven Srisombhat. Additionally, the research interviewed old ladies who had experience in traditional embroidery motifs. Brainstorming was generated with them for the information of archiving.

4.3 Photography and documentation

A photograph as documentation was one tool to employ in a research method. The photographs of the embroidery motifs would become essential visual evidence and as the photography archives.

4.4 Immersive learning

Unlike the participatory research method, immersive learning was the in-depth understanding of learning by doing. It was related to learning the craftsmanship with the teacher (*Mien* artisans) and practicing embroidery of the *Mien* technique. The expected result of immersive learning would be the explicit output.

5. The Myth of the *Mien*'s Origin

The *Mien* and Mun share the same myth of origin, which has still been preserved today. According to this myth, a deity named *Pan Ku* created the world. King *P'an Wang*, a local king, was experiencing difficulties with another ruler. He announced that those who could help him win this war would marry a princess and get some land as a reward. Only a large five-coloured dragon dog named *Pan Ku* could return the enemy's head. King *P'an Wang*, at first, felt embarrassed if he must give his daughter to the dog. The King then tricked the dragon dog. If he could choose the proper princess among many of them, the King would allow him to marry his daughter, the third princess. Due to *Pan Ku*'s vision as a god, he was able to select the right princess. The King had to do as he had promised and rewarded him with the land and princess. *Pan Ku* and the princess later became the ancestors of the *Mien* people. They had 12 children who became the 12 clans of *Mien* with different surnames.

The myth of the *Mien*'s origin is reflected in their costumes. It is portrayed in the 'document for travelling through the mountains' (*Cia Sen Pong*) that implied an order for the next generation of *Mien* to cover the body of the dragon dog, *Pan Ku*, who gave birth to the *Mien* by using an upper cloth or tunic, waist belt rope, turban, and embroidered pants with five-coloured threads of red, yellow, blue, green, and white (Foei Srisombhat, 2021). The five colours represent the hair colour of the dragon dog. Traditionally, the *Mien* followed this rule by embroidering the clothes with five-coloured threads, but nowadays, with the availability of various materials, the *Mien* use a variety of coloured threads. Moreover, they have created a new pattern of embroidery instead of the traditional motifs. The variation of the new creations varies from place to place depending on where they live.

**Figure 1: Traditional costumes and dress
of the Mien from Ban Pang Kha**

(Patcharabhorn Lueraj, a photographer, 2022)

6. Material Culture studies and Material Folklore, the theories approach to the study of Mien embroidery

The study of material culture focuses on objects, their qualities, and the materials from which they are constructed, as well as the significance of these material aspects for understanding culture and social connections. It challenges the historical distinction between the natural sciences as the domain for the study of the material universe and the social sciences as the domain for the comprehension of society and social connections. Rather, culture and society are viewed as being formed and reproduced through the ways in which people create, design, and engage with items. It also challenges the premise, reinforced by disciplinary divisions and philosophical paths, that the object and subject are distinct, where the latter is supposed to be immaterial and the former to be inert and passive. Many works under material culture studies are critical of the notion that objects only symbolize or represent features of a pre-existing culture or identity because they view the material properties of things as important to their possible meanings. In the literature on material culture, the notion of agency and the ways in which objects can produce effects or enable and permit particular behaviours or cultural practices is a contentious topic. This is developed through the concept of objectification, which is central to many studies of material culture — albeit conceptualized differently depending on the disciplinary and theoretical stance taken — that investigate the complex and frequently dialectical relationships between

people and things. Material culture scholars are in numerous disciplines, including archaeology, anthropology, geography, history, design, and sociology. Despite that material culture studies span numerous disciplines, there are still theories, methodologies, and views that are firmly rooted in certain fields. Understandings of material culture have been fundamental to anthropology since its inception; during the late 19th and early 20th centuries. Anthropologists largely collected material culture for display in museums across Europe and North America. Only when ethnographic fieldwork began did the study of material culture become less significant. This bibliography of material culture will not primarily focus on the study of ethnographic museums (except for the section on display), but rather on the so-called new material culture studies that have emerged since the 1980s and that combine ethnographic fieldwork and anthropological debate. Within this field, empirical study investigates specific genres of material culture, such as food or clothing, and empirical and theoretical work considers categories of objects, such as gifts and commodities, as located within larger systems of exchange. There is also a concern over how items ‘move’ between domains and different value systems as the practices and meanings surrounding physically altering objects change (Woodward, 2013).

Material culture studies was designed to answer long-standing issues involving the social/cultural and material relationships. Material culture studies have attempted to integrate

structuralist and semiotic approaches. It provided an alternative to structural functionalism, which viewed material items solely as indicators of economic or social activity.

Richard M. Dorson defined material culture as the contradiction between tangible folklife and oral literature. This sort of inquiry focuses on the involvement of more tangible characteristics than hearing in human behaviour. This folk behaviour persisted much before the onset of the industrial revolution. It is a response to methods, skills, texts, recipes, and skills that have been passed down the generations. Nevertheless, material culture remains related to oral literature, it is always evolving. Dorson noted that a student of material culture concentrates about how ancient people constructed their dwellings, how we weave and produce garments, how we prepare food, how we crop, how we make pottery, and how we create various tools, equipment, and things are all representations of knowledge that have been passed down from generation to generation (Anantasant, 2000, Online)

Traditional materials, according to Simon J. Bronner, include buildings, wooden carvings, and certain cuisines, native artefacts are the primary components of mythological traditions. The know how of making traditional product is typically taught by copying the work of an artisan in community or family, and by participation in traditional ritual ceremony. Folklore material exhibits the same recurrence and variety as other kinds of folklore, such as oral literature, songs, proverbs, and riddles; hence, folklore objects exhibit an inherent relationship or connection that is shared by all folklore genres (Anantasant, 2000, Online).

Extended to this research, the researcher employed the material folklore theory to explore the myth of embroidery motif. The patterns on the fabric, the materials used for embroidery, the clothes worn, the tools used, all reflected the shared experiences of the artisans and people in the community. The object express thoughts and values of the community associated with the environment to which they are tied and demonstrate their compatibility with the everyday lives of individuals and communities.

7. Archiving lu Mien Embroidery Motifs of Ban Pang Kha

Mien symbols involve human beings, animals, birds, nature, objects, etc. *Mien* motifs are inspired by things they see in everyday life. The *Mien* people believe that the embroidery pattern can symbolize the prosperity of life and portray wisdom. The belief told that appropriate embroidered motifs could bring happiness, peace, and protection against all evil and disasters.

There are four types of *Mien* embroidery techniques.

- 1) Yio Yio (หยี้ยว)

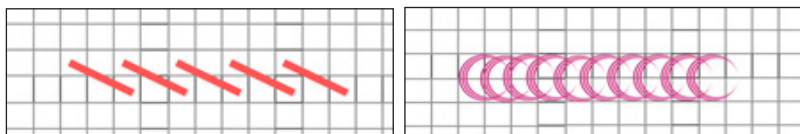

Figures 2-3: The basic stitch and stem stitch
(Patcharabhorn Lueraj, a photographer, 2022)

Figures 4-5: Basic stitch and chain stitch

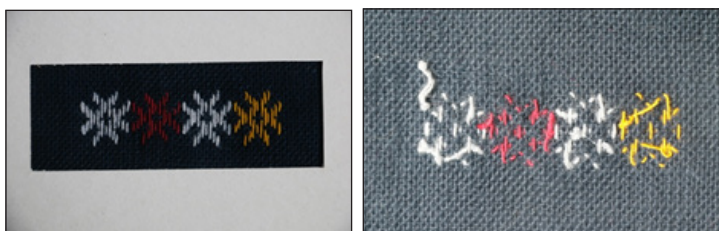
(Patcharabhorn Lueraj, a photographer, 2022)

Figures 6-7: Illustration of the basic stitch

(Patcharabhorn Lueraj, a photographer, 2022)

2) Chiam (เจียม) Phan Chiam (พันเจียม)

Figures 8-9: Basic straight stitch

(Patcharabhorn Lueraj, a photographer, 2022)

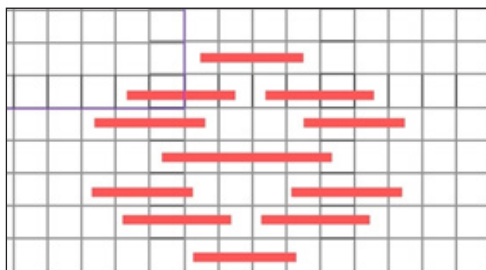
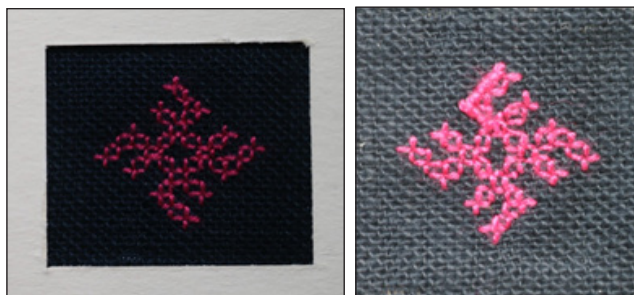

Figure 10: Illustration of a straight stitch
(Patcharabhorn Lueraj, a photographer, 2022)

3) Thio (ทิว) is a line crossing technique and is sewn from a central point. The stitch line sewn around the centre looks like flowers. This technique is the most difficult because it is not sewing each flower one by one. The idea is that during the sewing process, the maker cannot repeat the same line.

Figures 11-12: The Thio technique
(Patcharabhorn Lueraj, photographer, 2022)

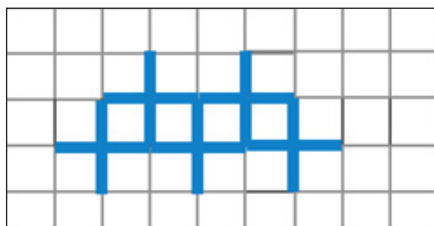
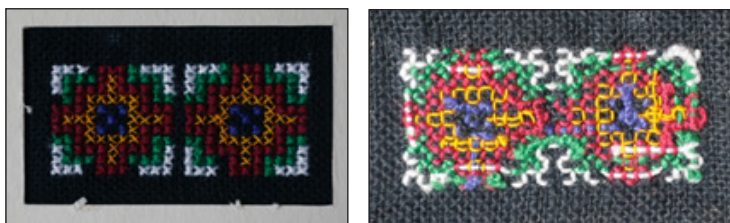

Figure 13: Illustration of the Thio technique
(Patcharabhorn Lueraj, a photographer, 2022)

4) Dap Yat (ด้ายยัด)

Figures 14-15: Basic cross stitch

(Patcharabhorn Lueraj, a photographer, 2022)

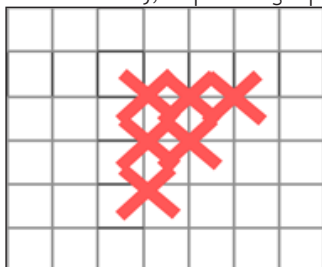

Figure 16: Illustration of the Dap Yat technique
(Patcharabhorn Lueraj, a photographer, 2022)

The researcher collected embroidery motifs during

the limitation of the research time. There was a total of 51 motifs presented in this paper. However, this does not conclude all the traditional motifs due to the lack of artisans who could embroider the old motifs. There are a few motifs left to explore. Hence, this paper would analyse 51 motifs made by hand. The researcher categorised the motifs into two major groups of design: figurative and abstract or concept. There were 24 motifs that fell into the abstract or concept group, including the basic technique stem stitch and chain stitch. Others fell into the figurative group.

The figurative group was divided into a subgroup of inspirations. There were 11 motifs inspired from the origin myth, such as Songsear meaning the princess's servant, and Sanplang, which is the bottom of a rice steaming pot, and TomsĀng that symbolised the princess. There were four motifs inspired by plants and eight motifs inspired by animals. Objects were inspired by three motifs, and one fell into the inspiration of the gods.

Figure 17: The Mien embroidery motifs,
which were collected for analysis
(Patcharabhorn Lueraj, a photographer, 2022)

8. Matrilineal tradition and the discussion based on folklore material theory

Usually, in terms of social structure, *Mien* is a male-dominated culture (Srisombat, 2018). A woman, after marriage, must move to her husband's house and worship the spirits of the husband's ancestors. Even though a woman is under the law of her husband, she plays a vital role in the household and is a good supporter for the entire family. The significance of the woman's role emerged in 'the Myth of Origin' that mentions the third daughter of King P'an Wang could advise about battles well. In addition, history told embroidery was like a hidden letter sent to each other as a secret code during wartime. Therefore, in history, women also played an essential role in helping men

to win the wars with embroidery motifs. For example, the *Zom* motif portrays soldiers. *song sear* represents the princess's servant, and *Chong set* implies the end of the boundary.

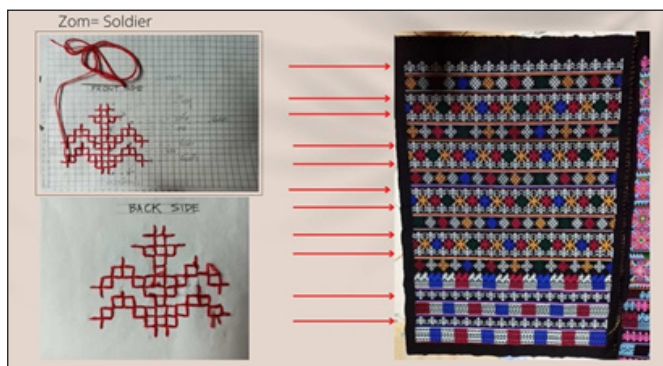

Figure 18: Zom motif represents the soldier
(Patcharabhorn Lueraj, a photographer, 2021)

The unique embroidery technique of the *Mien*, which is distinct from other tribes, is that they embroider from the back side without seeing the front side so that it looks beautiful on both sides. The philosophy that mothers try to teach their girls is ‘you should do good things not only when we meet face to face, but also behind the back.’ (Interview with Foei Srisombhat, 2021). This lesson also implied the relationship between mother and daughter. and how they taught a life lesson through woman's craft practice. Moreover, the delicate handcraft of embroidery and pattern layout can indicate the personality of the embroiderer which can be known as impatient, good-hearted, selfish, honest, etc., However, this kind of personal analysis may need experience

of the viewer. Fei stated that in the past, mothers would select a wife for their sons based on the clothes she wore and the way she entwined herself. At social gatherings, such as housewarmings, marriages, and festivals, members of the community wore hand-embroidered, exquisite garments. On this occasion, the mother would select a woman who was good enough to be her son's housewife. However, the mother will just instruct the son to come to her house first. Before making a decision, they should get to know one another. If they are compatible, they will marry. But if the two do not like each other, it is not required that they marry (Srisombat, 2021).

The symbol of the myth of origins are depicted in the embroidery designs. The *Mien* embroiderers take great satisfaction in telling the history of each motif. The *Mien* origin story inspires a sense of unity. They can feel a sense of belonging to the same group during narrating its story. As same as the garment, clothing is an essential component of a culture composed of identities that define both the individual and society. Although *Mien* embroidered themes are comparable to other tribal motifs, the technique of needlework from the reverse side is unique to the *Mien* people, particularly for mythological motifs. Motives can be roughly classified according to the following significant patterns:

- The city wall pattern (*Chongchoēi*): This motif is used to begin needlework and is a metaphor for the first creation

of everything, such as when you begin to walk. It is thought that this design served as a symbol of the city wall in the past and was embroidered on war maps.

- Soldier pattern, Guard pattern, (*Zom*): According to mythology, the *Zom* represents the guards provided by King *P'an* Wang to protect his daughter and son-in-law on their expedition to locate a site for a new city.

- The maidservant (*Songsear*): The servant who accompanied King *P'an* Wang's third daughter on her legendary journey is shown in this embroidery design. *Songsear* also refers to a young woman in another context. The young girl depicted in this embroidery design is a symbol of innocence and purity. This design must be stitched on the second and fourth belt lines of the pants. This shin embroidery design is a decorative accent. It's sometimes used as a divider in embroidery, and it's great for making gowns for little girls.

- Cat paw motif or the dragon dog paw (*Lom Chiam*): It was during the reign of King *P'an* Wang that the cat nail motif, also known as the dragon dog paw (*Lom Chiam*), first arose. According to the legend, the Dragon Dog God stamped the footprints on the fabric and gave it to the third daughter of the King, who then embroidered the pattern into a *Lom Chiam* design in accordance with the mark that had been stamped.

- *Drosophila* pattern (*Chongkong*): *Drosophila* pattern arises in history when the daughter of King *P'an* Wang sees

a *Drosophila* while travelling. There was a head-on collision. As a result, it is regarded as a record of the stories from our natural voyage that she experienced along the route.

- Big tiger footprints or King's stamps (*Tomsīānotmāwa*): It mentions the seal of King *P'an Wang*'s decree, which was conferred upon *Pan Ku*, the dragon dog, during his voyage to create a new city. Also as a symbol of leaving her parents' home to live with her husband, this embroidery is commonly embroidered as the design of the bride's pants. It is also a pattern thought to safeguard the wearer so that all business endeavours are successful.

- The huge flower design or the third daughters (*Tompīāngū*): The *Tompīāngū* design symbolises the third daughter of King *P'an Wang*, who subsequently wed the Dragon Dog God. This pattern is said to be fortunate. Popularly embroidered on the bride's veil in large wedding ceremonies. In the same way people wearing a shirt with a seal for the prosperity of starting a business, or for a new beginning without problems, as the seal is the precursor. Before leaving her house to go to her husband's residence, for instance, the bride chooses to wear slacks embroidered with a seal.

Examples of *Mien* embroidery patterns and motifs associated with the nation's history and travel are shown. In the past, needlework was approached with great caution. There is an established custom. The pattern of the sequence is utilized

according to its significance. Nowadays, *Mien* people continue to embroider, but very few people understand its true significance; therefore, it is essential to document it for the benefit of future generations.

9. Recommendation

The archiving record should further the embroidery technique in the classroom for the new generation, not only for the *Mien* people, but for everyone to access it. This way the traditional motifs of the *Mien* embroidery would not only be preserved, but also allow for the continuity of the craft practice.

10. Acknowledgement

The research was supported and funded by the University of Phayao, Thailand, under the section plan of Fundamental Fund 2022 by the Thailand Science Research and Innovation.

References

- Anantasant, S. (2000). *Watthuthāngwatthanatham [Material Culture]. In thritsadī khati chon læ withīkān suksā [Folklore Theory and techniques]*. (pp. 206-207). Bangkok: Ramkhamhaeng University Press. <http://old-book.ru.ac.th/e-book/t/TS650/ts650-11.pdf>
- Department of Empowerment of Persons with Disabilities. (2000). *phā chāo khao [Hill Tribe textile]*. Bangkok: Ram Thai Press.
- Holliday, D. R. (1996). *Folklore: What is it? IX*. Retrieved 14 June 2022, from <https://thelibrary.org/lohist/periodicals/ozarkswatch/ow904b.htm>
- Innovation Research and Development Department. (2020). *chāo Thai phūkhaio phao mīan (yao) læ kānsāng san phā pak mīan [Mien and their creative embroidery]*. Retrieved 9 June 2022, from https://www.sacit.or.th/uploads/items/attachments/ca889fd9b844559dc1d47b4a52d5e40b/_3482b592439d43ddb875dbbbc75f5fe3.pdf
- Museum Thailand. (2019). *tamnān phā pak chāo mīan [The Myth of Mien Embroidery]*. <https://www.museumthailand.com/th/1728/storytelling/ตำนานผ้าปักชาวเมี่ยน/>
- Nakrob, S. (2008). The Five Ancient Yao Embroidery Designs. *Humanity Journal*, 15(2), 56-66. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/abc/article/view/52503/43545>
- Lueraj, P. (Photographer). (2022). *Traditional costumes and dress of the Mien from Ban Pang Kha*. [image]. Ban Pang Kha: Phayao.

Lueraj, P. (Photographer). (2022). *The basic stitch and stem stitch*. [image]. Phayao: School of Architecture and Fine Arts University of Phayao.

———. (Photographer). (2022). *The basic stitch and chain stitch*. [image]. Phayao: School of Architecture and Fine Arts University of Phayao.

———. (Photographer). (2022). *Illustration of the basic stitch*. [image]. Phayao: School of Architecture and Fine Arts University of Phayao.

———. (Photographer). (2022). *Basic straight stitch*. [image]. Phayao: School of Architecture and Fine Arts University of Phayao.

———. (Photographer). (2022). *Illustration of a straight stitch*. [image]. Phayao: School of Architecture and Fine Arts University of Phayao.

———. (Photographer). (2022). *The Thio technique*. [image]. Phayao: School of Architecture and Fine Arts University of Phayao.

———. (Photographer). (2022). *Illustration of the Thio technique*. [image]. Phayao: School of Architecture and Fine Arts University of Phayao.

———. (Photographer). (2022). *Basic cross stitch*. [image]. Phayao: School of Architecture and Fine Arts University of Phayao.

———. (Photographer). (2022). *Illustration of the Dap Yat technique*. [image]. Phayao: School of Architecture and Fine Arts University of Phayao.

- Lueraj, P. (Photographer). (2022). *The Mien embroidery motifs, which were collected for analysis*. [image]. Phayao: School of Architecture and Fine Arts University of Phayao.
- _____. (Photographer). (2022). *Zom motif represents the soldier*. [image]. School of Architecture and Fine Arts: University of Phayao.
- Pourret, J. G. (2002). *The Yao The Mien and Mun Yao in China, Vietnam, Laos and Thailand*. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- Srisombat, F. (2021). *tamnān phā pak mīan*. [The Myth of Mien Embroidery] (Interview, 20 December 2021).
- SrisomBhat, K. (2021). *History of Mien in Ban Pang Kha*. [Interview, 19 December 2021].
- Srisombat, R. (2018). The role of Mien Lady Shaman in patriarchal society. *Social Science Journal*, 30(1), 31-63.
- Thongkum, T. L. (1991). *phrarā̄tchāsān phračhaophing wāng chai pōngkan tūa samrap kāndā̄nthāng khām phūkhaos chabap thāwōn*. [Gao Shan Bang Perpetual Redaction of Imperial Decree of Emperor Ping Huang for Protection When Travelling in The Hills]. C. U. Linguistic Research Unit Faculty of Arts.
- Wannamas, S. (2009). *mā̄lāi phā pak mīan (yao) nai čhangwat Čhāng Rāi læ Phayao*. [Mien Embroidery Motifs in Chiang Rai and Phayao]. Chaing Rai: J. H. T. Foundation.
- Woodward, S. (2013). *Material Culture*. *Oxford Bibliographies*. Retrieved 14 December 2022, from <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0085.xml>

การปรับตัวในการจัดงานอีเวนต์เชิงวัฒนธรรม
หลังสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19
กรณีศึกษา: กิจกรรมงานรำลึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
Adapting to Cultural Event Organization after
the Covid-19 Pandemic: A Case Study of Activities
in Memorial of King Naresuan the Great
in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

(Received: Sep 16, 2022 Revised: Dec 20, 2022 Accepted: Dec 25, 2022)

ตรีธวัจน์ มีสมศักดิ์¹
Treethawat Meesomsak

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เห็นถึงการปรับตัวของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หลังจากสถานการณ์เกิดโรคระบาดโควิด-19 โดยกรณีศึกษา คือพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เป็นเมืองมรดกโลก โดยมีทุนทางวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อนกิจกรรมเป็นหลัก ใช้วิธีศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ประกอบกับการลงพื้นที่สังเกต การดำเนินการจัดกิจกรรม พบว่ากิจกรรมดังกล่าวได้จัดขึ้นหลังจากสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ภายใต้โครงการพัฒนาและเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศาสนา โดยมีการจัดกิจกรรมย่อยคือการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมใช้ชื่อในการจัดกิจกรรมว่า

¹อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ E-mail: Treethawatcmru@gmail.com

งานรำลึกพระนเรศวรมหาราช โดยมีการปรับเปลี่ยนการจัดกิจกรรมมาจำนวน 2 ครั้ง เนื่องจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2564 และได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไป เมื่อวันที่ 24 – 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2565 รวม 5 วัน ใช้กลยุทธ์ในรูปแบบการจัดงานอีเวนต์เป็นรูปแบบหลักของการดำเนินงาน โดยมีกิจกรรมหลักภายในงานคือ มหรสพทางด้านศิลปะการแสดง นำเสนอผ่านรูปแบบ แสง สี เสียงสื่อผสม ดำเนินเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มหาวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรเทศกาลอาหารพื้นเมือง ประกอบกับการเสนาทางวิชาการ อีกทั้งมาตรการทางด้านการเฝ้าระวังโรคระบาดโควิด-19 ที่เข้มข้นโดยผู้เข้างานต้องแสดงผลการตรวจเชื้อโควิดภายใน 72 ชั่วโมง หรือแสดงใบยืนยันการฉีดวัคซีนจำนวน 2 เข็มเป็นอย่างน้อย โดยมีเจ้าหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้ร่วมดำเนินการ อีกทั้งการใช้ระบบฐานข้อมูลจากบัตรประจำตัวประชาชน เพื่อป้องกันการแสดงข้อมูลที่ผิดพลาด อีกทั้งมีการปิดทางเข้าออกพื้นที่บริเวณงานอย่างรัดกุมประกอบกับการสุ่มตรวจ ATK ในพื้นที่บริเวณการจัดงานนับว่าเป็นการปรับตัวเชิงรุกอย่างเป็นรูปธรรมของการจัดกิจกรรมในบริบทปัจจุบัน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมการท่องเที่ยว โรคระบาดโควิด-19 อีเวนต์ ศิลปะการแสดง

Abstract

This academic article is intended to illustrate adaptation of organizing cultural tourism activities after the Covid-19 pandemic. The case study was the area of Phra Nakhon Si Ayutthaya province, which is a world heritage city and whose main activities are driven by the cultural capital. The study was conducted using an unstructured interview method along with visiting the area to observe the activities carried out. It was found that the event was held after the situation of the Covid-19 pandemic under the project for developing and connecting historical and religious tourist attractions, in which there was a sub-activity to promote historical and cultural tourism entitled the memorial event of King Naresuan, the Great. The event had been postponed twice due to the spread of COVID-19 since 2021 and was completed during 24-28 February, 2022, by using the event styling strategy as a primary mode of operation. The main activity in the event was a performance of performing arts presented in the form of light, color, sound, mixed media, and the story of King Naresuan's great heroism and local food festivals together with academic discussions. In addition, surveillance control measures of the COVID-19 pandemic were concentrated by the participants who were required to show either their results of COVID-19 testing within 72 hours or vaccination certificates (at least 2 doses) issued by the Ministry of Public Health together with their ID cards. Besides, all entrances and exits to the event area were tightly closed while ATK testing was randomly performed

in the event area, which is considered a concrete proactive adjustment of the activities in the current situation.

Keywords: Cultural Tourism, Tourism Promotion,
The COVID-19 Pandemic, Event, Performing Arts.

บทนำ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นหนึ่งจังหวัดที่มีการท่องเที่ยวที่หลากหลายรูปแบบ หลายจุดมุ่งหมายขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยววนั้น ๆ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งที่ได้รับคามนิยมมากจากนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน โดยบริบทวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้นสามารถแบ่งได้ เป็น 2 กลุ่มหลัก (กัจกร สุนพงษ์ศรี, 2560, น. 27) คือ 1) วัฒนธรรมด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุสามารถจับต้องสัมผัสหรือถ่ายภาพบันทึกความทรงจำได้ 2) วัฒนธรรมในด้านนามธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ และแสดงออกมาทางประเพณีตามเทศกาลต่าง ๆ วัฒนธรรมเหล่านี้ นับเป็นส่วนในการส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างดี และยังสอดคล้องตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 กำหนดยุทธศาสตร์ที่ 4: การสร้างความสมดุลให้กับการท่องเที่ยวไทย (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2560, น. 10) ผ่านการตลาดเฉพาะกลุ่มในเรื่องของการส่งเสริมวิถีไทย อีกทั้งในเรื่องการสร้างคามเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวจากสถานการณ์โรคระบาดที่ผ่านมา โดยจัดกิจกรรมกระตุ้นการท่องเที่ยว เช่น จัดกิจกรรม เทศกาล ประเพณี ขณะที่แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบนได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2560, น.7) ซึ่งได้รวมจังหวัดพระนครศรีอยุธยาไว้ในกลุ่มพื้นที่นี้ด้วย

การท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน เป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดร่วมกันในด้านของวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตริมสายน้ำ ร้อยโยงเข้าด้วยกันโดยแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสักและแม่น้ำน้อย ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน และความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ชาติ มีเหตุการณ์สำคัญในอดีตมากมายที่จารึกอยู่ในประวัติศาสตร์ชาติไทย และยังส่งผลถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะพื้นที่ท่องเที่ยว

ที่สำคัญของกลุ่มจังหวัดคือ “นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก (พระสิทธิเสณี และคณะ, 2562, น. 1269) โดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือที่อีกชื่อว่า องค์การยูเนสโก เมื่อปี พ.ศ. 2534 และสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงดำเนินการจัดทำกิจกรรม “ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม” ขึ้นโดยมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวจากบริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ประกอบร่วมกับงานรำลึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เน้นการดำเนินกิจกรรมช่วงเวลาค่ำและวันสุดสัปดาห์ให้กิจกรรมต่างๆ การท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบรวมถึงพฤติกรรมของคนในยุคปัจจุบัน (กรภัทร กิตติมหาโชค, 2561, น. 43) ที่นิยมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามกระแสละคร ภาพยนตร์ที่เป็นปรากฏการณ์ในช่วงหนึ่ง ทำให้เป็นแรงจูงใจหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวจากนอกพื้นที่นิยมเดินทางมาท่องเที่ยวยังพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 โรคระบาดนี้เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2562 โดยโรคระบาดนี้ส่งผลกระทบอย่างทั่วโลกทั้งวงกว้างโดยได้รับผลกระทบทางตรงอย่างไม่สามารถปฏิเสธได้ โดยเชื่อมโยงไปถึงระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 หรือ โควิด- 19 ชนิดนี้มีอัตราการระบาดของเชื้อที่ปรับตัวเองให้สามารถติดเชื้อได้อย่างง่าย โดยสามารถเข้าไปในเซลล์ต่าง ๆ ของร่างกายมนุษย์ และก่อตัวเป็นโรคโควิด-19 โดยโรคนี้ยังสามารถแพร่กระจายจากติดต่อกันระหว่างบุคคล คนหนึ่งไปสู่อีกอีกบุคคลหนึ่งได้ผ่านทางฝอยละอองหรือสารคัดหลั่งจากจมูกหรือปากของร่างกายของแหล่งเชื้อ (วิรุณฯ ไตรรัตน์ภาส และคณะ, 2564, น. 134) โรคระบาดดังกล่าวได้ส่งผลกระทบทางตรงต่ออุตสาหกรรมจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 นั้นยังคงส่งผลกระทบทางตรงต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเดินทาง อาทิ สายการบิน ธุรกิจในด้านที่พัก โรงแรมหรือโฮมสเตย์

รวมไปถึงในอุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยว บริษัททัวร์ ธุรกิจ ต่าง ๆ และส่งผลสู่รูปแบบการจัดกิจกรรมของการท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อมต่างได้รับผลกระทบอย่างมากและเป็นวงกว้างผู้ประกอบการหรือหน่วยงานที่ทำการด้านการท่องเที่ยวในประเทศไทยจึงควรที่จำเป็นต้องเป็นต้องมีแนวทางเตรียมความพร้อมทางด้านการท่องเที่ยวเพื่อรองรับกับการระบาดของโควิด-19 และการเตรียมความพร้อมสำหรับการปรับตัวเข้าสู่วิถีชีวิตใหม่ หรือ New normal (ศุภลักษณ์ ศรีวิไล และ รุ่งเรือง ทองศรี, 2564, น. 414) รองรับหลังจากภาครัฐมีการผ่อนปรนให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในอนาคตที่ได้หยุดชะงักมาหลายปี

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า สถานการณ์โรคระบาดที่ทุกคนประสบปัญหา เป็นมูลเหตุของการต้องระงับการท่องเที่ยวหรือการดำเนินชีวิตในทุกพื้นที่ เนื่องจากสถานการณ์โรคระบาด โควิด-19 แต่หลังจากการปรับตัวของการดำเนินชีวิตมนุษย์ องค์กร ภาครัฐ เอกชน หรือทุกคนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ต้องมีการปรับตัวรับมือและดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนทั้งทางเศรษฐกิจอีกทั้งยังสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ที่ได้วางแผนหรือกำหนดไว้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ หนึ่งจังหวัดที่ได้รับผลกระทบทางตรงอย่างมาก เนื่องด้วยเป็นจังหวัดที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว ได้ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศประกอบกับด้านภูมิศาสตร์เป็นหนึ่งในจังหวัดที่สามารถเที่ยวในรูปแบบจำนวนเพียง 1-2 วัน สอดคล้องกับวันหยุดพักผ่อนของบริบทประเทศไทย อีกทั้งองค์ประกอบสิ่งสนับสนุนอื่นเช่น ราคาอาหาร สินค้า ที่พักที่ราคาไม่สูงมากถ้าเปรียบเทียบกับเมืองที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ รวมถึงมีมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนาน จนกลายเป็นแหล่งศึกษาได้ในอีกรูปแบบหนึ่ง และเมื่อได้มีการประกาศปรับผ่อนปรน จากมาตรการโรคระบาด โควิด-19 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงได้มีการดำเนินการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามแผนยุทธศาสตร์

ที่ได้วางไว้เพียงมีการปรับเปลี่ยน ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ยุคปัจจุบัน และอาจเป็นความท้าทายหนึ่งของคณะผู้จัดงานและดำเนินงาน บทความนี้จึงเขียนขึ้นเพื่อบันทึกเหตุการณ์ การปรับตัวของหลาย ๆ หน่วยงานที่ต้องดำเนินงานพร้อมกันในรูปแบบของอีเวนต์ ภายใต้สถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 และสะท้อนไปถึงความต้องการพื้นฐาน การปรับตัวของมนุษย์เมื่อต้องอยู่ร่วมกับบางสิ่งมาเป็นเวลานาน อีกทั้งการปรับตัวจากผลกระทบที่เกิดขึ้นกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของบุคคลในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบกับบทบาทของการดำเนินการของทุกภาคที่ต้องทำงานร่วมกัน ทั้งในส่วนของการเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและ ในฐานะนักท่องเที่ยว ที่ต้องร่วมมือข้ามผ่านสถานการณ์นี้ หรือการท่องเที่ยวอาจเป็นสิ่งที่เพื่อสร้างความสุนทริย์ให้แก่บุคคล สังคม และการเติมพลังเชิงบวกให้แก่กันในรูปแบบหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษารูปแบบการปรับตัวการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยรูปแบบการจัดอีเวนต์จากการจัดงานงานรำลึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หลังจากสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 เพื่อนำไปสู่รูปแบบกิจกรรมอื่น ๆ ในการปรับตัวของการจัดกิจกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทที่เหมาะสม

การดำเนินการศึกษา

ผู้ศึกษาเก็บข้อมูลด้วยวิธีวิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์เป็น 2 ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ และประเด็นคำถามในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการสนทนาแบบไม่เป็นทางการ ผู้ให้ข้อมูลคือผู้ที่เกี่ยวข้องกับจัดกิจกรรม นักท่องเที่ยว ประกอบกับการลงพื้นที่

สังเกตการณ์การดำเนินการจัดกิจกรรม ประกอบกับการศึกษาข้อมูลจากสื่อดิจิทัล เอกสารทางวิชาการ เพื่อให้ได้รายละเอียดสมบูรณ์ครบถ้วน

บริบทการท่องเที่ยวไทยในปัจจุบัน

ประเทศไทย เป็นประเทศที่นับได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่หลากหลายรูปแบบ มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาจากทั่วโลก ให้ความสนใจในการเดินทางมาท่องเที่ยวที่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก อาจด้วยเพราะเนื่องจากประเทศไทยมีการเดินทางที่สะดวก รวมถึงในด้านอาหารที่มีรสชาติดีถูกปากและเป็นที่ยอมรับได้ในระดับสากล เราจะสามารถเห็นหลากหลายธุรกิจที่พัฒนาและเกิดขึ้นจากแวดวงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทย และได้การพัฒนาจนเติบโตจากการท่องเที่ยวไทยอย่างมากและรวดเร็ว จากแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2560-2579 มุ่งเน้นในการลดความเหลื่อมล้ำ กล่าวถึงสังคมมีความเป็นธรรม ประชาชนได้รับการพัฒนาอาชีพ และมีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถยกระดับเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง ตามหลักการที่ว่าด้วย ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ด้วยรูปแบบการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, 2560, น. 3) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 ได้มีการกำหนดเป้าหมายว่าอย่างชัดเจนว่า ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวไม่ต่ำกว่า 3 ล้านล้านบาท และอันดับความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวไม่ต่ำกว่าอันดับที่ 30 ของด้านการท่องเที่ยว อุตสาหกรรม การท่องเที่ยวของประเทศไทย ไม่สามารถขับเคลื่อนไปให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ที่ได้มีการกำหนดไว้ มูลเหตุจากปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้คือ สถานการณ์โรคระบาด โควิด-19

การท่องเที่ยวไทยมิติหลังสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถือว่าได้รับผลกระทบอย่างหนักในการระบาดของสถานการณ์โควิด แต่เนื่องจากการท่องเที่ยวยังเป็นเสมือนเส้นเลือดใหญ่ในการขับเคลื่อนธุรกิจในประเทศ การท่องเที่ยวจึงมีการปรับตัวเป็นอย่างมาก เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนต่อไปได้ ในรูปแบบค่อย ๆ พื้นฟูและยังต้องใช้เวลามากอีกสักพักใหญ่ กล่าวคือ กำลังซื้อของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติลดลงหรือขาดกำลังซื้อ เนื่องจากบางคนขาดรายได้มาเป็นเวลานานระหว่างสถานการณ์โควิด อีกทั้งมาตรการเว้นระยะห่างและสุขอนามัยต่าง ๆ ทำให้ต้นทุนของผู้ประกอบการสูงขึ้น เป็นเหตุให้ราคาการท่องเที่ยวแพงขึ้น รวมไปถึงจนถึงนักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป โดยนักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวแบบปลอดภัยมากขึ้น เช่น นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวชุมชนนอกเมืองมากกว่าในเมือง นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางด้วยตนเองมากกว่าไปกับบริษัททัวร์ นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความสะอาดมากกว่าสิ่งอื่นใด พฤติกรรมแบบนี้จะเรียกว่า การท่องเที่ยววิถีใหม่ สอดคล้องกับ จารุณี ศรีบุรี (การสื่อสารส่วนบุคคล, 2565, สัมภาษณ์) อาจารย์ภาควิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ได้กล่าวถึงรูปแบบการท่องเที่ยวกล่าวว่า

“การปรับตัวของการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่สุด ในปัจจุบันจึงเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนวัฒนธรรมให้มากขึ้น และควรเน้นนักท่องเที่ยวจำนวนน้อยที่มีคุณภาพมากกว่าเน้นปริมาณเหมือนเมื่อก่อน รวมไปถึงจนถึงทุกจุดของการท่องเที่ยวต้องมุ่งเน้นด้านความปลอดภัย เพื่อเพิ่มความมั่นใจจากสถานการณ์ดังโรคโควิด-19 และได้เกิดการซื้อซ้ำ”

และสอดคล้องกับ ดุจตะวัน กันไทยราษฎร์ (2565, สัมภาษณ์) อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยา การการท่องเที่ยว โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิตได้กล่าวถึงรูปแบบการท่องเที่ยวว่า

...“จากสถานการณ์โควิด 19 การท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก ด้วยความกังวลจากโรคระบาด และความกังวลเรื่องเศรษฐกิจทั้งส่วนตัวและส่วนรวมนอกจากนี้รูปแบบการท่องเที่ยวก็จะเปลี่ยนไป กล่าวคืออาจจะต้องลดจำนวนคนลงเพื่อลดความแออัด ลดการสัมผัส การรวมกลุ่มจำนวนมาก การท่องเที่ยวที่เป็นการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มจะนิยมมากขึ้น”...

เห็นได้ว่าการท่องเที่ยว เป็นหนึ่งกิจกรรมที่ได้รับผลกระทบทั้งในเชิงเศรษฐกิจสังคมและประเด็นอื่น ๆ ในส่วนของเทคโนโลยีสามารถนำมาช่วยในการดำเนินการท่องเที่ยวได้เช่นกันเพราะรูปแบบนั้นสะดวก ลดการสัมผัสได้มาก ไม่ว่าจะเป็นการชำระเงินด้วยแอปพลิเคชัน การจองที่พัก ร้านอาหารล่วงหน้า การซื้อบัตรท่องเที่ยวตามเวลาที่สะดวก รวมถึงการใช้เทคโนโลยีในการท่องเที่ยวเสมือนจริง สำหรับผู้ที่ยังไม่อยากออกเดินทางแต่อยากเปลี่ยนบรรยากาศ ดังนั้นสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวในยุคนี้ต้องปรับตัวในด้านมาตรการความปลอดภัยและด้านรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างมกนั้นเอง

การจัดอีเวนท์กับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การจัดงานอีเวนท์ คือหนึ่งในรูปแบบการการจัดกิจกรรมพิเศษ หรือที่เรียกว่า Special Event รวมถึงการสื่อสารการตลาดผ่านกิจกรรม Event Marketing ที่มีการเติบโตอย่างต่อเนื่องในยุคปัจจุบัน สามารถยกตัวอย่างเช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีบริการ การวางแผนจัดงาน

และมีการจ้างงานเกือบหนึ่งแสนคน (IBISWorld, 2012, น. 1) การสื่อสารการตลาดผ่านกิจกรรมทางด้านอีเวนท์จึงให้ผลตอบแทนจากการลงทุน (ROI) สูงกว่าวิธีการสื่อสารอื่น ๆ รูปแบบการจัดงานอีเวนท์คือหนึ่งรูปแบบของการจัดงานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเราสามารถเห็นได้ว่าทุกกิจกรรมในการจัดงาน ไม่ว่าจะเป็นเทศกาลต่าง ๆ นิยมใช้การขับเคลื่อนด้วยรูปแบบการจัดงาน ในลักษณะนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงบวก รวมถึงในบางรูปแบบการจัดงานยังเป็นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในมิติหนึ่ง ในด้านการจัดการทางด้านศิลปวัฒนธรรมหรือแม้แต่การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในสถานการณ์โควิด 19 เป็นที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าเราต้องอยู่ร่วมกับสถานการณ์ดังกล่าวมาเป็นระยะเวลา 3 ปี และยังมีสอดคล้องกับจากการสัมภาษณ์ วันศนิ กระจำนุญ (2565, สัมภาษณ์) อาจารย์ประจำหลักสูตรนวัตกรรมการจัดการศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กล่าวว่า

...“การจัดการในด้านต่าง ๆ ต้องมีการปรับตัวมากขึ้นมีการวางแผนรองรับต่าง ๆ ตามนโยบายของรัฐและการปรับตัวให้อยู่รอดในด้านธุรกิจหรืออุตสาหกรรมต่าง ๆ ผู้คนที่เข้ามาใช้บริการอีกทั้งยังต้องยอมรับกับวิธีการดำเนินงานในรูปแบบใหม่ให้ได้ เพราะโควิด 19 เกิดขึ้นมาแล้วสิ่งที่ตามมาคือการแก้ไขและอำนวยความสะดวกโดยใช้เทคโนโลยีที่เข้ามาตอบสนองเมื่อเทคโนโลยีเกิดขึ้นมาแล้วมันจะไม่มีทางหายไป”...

ถึงแม้ในอนาคตสถานการณ์โรคระบาดจะจบลงหรือบุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีปฏิบัตินี้ได้แต่สิ่งที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ในเรื่องการจัดการเทคโนโลยีนั้นให้เหมาะสมกับการจัดการทางด้านวัฒนธรรม รูปแบบอีเวนท์ในการจัดงานทางด้านการท่องเที่ยวก็เช่นเดียวกันที่ต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่ไม่สามารถกำหนดได้

ศิลปะการแสดงกับการท่องเที่ยว

ศิลปะการแสดง หรือการละครพ็อนรำ อีกรูปแบบหนึ่งที่แฝงอยู่ การจัดอีเวนท์การดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ บริบทสังคมไทยในปัจจุบัน ในทุกงานจะมีการจัดมหรสพด้วยเสมอ อาทิ การแสดงนาฏศิลป์ไทย การแสดงพื้นบ้าน โขน หรือในลักษณะเทศกาลดนตรี องค์กรประกอบด้านศิลปะการแสดงในมิติด้านการท่องเที่ยวยังแฝงไปด้วย ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ที่มีความหมายของชุมชนคติความเชื่อและบทบาทที่อาจสอดแทรกอยู่ ศิลปะการแสดงกับแนวทางในการจัดเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ท่องเที่ยว การแสดงเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจึงต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับงาน รวมถึงด้านสื่อบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความทันสมัยในปัจจุบัน (อาจารย์ รุ่งเจริญ, 2557, น. 55) บทบาทของศิลปะการแสดงจึงได้เข้ามามีส่วนร่วมกับบริบทการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดำเนินการใช้กิจกรรมหลักที่มีการผสมผสานในรูปแบบอีเวนท์และศาสตร์ ด้านศิลปะการแสดง มีการขับเคลื่อนรูปแบบการดำเนินกิจกรรม ด้วยกระบวนการทางศิลปะการแสดง ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินนาฏศิลป์ไทย ที่มีการนำเสนอผ่านการรำรำ ศิลปะการละคร โขน รวมถึงศิลปะการแสดง รวมถึงการบรรเลงดนตรี (จินตนา สายทองคำ, 2561, น. 51) เพื่อเสริมความน่าสนใจในการท่องเที่ยวของพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กรณีศึกษา: งานรำลึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การจัดงานรำลึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นกิจกรรมย่อย ในโครงการพัฒนาและเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และ ศาสนา กิจกรรมหลัก ส่งเสริมการตลาดด้านการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยเทคโนโลยี คือส่งเสริมการท่องเที่ยว

เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยในโครงการมี วัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1. เพื่อกระตุ้นการเดินทางท่องเที่ยวและใช้จ่ายในพื้นที่ 2. เพื่อเผยแพร่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยหน่วยงานผู้จัดงานได้กำหนดขอบเขตและรายละเอียดงานในการดำเนินงานคือ จัดงานรำลึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พุ่งภูเขาทอง หรือสถานที่อื่นๆ ตามความเห็นชอบ ของสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 5 วัน เวลาประมาณ 16.00-22.00 น. โดยจากกิจกรรมดังกล่าวได้ดำเนินการจัดโครงการ ในบริเวณพื้นที่อุทยานประวัติพระนครศรีอยุธยา ณ วัดมหาธาตุ โดยกำหนดจัดเป็นพื้นที่การแสดงแสง สี เสียง และสื่อผสม และจัดจำหน่ายสินค้า การออกกัณฑ์อาหาร และในส่วนพื้นที่บริเวณวัดหลังคาขาว จัดให้เป็นพื้นที่เวทีที่ใช้เสวนาทางวิชาการ โดยรูปแบบของการจัดงานรำลึกพระนเรศวรมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาสามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเด็นหลักดังนี้ คือ

1) **ด้านสถานที่** กำหนดจัดให้มีพื้นที่สำหรับการแสดง ความกว้างยาว ไม่น้อยกว่า 8 x 15 เมตร ประกอบด้วย พร้อมด้วยระบบแสงและระบบเสียง ที่มีคุณภาพ ประกอบโครงสร้างฉากหลังการแสดงที่สอดคล้องกับรูปแบบการจัดงาน และมีจอแสดงผลขนาดใหญ่ หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่า LED ขนาดไม่น้อยกว่า 3x2 เมตรจัดให้มีอัตราร้อยผู้ชมพร้อมที่นั่งหน้าเวที รองรับผู้ชมได้อย่างน้อย 800 คน โดยในการจัดงานทำการปรับลดพื้นที่ลงเหลือแค่จำนวน 300 ที่นั่งพร้อมเก้าอี้โซฟาสำหรับประธานหรือแขกผู้มีเกียรติ ตามความเหมาะสม ซึ่งจะต้องมีพื้นที่ระยะห่าง 1 เมตรตามมาตรการควบคุมโรค และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยในกรณีที่มีผู้รับชมเกินมากกว่าจำนวนเก้าอี้ที่ทางผู้จัดได้เตรียมไว้ นักท่องเที่ยวจะไม่สามารถเข้ารับชมการแสดงได้ และกำหนดออกแบบและจัดให้มีนิทรรศการ เพื่อให้ผู้มาเยี่ยมชมกิจกรรมภายในงานทราบถึง พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช รวมทั้งประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาที่เกี่ยวข้อง มีการออกแบบและจัดให้มีจุดถ่ายภาพ

ประจํางาน ที่แสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะของงานรำลึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ความสวยงามดึงดูด โดดเด่น เชื่อมโยงกับแนวคิดของงาน โดยนำเอาความโดดเด่นของแสงไฟส่องสว่างมาผสมผสานให้เกิดความสวยงามยามกลางคืน เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวถ่ายภาพและนำไปเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ โดยรูปแบบการดำเนินกิจกรรมดำเนินไปในรูปแบบลักษณะของการจำลองเหตุการณ์สถานการณ์ตกแต่งเสมือนจริงบรรยากาศที่ย้อนยุค โดยใช้สถานที่ภายในอุทยานประวัติศาสตร์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่มาร่วมงาน เกิดการรับรู้ทางด้านความรู้สึก เกิดสุนทรียะภายใน ความรู้ทางมายาคติหรือภาพที่จำลองขึ้นของนักท่องเที่ยวโดยมีวัตถุหรือการแทรกความหมายแฝงที่มีสัญลักษณ์นั้น ๆ (วรรณพิมล อังคศิริสรรพ, 2554, น. 1) นอกจากนั้นยังกำหนดจัดให้มีร้านอาหาร น้ำดื่มและสินค้าอื่น ๆ จำนวนกว่า 50 ร้านค้า โดยผู้จัดงานยังจัดเตรียมพื้นที่สำหรับนั่งพัก รับประทานอาหาร รองรับได้ไม่น้อยกว่า 300 ที่นั่งตามแบบมาตรฐานการที่มีระยะห่างอย่างเข้มงวด

2) มาตรการการควบคุมสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19

การจัดงานรำลึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ดำเนินการจัดในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2565 ยังคงอยู่ในช่วงของการเฝ้าระวังจากสถานการณ์โรคระบาด โดยผู้จัดกิจกรรม กำหนดให้มีการจัดจุดคัดกรองผู้เข้าร่วมงานตามแนวทางป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ประกอบด้วยการตรวจวัดอุณหภูมิ การดำเนินการลงทะเบียนผู้เข้าร่วมกิจกรรม การจัดบริการเจลแอลกอฮอล์ตลอดทั้งการจัดกิจกรรม นอกเหนือจากรายละเอียดในเบื้องต้นแล้ว ผู้จัดงานยังคงมีข้อกำหนดให้ผู้เข้างานต้องแสดงผลการตรวจเชื้อโควิดภายใน 72 ชั่วโมงหรือแสดงใบยืนยันการฉีดวัคซีนจำนวน 2 เข็มเป็นอย่างน้อย โดยในกรณีที่ผู้ร่วมงานไม่มีข้อมูลเบื้องต้นแสดงแต่ยืนยันที่จะเข้าชมงาน ทางคณะผู้ดำเนินงานมีจุดบริการการตรวจ ATK ให้โดยมีเจ้าหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้ดำเนินการ รวมถึงการใช้ระบบฐานข้อมูลจากบัตรประจำตัวประชาชนในการแสดงข้อมูลจากแอปพลิเคชันเพื่อการแสดงที่ถูกต้อง

และป้องกันการแสดงข้อมูลที่ผิดพลาด อีกทั้งมีการปิดทางเข้าออกพื้นที่บริเวณงานอย่างรัดกุมประกอบกับการสุ่มตรวจ ATK ในพื้นที่บริเวณการจัดงาน นับว่าเป็นการปรับตัวเชิงรุกและปฏิบัติอย่างจริงจัง สอดรับกับการให้สัมภาษณ์ของผู้ดำเนินงานเจ้าหน้าที่กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พิสิทธิศักดิ์ คำวรรณ กล่าวว่า (2565, สัมภาษณ์)

“เป็นที่ทราบดีว่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพื้นที่ควบคุมสีฟ้า จึงทำให้ผู้ดำเนินการจัดงานต้องมีมาตรการที่รัดกุมตามมาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข และมีการลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบว่าปฏิบัติได้จริงตามแผนที่นำเสนอไว้และได้ปฏิบัติจริง ถือเป็นแนวทางให้กับการจัดงานอื่น ๆ ในอนาคตอย่างเป็นรูปธรรม”

และจากการลงพื้นที่ในการสังเกตการณ์ และเก็บข้อมูลผู้เขียนสามารถอธิบายได้ว่า การจัดงานอยู่ในช่วงระหว่างผ่อนปรนมาตรการในระยะแรก ผู้จัดงานคำนึงถึงการแพร่ระบาดของโรคดังกล่าวเป็นอย่างมาก จึงมีมาตรการที่ปฏิบัติอย่างจริงจัง สม่่าเสมอทุกขั้นตอนเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปด้วยความราบรื่น และเพิ่มความมั่นใจแก่ผู้ที่มาร่วมงาน

3) กิจกรรมการแสดงภายในงาน โดยการจัดกิจกรรมการดำเนินหรือรูปแบบมหรสพ การจัดกิจกรรมในงานนี้นั้น นำเสนอในการจัดการแสดงเป็นรูปแบบแสง สี เสียง โดยผู้จัดงานได้กำหนดรายละเอียดไว้ดังนี้คือ ณ บริเวณลานวัดมหาธาตุเป็นการแสดง ณ ลานการแสดงหลัก จัดการแสดงแสงเสียงเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จำนวนอย่างน้อย 3 วัน รายละเอียดอย่างน้อยดังนี้ กำหนดให้การแสดงมีความยาวไม่น้อยกว่า 30 นาที จำนวน 1 ชุดการแสดง นำเสนอเป็นจุดขายของงาน ที่มีผู้เข้าร่วมทำการแสดงไม่น้อยกว่า 50 คน เน้นนักแสดงที่เป็นบุคคลในพื้นที่ ประกอบกับศิลปินเพื่อกระตุ้นความน่าสนใจของการจัดงาน รวมถึงมีโครงสร้างอุปกรณ์ประกอบฉากและประกอบการแสดง เสมือนจริงในพื้นที่โบราณสถาน นำเสนอการแสดง

บทการแสดงขึ้นใหม่สำหรับงานนี้โดยเฉพาะ ประกอบการแต่งกายที่สมจริง กับยุคสมัยในการแสดง การดำเนินเรื่องหลักของการแสดงเน้นการสร้างพลังใจ การสร้างพลังความเข้มแข็งในการสื่อสารจากการแสดง สอดคล้องกับ นิมิตร พิพิธกุล (2565, สัมภาษณ์) ศิลปินศิลปาธร ผู้กำกับ เขียนบท และออกแบบ การแสดงในการจัดกิจกรรม และยังให้มีการจัดการแสดงจุดเด่นของการจัดงาน ระหว่างการแสดงแสงเสียง โดยจัดการแสดงศิลปวัฒนธรรม หรือศิลปะการต่อสู้ หรือกิจกรรมอื่นๆ ตลอดทั้ง 5 วัน เพื่อเป็นการแสดงนำเข้าของการแสดง แสง สี เสียงโดยการจัดการแสดงย่อยภายในงาน จากรูปแบบการจัดการแสดง แต่ละชุด เนื่องด้วยเป็นงานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยาทางผู้ จัดการแสดงขึ้นฉากจึงได้นำระบำอยุธยามาจัดไว้ในรายการแสดงของแต่ละวัน เพื่อให้สอดคล้องกับงานที่จัด และยังมีระบำเบ็ดเตล็ดที่มีความงามทั้งท่ารำ และบทเพลง เพื่อให้ผู้ชมเกิดสุนทรียะในการรับชม ทั้งนี้ผู้จัดการแสดงยังได้นำการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละภาคในประเทศไทยมาจัดไว้ในรายการ เพื่อให้ประชาชนที่เข้ามารับชม ได้เห็นถึงความสวยงามของวัฒนธรรม ที่หลากหลาย เนื่องด้วยอยุธยาถือว่าเป็นเมืองพหุวัฒนธรรมสอดคล้องกับ การสัมภาษณ์ผู้ออกแบบการแสดงย่อยประกอบในงาน สรวีย์ อาษาไชย (2565, สัมภาษณ์)

4) ด้านสื่อ จัดให้มีการถ่ายทอดสดกิจกรรมในงานทุกวัน โดยทีมงาน ถ่ายทอด Outside Broadcasting Switching ด้วยระบบ Full HD โดยการถ่ายทอดมีการตัดต่อภาพโดยใช้เทคนิคทางด้านสื่อวิทยาศาสตร์ มาผสมผสาน เผยแพร่ภาพผ่านทางหน้าเพจเฟซบุ๊ก “Ayutthaya Tourism and Sports” โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้ที่ไม่สามารถเข้าร่วมชมงานเนื่องจาก จำกัดจำนวนผู้เข้าชมงาน

สรุป

การจัดงานงานรำลึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในช่วงปลายเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.2565 ที่ผ่านมามีเป็นความท้าทายของการจัดงานเป็นอย่างมากเนื่องจาก กำหนดการจัดงานคือช่วงเดือน เมษายนของทุกปีโดยในปี พ.ศ.2564 ได้มีมติให้ปรับเปลี่ยนการจัดงานจากเดิมเป็นช่วงเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.2565 โดยต้องจัดอย่างรัดกุมเนื่องจากโรคระบาดอีกด้วย

การปรับตัวในการจัดงานอีเวนต์เชิงวัฒนธรรมหลังสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 การท่องเที่ยวในรูปแบบการจัดงานอีเวนต์ โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อนขับเคลื่อนเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่น่าสนใจและควรส่งเสริม เพราะในช่วงระยะเวลา 2-3 ปีที่ผ่านมาจากสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 เป็นตัวแปร ในการจัดการจัดกิจกรรมทุกประเภท ซึ่งส่งผลกระทบทั้งด้านเศรษฐกิจ ที่หยุดหรือชะลอตัวไปทั่วโลกอย่างเห็นได้ชัด การบูรณาการศาสตร์เหล่านี้ เข้าหากันเพื่อเป็นการเสนอแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นถึงการปรับตัว หลากหลายวิธีต้องเร่งปฏิบัติเพื่อความคงอยู่ การท่องเที่ยวนับเป็นสิ่งที่สำคัญ ในการสร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทย จากสถานการณ์โควิดยิ่งชี้ชัดได้ว่า อุตสาหกรรมแขนงนี้มีอิทธิพลเป็นอย่างมากหากเราไม่สามารถขับเคลื่อน การท่องเที่ยวได้ก็อาจส่งผลไปถึงอุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยง เช่น ด้านโรงแรม ที่พักอาศัย การคมนาคมระหว่างประเทศ การบิน การขายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน การซื้อขายหมุนเวียนในท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ มักเกิดจากมูลค่าการใช้จ่ายจากนักท่องเที่ยวท้องถิ่น

ศิลปะการแสดง คือ หนึ่งในศาสตร์ที่เป็นตัวเชื่อมสัมพันธ์ของ การท่องเที่ยวไทยผ่านตัวแปรที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมโดยสามารถเชื่อมโยง แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เป็นโบราณสถานที่มีอยู่ ผสานภูมิปัญญา ท้องถิ่น ศาสนา สร้างเป็นกิจกรรมหลักและสามารถส่งเสริม ในด้านการตลาด

ของการท่องเที่ยวลักษณะทางประวัติศาสตร์จะสามารถทำให้เกิดรายได้ให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนครัวเรือนหรือเกิดกระแสเงินสดจากการจับจ่าย ศิลปะการแสดงคือมหรสพที่มีความเป็นสากลที่ทุกคนหากต่างเชื้อชาติ ต่างวัฒนธรรมหรือต่างภาษาหากรับชมแล้วมักมีความเข้าใจถึงการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี และถือเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การสร้างอีเวนต์หนึ่งงาน การแสดงที่เป็นปัจจัยที่สำคัญในการดึงดูดผู้คนให้มารับชมเพื่อสร้างความบันเทิงใจ เกิดสุนทรีภาพ สุนทรีศาสตร์ผ่านการรับชม

บทความวิชาการเรื่อง การปรับตัวในการจัดงานอีเวนต์เชิงวัฒนธรรม หลังสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 กรณีศึกษา: กิจกรรมงานรำลึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ฉบับนี้เขียนเพื่อเป็นการบันทึกข้อมูลและถ่ายทอดผ่านมุมมองของผู้เขียนที่มีการอ้างอิงตามหลักวิชาการเพื่อให้เห็นถึงการปรับตัวของการท่องเที่ยว งานอีเวนต์และศิลปะการแสดงหลากหลายศาสตร์ที่ผสมผสานอย่างลงตัวเพื่อความอยู่รอด อีกทั้งเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมรูปแบบอื่น ๆ ที่อาจมีความคล้ายหรือใกล้เคียงให้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางแนวปฏิบัติได้ เพราะอย่างไรก็ตามการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของไทยผ่านการท่องเที่ยวนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอันดับต้น ๆ ที่สามารถสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ การใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมเป็นจุดเด่นในการดึงดูดทั้งด้านวัฒนธรรม ประเพณี อาหาร สิ่งเหล่านี้คือภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดมาจากอดีตสู่ยุคปัจจุบัน เพียงแต่เราทุกคนต้องปรับตัวให้เข้ากับวิถีใหม่ที่ปรับเปลี่ยนไปโดยบุคคลหน่วยงาน หรือองค์กรใดปรับตัวได้รวดเร็วบุคคลหรือองค์กรนั้นมักได้เปรียบเชิงธุรกิจเสมอ บทความนี้จึงเขียนเพื่อบันทึกขั้นตอนการจัดงานที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวดำเนินกิจกรรมผ่านการจัดงานอีเวนต์ โดยมีการใช้ศาสตร์ศิลปะการแสดงเป็นจุดเด่น ในมิติหลังสถานการณ์โควิดเพื่อให้เห็นถึงการปรับตัวที่สามารถทำได้จริงและยังคงอยู่ในมาตรการที่ภาครัฐควบคุม สิ่งเหล่านี้ล้วนมีประโยชน์ทั้งในเชิงวัฒนธรรม เชิงธุรกิจทั้งสิ้น เพราะเราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ในอนาคต

โลกของเราอาจมีการแพร่ระบาดของโรคชนิดอื่น ๆ มากอีกหรือไหม แต่มนุษย์ยังคงต้องการสิ่งที่สามารถสร้างความสุนทรีย์ของจิตใจเพื่อการสร้างกำลังใจที่ดีในการดำเนินชีวิตหรือเพื่อลดความกังวลใจ หรืออาจกล่าวได้ว่า ศิลปะวัฒนธรรมของไทยนอกจากประโยชน์ของผู้ที่เกี่ยวข้องแล้วนั้น ศิลปะวัฒนธรรมถือเป็นสิ่งสำคัญของชาติไทย เพราะศิลปะวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ที่บันทึกเหล่านี้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาหรือความภาคภูมิใจของมหาวิกรมขององค์พระมหากษัตริย์ไทยตามประวัติศาสตร์ที่ถูกบันทึกเรื่องราวไว้ อีกทั้งประโยชน์ของการจัดงานการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้ยังสอดคล้องกับ วิสัยทัศน์ของกระทรวงวัฒนธรรมที่กล่าวว่า “วัฒนธรรมสร้างคนดี สร้างสังคมดี สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพื่อเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน” อาจกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ชาติไทยเหล่านี้ เป็นตัวสะท้อนความภาคภูมิใจของชาติไทยผานการท่องเที่ยวที่เสริมมูลค่าและสร้างประสบการณ์สุนทรีย์อย่างไร้ขีดจำกัด

เอกสารอ้างอิง

- กำจร สุนพงษ์ศรี. (2560). *สุนทรียศาสตร์ หลักปรัชญาศิลปะ ทฤษฎีทัศนศิลป์ ศิลปะวิจารณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 – 2564*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- จินตนา สายทองคำ. (2561). *นาฏศิลป์ไทย รำ ละคร โขน*. กรุงเทพฯ: นุชาการพิมพ์.
- พระสิทธิเทสนี และคณะ. (2562). มรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา: ปัญหา อุปสรรค และกระบวนการจัดการของภาคีเครือข่ายในพื้นที่. *วารสารมหาวิทยาลัยนครสวรรค์*. 3(3), 1267-1280.
- ภรภัทร กิตติมหาโชค. (2561). พฤติกรรมการเปิดรับและเนื้อหาละคร บุพเพสันนิวาสที่ส่งผลต่อ พฤติกรรมตามกระแสนิยมไทยของผู้รับชม. *วารสารนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการนิเทศ*. 5(2), 41-61.
- วรรณพิมล อังคสิริสรพ. (2554). *มายาคติ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ.
- วีรณัฐ ไตรรัตน์นภาส และคณะ. (2564). แนวทางการปฏิบัติการพยาบาล ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อ COVID-19. *วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน*. 27(4), น. 132 - 144.
- ศุภลักษณ์ ศรีวิไล และรุ่งเรือง ทองศรี. (2564). การแพร่ระบาดของ โควิด-19 ส่งผลต่อการท่องเที่ยวของประเทศไทย. *วารสารการบริหารนิติบุคคล และนวัตกรรมท้องถิ่น*. 7(8), 405-416.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

อาจารย์ รุ่งเจริญ. (2557). การใช้เอกลักษณ์จากศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาจังหวัด สุพรรณบุรี. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ. 16(1), 47-56.

IBISWorld. (2012). *Trade show & event planning in the US: Market research report*. Retrieved 20 May 2021, from <http://www.ibisworld.com/industry/default.aspx?indid=1502&partnerid=ValuationResources>.

ปัญหาอุปสรรคของประชาชนในการเข้าถึง
กระบวนการยุติธรรมทางปกครอง
Problems and Obstacles of the People Accessing
the Administrative Justice Process

(Received: Nov 15, 2022 Revised: Dec 20, 2022 Accepted: Dec 25, 2022)

สุรรัตน์ เกื่อนชัย¹

Sureerat Thurnchai

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ระบบศาล และ
วิธีพิจารณาคดีปกครองในเบื้องต้น เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ
ยุติธรรมทางปกครอง 2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคของประชาชน
ในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึง
กระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายที่สูงเกินสมควร
ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 มาตรา 68
ประกอบมาตรา 258 ที่บัญญัติรับรองสิทธิของประชาชนในการเข้าถึง
กระบวนการยุติธรรมทางปกครอง

ผลการศึกษา พบว่า การดำเนินงานของศาลปกครองอาจมีปัญหา
บางประการที่สมควรแก้ไขปรับปรุงใน 3 ประเด็น คือ 1. ประเด็นเกี่ยวกับ
เขตอำนาจศาล เช่น กรณีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจของศาลปกครองในการพิจารณา
พิพากษาคดีปกครองที่มีการฟ้องโต้แย้งความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำ
ทางปกครองของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งอาจเป็นประเด็น
ปัญหาเกี่ยวพันในเรื่องสิทธิในที่ดิน 2. ประเด็นปัญหาเรื่องโครงสร้างศาลปกครอง

¹ผู้อำนวยการส่วนอำนวยการคดี กองคดีทรัพยากรสิทธิทางปัญญา กรมสอบสวนคดีพิเศษ
E-mail: Jojung55@hotmail.com

กล่าวคือ ศาลปกครองไทยแบ่งออกเป็นสองชั้นศาล คือ ศาลปกครองชั้นต้น และศาลปกครองสูงสุด เมื่อมีข้อพิพาททางปกครองเข้าสู่ศาลปกครองชั้นต้น และศาลปกครองชั้นต้นได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่ง หากคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่พอใจคำพิพากษาหรือคำสั่งคดีปกครองของศาลชั้นต้น ก็มีสิทธิอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นไปยังศาลปกครองสูงสุด ซึ่งอาจเป็นเหตุให้คดีปกครองส่วนใหญ่ไปค้างการพิจารณาพิพากษาอยู่ในศาลปกครองสูงสุด และ 3. ประเด็นปัญหาการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีปกครอง เนื่องจากคดีปกครองเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งอาจมีความไม่เท่าเทียมกัน ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ในคดีปกครอง อันอาจเป็นอุปสรรคของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง

จึงมีข้อเสนอแนะว่า 1. เรื่องเขตอำนาจศาล ควรนำเข้าสู่ที่ประชุมใหญ่ของตุลาการศาลปกครองสูงสุด เพื่อพิจารณาให้ศาลปกครองสามารถพิจารณาวินิจฉัยถึงความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีปัญหาเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินได้ 2. เรื่องโครงสร้างศาลปกครอง โดยมีสองแนวทาง คือ แนวทางที่หนึ่งกรณีการจัดตั้งศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ ควรปรับโครงสร้างศาลปกครองของไทยให้มีศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ โดยแก้ไขพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 แนวทางที่สองกรณีไม่จัดตั้งศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ เห็นควรแก้ไขปรับปรุงกฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการก้าวสู่ตำแหน่งตุลาการศาลปกครองสูงสุด โดยให้ตุลาการศาลปกครองชั้นต้นสามารถขึ้นดำรงตำแหน่งตุลาการศาลปกครองสูงสุด เพื่อให้สามารถมีอัตรากำลังตุลาการศาลปกครองสูงสุดให้เหมาะสมกับปริมาณคดีปกครองที่เพิ่มขึ้น 3. การช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีปกครองโดยแก้ไขระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 โดยเพิ่มช่องทางให้ประชาชนผู้ไม่รู้กฎหมายมหาชน หรือผู้มีฐานะยากจน

ที่มีข้อพิพาททางคดีปกครองให้ได้รับการช่วยเหลือตามสมควรโดยยื่นคำร้องขอต่อศาลปกครอง ขอให้จัดหาทนายความขอแรงหรือทนายอาสาหรือผู้มีความรู้ทางกฎหมายมหาชน เข้ามาช่วยดำเนินการร่างฟ้องและดำเนินคดีแทนให้ โดยให้รัฐเป็นผู้สนับสนุนค่าใช้จ่ายตามสมควร

คำสำคัญ: กฎหมายปกครอง กระบวนการยุติธรรมทางปกครอง
ปัญหาและอุปสรรค

Abstract

The purpose of writing this article is (1) to study and analyze the court system and preliminary administrative court procedures in order to create knowledge and understanding in the administrative justice process and (2) to study and analyze problems and obstacles of people accessing the administrative justice process so that they can access the justice process with ease and speed and without unreasonably high costs according to the provisions of the State Dharma of the Kingdom of Thailand, B.E. 2560 (2017), Section 68 in conjunction with Section 258 that certifies the right of the people to access the administrative justice process.

From the study and analysis, the authors found that the operation of the Administrative Court may have some problems that should be improved in 3 areas: 1. Jurisdictional issues such as in the case of problems with the power of the Administrative Court in the trial and adjudication of administrative matters have been filed against their legal preferences of administrative acts of administrative bodies or government officials. This may be an issue related to land rights. 2. Issues regarding the administrative court structure, that is, the Administrative Court of Thailand is divided into two classes: the Administrative Court of First Instance and the Supreme Administrative Court. When an administrative dispute enters the Administrative Court of First Instance, and the court issues a verdict or an order of an administrative case. If either party is dissatisfied with the judgment or order, the party

has the right to appeal against it to the Supreme Administrative Court which may cause most administrative cases to be pending in the Supreme Administrative Court, and 3. Problems of helping people in administrative proceedings. As the administrative claim is a dispute between the private sector and the administrative agency or government official which may not be equal, most people need to gain knowledge of administrative issues, which may be an obstacle to the public in accessing the administrative justice process.

The author, therefore, suggests that: 1. Regarding jurisdiction, the issue should be brought to the general meeting of judges of the Supreme Administrative Court for consideration so that they can consider the legality of the administrative action of the government agencies or officials who have problems with land ownership. 2. In terms of the structure of the Administrative Court, there are two approaches. First, for the establishment of the Administrative Court of Appeal, the administrative courts of Thailand should be restructured to establish an Administrative Court of Appeal by amending the Act on Establishment of Administrative Courts and Administrative Courts Procedure, B.E. 2542. For the second approach, in the case of not establishing an Administrative Court of Appeal, the rules should be amended. Regulations related to the advancement of the Supreme Administrative Court which allows judges of the Administrative Court of First Instance should be able to take up the position of a judge of the Supreme Administrative Court to be able

to increase the number of judges of the court to be appropriate with the increasing volume of administrative cases.

Keywords: Administrative Law, Judicial Process, Problems and Obstacles.

1. ความสำคัญของปัญหา

โดยบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 หมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ ตามมาตรา 68 กำหนดให้รัฐจัดระบบการบริหารงานยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพเป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายที่สูงเกินสมควร อีกทั้ง หมวด 16 การปฏิรูปประเทศ ตามมาตรา 258 ง. ด้านกระบวนการยุติธรรม (1) และ (3) ให้มีการกำหนดระยะเวลาดำเนินการในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมโดยไม่ล่าช้า มีกลไกช่วยเหลือประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในสังคม อีกทั้งเสริมสร้าง พัฒนาวัฒนธรรมองค์กรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม ให้มุ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนโดยสะดวกและรวดเร็ว

เหตุผลในการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 เพื่อให้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่มีข้อพิพาททางกฎหมายปกครองระหว่างเอกชนกับหน่วยงานของรัฐ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือระหว่างหน่วยงานของรัฐ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกันเกี่ยวกับการกระทำหรือการละเว้นการกระทำที่หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องปฏิบัติตามกฎหมาย หรือเนื่องจากการกระทำหรือการละเว้นการกระทำที่หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องรับผิดชอบ ในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ซึ่งตามอำนาจหน้าที่ของศาลปกครองดังกล่าว เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการออกกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครอง การกระทำละเมิดในทางปกครอง หรือการทำสัญญาทางปกครอง อันเป็นเรื่องของกฎหมายมหาชน และโดยที่ระบบการพิจารณาและพิพากษาคดีจำเป็นต้องมีกระบวนการเป็นพิเศษต่างจากคดีปกติทั่วไป เพราะผลแห่งคำพิพากษาอาจกระทบถึงการบริหารราชการแผ่นดิน หรือต้องจ่ายเงินภาษีอากรของส่วนรวมเป็นค่าชดเชย หรือค่าเสียหายแก่เอกชน ขณะเดียวกันเอกชนจะอยู่ในฐานะ

เสียเปรียบที่ไม่อาจทราบข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐได้ ในการพิจารณา จึงจำเป็นต้องใช้ระบบไต่สวนเพื่อหาข้อเท็จจริง และต้องมีตุลาการที่มีความเชี่ยวชาญเป็นการเฉพาะซึ่งสามารถตรวจสอบได้จากฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และประชาชนทั่วไปซึ่งจะถูกกระทบในทางใดทางหนึ่ง จากคำพิพากษาของศาลปกครอง จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ ดังนั้น เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2565 มาตรา 68 มาตรา 258 และเจตนารมณ์ในการตราพระราชบัญญัติ จัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ให้ประชาชน สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครองได้โดยสะดวก รวดเร็ว เป็นธรรมและเสมอภาค แต่เนื่องจากยังมีปัญหาอุปสรรคบางประการ ที่อาจเกิดจากกระบวนการวิธีพิจารณาคดีปกครอง กล่าวคือ ปัญหาอุปสรรค ของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง อันเนื่องมาจาก ระบบศาล และวิธีพิจารณาคดีปกครอง ในประเด็นเกี่ยวกับเขตอำนาจศาล ประเด็นปัญหาเงื่อนไขในการฟ้องคดีปกครอง และประเด็นปัญหาการช่วยเหลือ ประชาชนในการดำเนินคดีปกครอง ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอเสนอบทความนี้ เพื่อศึกษา วิเคราะห์สภาพปัญหากรณีปัญหาอุปสรรคของประชาชน ในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครองใน 3 ประเด็นปัญหาดังกล่าว เพื่อประโยชน์ในการให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง ได้โดยสะดวก รวดเร็ว เป็นธรรม ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 อีกทั้งข้อเสนอแนะทางแก้ไข ดังต่อไปนี้

2. ระบบศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง

โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติเกี่ยวกับศาลปกครองไว้ในหมวด 10 ศาล ส่วนที่ 3 ศาลปกครอง มาตรา 197² และมาตรา 198³ และในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 68⁴

เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยสะดวก รวดเร็ว และพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ให้ศาลปกครอง เป็นองค์กรในการทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีปกครอง ซึ่งคดีปกครองนั้นเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนฝ่ายหนึ่งกับหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกฝ่ายหนึ่ง หรือเป็นข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกันเอง ทั้งนี้ เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน อีกทั้งสร้างบรรทัดฐานที่ถูกต้องในการปฏิบัติราชการ ดังนั้น

²มาตรา 197 ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีปกครองอันเนื่องมาจากการใช้อำนาจทางปกครองตามกฎหมายหรือเนื่องมาจากการดำเนินกิจการทางปกครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติให้มีศาลปกครองสูงสุดและศาลปกครองชั้นต้น อำนาจศาลปกครองตามวรรคหนึ่งไม่รวมถึงการวินิจฉัยชี้ขาดขององค์กรอิสระ ซึ่งเป็นการใช้อำนาจโดยตรงตามรัฐธรรมนูญขององค์กรอิสระนั้น ๆ การจัดตั้ง วิธีพิจารณาคดี และการดำเนินงานของศาลปกครอง ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

³มาตรา 198 การบริหารงานบุคคลเกี่ยวกับตุลาการศาลปกครองต้องมีความเป็นอิสระและดำเนินการโดยคณะกรรมการตุลาการศาลปกครองซึ่งประกอบด้วยประธานศาลปกครองสูงสุดเป็นประธาน และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นตุลาการในศาลปกครอง และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งไม่เป็นหรือเคยเป็นตุลาการในศาลปกครองไม่เกินสองคน บรรดาที่ได้รับเลือกจากข้าราชการตุลาการศาลปกครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

⁴มาตรา 68 รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพเป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร รัฐพึงมีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใด ๆ รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส ในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมถึงตลอดถึงการจัดหาทนายความให้

เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจระบบศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง
ในเบื้องต้น จึงขอเสนอดังต่อไปนี้

2.1 ระบบศาลคู่ เป็นระบบที่ให้ศาลยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่
พิจารณาวินิจฉัยคดีแพ่งและคดีอาญา ส่วนการพิจารณาวินิจฉัยคดีปกครอง
ให้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของศาลปกครอง ซึ่งมีระบบศาลชั้นต้นและศาลสูงสุด
ของตนเอง มีระบบผู้พิพากษาและองค์กรบริหารงานบุคคลเป็นเอกเทศต่างหาก
เป็นอิสระจากระบบศาลยุติธรรมโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการศาลปกครอง
จะมีคุณสมบัติเฉพาะ และมีความเชี่ยวชาญทางกฎหมายปกครองเป็นพิเศษ
ระบบนี้ใช้อยู่ในประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) เช่น
สาธารณรัฐฝรั่งเศส สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐอิตาลี และ
ประเทศไทย อนึ่ง ประเทศไทย ใช้ระบบศาลคู่โดยจัดตั้งศาลปกครอง
เป็นเอกเทศจากศาลยุติธรรมและศาลชำนาญพิเศษอย่างเด็ดขาด และ
มีการแบ่งแยกผู้พิพากษาเนื่องจากการบังคับใช้กฎหมายที่แตกต่างกัน
ทำให้การสร้างความชำนาญการเฉพาะด้านขึ้น⁵

2.2 ระบบศาลปกครอง ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครอง
และวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้ศาลปกครอง
มีเขตอำนาจ (เขตพื้นที่ที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครอง)
และมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีหรืออำนาจของศาลปกครอง (อำนาจ
ของศาลปกครองที่จะพิจารณาพิพากษาคดีปกครองประเภทต่าง ๆ ตามที่
กฎหมายกำหนด) โดยศาลปกครองแบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ ศาลปกครองสูงสุด
และศาลปกครองชั้นต้น ได้แก่ ศาลปกครองกลาง ศาลปกครองในภูมิภาค

2.2.1. ศาลปกครองสูงสุด มีศาลเดียวจึงไม่มีข้อจำกัด
ด้านเขตอำนาจ ดังนั้นคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลปกครองสูงสุด ไม่ว่ามูลคดี
จะเกิดที่ใด หรือผู้ฟ้องคดีมีภูมิลำเนาอยู่ที่ใดก็สามารถฟ้องคดีต่อศาลปกครอง

⁵อิสสระ นิติทัณฑ์ประภาศ. (2540).

สูงสุดได้ แต่ต้องยื่นฟ้องให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด คดีที่ต้องยื่นฟ้องต่อศาลปกครองสูงสุดโดยตรง ถ้าเป็นคดีตามมาตรา 11 (1) (2) และ (3) หรือคดีที่ต้องยื่นอุทธรณ์ต่อศาลปกครองชั้นต้น ถ้าเป็นคดีอุทธรณ์ คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นตาม มาตรา 11 (4) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีการพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ศาลปกครองสูงสุดตั้งอยู่เลขที่ 120 หมู่ที่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210 เปิดทำการเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2544 ตำแหน่งตุลาการในศาลปกครองสูงสุด มีดังนี้

- (1) ประธานศาลปกครองสูงสุด
- (2) รองประธานศาลปกครองสูงสุด
- (3) ตุลาการหัวหน้าคณะศาลปกครองสูงสุด
- (4) ตุลาการศาลปกครองสูงสุด
- (5) ตุลาการศาลปกครองสูงสุดที่เรียกชื่ออย่างอื่น

ตามที่ ก.ศป. ประกาศกำหนด

องค์คณะในศาลปกครองสูงสุด ในศาลปกครองสูงสุดต้องมีตุลาการอย่างน้อย 5 คน จึงจะเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาอนึ่ง ในวิธีพิจารณาคดีปกครองยังมีตำแหน่งตุลาการในศาลปกครองสูงสุดในกระบวนพิจารณาอีก 2 ตำแหน่งที่มีความสำคัญ แต่มิได้มีการกำหนดให้ผูกพันกับบัญชีอัตราเงินเดือนและเงินประจำตำแหน่ง คือ ตุลาการเจ้าของสำนวนซึ่งแต่งตั้งโดยตุลาการหัวหน้าคณะจากตุลาการในองค์คณะนั้น และตุลาการผู้แถลงคดี ซึ่งประธานศาลปกครองสูงสุดจะแต่งตั้งจากตุลาการในศาลปกครองสูงสุด หรือจะแต่งตั้งจากตุลาการในศาลปกครองชั้นต้นก็ได้

คดีที่อยู่ในอำนาจศาลปกครองสูงสุด คดีปกครองที่อยู่ในอำนาจของศาลปกครองสูงสุด 4 ประเภท ตามมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีการพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ดังนี้

(1) คดีพิพาทเกี่ยวกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทตามที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดประกาศกำหนด ขณะนี้ที่ประชุมใหญ่ฯ ยังไม่ได้กำหนดให้คดีพิพาทเกี่ยวกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทฟ้องต่อศาลปกครองสูงสุดได้ จึงต้องฟ้องคดีดังกล่าวต่อศาลปกครองชั้นต้น เพราะเป็นคดีตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (1) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีการพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และเมื่อใดที่มีประกาศกำหนดของที่ประชุมใหญ่ฯ ให้คำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทใดฟ้องต่อศาลปกครองสูงสุดได้ ก็ต้องใช้หลักเกณฑ์ตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (1) อำนาจของศาลในการพิพากษาคดีจะเป็นไปตามมาตรา 72 วรรคหนึ่ง (1) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีการพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

(2) คดีพิพาทเกี่ยวกับความชอบด้วยกฎหมายของพระราชกฤษฎีกา หรือกฎที่ออกโดยคณะรัฐมนตรี หรือโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี โดยปกติคดีประเภทนี้ก็เป็นคดีลักษณะเดียวกับคดีตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (1) แต่ด้วยความสำคัญของกฎดังกล่าว จึงให้ฟ้องต่อศาลปกครองสูงสุดได้โดยตรง อำนาจของศาลในการพิพากษาคดีจะเป็นไปตามมาตรา 72 วรรคหนึ่ง (1) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีการพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

(3) ลักษณะคดีที่มีกฎหมายเฉพาะกำหนดให้อยู่ในอำนาจของศาลปกครองสูงสุด เช่น มาตรา 116 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 กำหนดให้ ผู้อุทธรณ์คำสั่งลงโทษที่ไม่เห็นด้วยกับคำวินิจฉัยอุทธรณ์ของคณะกรรมการพิทักษ์ระบบคุณธรรม (ก.พ.ค.) ให้ฟ้องคดีต่อศาลปกครองสูงสุด ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่ทราบหรือถือว่าทราบคำวินิจฉัยของ ก.พ.ค.

(4) คดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น คดีประเภทนี้มีการกำหนดขั้นตอนการตรวจอุทธรณ์ การพิจารณาอุทธรณ์และการพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดีอุทธรณ์ไว้โดยเฉพาะ
อนึ่ง คดีตาม (1) และ (2) ข้างต้น ผู้ฟ้องคดี อาจเรียกค่าเสียหายตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (3) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีการพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ไปพร้อมกันได้ ซึ่งศาลปกครองสูงสุดก็จะมีอำนาจพิพากษาเช่นเดียวกับศาลปกครองชั้นต้น ดังกล่าว

2.2.2 ศาลปกครองชั้นต้น ประกอบด้วย ศาลปกครองกลาง (มีเขตอำนาจตามมาตรา 8) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีการพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และศาลปกครองในภูมิภาค

(1) ศาลปกครองกลาง มีเขตอำนาจตลอดท้องที่ กรุงเทพมหานคร จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี จังหวัดสมุทรปราการและจังหวัดสมุทรสาคร รวมทั้งจังหวัดที่มีได้อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองในภูมิภาค คือ จังหวัดนครนายก และจังหวัดสระบุรี

(2) ศาลปกครองในภูมิภาค มีเขตอำนาจครอบคลุมพื้นที่จังหวัดตามที่กำหนดในมาตรา 94 ประกอบมาตรา 8 วรรคห้า แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีการพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ซึ่งสามารถจัดตั้งและกำหนดเขตอำนาจศาลปกครองในภูมิภาค โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของปริมาณคดีและการบริหารบุคลากรของศาลปกครองได้ แต่ในระหว่างยังไม่อาจเปิดทำการศาลปกครองในภูมิภาคครบตามที่กำหนดที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดมีอำนาจออกประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดให้ศาลปกครองในภูมิภาคที่เปิดทำการแล้วมีเขตอำนาจในจังหวัดใดที่อยู่ใกล้เคียงกับศาลปกครองนั้นเพิ่มเติมได้ตามที่สมควร ทั้งนี้ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ในปัจจุบันมีศาลปกครองในภูมิภาคจำนวน 14 แห่ง โดยมีเขตอำนาจครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ ตำแหน่งตุลาการในศาลปกครองชั้นต้น มีดังนี้

- (1) อธิบดีศาลปกครองชั้นต้น
- (2) รองอธิบดีศาลปกครองชั้นต้น
- (3) ตุลาการหัวหน้าคณะศาลปกครองชั้นต้น
- (4) ตุลาการศาลปกครองชั้นต้น
- (5) ตุลาการศาลปกครองชั้นต้นที่เรียกชื่ออย่างอื่น

ตาม ก.ศป. ประกาศกำหนด

องค์คณะในศาลปกครองชั้นต้น ในศาลปกครองชั้นต้นต้องมีตุลาการอย่างน้อย 3 คน จึงจะเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาอรรถ ในกระบวนการพิจารณายังมีตำแหน่งที่มีความสำคัญอีก 2 ตำแหน่งคือ ตุลาการเจ้าของสำนวน และตุลาการผู้แถลงคดี

(1) ตำแหน่งตุลาการเจ้าของสำนวน ตุลาการหัวหน้าคณะจะแต่งตั้งจากตุลาการในองค์คณะซึ่งอาจเป็นตุลาการหัวหน้าคณะเองก็ได้ และในกรณีที่มีการกำหนดให้องค์คณะประกอบด้วยตุลาการตำแหน่งใดไม่ว่าจะเป็นอธิบดี รองอธิบดี หัวหน้าคณะ หรือตุลาการในศาลปกครองคนใดเป็นองค์คณะ ตุลาการคนนั้นก็อาจได้รับการกำหนดให้เป็นตุลาการเจ้าของสำนวนได้

(2) ตำแหน่งตุลาการผู้แถลงคดี อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นจะแต่งตั้งจากตุลาการศาลปกครองชั้นต้นซึ่งมิใช่ตุลาการในองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีนั้น

2.3 คดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครอง

2.3.1 ประเภทคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 เมื่อพิเคราะห์ตามมาตรา 9 ประกอบมาตรา 72 แล้ว อาจจำแนกคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลปกครองได้ดังนี้

(ก) มาตรา 9 วรรคหนึ่ง (1) กำหนดให้คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายไม่ว่าจะเป็นการออกกฎ คำสั่ง หรือการกระทำอื่นใดเนื่องจากกระทำโดยไม่มีอำนาจหรือนอกเหนืออำนาจหน้าที่หรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือโดยไม่ถูกต้องตามรูปแบบขั้นตอน หรือวิธีการอันเป็นสาระสำคัญที่กำหนดไว้สำหรับการกระทำนั้น หรือโดยไม่สุจริตหรือมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม หรือมีลักษณะเป็นการสร้างขั้นตอนโดยไม่จำเป็นหรือสร้างภาระให้เกิดกับประชาชนเกินสมควร หรือเป็นการใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ

อนึ่ง มาตรา 9 วรรคหนึ่ง (1) และมาตรา 72 วรรคสอง กำหนดให้ศาลปกครองมีอำนาจกำหนดค่าบังคับโดยสั่งให้เพิกถอนกฎหรือคำสั่ง หรือสั่งห้ามการกระทำทั้งหมดหรือบางส่วน โดยศาลปกครองจะกำหนดว่าให้มีผลย้อนหลังหรือไม่ย้อนหลัง หรือมีผลไปในอนาคตถึงขณะใดขณะหนึ่งก็ได้ หรือจะกำหนดให้มีเงื่อนไขอย่างใดด้วยก็ได้ ทั้งนี้ ตามความเป็นธรรมแห่งกรณี

(ข) มาตรา 9 วรรคหนึ่ง (2) กำหนดให้คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ หรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร

อนึ่ง มาตรา 72 วรรคหนึ่ง (2) กำหนดให้ศาลปกครองมีอำนาจกำหนดค่าบังคับโดยสั่งให้หัวหน้าหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามหน้าที่ภายในเวลาที่ศาลปกครองกำหนด

(ค) มาตรา 9 วรรคหนึ่ง (3) กำหนดให้คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย หรือจากกฎ คำสั่งทางปกครองหรือคำสั่งอื่น หรือจากการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร

อนึ่ง มาตรา 72 วรรคหนึ่ง (3) กำหนดให้ศาลปกครองมีอำนาจกำหนดบังคับโดยสั่งให้ใช้เงินหรือให้ส่งมอบทรัพย์สินหรือให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการ โดยจะกำหนดระยะเวลาและเงื่อนไขอื่น ๆ ไว้ด้วยก็ได้

(ง) มาตรา 9 วรรคหนึ่ง (4) กำหนดให้คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง

อนึ่ง มาตรา 72 วรรคหนึ่ง (3) กำหนดให้ศาลปกครองมีอำนาจกำหนดบังคับโดยสั่งให้ใช้เงินหรือให้ส่งมอบทรัพย์สินหรือให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการ โดยจะกำหนดระยะเวลาและเงื่อนไขอื่น ๆ ไว้ด้วยก็ได้ เกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดชอบของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ

(จ) มาตรา 9 วรรคหนึ่ง (5) กำหนดให้คดีที่มีกฎหมายกำหนดให้หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐฟ้องคดีต่อศาลเพื่อบังคับให้บุคคลต้องกระทำหรือละเว้นกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด

อนึ่ง มาตรา 72 วรรคหนึ่ง (5) กำหนดให้ศาลปกครองมีอำนาจกำหนดคำบังคับโดยสั่งให้บุคคลกระทำการหรือละเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้เป็นไปตามกฎหมาย

(ฉ) มาตรา 9 วรรคหนึ่ง (6) กำหนดให้คดีพิพาทเกี่ยวกับเรื่องที่มีกฎหมายกำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจศาลปกครอง

คดีที่มีกฎหมายกำหนดให้อยู่ในอำนาจของศาลปกครอง มี 2 กรณี ดังนี้

(ก) การฟ้องเรื่องเงินค่าทดแทนตามมาตรา 42 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม พ.ศ. 2518

(ข) การฟ้องโต้แย้งคำวินิจฉัยอุทธรณ์ของคณะกรรมการบริหารผังเมืองส่วนท้องถิ่น ตามมาตรา 70 แห่งพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518

2.3.2 คดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองชั้นต้น ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 10 กำหนดให้ศาลปกครองชั้นต้นมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครอง เว้นแต่คดีที่อยู่ในเขตอำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลปกครองสูงสุด

2.3.3 คดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองสูงสุด ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 11 กำหนดให้ศาลปกครองสูงสุดมีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดี ดังต่อไปนี้

(ก) คดีพิพาทเกี่ยวกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทตามที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดประกาศกำหนด

(ข) คดีพิพาทเกี่ยวกับความชอบด้วยกฎหมายของพระราชกฤษฎีกา หรือกฎที่ออกโดยคณะรัฐมนตรี หรือโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี

(ค) คดีที่มีกฎหมายกำหนดให้อยู่ในอำนาจศาลปกครองสูงสุด

(ง) คดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น

2.4 คดีที่ไม่อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครอง ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 9 วรรคสอง กำหนดไว้ 3 เรื่อง ดังนี้

- (1) การดำเนินการเกี่ยวกับวินัยทหาร
- (2) การดำเนินการของคณะกรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ

(3) คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลแรงงาน ศาลภาษีอากร ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ศาลล้มละลาย หรือศาลชำนาญพิเศษอื่น

2.5 วิธีพิจารณาคดีปกครอง⁶

2.5.1 วิธีพิจารณาที่ใช้ระบบไต่สวนในการแสวงหาข้อเท็จจริง ในคดีแพ่งที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลยุติธรรมนั้น ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกัน ซึ่งโดยหลักแล้วนับว่า คู่ความจะอยู่ในฐานะที่เท่าเทียมกันในการต่อสู้คดี กระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีแพ่งจึงใช้ “ระบบกล่าวหา” ที่คู่ความจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเสนอพยานหลักฐานเพื่อสนับสนุนข้ออ้างของตน และหักล้างข้อโต้แย้งของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง ศาลจะเป็นเพียงผู้กำกับให้การเสนอพยานหลักฐานเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด แล้วฟังข้อเท็จจริงไปตามที่มีการนำเสนอ แต่ในคดีปกครองซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับราชการนั้น คู่กรณีอยู่ในฐานะที่ไม่เท่าเทียมกันในการต่อสู้คดี โดยเอกชนผู้เป็นโจทก์อยู่ในฐานะที่เสียเปรียบ เพราะเอกสารหลักฐานต่างๆ มักจะอยู่ในความครอบครองของทางราชการ กระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงในวิธีพิจารณาคดีปกครองจึงต้องใช้ “ระบบไต่สวน” โดยศาลจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่ความอย่างแท้จริง

2.5.2 วิธีพิจารณาที่เน้นกระบวนการพิจารณาที่ทําเป็นลายลักษณ์อักษร การเสนอคำฟ้อง คำให้การ คำคัดค้านคำให้การ คำให้การเพิ่มเติม คำแถลง และที่เกี่ยวข้อง โดยส่วนใหญ่จะกระทำเป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้นในการพิจารณาคดีจึงเป็นวิธีพิจารณาที่เป็นลายลักษณ์อักษรโดยสภาพ และศาลจะได้ข้อเท็จจริงต่างๆ จากการพิจารณาเอกสารหลักฐาน ซึ่งสามารถ

⁶ชาญชัย แสวงศักดิ์. (2555). คำอธิบายกฎหมายจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ตรวจสอบความถูกต้องได้ชัดเจนกว่าพยานประเภทอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม
วิธีพิจารณาในระบบนี้ก็ไม่ห้ามศาลในการไต่สวนพยานบุคคลหรือคู่กรณี
หรือตรวจสอบวัตถุเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงเพิ่มเติม

2.5.3 วิธีพิจารณาคดีที่เรียบง่ายเพื่อให้คู่กรณีสามารถ
ดำเนินกระบวนการพิจารณาได้ด้วยตนเอง กล่าวคือ ในคดีปกครอง คู่กรณี
อาจดำเนินการได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีทนายความ ไม่มีการกำหนด
แบบของคำฟ้องไว้ เพียงแต่ขอให้ใช้ถ้อยคำสุภาพและมีรายการครบถ้วน
ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ อีกทั้งคู่กรณีทำคำฟ้องมา มีรายการไม่ครบ
หรือไม่ชัดเจนหรือไม่อาจเข้าใจได้ ให้สำนักงานศาลปกครองให้คำแนะนำ
แก่ผู้ฟ้องคดีเพื่อดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องนั้นให้ถูกต้อง

2.5.4 วิธีพิจารณาคดีที่มีการถ่วงดุลอำนาจของตุลาการ
ในการตัดสินคดี ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของวิธีพิจารณาคดีปกครอง
คือ การกำหนดให้มี “ตุลาการผู้แถลงคดี” ซึ่งเป็นตุลาการที่มีได้อยู่ใน
องค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีนั้น โดยมีหน้าที่จัดทำสรุปข้อเท็จจริง ข้อกฎหมาย
และเสนอความเห็นของตนในการวินิจฉัยคดีต่อองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดี
ก่อนการลงมติวินิจฉัยชี้ขาดคดี เพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจในการตัดสินคดี
ขององค์คณะพิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งเป็นระบบวิธีพิจารณาคดีปกครอง
ของฝรั่งเศส

2.6 สารสำคัญของวิธีพิจารณาคดีในศาลปกครองชั้นต้น

2.6.1 หลักเกณฑ์และระยะเวลาการฟ้องคดี

2.6.1.1 หลักเกณฑ์การฟ้องคดี

(ก) ผู้มีสิทธิฟ้องคดี ตามพระราชบัญญัติ
จัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 42
กำหนดให้ผู้ฟ้องคดีปกครองจะต้องเป็นผู้มีสิทธิฟ้องคดี กล่าวคือ ผู้ฟ้องคดี
จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหาย หรืออาจจะเดือดร้อน

หรือเสียหายโดยมิอาจหลีกเลี่ยงได้ อันเนื่องจากการกระทำหรืองดเว้น การกระทำของหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือมีข้อโต้แย้ง เกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง หรือกรณีอื่นใดที่อยู่ในเขตอำนาจของศาล ปกครองมาตรา 9 และคำขอท้าทายคำฟ้อง ศาลสามารถกำหนดค่าบังคับได้ ตามมาตรา 72 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว อีกทั้งก่อนฟ้องคดีต้องดำเนินการแก้ไขความเดือดร้อนเสียหายตามขั้นตอน หรือวิธีการที่กฎหมายกำหนด ไว้สำหรับการนั้นเสียก่อน จึงจะมีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลปกครอง

(ข) การเสนอคำฟ้อง ผู้ฟ้องคดีต้อง ยื่นคำฟ้องต่อศาลปกครองชั้นต้นที่มีเขตอำนาจ กล่าวคือ เขตอำนาจทางพื้นที่ และเขตอำนาจในทางคดี การยื่นคำฟ้องคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลปกครอง ชั้นต้นที่มูลคดีเกิดขึ้น หรือศาลที่ผู้ฟ้องคดีมีภูมิลำเนาอยู่เขตศาลนั้น โดยคำฟ้อง ต้องทำเป็นหนังสือและมีรายการครบตามที่กำหนดไว้ตามมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว ได้แก่ ชื่อและที่อยู่ของผู้ฟ้องคดี ชื่อหน่วยงาน ทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องอันเป็นเหตุแห่งการฟ้องคดี การกระทำทั้งหลายที่เป็นเหตุแห่งการฟ้องคดี พร้อมทั้งข้อเท็จจริงหรือพฤติการณ์ ตามสมควรเกี่ยวกับการกระทำดังกล่าว คำขอของผู้ฟ้องคดี และลายมือชื่อ ของผู้ฟ้องคดี ถ้าเป็นการยื่นฟ้องคดีแทนผู้อื่นจะต้องแนบใบมอบฉันทะ ให้ฟ้องคดีมาด้วย และระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 33 วรรคหนึ่ง กำหนดให้ผู้ฟ้องคดี ต้องจัดทำสำเนาคำฟ้องและสำเนายานหลักฐานตามจำนวนผู้ถูกฟ้องคดีด้วย สำหรับวิธีการยื่นคำฟ้องนั้นจะยื่นด้วยตนเองหรือมอบอำนาจให้ผู้อื่นยื่นแทน หรือจะส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนก็ได้ และในกรณีที่มิใช่ผู้ประสงค์จะฟ้องคดี หลายคนในเหตุเดียวกัน บุคคลดังกล่าวจะยื่นคำฟ้องร่วมกันเป็นฉบับเดียว โดยมอบให้ผู้ฟ้องคดีคนหนึ่งเป็นตัวแทนของผู้ฟ้องคดีทุกคนก็ได้ ในกรณีนี้ ถือว่าการกระทำของตัวแทนผู้ฟ้องคดีในกระบวนการพิจารณาผูกพันผู้ฟ้องคดี ทุกคนด้วย

2.6.1.2 ระยะเวลาในการยื่นฟ้องคดี ตามมาตรา 49 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว กำหนดให้ผู้ฟ้องคดีต้องยื่นฟ้องคดีภายใน ระยะเวลาที่กำหนด กล่าวคือ กรณีฟ้องขอให้เพิกถอนกฎ หรือคำสั่งทางปกครอง ต้องฟ้องภายใน 90 วัน นับแต่วันที่รู้หรือควรรู้ถึงเหตุแห่งการฟ้องคดี หรือในการฟ้องว่าหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลย ต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าเกินสมควร ต้องฟ้องภายใน 90 วัน นับแต่วันที่พ้นกำหนด 90 วัน นับแต่วันที่ผู้ฟ้องคดี มีหนังสือร้องขอต่อหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อให้ปฏิบัติ หน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดและไม่ได้รับหนังสือชี้แจงจากหน่วยงานหรือ เจ้าหน้าที่ดังกล่าวหรือได้รับแต่เป็นคำชี้แจงที่เห็นว่าไม่มีเหตุผล หรือมีกฎหมาย เฉพาะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น

อนึ่ง พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครอง และวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2551 มาตรา 51 กำหนด ให้คดีเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่นของหน่วยงาน ทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องยื่นฟ้องภายใน 1 ปี และการฟ้อง คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองต้องยื่นฟ้องภายใน 5 ปี นับแต่วันที่รู้ หรือควรรู้ถึงเหตุแห่งการฟ้องคดี แต่ไม่เกิน 10 ปี นับแต่วันที่มิเหตุ แห่งการฟ้องคดี แต่หากเป็นคดีเกี่ยวกับการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ หรือสถานะของบุคคลจะยื่นฟ้องเมื่อใดก็ได้ และมีข้อยกเว้นว่าถ้าคู่กรณี มีคำขอหรือศาลปกครองเห็นเองว่า คดีที่ยื่นฟ้องเมื่อพ้นกำหนดระยะเวลา การฟ้องคดีแล้วนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมหรือมีเหตุจำเป็นอื่น ศาลปกครองจะรับไว้พิจารณาก็ได้ ทั้งนี้ ตามมาตรา 52 แห่งพระราชบัญญัติ ดังกล่าว

2.6.1.3 การตรวจคำฟ้อง ตามมาตรา 56 แห่ง พระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นเมื่อได้รับ คำฟ้องจากพนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลแล้ว อธิบดีศาลปกครองชั้นต้น

จะจ่ายสำนวนคดีแก่องค์คณะพิจารณาพิพากษา สำหรับหลักเกณฑ์ในการจ่ายสำนวนคดีนั้น อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นเป็นผู้จ่ายสำนวนคดีให้ตรงกับองค์คณะที่มีความเชี่ยวชาญในประเภทคดีนั้นๆ หรือองค์คณะที่รับผิดชอบตามพื้นที่ ในกรณีที่มีการจัดองค์คณะดังกล่าวไว้ แต่ถ้าไม่มีการจัดองค์คณะดังกล่าวไว้ หรือมีการจัดไว้ลักษณะเดียวกันหลายองค์คณะ หรือองค์คณะดังกล่าวมีคดีค้างการพิจารณาอยู่มากซึ่งจะทำให้คดีล่าช้าหรือกระทบกระเทือนต่อความยุติธรรม ให้จ่ายสำนวนคดีโดยใช้วิธีการที่ไม่อาจคาดหมายได้ล่วงหน้าว่าจะจ่ายสำนวนให้แก่องค์คณะใด และห้ามมิให้เรียกคืนสำนวนคดีหรือโอนสำนวนคดีที่ได้จ่ายไปแล้ว เว้นแต่จะมีการโอนคดีตามที่ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดกำหนดหรือตุลาการในองค์คณะถูกคัดค้าน หรือไม่ครบองค์คณะในกรณีโอนสำนวน หรือเมื่อองค์คณะนั้นมีคดีค้างพิจารณาเป็นจำนวนมากซึ่งจะทำให้คดีล่าช้าและตุลาการเจ้าของสำนวนหรือองค์คณะนั้นขอสละสำนวนคดีที่ตนรับผิดชอบอยู่

การจ่ายสำนวนคดีให้แก่องค์คณะนั้น อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นต้องแต่งตั้งให้ตุลาการผู้แถลงคดีในศาลปกครองชั้นต้นคนหนึ่งเป็นตุลาการผู้แถลงคดีสำหรับคดีนั้นไว้ด้วย เมื่อองค์คณะได้รับสำนวนคดีแล้ว ตุลาการหัวหน้าคณะศาลปกครองชั้นต้นในองค์คณะนั้นต้องแต่งตั้งตุลาการในองค์คณะคนหนึ่งเป็นตุลาการเจ้าของสำนวน ทั้งนี้ ตามมาตรา 63 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้ตุลาการเจ้าของสำนวนอาจร้องขอถอนตัวจากคดีได้หรืออาจถูกสั่งให้ถอนตัวจากคดีโดยอธิบดีศาลปกครองชั้นต้น หรือตุลาการหัวหน้าคณะในศาลปกครองชั้นต้นได้ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด

ตุลาการเจ้าของสำนวนจะทำหน้าที่ดังนี้

(1) ตรวจสอบคำฟ้องอีกครั้งหนึ่ง ถ้าคำฟ้องที่รับไว้เป็นคำฟ้องที่ไม่สมบูรณ์ครบถ้วนและเป็นกรณีที่ผู้ฟ้องคดีอาจแก้ไขได้หรือเป็นกรณีที่ผู้ฟ้องคดีชำระค่าธรรมเนียมศาลไม่ครบถ้วนตุลาการ

เจ้าของสำนวนต้องสั่งให้ผู้ฟ้องคดีแก้ไขหรือชำระค่าธรรมเนียมศาลให้ครบถ้วนภายในระยะเวลาที่กำหนด หากผู้ฟ้องคดีไม่ดำเนินการภายในระยะเวลาที่กำหนด หรือเป็นกรณีที่ไม่อาจแก้ไขให้ถูกต้องหรือคดีนั้นเป็นคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลปกครอง ตุลาการเจ้าของสำนวนต้องเสนอองค์คณะสั่งไม่รับคำฟ้องไว้พิจารณาและสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ

(2) หากตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่าคำฟ้องนั้นเป็นคำฟ้องที่สมบูรณ์ครบถ้วนก็จะมีคำสั่งรับคำฟ้องนั้นไว้พิจารณาและมีคำสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีทำคำให้การโดยจะกำหนดประเด็นที่ผู้ถูกฟ้องคดีต้องให้การหรือจัดส่งพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องหรือเป็นประโยชน์แก่การพิจารณาของศาลด้วยก็ได้ โดยต้องส่งสำเนาคำฟ้องและพยานหลักฐานให้ผู้ถูกฟ้องคดีด้วยโดยให้จัดทำคำให้การยื่นต่อศาลภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับสำเนาคำฟ้องหรือภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด

(3) หากตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่าข้อเท็จจริงในคำฟ้องนั้นทำให้สามารถวินิจฉัยชี้ขาดคดีนั้นได้โดยไม่ต้องดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงอีกแล้ว ตุลาการเจ้าของสำนวนก็ไม่ต้องสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีทำคำให้การ แต่มีอำนาจจัดทำบันทึกของตุลาการเจ้าของสำนวนเสนอองค์คณะเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

2.6.1.4 การแสวงหาข้อเท็จจริงของศาลปกครอง
ขั้นต้นแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ดังนี้

(1) การแสวงหาข้อเท็จจริงจากเอกสารของคู่กรณี (คำฟ้อง คำให้การ คำคัดค้านคำให้การ และคำให้การเพิ่มเติม) เป็นหน้าที่ของตุลาการเจ้าของสำนวน และเป็นวิธีการหลักในการแสวงหาข้อเท็จจริงของศาล กล่าวคือ เมื่อตุลาการเจ้าของสำนวนได้ตรวจสอบคำฟ้องและเห็นว่าคำฟ้องที่ยื่นเป็นคำฟ้องที่สมบูรณ์ครบถ้วน จะมีคำสั่งรับคำฟ้องไว้พิจารณาและสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีทำคำให้การ ผู้ถูกฟ้องคดีจะต้องยื่นคำให้การ

และพยานหลักฐานพร้อมกับจัดทำสำเนาคำให้การและสำนวนพยานหลักฐานยื่นต่อศาลภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับสำเนาคำฟ้องหรือภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด โดยผู้ถูกฟ้องคดีจะฟ้องแย้งมาในคำให้การก็ได้ หากผู้ถูกฟ้องคดีไม่ยื่นคำให้การภายในระยะเวลาที่กำหนด ให้ถือว่าผู้ถูกฟ้องคดียอมรับข้อเท็จจริงตามข้อหาของผู้ฟ้องคดี ซึ่งศาลมีอำนาจพิจารณาพิพากษาต่อไปได้ ตามที่เห็นเป็นการยุติธรรมเมื่อผู้ถูกฟ้องคดียื่นคำให้การแล้วให้ศาลส่งสำเนาคำให้การพร้อมทั้งสำเนาพยานหลักฐานไปยังผู้ฟ้องคดี เพื่อให้ผู้ฟ้องคดีคัดค้าน หรือยอมรับในคำให้การ ภายใน 30 วันนับแต่วันที่ได้รับสำเนาคำให้การ หรือภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด ในกรณีที่ผู้ฟ้องคดีไม่ทำคำคัดค้านคำให้การ และไม่แจ้งต่อศาลเป็นหนังสือให้ศาลทราบภายในกำหนดระยะเวลาดังกล่าวว่าจะประสงค์จะให้ศาลพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป ศาลอาจสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความก็ได้ ทั้งนี้ เป็นดุลพินิจของศาลที่จะพิจารณาว่า จะสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความหรือไม่ก็ได้ โดยคำนึงถึงความยุติธรรม และเหตุผลอันสมควร รวมทั้งจะต้องคำนึงถึงเจตนาของผู้ฟ้องคดีด้วยว่ามีเจตนาที่จะละเลยเพิกเฉยต่อคำสั่งศาลหรือมีเจตนาที่จะทิ้งฟ้องหรือไม่

(2) การแสวงหาข้อเท็จจริงของศาล

โดยหลักการของวิธีพิจารณาคดีปกครองที่ใช้ระบบไต่สวน ตุลาการศาลปกครองมีอำนาจที่จะแสวงหาข้อเท็จจริงได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งวิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงมีดังนี้

(ก) ระเบียบของที่ประชุมใหญ่'

ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วย วิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 51 กำหนดให้การไต่สวนข้อเท็จจริงจากคู่กรณีและพยานบุคคลในกรณีข้อเท็จจริงที่ศาลได้รับฟ้องมายังไม่เพียงพอ ศาลมีอำนาจออกคำสั่งเรียกคู่กรณีหรือบุคคลภายนอกมาให้ถ้อยคำต่อศาลได้ และศาลอาจกำหนดประเด็นที่ต้องไต่สวนเพื่อให้ผู้ที่รับคำสั่งศาลได้ทราบเป็นการล่วงหน้าเพื่อเตรียมการ

มาให้ถ้อยคำชี้แจงต่อศาล โดยศาลจะทำหน้าที่ซักถามผู้ที่ถูกเรียกมาไต่สวน คู่กรณีพยาน หรือบุคคลอื่นที่มาให้ถ้อยคำต่อศาลมีสิทธิเสนอพยานหลักฐานต่าง ๆ เพื่อประกอบการให้ถ้อยคำของตนเองได้ โดยก่อนให้ถ้อยคำต่อศาล คู่กรณีหรือพยานต้องสาบานตนตามลัทธิศาสนาหรือจารีตประเพณีแห่งชาติของตน หรือกล่าวคำปฏิญาณว่าจะให้ถ้อยคำตามสัจยจริง และข้อ 53 วรรคห้า กำหนดให้เมื่อคู่กรณีหรือพยานให้ถ้อยคำต่อศาลแล้วเสร็จศาลจะอ่านบันทึกถ้อยคำให้ผู้ให้ถ้อยคำต่อศาลทราบ หากผู้ให้ถ้อยคำไม่คัดค้านและเห็นด้วย ศาลจะให้ผู้ที่มาให้ถ้อยคำต่อศาลลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน

(ข) ตามระเบียบดังกล่าวในข้อ 54

กำหนดให้การไต่สวนข้อเท็จจริงจากพยานเอกสารหรือพยานวัตถุ การแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีนอกเหนือจากพยานหลักฐานที่คู่กรณีนำเสนอต่อศาลแล้ว ตุลาการเจ้าของสำนวนมีอำนาจเรียกให้คู่กรณี หน่วยงานทางปกครอง เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคลภายนอกส่งเอกสารหรือพยานหลักฐานอื่น ๆ ต่อศาลได้ตามที่เห็นสมควร หรือเมื่อคู่กรณีมีคำขอซึ่งการส่งเอกสารดังกล่าว ผู้อื่นหรือผู้กล่าวอ้างพยานหลักฐานที่เป็นเอกสารจะต้องยื่นเอกสารที่เป็นต้นฉบับเท่านั้น เว้นแต่กรณีหาต้นฉบับไม่ได้ สำเนาเอกสารอันเป็นพยานหลักฐานที่รับรองว่าถูกต้องก็สามารถอ้างเป็นพยานหลักฐานได้ ทั้งนี้ การอ้างเอกสารหรือหนังสือของทางราชการ แม้แต่ต้นฉบับยังมีอยู่จะส่งสำเนาเอกสารหรือหนังสือที่เจ้าหน้าที่รับรองความถูกต้องยื่นต่อศาลก็ได้ แต่อย่างไรก็ดี ข้อ 66 กำหนดให้ตุลาการเจ้าของสำนวนมีคำสั่งให้ส่งพยานเอกสารหรือหนังสือของทางราชการที่เป็นต้นฉบับผู้ยื่นมีหน้าที่ต้องยื่นต้นฉบับเท่านั้น

(ค) การแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญ

การแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีที่มีความซับซ้อนเฉพาะทางที่ศาลและบุคคลทั่วไปไม่อาจทราบรายละเอียดทางเทคนิคได้ ตามระเบียบดังกล่าวในข้อ 53 กำหนดให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญเพื่อการศึกษา ตรวจสอบ หรือวิเคราะห์ในเรื่องใดๆ เกี่ยวกับคดีอันมิใช่การวินิจฉัยข้อกฎหมายแล้ว

ให้ทำรายงานหรือให้ถ้อยคำต่อศาลได้ ซึ่งศาลจะต้องส่งสำเนารายงานหรือบันทึกการใช้ถ้อยคำของพยานผู้เชี่ยวชาญ ให้คู่กรณีที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจที่เป็นข้อสังเกตเสนอต่อศาลภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด และศาลอาจมีคำสั่งให้พยานผู้เชี่ยวชาญมาให้ถ้อยคำของพยานผู้เชี่ยวชาญให้คู่กรณีทราบล่วงหน้าเพื่อเปิดโอกาสให้คู่กรณีคัดค้านโต้แย้งหรือชี้แจงข้อเท็จจริงได้

(ง) ตามระเบียบดังกล่าวในข้อ 56 กำหนดให้การตรวจสอบสถานที่บุคคลหรือสิ่งอื่นใด ในกรณีที่ศาลจำเป็นต้องแสวงหาข้อเท็จจริงยังสถานที่อื่นภายนอกศาล เพื่อตรวจสอบสถานที่บุคคลหรือสิ่งอื่นใด ตุลาการเจ้าของสำนวนหรือบุคคลอื่นที่ได้รับมอบหมายมีอำนาจไปตรวจสอบสถานที่บุคคลหรือสิ่งอื่นใดเพื่อประกอบการพิจารณาคดีได้ โดยการตรวจสอบดังกล่าวตุลาการเจ้าของสำนวนจะแจ้งกำหนดวันเวลา และสถานที่ที่จะไปตรวจสอบให้คู่กรณีทราบเป็นการล่วงหน้าเพื่อเปิดโอกาสให้คู่กรณีคัดค้านหรือชี้แจงข้อเท็จจริงได้ ซึ่งคู่กรณีจะร่วมการตรวจสอบหรือไม่ก็ได้

(จ) การส่งประเด็นไปแสวงหาข้อเท็จจริงยังศาลอื่นเป็นกรณีที่คู่กรณีหรือบุคคลอื่นที่จะต้องเดินทางมาแสดงข้อเท็จจริงต่อศาลในการพิจารณาคดี อาจจะไม่สะดวกที่จะดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ศาลปกครองชั้นต้นนั้น หากศาลเห็นสมควรเพื่อเป็นประโยชน์แห่งการพิจารณาคดี ศาลปกครองชั้นต้นนั้นอาจส่งประเด็นไปให้ศาลปกครองชั้นต้นอื่นช่วยแสวงหาข้อเท็จจริงก็ได้ แล้วให้ศาลปกครองชั้นต้นที่ได้รับแต่งตั้งรายงานผลการแสวงหาข้อเท็จจริง บันทึกถ้อยคำพยาน และเอกสารหรือพยานหลักฐานมายังศาลปกครองชั้นต้นนั้น

(ฉ) ตามระเบียบดังกล่าวในข้อ 57 กำหนดให้การไต่สวนฉุกเฉิน กรณีบุคคลใดเกรงว่าพยานหลักฐานที่จะอ้างมาในคดีอาจจะสูญหายหรืออาจยากในการนำเสนอต่อศาล หรือคู่กรณีเกรงว่า

พยานหลักฐานที่จะอ้างมาในคดีอาจจะสูญหายก่อนการไต่สวน หรือเป็นการยากที่จะนำมาเสนอต่อศาลในการไต่สวนบุคคลนั้นหรือคู่กรณีฝ่ายนั้นอาจยื่นคำขอให้ศาลมีคำสั่งไต่สวนฉุกเฉินได้ เมื่อศาลได้รับคำขอแล้วและได้รับฟังเหตุผลที่ขอแล้ว ศาลอาจมีคำสั่งอนุญาตให้ไต่สวนฉุกเฉินต่อไป

(ข) การเปิดโอกาสให้คู่กรณีโต้แย้งข้อกล่าวอ้างของอีกฝ่ายหนึ่ง ในการที่ศาลปกครองดำเนินกระบวนการพิจารณาระบบไต่สวน โดยศาลเป็นผู้แสวงหาข้อเท็จจริงแห่งคดี ศาลอาจแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม แต่อย่างไรก็ตาม ภายใต้การใช้อำนาจตามกฎหมาย ศาลต้องปฏิบัติตามหลักการฟังความทุกฝ่าย (Audi Alteram Partem) โดยต้องเปิดโอกาสให้คู่กรณีได้ทราบถึงข้อกล่าวอ้างหรือข้อโต้แย้งของอีกฝ่ายหนึ่ง และเปิดโอกาสให้คู่กรณีได้นำเสนอพยานหลักฐานของตนเพื่อสนับสนุนข้อเท็จจริงของอีกฝ่ายหนึ่ง⁷

(3) การจัดทำบันทึกของตุลาการเจ้าของสำนวนในกรณีที่ตุลาการเจ้าของสำนวนได้พิจารณาข้อเท็จจริงจากคำฟ้อง คำชี้แจงของคู่กรณีรวมทั้งข้อเท็จจริงที่ศาลแสวงหาเองแล้วไม่ว่าในขณะใด หากเห็นว่าคดีมีข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีได้แล้ว หรือในกรณีที่หลังจากที่ศาลมีคำสั่งรับคำฟ้องแล้วตุลาการเจ้าของสำนวนเห็นว่า จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำฟ้องสามารถวินิจฉัยชี้ขาดคดีได้โดยไม่จำเป็นต้องมีการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีอีก (ไม่ว่าจะครบ 4 ขั้นตอนแล้วหรือไม่) ตุลาการเจ้าของสำนวนมีอำนาจจัดทำบันทึกสรุปสำนวน เมื่อจัดทำเสร็จแล้วก็ให้เสนอสำนวนคดีให้องค์คณะพิจารณาดำเนินการต่อไป ซึ่งในการทำบันทึกสรุปสำนวนนี้ตุลาการเจ้าของสำนวนต้องสรุปข้อเท็จจริงและคำขอของผู้ฟ้องคดี กำหนดประเด็นที่จะต้องวินิจฉัยซึ่งประกอบด้วยประเด็นเกี่ยวกับอำนาจศาล ประเด็นเกี่ยวกับเงื่อนไขในการฟ้องคดี และประเด็นที่เป็นเนื้อหาของคดี

⁷พจน์ วิศรุตพิชญ์. (2544). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาลปกครอง*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

พร้อมทั้งจะต้องเสนอความเห็นของตนในการวินิจฉัยคดีว่าควรวินิจฉัยในแนวทางใดด้วย และเมื่อองค์คณะพิจารณาบันทึกสรุปสำนวนดังกล่าวแล้ว เห็นว่า ไม่มีกรณีต้องแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ตุลาการหัวหน้าคณะจะมีคำสั่งกำหนดวันสิ้นสุดการแสวงหาข้อเท็จจริงซึ่งมีผลให้บรรดาคำฟ้องเพิ่มเติม คำให้การ คำคัดค้านคำให้การ หรือคำให้การเพิ่มเติม รวมทั้งพยานหลักฐานอื่นที่ยื่นต่อศาลหลังวันสิ้นสุดการแสวงหาข้อเท็จจริง ศาลไม่อาจรับไว้เป็นส่วนหนึ่งของสำนวนคดีหลักจากนั้นให้ตุลาการหัวหน้าคณะส่งสำนวนคดีให้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นพิจารณา หากอธิบดีศาลปกครองชั้นต้นมิได้สั่งการเป็นอย่างอื่น ให้ส่งสำนวนคดีนั้นให้ตุลาการผู้แถลงคดีจัดทำคำแถลงการณ์เป็นหนังสือ (เว้นแต่ในคดีที่เป็นเรื่องเร่งด่วน เรื่องที่มีข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายไม่ยุ่งยาก หรือในกรณีคำขอเกี่ยวกับวิธีการชั่วคราวก่อนการพิพากษาที่ระเบียบนี้กำหนดไว้อาจแถลงการณ์ด้วยวาจาได้) เมื่อตุลาการผู้แถลงคดีพร้อมที่จะเสนอคำแถลงการณ์แล้ว องค์คณะจะกำหนดวันนั่งพิจารณาคดีครั้งแรกต่อไป

(4) การพิจารณาคดีและการแถลงการณ์

ของตุลาการผู้แถลงคดี

(ก) การนั่งพิจารณาคดี เมื่อตุลาการผู้แถลงคดี

ได้จัดทำคำแถลงการณ์เป็นหนังสือหรือสามารถเสนอคำแถลงการณ์ด้วยวาจาได้แล้ว องค์คณะก็จะกำหนดวันนั่งพิจารณาคดีครั้งแรกหลังจากที่ได้หารือกับอธิบดีศาลปกครองชั้นต้น ซึ่งการนั่งพิจารณาคดีเป็นขั้นตอนสำคัญของกระบวนการวิธีพิจารณาคดีปกครอง โดยหลังจากเสร็จสิ้นขั้นตอนการแสวงหาข้อเท็จจริงและการสรุปสำนวนแล้ว องค์คณะจะต้องจัดให้มีการนั่งพิจารณาอย่างน้อยหนึ่งครั้ง เพื่อให้คู่กรณีมีโอกาสมาแถลงด้วยวาจาต่อหน้าองค์คณะในวันนั่งพิจารณาคดีครั้งแรก หากคู่กรณีประสงค์จะยื่นคำแถลงเป็นหนังสือ จะต้องยื่นต่อศาลก่อนวันนั่งพิจารณาคดี หรืออย่างช้าที่สุดระหว่างวันนั่งพิจารณาคดี คำแถลงเป็นหนังสือที่ยื่นต่อศาลนั้นต้องเป็นข้อเท็จจริงที่เคยยกขึ้นอ้างไว้แล้วเท่านั้น เว้นแต่เป็นข้อเท็จจริงที่เป็นประเด็นสำคัญแห่งคดีซึ่งมีเหตุจำเป็น

หรือพฤติการณ์พิเศษที่ทำให้ไม่อาจเสนอต่อศาลได้ก่อนหน้านี้ แต่ในกรณีดังกล่าว ศาลจะรับฟังข้อเท็จจริงนั้นได้ก็ต่อเมื่อได้เปิดโอกาสให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง แสดงพยานหลักฐานเพื่อยืนยันหรือหักล้าง นอกจากนี้แล้วคู่กรณีมีสิทธิ นำพยานหลักฐานมาสืบประกอบค่าแถลงเป็นหนังสือที่ยื่นต่อศาลได้ โดยให้ศาลพิจารณาสั่งอนุญาตเท่าที่เกี่ยวกับกับค่าแถลงและจำเป็นแก่คดีเท่านั้น

(ข) การแถลงการณ์ของตุลาการผู้แถลงคดี เมื่อเสร็จสิ้นการแถลงและการนำพยานหลักฐานมาสืบของคู่กรณีแล้ว ตุลาการผู้แถลงคดีจะชี้แจงด้วยวาจาประกอบค่าแถลงการณ์เป็นหนังสือ หรือเสนอค่าแถลงการณ์ด้วยวาจาต่อองค์คณะ ในการนี้ บุคคลซึ่งไม่ได้รับอนุญาตจากศาลจะอยู่ในห้องพิจารณาไม่ได้ กรณีที่ตุลาการผู้แถลงคดีเห็นว่าจากค่าแถลงของคู่และการนำพยานหลักฐานมาสืบทำให้ข้อเท็จจริงในการพิจารณาคดีเปลี่ยนแปลงไป อันมีผลกระทบต่อค่าแถลงการณ์ที่ได้เสนอไว้แล้ว หรือต่อค่าแถลงการณ์ด้วยวาจาที่จะเสนอ จะขอจัดทำค่าแถลงการณ์เป็นหนังสือขึ้นใหม่ หรือเสนอค่าแถลงการณ์ด้วยวาจาในวันอื่นก็ได้ ในการแถลงการณ์ของตุลาการผู้แถลงคดีนั้น ตุลาการผู้แถลงคดีจะเสนอความเห็นชอบของตนโดยอิสระ ต่อองค์คณะว่าควรพิพากษาคดีอย่างไร ความเห็นของตุลาการผู้แถลงคดีจะเป็นสิ่งที่ถ่วงดุลความเห็นขององค์คณะ ซึ่งทำให้องค์คณะต้องมีความละเอียดรอบคอบ และมีเหตุผลสนับสนุนอย่างเพียงพอในการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองแต่ละคดี

(5) การทำคำพิพากษาหรือคำสั่ง เมื่อเสร็จสิ้นการแถลงการณ์ของตุลาการผู้แถลงคดีแล้ว ตุลาการหัวหน้าคณะจะนัดประชุมปรึกษาองค์คณะเพื่อพิพากษา หรือมีคำสั่งในวันเดียวกันหลักจากนั้นเอง หรือในวันอื่นต่อมาก็ได้ โดยรูปแบบของคำพิพากษา หรือคำสั่งนั้นจะมีรายการต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 69 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ได้แก่ ชื่อผู้ยื่นคำฟ้อง หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นเหตุแห่งการฟ้องคดี เหตุแห่งการฟ้องคดี

ข้อเท็จจริงของเรื่องที่ฟ้อง เหตุผลแห่งคำวินิจฉัย คำวินิจฉัยของศาลในประเด็นแห่งคดี คำบังคับ ถ้ามี โดยให้ระบุหน่วยงานปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต้องปฏิบัติตามคำบังคับไว้ด้วย อีกทั้ง ในการทำคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลปกครองนั้น ตามมาตรา 54 วรรคสอง กำหนดให้ศาลปกครองชั้นต้นต้องมีตุลาการในศาลปกครองชั้นต้นอย่างน้อยสามคน จึงจะเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษา และมาตรา 67 กำหนดให้การทำคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลปกครอง ถ้าจะต้องกระทำโดยตุลาการศาลปกครองหลายคน คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น จะต้องบังคับตามความเห็นของฝ่ายข้างมาก และในกรณีที่ตุลาการในศาลปกครองผู้ใดมีความเห็นแย้งให้ทำความเห็นแย้งไว้ในคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น

ดังนั้น การทำคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีของศาลปกครองชั้นต้นซึ่งต้องกระทำโดยองค์คณะจึงต้องเป็นไปตามความเห็นของตุลาการศาลปกครองชั้นต้นฝ่ายข้างมากในองค์คณะ แต่ตุลาการศาลปกครองชั้นต้นฝ่ายข้างน้อยซึ่งมีความเห็นแย้งก็สามารถทำความเห็นแย้งไว้ในคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นได้ สำหรับรายการคำบังคับนั้น เป็นไปตามมาตรา 72 แห่งพระราชบัญญัติการปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 กำหนดให้การพิพากษาคดี ศาลปกครองมีอำนาจกำหนดคำบังคับอย่างหนึ่งอย่างใด^๘

^๘(ก) สั่งให้เพิกถอนกฎ หรือคำสั่ง หรือคำสั่งห้ามการกระทำทั้งหมดหรือบางส่วนในกรณีที่มีการฟ้องว่าหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (1)

(ข) สั่งให้หัวหน้าหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามหน้าที่ภายในเวลาที่ศาลปกครองกำหนด ในกรณีที่มีการฟ้องว่าหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าเกินสมควร

(ค) สั่งให้ใช้เงินหรือให้ส่งมอบทรัพย์สินหรือให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการโดยจะกำหนดระยะเวลาและเงื่อนไขอื่นๆ ไว้ด้วยก็ได้ ในกรณีที่มีการฟ้องเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดของหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือการฟ้องเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง

ดังนั้น ตามพระราชบัญญัติดังกล่าว มาตรา 42 วรรคหนึ่ง กำหนดให้ผู้ที่มีสิทธิฟ้องคดีปกครอง คือ ผู้ได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหายหรืออาจจะเดือดร้อนหรือเสียหายโดยมีอาจหลีกเลี่ยงได้อันเนื่องจากการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองหรือกรณีอื่นใดที่อยู่ในเขตอำนาจศาลปกครองตามมาตรา 9 และการแก้ไขหรือบรรเทาความเดือดร้อนหรือความเสียหายหรือยุติข้อโต้แย้งนั้น ต้องมีค่าบังคับตามที่กำหนดในมาตรา 72 ในกรณีที่จะพิจารณาว่าผู้ฟ้องคดีมีส่วนได้เสียหรือประโยชน์เกี่ยวข้องที่จะมีสิทธิฟ้องคดีปกครอง ต้องพิจารณาเหตุแห่งการฟ้องคดีและคำขอเยียวยาความเสียหาย โดยคำขอเยียวยาความเสียหายต้องเป็นค่าบังคับที่อยู่ในอำนาจของศาลปกครองที่จะมีค่าบังคับได้ตามคำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 58/2545 การทำคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีปกครองต้องระบุค่าบังคับ (ถ้ามี) โดยให้ระบุหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องปฏิบัติตามค่าบังคับไว้ด้วย ตามนัยมาตรา 69 วรรคหนึ่ง (7) อนึ่ง ในบางกรณีอาจไม่มีค่าบังคับ เช่น ตามระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 72 คำสั่งของศาลเกี่ยวกับคำขอทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครอง ข้อ 76 คำสั่งกำหนดมาตรการหรือวิธีการคุ้มครองอย่างใด ๆ เพื่อบรรเทาทุกข์ชั่วคราวก่อนการพิพากษา เป็นต้น แต่ในการพิพากษาคดีศาลต้องกำหนดค่าบังคับเสมอและต้องระบุไว้ในคำพิพากษาด้วย

(ง) สั่งให้ถือปฏิบัติต่อสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ในกรณีที่มีการฟ้องให้ศาลมีคำพิพากษาแสดงความเป็นอยู่ของสิทธิหรือหน้าที่นั้น

(จ) สั่งให้บุคคลกระทำหรือละเว้นกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายในการมีค่าบังคับตามวรรคหนึ่ง (1) ศาลปกครองมีอำนาจกำหนดว่าจะให้ผลย้อนหลังหรือไม่ย้อนหลังหรือมีผลไปในอนาคตถึงขณะใดขณะหนึ่งได้ หรือจะกำหนดให้มีเงื่อนไขอย่างใดก็ได้ ทั้งนี้ ตามความเป็นธรรมแห่งกรณี

อนึ่ง หากปรากฏว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น ได้ทำขึ้นโดยอาศัยข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายใด และต่อมาข้อเท็จจริง หรือข้อกฎหมายนั้นเปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญซึ่งทำให้ผลแห่งคำพิพากษา หรือคำสั่งขัดกับกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในขณะนั้น คู่กรณีหรือบุคคลภายนอก ผู้มีส่วนได้เสียหรืออาจถูกกระทบจากผลแห่งคดีนั้นอาจมีคำขอให้ศาลปกครอง พิจารณาคดี หรือมีคำชี้ขาดคดีปกครองนั้นใหม่ก็ได้ทั้งนี้ เพื่อคุ้มครองประโยชน์ สาธารณะ⁹

2.7 วิธีพิจารณาคดีปกครองของศาลปกครองสูงสุด

(1) หลักเกณฑ์การยื่นอุทธรณ์

(1.1) ผู้มีสิทธิยื่นอุทธรณ์ ผู้อุทธรณ์ต้องเป็นการอุทธรณ์ โดยผู้มีสิทธิอุทธรณ์ ได้แก่ คู่ความทุกฝ่ายในคดี หรือคู่ความที่ร้องสอดเข้ามาในคดี หรือคู่ความที่ถูกเรียกเข้ามาในคดี แม้จะมีได้มีการต่อสู้คดีแล้วก็สามารถยื่นอุทธรณ์ คำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้นได้

(1.2) ขั้นตอนการยื่นอุทธรณ์ ตามระเบียบของที่ประชุมใหญ่ ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2543 ข้อ 101 กำหนดให้การยื่นอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีของศาลปกครองชั้นต้น ต่อศาลปกครองสูงสุดให้ผู้ยื่นอุทธรณ์ยื่นคำอุทธรณ์ต่อศาลปกครองชั้นต้น ที่มีคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นต้องยื่นคำอุทธรณ์เป็นหนังสือซึ่งอย่างน้อยต้องระบุ ชื่อผู้อุทธรณ์และคู่กรณีในอุทธรณ์ (คู่กรณีฝ่ายที่มีได้อุทธรณ์) ข้อคัดค้าน คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น คำขอของผู้อุทธรณ์ และลายมือชื่อ ของผู้อุทธรณ์ ซึ่งข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่จะยกขึ้นอ้างในคำอุทธรณ์ จะต้องกล่าวไว้โดยชัดแจ้ง และเป็นข้อที่ได้ยกขึ้นว่ากันมาแล้วโดยชอบ ในศาลปกครองชั้นต้นด้วย เว้นแต่เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย ของประชาชน หรือปัญหาเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะผู้อุทธรณ์จะยกปัญหา

⁹ ฤทัย หงส์ศิริ. (2555). ศาลปกครองและการดำเนินคดีในศาลปกครอง. กรุงเทพฯ: สำนักอบรม ศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

ข้อนั้นขึ้นกล่าวในคำอุทธรณ์หรือในชั้นอุทธรณ์โดยมิได้ยกขึ้นว่ากันมาแล้วในศาลปกครองชั้นต้นก็ได้

(1.3) ระยะเวลาการยื่นอุทธรณ์ตามมาตรา 73 กำหนดให้ผู้ยื่นอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีของศาลปกครองชั้นต้น ยื่นคำอุทธรณ์ต่อศาลปกครองชั้นต้นภายในกำหนดสามสิบวันนับแต่วันที่มีคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น

(1.4) การตรวจอุทธรณ์โดยศาลปกครองสูงสุด

(ก) การตรวจคำร้องอุทธรณ์คำสั่ง ตามระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 49/1 กำหนดให้คดีอุทธรณ์ประเภทคำร้องอุทธรณ์คำสั่ง มิได้ให้อำนาจศาลปกครองชั้นต้นในการตรวจและสั่งให้ผู้อุทธรณ์แก้ไขคำอุทธรณ์ เมื่อผู้อุทธรณ์ยื่นคำร้องอุทธรณ์คำสั่ง ทางปกครองสำนักงานศาลปกครองชั้นต้น ก็จะนำคำร้องอุทธรณ์คำสั่งพร้อมสำเนาคดีส่งไปยังศาลปกครองสูงสุด ซึ่งคดีประเภทคำร้องอุทธรณ์คำสั่งจะไม่ถูกตรวจโดยศาลปกครองชั้นต้น แต่คำร้องอุทธรณ์คำสั่งจะถูกตรวจโดยศาลปกครองสูงสุดด้วยเหตุผลที่ว่า การอุทธรณ์เพื่อโต้แย้งหรือคัดค้านคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นต้องการความรวดเร็ว ในการวินิจฉัยชี้ขาดของศาลปกครองสูงสุดเพื่อให้คดีถึงที่สุดโดยเร็ว เช่น ศาลปกครองชั้นต้นมีคำสั่งไม่รับคำฟ้องไว้พิจารณาด้วยเหตุคดีไม่อยู่ในอำนาจ การพิจารณาพิพากษาของศาลผู้ฟ้องคดีได้อุทธรณ์คำสั่งไม่รับคำฟ้องไว้พิจารณา ของศาลปกครองชั้นต้นต่อศาลปกครองสูงสุด และศาลปกครองสูงสุด ได้มีคำสั่งยืนตามศาลปกครองชั้นต้น ผู้ฟ้องคดีอุทธรณ์นำคดีดังกล่าวไปฟ้อง ยังศาลอื่นเพื่อแก้ไขเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหายต่อไป ดังนั้น เมื่อคำร้องอุทธรณ์คำสั่งเป็นตามไปหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของกฎหมาย ศาลปกครองสูงสุดก็จะมีคำสั่งรับอุทธรณ์และดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีต่อไป แต่หากคำร้องอุทธรณ์คำสั่งไม่เป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมาย ศาลมีอำนาจ ออกคำสั่งรับให้ผู้อุทธรณ์แก้ไขได้ เมื่อคำร้องอุทธรณ์คำสั่งได้รับการแก้ไขศาล

ปกครองสูงสุดก็จะมีคำสั่งรับคำอุทธรณ์และดำเนินการสอบสวนพิจารณาต่อไป แต่หากเป็นคำร้องอุทธรณ์คำสั่งที่ไม่เป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมายที่ไม่อาจแก้ไขได้หรือศาลมีคำสั่งให้ผู้อุทธรณ์แก้ไขแล้วแต่ผู้อุทธรณ์ไม่ดำเนินการแก้ไขศาลอาจมีคำสั่งไม่รับอุทธรณ์

(ข) การตรวจอุทธรณ์คำพิพากษา คดีอุทธรณ์คำพิพากษาจะถูกตรวจโดยศาลปกครองชั้นต้นก่อนว่าเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของการอุทธรณ์หรือไม่ หากเป็นคำอุทธรณ์ที่ไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขของกฎหมาย ศาลปกครองชั้นต้นจะมีคำสั่งไม่รับอุทธรณ์ซึ่งคำอุทธรณ์จะไม่ถูกนำขึ้นสู่การพิจารณาคดีของศาลปกครองสูงสุด ส่วนการอุทธรณ์คำพิพากษาที่สมบูรณ์เป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของกฎหมายเมื่อศาลปกครองชั้นต้นมีคำสั่งอุทธรณ์แล้ว ศาลปกครองชั้นต้นจะส่งคำอุทธรณ์พร้อมสำนวนคดีและเอกสารที่เกี่ยวข้องไปยังศาลปกครองสูงสุด และศาลปกครองสูงสุดจะตรวจคำอุทธรณ์อีกครั้งว่าเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่เป็นเงื่อนไขของการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือไม่ เมื่อการอุทธรณ์คำพิพากษาเป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของกฎหมาย ตลอดจนได้ดำเนินการสอบสวนพิจารณาตามขั้นตอนของกฎหมายแล้ว ศาลปกครองสูงสุดก็จะมีคำสั่งรับคำอุทธรณ์และดำเนินการสอบสวนพิจารณาต่อไป แต่หากคำอุทธรณ์ไม่เป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมาย ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้อุทธรณ์แก้ไขคำอุทธรณ์ให้สมบูรณ์ครบถ้วน หรือหากเป็นคำอุทธรณ์ที่ไม่อาจแก้ไขให้สมบูรณ์ครบถ้วนตามเงื่อนไขของกฎหมายหรือในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ผู้อุทธรณ์แก้ไขแล้ว แต่ผู้อุทธรณ์ไม่ดำเนินการแก้ไขตามคำสั่งศาลนั้น ศาลปกครองสูงสุดอาจมีคำสั่งไม่รับอุทธรณ์

(ค) การแสวงหาข้อเท็จจริงในชั้นอุทธรณ์ คดีปกครองเป็นการพิจารณาในระบบไต่สวน ศาลมีหน้าที่ต้องแสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อให้ได้มาประกอบการพิจารณา ศาลจึงมีอำนาจหน้าที่ในการแสวงหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ แต่มีบางกรณีที่ศาลอาจไม่จำเป็นต้องแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่ม ในกรณีที่ตุลาการเจ้าของสำนวนพิจารณาเห็นว่า ข้อเท็จจริงจากสำนวนคดีของศาลปกครองชั้นต้น

มีข้อเท็จจริงเพียงพอที่ศาลปกครองจะพิจารณาพิพากษา หรือมีคำสั่งอุทธรณ์ได้แล้ว ตุลาการเจ้าของสำนวนมีอำนาจจัดทำบันทึกของตุลาการเจ้าของสำนวนเสนอองค์คณะเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไปได้โดยไม่ต้องแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ส่วนกรณีที่ต้องแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มนั้น เมื่อตุลาการเจ้าของสำนวนพิจารณาเห็นว่า ข้อเท็จจริงจากสำนวนคดีของศาลปกครองชั้นต้น คำอุทธรณ์ และคำแก้อุทธรณ์ยังไม่เพียงพอที่จะพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งอุทธรณ์ ตุลาการเจ้าของสำนวนก็มีอำนาจดำเนินการกระบวนพิจารณาในการดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงต่อไป สำหรับวิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงในศาลปกครองสูงสุดตามระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 116 กำหนดให้ดำเนินการเช่นเดียวกับการแสวงหาข้อเท็จจริงในศาลปกครองชั้นต้นโดยอนุโลม

2.8 การนั่งพิจารณาคดีและการทำคำพิพากษาหรือคำสั่ง

(1) การนั่งพิจารณาคดีตามระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 116 กำหนดให้การนั่งพิจารณาคดีของศาลปกครองสูงสุดให้ดำเนินการเช่นเดียวกับการนั่งพิจารณาคดีในศาลปกครองชั้นต้นโดยอนุโลม

(2) การทำคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองสูงสุดในการพิจารณาอุทธรณ์ในการพิจารณาอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นนั้น ศาลปกครองสูงสุดมีอำนาจพิพากษา หรือมีคำสั่งยกอุทธรณ์ ยืน กลับ หรือแก้คำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นได้ดังนี้

(2.1) หากเห็นว่าอุทธรณ์นั้นไม่สมบูรณ์ครบถ้วน และเป็นกรณีที่ไม้อาจแก้ไขให้ถูกต้องได้ หรือเป็นคำอุทธรณ์ที่ต้องห้ามตามกฎหมาย หรือยื่นโดยผิดระเบียบ ก็พิพากษายกอุทธรณ์นั้น โดยไม่ต้องวินิจฉัยในประเด็นแห่งอุทธรณ์

(2.2) หากเห็นว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นถูกต้องไม่ว่าด้วยเหตุเดียวกันหรือเหตุอื่น ก็พิพากษาหรือมีคำสั่งยืนตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น

(2.3) หากเห็นว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นไม่ถูกต้องก็พิพากษา หรือมีคำสั่งกลับคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นและพิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่

(2.4) หากเห็นว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นถูกบางส่วน และผิดบางส่วน ก็พิจารณาหรือมีคำสั่งแก้คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นโดยพิพากษาหรือมีคำสั่งยืนบางส่วน กลับบางส่วน และพิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่ในส่วนที่กลับนั้น นอกจากนี้ศาลปกครองสูงสุดยังมีอำนาจสั่งยกคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น แล้วส่งสำนวนคดีคืนไปยังศาลปกครองชั้นต้นเพื่อให้พิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่ หรือพิจารณาคดีนั้นใหม่ทั้งหมด หรือบางส่วน และพิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่ในบางกรณีได้ในกรณีดังกล่าวต่อไปนี้

(ก) เมื่อคดีปรากฏเหตุที่มิได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายหรือระเบียบในส่วนที่ว่าด้วยการทำคำพิพากษาหรือคำสั่ง และศาลปกครองสูงสุดเห็นว่ามีความสมควรให้มีอำนาจสั่งยกคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น แล้วส่งสำนวนคดีคืนไปยังศาลปกครองชั้นต้นเพื่อให้พิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่

(ข) เมื่อคดีปรากฏเหตุที่มิได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายหรือระเบียบในส่วนที่ว่าด้วยการแสวงหาข้อเท็จจริงหรือมีเหตุที่ศาลได้ปฏิเสธการไต่สวนพยานตามที่ผู้อุทธรณ์มีคำขอ และศาลปกครองสูงสุดเห็นว่ามีความสมควร ให้มีอำนาจสั่งยกคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นนั้น แล้วกำหนดให้ศาลปกครองชั้นต้นพิจารณาคดีใหม่ทั้งหมดหรือบางส่วนและพิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่

(ค) เมื่อคดีปรากฏเหตุว่าข้อเท็จจริงที่ศาลปกครองชั้นต้นฟังมาไม่พอแก่การวินิจฉัยชี้ขาดคดี และศาลปกครองสูงสุดเห็นว่ามีเหตุอันสมควร ให้มีอำนาจสั่งยกคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นนั้น แล้วกำหนดให้ศาลปกครองชั้นต้นพิจารณาคดีนั้นใหม่ทั้งหมดหรือบางส่วน โดยดำเนินการตามคำชี้ขาดของศาลปกครองสูงสุด และพิพากษาหรือมีคำสั่งไปตามรูปคดี เมื่อศาลปกครองชั้นต้นได้พิพากษาหรือมีคำสั่งใหม่เช่นนั้นแล้ว คู่กรณีมีสิทธิอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งใหม่ได้

2.9 การอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองสูงสุด

ตามระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 114 กำหนดให้ศาลปกครองสูงสุด เมื่อได้พิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดอุทธรณ์แล้วศาลปกครองสูงสุดจะอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นเอง หรือจะส่งคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นไปให้ศาลปกครองชั้นต้นอ่านก็ได้ มาตรา 69 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 69 กำหนดให้ศาลปกครองสูงสุด จะอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดอุทธรณ์เองหรือศาลปกครองชั้นต้นจะเป็นผู้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดอุทธรณ์ของศาลปกครองสูงสุดศาลนั้นจะต้องแจ้งให้คู่กรณีทราบกำหนดวันอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดอุทธรณ์เป็นการล่วงหน้าเมื่อศาลได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดอุทธรณ์โดยเปิดเผยวันใดแล้ว ให้ถือว่าวันที่ได้อ่านนั้นเป็นวันที่ศาลปกครองสูงสุดมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดอุทธรณ์ แต่หากไม่มีคู่กรณีมาศาลเลยในวันนัดอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดอุทธรณ์ ศาลจะงดการอ่านแล้วบันทึกไว้โดยให้ถือว่าวันที่บันทึกเป็นวันที่ศาลปกครองสูงสุดได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดอุทธรณ์ ในกรณีที่ศาลปกครองชั้นต้นอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดอุทธรณ์ เมื่อศาลปกครองชั้นต้นได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดอุทธรณ์แล้วจะต้องแจ้งการอ่านกลับมาให้ศาลปกครองสูงสุดได้ทราบผลการอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่ง

3. การวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง

เมื่อได้ศึกษาระบบศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครองตามที่กล่าวแล้วในหัวข้อที่ 2 สำหรับในหัวข้อที่ 3 ที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็น การวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง โดยประเด็นปัญหาในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครองสรุปได้ 3 ประเด็น คือ ประเด็นปัญหาเรื่องเขตอำนาจศาลปกครอง ประเด็นปัญหาโครงสร้างศาลปกครอง และประเด็นปัญหาการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีปกครอง ดังนี้

3.1 ปัญหาเรื่องเขตอำนาจศาลปกครอง พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 เมื่อวิเคราะห์ตามมาตรา 9 และมาตรา 72 แล้ว อาจมีประเด็นปัญหาเกี่ยวกับอำนาจของศาลปกครองในการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองที่มีการฟ้องการกระทำทางปกครองของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐในประเด็นข้อพิพาทเรื่องสิทธิในที่ดิน กล่าวคือ การฟ้องเพิกถอนพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตอุทยานแห่งชาติ โดยอ้างว่าออกทับที่ดินที่ผู้ฟ้องคดีมีกรรมสิทธิ์ โดยขอให้เพิกถอนพระราชกฤษฎีกา ส่วนที่ทับที่ดินของผู้ฟ้องคดี จึงเป็นประเด็นปัญหาว่าพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ประการใด ซึ่งประเด็นดังกล่าวหากศาลปกครองอาจวินิจฉัยในเบื้องต้นว่า ที่ดินที่ผู้ฟ้องคดีอ้างกรรมสิทธิ์เป็นของผู้ฟ้องคดี หรือเป็นที่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน หรือเป็นป่าสงวน หากศาลปกครองพิเคราะห์แล้วเห็นว่าเป็นคดีที่พิพาทเกี่ยวกับสิทธิในที่ดิน ซึ่งเป็นสิทธิตามกฎหมายเอกชนไม่ใช่สิทธิตามกฎหมายมหาชน จึงไม่อยู่ในอำนาจของศาลปกครองแต่อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรม หรืออีกนัยหนึ่งคือ หากหน่วยงานทางปกครองผู้ถูกฟ้องคดียกข้อต่อสู้เรื่องปัญหาเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ทำให้ต้องโอนคดีไปศาลยุติธรรม ก็จะมีปัญหาว่า หากศาลยุติธรรม

วินิจฉัยว่าที่ดินที่พิพาทเป็นของเอกชน ศาลยุติธรรมจะมีอำนาจเพิกถอนพระราชกฤษฎีกา กฎ หรือเพิกถอนคำสั่งได้หรือไม่ เนื่องจากออกทับที่ดินของเอกชนผู้ฟ้องคดี ดังนั้น การออกพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย และไม่อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมในการเพิกถอนพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว โดยศาลยุติธรรมอาจมีคำพิพากษาว่าผู้ฟ้องคดีเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินแปลงที่พิพาทกัน แต่ผู้ฟ้องคดีอาจต้องนำผลแห่งคำพิพากษาของศาลยุติธรรมมาฟ้องต่อศาลปกครองเป็นอีกคดีหนึ่ง โดยเพื่อให้ศาลปกครองพิจารณาพิพากษาว่าพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาที่อาจทำให้ประชาชนไม่อาจเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครองได้โดยสะดวก รวดเร็ว

3.2 ปัญหาโครงสร้างศาลปกครอง พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 กำหนดให้โครงสร้างศาลปกครองมี 2 ชั้นศาล คือ ศาลปกครองสูงสุด และศาลปกครองชั้นต้น (ศาลปกครองกลาง และศาลปกครองในภูมิภาค) เมื่อมีข้อพิพาททางปกครองเข้าสู่ศาลปกครองชั้นต้น และศาลปกครองชั้นต้นได้มีคำพิพากษา หรือคำสั่งคดีปกครอง หากคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่พอใจคำพิพากษาหรือคำสั่งคดีปกครองของศาลชั้นต้น ก็มีสิทธิอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งคดีปกครองของศาลปกครองชั้นต้นไปยังศาลปกครองสูงสุด ตามนัยมาตรา 11 (4) ซึ่งคู่กรณีสามารถอุทธรณ์ปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายภายในกำหนดสามสิบวัน ซึ่งอาจเป็นเหตุให้คดีปกครองส่วนใหญ่ไปค้างการพิจารณาพิพากษาศาลอยู่ในศาลปกครองสูงสุด ในขณะที่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดมีจำนวนน้อย อาจเป็นเหตุให้คดีค้างอยู่ในศาลปกครองสูงสุดเป็นเวลาหลายปี ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมและขัดกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และส่งผลให้ประชาชนไม่อาจเข้าถึงความยุติธรรมทางปกครองได้โดยสะดวก รวดเร็วตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

3.3 ปัญหาการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีปกครอง

ในการหลักการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 68 ได้รับรองสิทธิประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครองได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร อีกทั้งในมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ได้บัญญัติไว้เป็นหลักการให้ประชาชนสามารถฟ้องคดีปกครองไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล เว้นแต่การฟ้องคดีขอให้สั่งให้ใช้เงิน หรือส่งมอบทรัพย์สิน และประชาชนสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาได้ด้วยตนเองโดยไม่ได้บังคับว่าต้องมีทนายความช่วยร่างฟ้องและดำเนินคดีปกครอง โดยประชาชนสามารถทำคำฟ้องด้วยตนเองเป็นหนังสือและมีรายการครบบตามที่กำหนดแต่เนื่องจากคดีปกครองเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งอาจมีความไม่เท่าเทียมกัน ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ในคดีปกครองหรือไม่มีความพอที่จ้างทนายความ ในบางกรณีอาจจำเป็นต้องมีทนายความหรือนักนิติศาสตร์ทางกฎหมายปกครองเข้ามาให้คำแนะนำในการนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางปกครองในการร่างคำฟ้องคดีต่อศาลปกครองให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด อนึ่ง หากประชาชนผู้ฟ้องคดีไม่มีความรู้ทางกฎหมายปกครอง หรือไม่รู้วิธีเขียน หรือไม่ทราบเงื่อนไขเกี่ยวกับการฟ้องคดีปกครองที่ต้องการอุทธรณ์ภายในฝ่ายปกครองก่อน แต่ผู้ฟ้องคดีไม่ได้ดำเนินการตามเงื่อนไขดังกล่าวก่อนโดยไม่รู้กฎหมายหรือไม่รู้วิธีดำเนินการก็ตี โดยนำคดีมาฟ้องต่อศาลปกครอง ซึ่งศาลปกครองจะสั่งไม่รับคำฟ้อง ทั้งที่เหตุแห่งการฟ้องคดีนั้นเกิดจากการกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันอาจเป็นเหตุให้ประชาชนเข้าไม่ถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง อย่างไรก็ดีในมาตรา 76 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว และระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ได้กำหนด

ไว้เป็นหน้าที่ของสำนักงานศาลปกครองให้มีหน้าที่ให้คำแนะนำแก่ประชาชน ผู้ฟ้องคดีในการดำเนินคดีต่อศาลปกครอง แต่อำนาจหน้าที่ดังกล่าวยังมี ข้อจำกัดบางประการ กล่าวคือ การให้คำแนะนำผู้ฟ้องคดีในเบื้องต้น หรือการตรวจคำฟ้องว่าสมบูรณ์ครบถ้วนตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้ หรือไม่ หากเห็นว่าคำฟ้องยังไม่สมบูรณ์ก็จะแนะนำให้ดำเนินการแก้ไขคำฟ้อง แต่จะไม่เข้าไปดำเนินการเขียนคำฟ้อง คำร้องหรือการแก้ไขคำฟ้อง คำร้อง หรือคำคู่ความ ตลอดจนการเข้าไปช่วยเหลือในการดำเนินกระบวนการพิจารณา คดีในศาลปกครองให้กับผู้ฟ้องคดี ซึ่งอาจเป็นการก้าวล่วงอำนาจในการ ดำเนินการของฝ่ายปกครองผู้ถูกฟ้องคดี

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลระบบศาลปกครองและวิธีพิจารณา คดีปกครอง อีกทั้งการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคของประชาชนในการเข้าถึง กระบวนการยุติธรรมทางปกครองดังกล่าวข้างต้น ทำให้รับทราบสภาพปัญหา อุปสรรคของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง ซึ่งสรุปผลการวิเคราะห์ และข้อเสนอแนะ ดังนี้

4.1 สรุปผลการวิเคราะห์

ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 68 เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยสะดวก รวดเร็ว และพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ให้ศาลปกครอง เป็นองค์กรในการทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีปกครอง ซึ่งคดีปกครองนั้นเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนฝ่ายหนึ่งกับหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกฝ่ายหนึ่ง หรือเป็นข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกันเอง ทั้งนี้ เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และสร้างบรรทัดฐานที่ถูกต้องในการปฏิบัติราชการ ซึ่งศาลปกครองเป็นสถาบันหลัก ในการให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงกระบวนการ

ยุติธรรมทางปกครองของประชาชน ถึงแม้จะเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถฟ้องคดีได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีทนายความกระทำการแทน หรือประชาชนอาจมอบอำนาจให้บุคคลอื่นฟ้องคดีแทนตนได้ แต่เนื่องจากกระบวนการวิธีพิจารณาคดีปกครองได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการฟ้องคดีต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ซึ่งอาจกระทบกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชน ดังนี้

4.1.1 ปัญหาประการแรก ปัญหาเรื่องเขตอำนาจศาล

โดยข้อพิพาททางปกครองที่จะนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลปกครองต้องพิจารณาเรื่องเขตอำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลปกครอง หลักเกณฑ์เงื่อนไขขั้นตอนการฟ้องคดี ซึ่งในบางกรณีอาจประสบปัญหาเรื่องเขตอำนาจศาลปกครองที่เกี่ยวข้องหรือเกี่ยวพันกับเขตอำนาจของศาลยุติธรรม เช่น การฟ้องเพิกถอนพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตอุทยานแห่งชาติโดยอ้างว่าออกทับที่ดินที่ผู้ฟ้องคดีมีกรรมสิทธิ์ โดยขอให้เพิกถอนพระราชกฤษฎีกาส่วนที่ทับที่ดินของผู้ฟ้องคดี จึงเป็นประเด็นปัญหาว่าพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ประการใด ซึ่งประเด็นดังกล่าวหากศาลปกครองอาจวินิจฉัยในเบื้องต้นว่า ที่ดินที่ผู้ฟ้องคดีอ้างกรรมสิทธิ์เป็นของผู้ฟ้องคดีหรือเป็นที่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน หรือเป็นป่าสงวน หากศาลปกครองพิเคราะห์แล้วเห็นว่าเป็นคดีที่พิพาทเกี่ยวกับสิทธิในที่ดิน ซึ่งเป็นสิทธิตามกฎหมายเอกชนไม่ใช่สิทธิตามกฎหมายมหาชน จึงไม่อยู่ในอำนาจของศาลปกครองแต่อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรม หรืออีกนัยหนึ่งคือหากหน่วยงานทางปกครองผู้ถูกฟ้องคดียกข้อต่อสู้เรื่องปัญหาเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ทำให้ต้องโอนคดีไปศาลยุติธรรม จึงอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดความไม่สะดวกแก่ผู้ฟ้องคดีปกครองในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง

4.1.2 ปัญหาประการที่สอง ปัญหาโครงสร้างของศาลปกครอง พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 กำหนดให้ศาลปกครองแบ่งเป็น 2 ชั้นศาล คือ ศาลปกครองสูงสุด และศาลปกครองชั้นต้น (ศาลปกครองกลาง และศาลปกครองในภูมิภาค) หากคู่กรณีไม่พอใจคำพิพากษาหรือคำสั่งคดีปกครองของศาลชั้นต้น ก็มีสิทธิอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งคดีปกครองของศาลปกครองชั้นต้นไปยังศาลปกครองสูงสุด อาจเป็นเหตุให้คดีปกครองส่วนใหญ่ไปค้างการพิจารณาพิพากษาศาลอยู่ในศาลปกครองสูงสุด ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมและขัดกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และส่งผลให้ประชาชนไม่อาจเข้าถึงความยุติธรรมทางปกครองได้โดยสะดวก รวดเร็วตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

4.1.3 ปัญหาประการที่สาม ปัญหาการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีปกครอง นับว่าเป็นสิทธิของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่บัญญัติสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก และไม่เสียค่าใช้จ่ายเกินสมควร ถึงแม้การฟ้องคดีปกครองประชาชนสามารถดำเนินการด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีทนายความ แต่เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ทางด้านกฎหมายปกครอง หรือประชาชนบางส่วนไม่มีทุนทรัพย์ในการจ้างทนายความ จึงไม่มีทนายความช่วยร่างฟ้อง หรือช่วยดำเนินคดี เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลปกครอง อาจเป็นเหตุให้ประชาชนเสียเปรียบ หรือไม่ได้รับความเป็นธรรม ถึงแม้ศาลปกครองโดยสำนักงานศาลปกครองจะมีเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำช่วยเหลือ

4.2 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาคอขวดของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง ดังนี้

4.2.1 ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาเขตอำนาจศาล กรณีมีข้อโต้แย้งความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ กรณีปัญหาเกี่ยวเนื่องเกี่ยวพันในเรื่องกรรมสิทธิในที่ดินในเรื่องเขตอำนาจศาลปกครองกับศาลยุติธรรม ควรนำประเด็นในเรื่องดังกล่าวเข้าสู่ที่ประชุมใหญ่ของตุลาการศาลปกครองสูงสุด เพื่อพิจารณา เพื่อให้ศาลปกครองสามารถพิจารณาวินิจฉัยถึงความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองของหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีปัญหาเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินได้ โดยผู้ฟ้องคดีไม่ต้องไปดำเนินคดีต่างศาลและต่างวิธีกระบวนการพิจารณา อันนำมาสู่ความรวดเร็วของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง

4.2.2 ปัญหาโครงสร้างของศาลปกครอง โครงสร้างศาลปกครองของไทยมี 2 ชั้นศาล คือ ศาลปกครองสูงสุด และศาลปกครองชั้นต้น หากคู่กรณีไม่พอใจคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นก็มีสิทธิอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมายไปยังศาลปกครองสูงสุด อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คดีปกครองส่วนใหญ่ไปค้างการพิจารณาพิพากษาคดีอยู่ในศาลปกครองสูงสุดจำนวนมาก เป็นเหตุให้การพิจารณาคดีของศาลปกครองสูงสุดไม่อาจทำให้คดีเสร็จโดยเร็ว จึงขออนุญาตเสนอความเห็นเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 กรณีการจัดตั้งศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ ควรนำระบบโครงสร้างศาลปกครองของต่างประเทศ เช่น ศาลปกครองของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ที่มีโครงการ 3 ชั้นศาลซึ่งเป็นหลักการที่ดี ควรนำมาปรับใช้ในโครงสร้างศาลปกครองของไทย โดยจัดตั้งศาลปกครองชั้นอุทธรณ์และศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ภาค โดยแก้ไขพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครอง

และวิธีพิจารณาตีปกรอง พ.ศ. 2542 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์การยื่นอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งจากการที่กำหนดให้อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งไปยังศาลปกครองสูงสุดเป็นการยื่นอุทธรณ์ไปที่ศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ หรือศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ภาค โดยกำหนดเงื่อนไขให้คู่กรณีสามารถอุทธรณ์ไปที่ศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ หรือศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ภาคดังนี้

(1) กำหนดทุนทรัพย์ที่พิพาทให้คู่กรณีสามารถอุทธรณ์ปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมายโดยแยกทุนทรัพย์ในชั้นศาลอุทธรณ์และชั้นศาลปกครองสูงสุด

(2) องค์คณะตุลาการในศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ตามความเชี่ยวชาญในแต่ละองค์คณะ

(3) พัฒนาระบบงานศาลปกครองชั้นอุทธรณ์เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้สาธารณชนยอมรับในการวินิจฉัยและมีคำพิพากษาหรือคำสั่งคดีปกรองของศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ เพื่อให้ยอมรับการสิ้นสุดคดีในชั้นอุทธรณ์ และลดการนำคดีขึ้นในชั้นศาลปกครองสูงสุด

(4) ควรกำหนดหลักเกณฑ์ให้ยื่นฎีกาต่อศาลปกครองสูงสุดได้เฉพาะคดีที่มีปัญหาข้อกฎหมายที่สำคัญหรือคดีที่มีข้อบกพร่องในกระบวนการพิจารณาของศาลปกครองชั้นต้น หรือศาลปกครองชั้นอุทธรณ์

ประเด็นที่ 2 กรณีไม่จัดตั้งศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ หากไม่สามารถจัดตั้งศาลปกครองชั้นอุทธรณ์เห็นควรแก้ไขปรับปรุงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการก้าวสู่ตำแหน่งตุลาการศาลปกครองสูงสุด โดยให้ตุลาการศาลปกครองชั้นต้นที่มีความรู้ความสามารถ มีทักษะ ประสิทธิภาพ และความอาวุโส สามารถขึ้นดำรงตำแหน่งตุลาการศาลปกครองสูงสุดซึ่งอาจนำแบบอย่างจากศาลยุติธรรมมาใช้ เพื่อให้สามารถมีอัตราค่าจ้างตุลาการศาลปกครองสูงสุดให้เหมาะสมกับปริมาณคดีปกรองที่เพิ่มขึ้น

4.2.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีปกครอง โดยแก้ไขระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 โดยเพิ่มช่องทางให้ประชาชนผู้ไม่รู้กฎหมายมหาชน หรือผู้มีฐานะยากจนที่มีข้อพิพาททางคดีปกครองให้ได้รับการช่วยเหลือตามสมควรโดยยื่นคำร้องขอต่อศาลปกครอง ขอให้จัดหาทนายความขอแรงหรือทนายอาสาหรือผู้มีความรู้ทางกฎหมายมหาชน เข้ามาช่วยดำเนินการร่างฟ้องและดำเนินคดีแทนให้ โดยให้รัฐเป็นผู้สนับสนุนค่าใช้จ่ายตามสมควร และเป็นไปตามหลักเกณฑ์เงื่อนไขระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดกำหนดต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชาญชัย แสวงศักดิ์. (2555). คำอธิบายกฎหมายจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- _____. (2563). สัญญาของทางราชการ: กฎหมายเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- _____. (2543). คำอธิบายกฎหมายปกครอง. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- _____. (2561). คำอธิบายกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ฤทัย หงส์สิริ. (2555). ศาลปกครองและการดำเนินคดีในศาลปกครอง. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- วรพจน์ วิสสุตพิชญ์. (2544). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาลปกครอง. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- บุปผา อัครพิมาน. (2548). เงื่อนไขการฟ้องคดีเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลในระบบกฎหมายฝรั่งเศส, รวมบทความทางวิชาการ เล่ม 3: กฎหมายปกครองภาควิธีสัญญาและกฎหมายอื่น ๆ. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลปกครอง.

เพลงอีแซวรุ่นเก่า: การใช้คำอุทานเสริมอารมณ์
ในบทปฏิพากย์
Old-Style E-Seaw Songs: The Trace of Exclamation
and Singing Ornamenting Dialogues

(Received: Sep 15, 2022 Revised: Dec 20, 2022 Accepted: Dec 25, 2022)

สมบัติ สมศรีพลอย¹, สุภัทรา จันทะคัต²
Sombat Somsriploy, Suphatthra Chanthakhat,
วาสิฏฐี สุวรรณพานิช³
Wasitthi Suwanphanich

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การใช้คำอุทานในการร้องเพลงอีแซวรุ่นเก่า ซึ่งมีบทบาทหน้าที่เสริมอารมณ์ในบทเพลงปฏิพากย์ที่พ่อเพลงแม่เพลงรุ่นเก่าใช้ร้องเล่นหรือแสดงในอดีต กลุ่มข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์คือวีดิทัศน์การแสดง “เพลงอีแซว” ในเว็บไซต์ยูทูบ ของศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ ผลการวิเคราะห์พบว่า การใช้คำอุทานในการแสดงเพลงอีแซวรุ่นเก่าปรากฏทั้งหมด 11 คำ ได้แก่ ทุด, เอ้ย, อ้อ หรือ อ๋อ, พิโธ่ (พุทโธ่), เฮ้ย, ชะชะ, เอ๊ะ, แหม, หนอยหน้อย (หน้อยแน่) เอ้ย และแน่ะ คำอุทานที่ปรากฏมักแสดงอารมณ์ของความไม่พอใจ ดุถูก ฉุนเฉียว ไม่ยอมแพ้ การข่มขู่ต่อสู้อยู่ มีส่วนน้อยที่ใช้

¹นาวาอากาศโท ดร. อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา E-mail: som535150@gmail.com

²อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา E-mail: suphatthrac.bsru@gmail.com

³อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา E-mail: wasitthi1992@gmail.com

เพื่อแสดงความแปลกใจ และการเรียกด้วยความเอ็นดู การใช้คำอุทาน
เสริมอรรถรสดังกล่าวนับเป็นเสน่ห์ของเพลงอีแซวในอดีตที่สอดคล้อง
กับค่านิยม ขนบการแสดง และบริบทสังคมยุคนั้น

คำสำคัญ: เพลงอีแซวรุ่นเก่า คำอุทาน บทปฏิบัติ

Abstract

This article aims to analyze the trace of exclamation use in the singing of old-style E-Seaw songs. The function of exclamation is to ornament the dialogues which both male and female lead singers used to sing and perform in the past. Unlike nowadays, the singers do not sing the exclamation. The group of data analyzed in this article is the performing videos “Old-Style E-Seaw Songs” retrieved from the YouTube channel of Soon Sangkeet Sin Thanakan Krungthep (or Musical Art Center of the Bangkok Bank). The result of analysis shows that there are 11 exclamation words used in the performance of old-style E-Seaw songs as followed; thút (ทุต), oêi (เอ้ย), ô (อ้อ) or Ỏ (อ๋อ), phithô (พิโธ) (phútthô (พุทโธ)), hoéi (เฮ้ย), cháchá (ชะชะ), é (เอ๊ะ), mǎe (แหม), หนอยหน้อย (nǎinǎi) (nǎinǎe (หน้อยแน), oěi (เอ้ย) and nàe (แนะ). The trace of the use of those exclamation words ornaments the dialogues. Most of the exclamation words express dissatisfaction. Moreover, the exclamation of amazement and affection are also found. The use of exclamation ornamenting dialogue songs is the charm of good old time where the social context related. The present E-Saew performance does not include those exclamation words anymore since the songs are memorized and the role and order of singers and the time are fixed. The exclamation words which male and female lead singers used in singing or improvisation could not be brought in the performance accordingly due to the change of the role and performing context.

Keywords: Old-style E-Seaw song, Trace, Ornamenting, Dialogue.

1. บทนำ

เพลงอีแซวเป็นเพลงที่พ่อเพลงแม่เพลงในเขตสุพรรณบุรีและอ่างทอง กล่าวพร้อมกันว่า เป็นเพลงใหม่เพิ่งมีเล่นจริงจังเมื่อ 40-50 ปีนี้ นับจาก พ.ศ. 2527 ถิ่นกำเนิดอยู่ในสุพรรณบุรี (เอนก นาวิกมูล, 2550, น. 640) แต่ก่อนนี้ยังไม่เรียกเพลงอีแซว แต่เรียกเป็น “เพลงยั่ว” เพราะเล่นกันเป็นทำนอง ร้องยั่วกันสนุก ๆ คล้ายเพลงกลอนยาว แบบแผนไม่มีอะไรมาก กลุ่มคนที่เรียกนี้ได้แก่ ชาวบ้านในอำเภอพนมทวน อำเภอเลาขวัญ อำเภอบ่อพลอย อำเภออุทอง (เกลียว เสรีกิจ, 2565) ลักษณะการเล่นเพียงตบมือให้เป็นจังหวะ หรือใช้ฉิ่ง กรับ ตีประกอบ บางครั้งจึงเรียกว่า “เพลงตบเพลง” ต่อมาเอาแคนเป่าประกอบ จึงเรียกว่า “เพลงแคน” ถัดจากนั้นจึงเรียกว่า “เพลงอีแซว” ในช่วงนี้ได้ยืมเนื้อร้องของเพลงฉ่อยทางอ่างทองมาร้องเป็นเรื่องเป็นราวขึ้น ในที่สุดจากการร้องอย่างสมัครเล่นก็ตั้งคณะขึ้นร้องเป็นอาชีพ (เอนก นาวิกมูล, 2550, น. 327) คณะเพลงอีแซวอาชีพที่เริ่มรับจ้างแสดงจนมีชื่อเสียงโด่งดัง ได้แก่ คณะพ่อไสว วงษ์งาม และแม่บัวผัน จันทรศรี “เพลงอีแซว” จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมประจำจังหวัดสุพรรณบุรีมาถึงปัจจุบัน

เพลงอีแซวเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งในท้องถิ่นจังหวัดสุพรรณบุรี ท้องถิ่นใกล้เคียง และท้องถิ่นอื่น ๆ ทั่วประเทศ ทั้งในสังคมเมืองและชนบท เพราะผู้แสดงมีการประยุกต์ลักษณะการร้องเล่นให้มีความทันสมัย (บัวผัน สุพรรณยศ, 2548) จะเห็นได้ว่า สถานภาพและบทบาทของเพลงอีแซวยังคงทำหน้าที่รับใช้สังคม แม้จะไม่รุ่งโรจน์เหมือนในอดีต แต่ก็ตาม นอกจากนี้ ในปัจจุบันก็มีการนำวิถีทัศน์การแสดงเพลงอีแซวในอดีตและมีการไลฟ์สด (Live) ของการแสดงคณะต่าง ๆ เผยแพร่ลงในสื่อออนไลน์ในเว็บไซต์และแอปพลิเคชัน Youtube TikTok รวมทั้งมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและการแสดงเพลงพื้นบ้านในเพจสมาคมเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ประเทศไทย เพลงอีแซวจึงคงดำรงอยู่ในโลกสามัญที่มีการรับจ้างแสดงและในโลกออนไลน์ที่ทุกคนสามารถรับชมได้

เพลงอีแซวเป็นเพลงปฏิพากย์ยาวที่มีจังหวะเร็วกระชั้น ลักษณะคำประพันธ์เป็นกลอนหัวเดียวเหมือนเพลงพื้นบ้านภาคกลางทั่วไป ดังตัวอย่างเนื้อเพลงต่อไปนี้

ก็แม่อยู่แกละตายกันลงไปเป็นผี บอกว่าคราวนี้แล้วก็หาแม่เพลงละที่ไหน
เล่นเรื่อยอยู่เป็นแถวเขาบอกว่าแนวสะพรั่ง ก็มองดูแก่กันเสียจิงคิดให้เศร้าใจ

(พ่อโสว วงษ์งาม)

กลอนเพลงอีแซวมักจะนิยมใช้ “กลอนโล” เนื่องจากเป็นเพลงปฏิพากย์ต้องต้นโต้ตอบ ชิงไหวชิงพริบระหว่างพ่อเพลงแม่เพลง อีกทั้งกลอนโลมีคำในภาษาจำนวนมากจึงสามารถต้นโดยไม่ติดขัด จากตัวอย่างใช้กลอนโลในคำสุดท้ายของบท คือ “ไหน” กับ “ใจ” และจะลงกลอนโลหรือคำที่ประสมด้วยสระโอะในคำสุดท้ายไปทุกบทจนกว่าจะสิ้นกระแสความ ส่วนการสัมผัสระหว่างวรรคไม่เคร่งครัดเหมือนกลอนสุภาพ จากตัวอย่างคำสุดท้ายของวรรคหน้าคือ “ผี” จะสัมผัสกับ “นี้” ซึ่งเป็นพยางค์ที่ 4 และ “พรั่ง” สัมผัสกับ “จิง” ซึ่งเป็นพยางค์ที่ 7 การที่เป็นเช่นนี้ขึ้นอยู่กับจังหวะการร้องของแต่ละคนว่าจะลงจังหวะห้องสัมผัสได้หรือไม่ หากคำยาวก็รวบให้สั้น หากจำนวนคำสั้นก็ลากเสียงเอื้อนให้ยาว

เอกลักษณ์สำคัญของเพลงอีแซวคือการขึ้นเพลงและลงเพลง กล่าวคือจะขึ้นเพลงด้วยการเอื้อนเสียงยาว ๆ ว่า “เอ่อ...เออ...เอ็ง...เอ้อ...เอ็ง...เออ...” เป็นการทดสอบเสียงหรือตั้งระดับเสียง เพื่อเรียกความสนใจจากผู้ชม ส่วนการลงเพลงหรือรับเพลง ผู้ร้องจะทอดเสียงต่ำและทอดทำนองให้ช้าลง แล้วลงท้ายว่า “เออ เอ็ง เออ” แล้วลูกคู่จะร้องรับด้วยคำว่า “เออ...แล้ว...” และต่อด้วยสองคำสุดท้ายของวรรค จากตัวอย่าง ผู้ร้องจะทอดเพลงว่า “ให้เศร้าใจ เออ เอ็ง เออ” ลูกคู่จะรับว่า “เออ แล้ว เศร้าใจ” เป็นต้น

ภาพที่ 1 การแสดงเพลงอีแซว ครั้งที่ 301

“ชุมนุมพ่อเพลงแม่เพลงทั่วภาคกลาง” ณ ศูนย์สังคีตศิลป์
ธนาคารกรุงเทพ แม่ทุเรียน สุนทรวิภาต กำลังร้องประกบฝ่ายพ่อเพลง
(สุบรรณวาทิน, 2565, ออนไลน์)

ทำนองเพลงอีแซวรุ่นเก่าที่พ่อเพลงแม่เพลงรุ่นเก๋าร้อง แม่บัวผัน จันทรศรี
ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง เพลงพื้นบ้าน พ.ศ. 2539 ได้ให้สัมภาษณ์
ไว้ในรายการแสดงของศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ ครั้งที่ 833 ชื่อการแสดง
“เพลงอีแซว คณะแม่บัวผัน จันทรศรี” วันที่ 12 กรกฎาคม 2539 ไว้ว่า

เพลงอีแซวทำนองเก่า ๆ ครั้งสมัยก่อนปู่ย่าตาเฒ่า แล้วก็มี
ชั้นแม่ผัน จะเล่าให้ฟังก็ได้ รุ่นพ่อรุ่นแม่รุ่นย่ารุ่นปู่ เขาร้องคนละอย่าง
ไม่แบบนี้ เขาเล่นกันตอนเดือน 11 ไหว้พระวัดไชโย ตอนลงเรือ
ก็ร้องเพลงเรือ พอตึกเข้าก็ขึ้นจากเรือ ขึ้นบกก็ไปเล่นเป็นเพลงแคน
พ่อเป็นคนเป่าแคน เพลงอีแซวแต่ก่อนเรียกเพลงแคน ลูกมั่งหลานมั่ง
ก็ร้องกันไปในลำเรือ มีเครื่องดนตรีแคนกับฉิ่ง อีแซวแบบเก่าสมัยรุ่นพ่อ
นายดินที่วัดป่าเลไลยก์ก็ร้องแบบนี้ ลูกกร่ายก็ร้องประยุกต์แล้ว
คนแต่ก่อนเขาร้องช้า ๆ โต้ตอบกัน ร้องแบบไม่ยาว ขึ้นแล้วก็ลง
ร้องกันถี่ ๆ ขึ้นว่า

เออ..มาเถิดกระไรแม่มา (ลูกคู่รับ) คนสวยอย่าช้าซะแล้วรำไร (ลูกคู่รับ)
 เดินโค้งกันแล้วรำโค้ง (ลูกคู่รับ) รักกับพี่สักงแล้วจะเป็นไร (ลูกคู่รับ)
 แม่แขนอ่อนกันแล้วท่อนอ้อย (ลูกคู่รับ) จะรักกับพี่สักหน่อยพ่อพวงมาลัย (ลูกคู่รับ)

กลุ่มข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ในบทความนี้มาจากการแสดง “เพลงอีแซว รุ่งเก่า” ของกลุ่มพ่อเพลงแม่เพลงรุ่งเก่าที่บางคนยังร้องแบบสั้น ๆ และบางคน มีการประยุกต์การร้องเนื้อที่ยาวขึ้นกว่าเพลงอีแซวสมัยเก่า การแสดงดังกล่าว บันทึกลงในสื่อออนไลน์ เว็บไซต์ยูทูบ เป็นการแสดงของศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ ครั้งที่ 301 “ชุมนุมพ่อเพลงแม่เพลงทั่วภาคกลาง” ของเพจ ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ เผยแพร่เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2563 การแสดงดังกล่าวเป็นการแสดงของครูเพลงอาวุโสชาวอ่างทอง-สุพรรณบุรี บันทึกลงการแสดงดังกล่าวจึงเป็นหลักฐานสำคัญให้เห็นวัฒนธรรมการแสดง และวิวัฒนาการของการโต้ตอบกันอย่างถึงพริกถึงขิงของนักเพลงรุ่งเก่าที่มีเสน่ห์ และมีถ้อยคำ “อุทาน” ที่ทำให้เห็นเค้าเงื่อนบางประการบริบทการแสดง ในอดีต ด้วยเหตุนี้ต้องชื่นชมศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ นำโดย เอนก นาวิกมูล ที่มีวิสัยทัศน์ จัดบันทึกการแสดงเพลงพื้นบ้านภาคกลางไว้ แล้วนำเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ จึงทำให้เห็นการใช้คำอุทานในเพลงอีแซวรุ่งเก่า ที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์

2. อรรถรสในการร้องเพลงปฏิพากย์

เพลงปฏิพากย์ (Dialogue Songs) คือ เพลงที่ชายหญิงร้องโต้ตอบกัน ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการเกี้ยวพาราสีซึ่งมีจุดเด่นอยู่ที่ไฉฉาว การชิงไหวชิงพริบ (สุภัญญา ภัทรราชย์, 2540, น. 7) ดังบทร้องของแม่บัวผัน จันทรศรี ศิลปินแห่งชาติ สาขากการแสดง ปี 2533 ในงานมหกรรมพื้นบ้าน ตำนานสุโขทัย เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2529 ที่ว่า

“พ่อแม่เจ้าชายน่านที่มานั่ง	ท่านบรรดาที่ฟังร้องขอภัย
ถ้าแม่ผิดกันไปแม่บ้างปลั่งกันไปหรือ	ไม่ควรถืออย่าถือยกมือขึ้นไหว้
ไม่ว่าเพลงอีแซวกันหรือเพลงฉ่า	เมื่อเอ่ยขึ้นต้องด่ากันไม่เลือกว่าหญิงหรือชาย
ผู้หญิงด่าแม่ชายแก้กันว่าเอา	มันไม่ออกไม่เข้ากับกับใคร
เปรียบเหมือนดังถือไม้คนละวา	ไอ้เมื่อฉันทเพกมาแก้ก็เปกไป
หากว่าเราว่าดีคงจะมีคนชม	ว่าชั่วคงจะฉมน้ำลาย

(อนุรักษศิลป์วัฒนธรรม, 2565, ออนไลน์)

หัวใจสำคัญของเพลงพื้นบ้านภาคกลางไม่ว่าจะเป็นเพลงอีแซวหรือเพลงฉ่อยคือการสร้างสรรค์เนื้อหาบทกลอนเพื่อใช้ร้องเกี่ยวพาราสีโต้ตอบกัน เป็นลักษณะการประทุษวาจาเชิงบริภาษระหว่างพ่อเพลงกับแม่เพลงดังบทกลอนที่ว่า “ไม่ว่าเพลงอีแซวกันหรือเพลงฉ่า เมื่อเอ่ยขึ้นต้องด่ากันไม่เลือกว่าหญิงหรือชาย” นอกจากนั้น ยังเป็นการแก้เพลงแก้เกี้ยว ยอกย้อนว่ากันในการชิงไหวชิงพริบ เพื่อความได้เปรียบโดยมีศักดิ์ศรีของเพศเป็นเครื่องเติมพ้น “ผู้หญิงด่าแม่ชายแก้กันว่าเอา มันไม่ออกไม่เข้ากับกับใคร” แม่บัวผัน จันทรศรี ได้อุปมาเปรียบเทียบว่า การว่าเพลงเปรียบเหมือนการต่อสู้โดยมีอาวุธคือไม้คนละวาที่ใช้ตีกัน “เปรียบเหมือนดังถือไม้คนละวา ไอ้เมื่อฉันทเพกมาแก้ก็เปกไป” หากตีความถ้อยคำ “ไม้” ที่มีความยาวคนละวาซึ่งพ่อเพลงแม่เพลงใช้เป็นอาวุธตีกันให้เกิดเสียงดังสนั่น นั่นก็คือถ้อยคำวาจาในการปฏิพากย์โต้ตอบกันนั่นเอง

ภาพที่ 2 พ่อเพลงแม่เพลงอีแซว พ่อบัวเผื่อน โพธิ์พักตร์ (นั่งพนมมือ)
พ่อไสว วงษ์งาม (นั่งยอง ซ้ายมือ) แม่บัวผัน จันทรศรี (นั่งขวามือ คนที่
1) และ แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ (นั่งขวามือคนที่ 2)
(เอนก นาวิกมูล, ผู้ถ่ายภาพ, 2529)

การร้องกลอนโต้ตอบกันด้วยโวหารทำให้ผู้ชมการแสดงเกิดอรรถรส
ซึ่งหมายถึงถ้อยคำที่ทำให้เกิดความสนุกสนานแฝงไปด้วยอารมณ์ขัน
เกิดความซาบซึ้ง หรือเกิดความสะเทือนใจ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ. 2554, 2556, น. 1337) อรรถรสดังกล่าวในเพลงอีแซวรุ่นเก่า
คือ วิจารณ์การเล่นเพลงของพ่อเพลงแม่เพลงรุ่นเก่าทั้งถ้อยคำ น้ำเสียง
และลีลาท่าทางที่เป็นอัตลักษณ์ การร้องโต้ตอบกันด้วยบทกลอนโดยไม่มีการพูด
หรือสนทนากันนัก เป็นการร้องโต้ตอบแก้เกี้ยวว่ายอกย้อนเดินกลอน
แบ่งฝ่ายชายหญิงรุมกันว่า เพื่อชิงไหวชิงพริบแสดงปฏิภาณเอาชนะกัน
ด้วยการม เป็นขนบนิยมในการเล่นเพลงแบบเก่า

อรรถรสดังกล่าวทำให้ผู้เผยแพร่บันทึกการแสดงลงในเว็บไซต์ยูทูบ
ตั้งชื่อว่า “อีแซวโบราณ ว่ากันเข้าใจ” การแสดงเพลงอีแซวดังกล่าวเป็นตัวแทน
ยุคสมัยเก่า ซึ่งทำให้เห็นค่านิยมหรือขนบนิยมของการเล่นเพลงแบบเก่า

มีการร้องกลอนว่าแก้กันอย่างดุเดือดเผ็ดมัน “ว่ากันเข้าใจ” ผู้ศึกษาได้ตั้งข้อสังเกตในประเด็นการร้องเพลงปฏิพากย์ของอีแซวรุ่นเก่าว่า นอกจากการร้องกลอนแก้กันอย่างคมคายแสดงถึงปฏิภาณไหวพริบแล้ว การใช้คำอุทานเพื่อเสริมอารมณ์สเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งที่ช่วยเสริมลีลาการร้องให้เกิดอารมณ์รส

ภาพที่ 3 การแสดงเพลงอีแซว ครั้งที่ 301

“ชุมนุมพ่อเพลงแม่เพลงทั่วภาคกลาง”

ณ ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ แม่ตะลุ่ม สุธณ

กำลังร้องประกับ พ่อกร่าย จันทรแดง

(สุบรรณวาทีน, 2565, ออนไลน์)

3. การใช้คำอุทานเสริมอารมณ์รสในเพลงอีแซวรุ่นเก่า

พระยาอุปทิศศิลปสาร (2544, น. 109) ให้นิยามของคำอุทานว่า “คำพวกหนึ่งที่ถูกพูดเปล่งออกมา แต่ไม่มีความแปลเหมือนคำชนิดอื่น เป็นแต่ให้ทราบความต้องการ หรือสนใจใจคอกว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนั้นเท่านั้น เช่น ตัวอย่าง เออ! เอ๊ะ! โอ้ย! เอ้ย! ดังนี้ เป็นต้น บางทีก็เอาคำที่มีคำแปล มาแปลงเป็นอุทานก็มี เช่น พุทโธ! อนิจจา! อกเอ้ย! เจ้าเอ้ย! ดังนี้ เป็นต้น” ส่วน วิจิตรนัฏ ภาณุพงศ์ และคณะ (2552, น. 64-65) ให้นิยามของคำอุทานว่า “คำที่เปล่งออกมาเพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ เช่น สะเทือนใจ ตกใจ

ดีใจ เห็นใจ ประหลาดใจ สงสาร สงสัย เจ็บปวด ฯลฯ คำอุทานทำให้ผู้ฟัง หรือผู้อ่านรู้ว่าผู้พูดหรือผู้เขียนมีความรู้สึกอย่างไร”

กล่าวโดยสรุป คำอุทานจึงหมายถึงคำที่ใช้สื่อหรือแสดงอารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ ของผู้พูด คำอุทานนอกจากจะปรากฏในการสื่อสารทั่วไปแล้วยังปรากฏในเพลงพื้นบ้านด้วย ดังที่ เกลียว เสร็จกิจ (2565) กล่าวถึงคำอุทานในเพลงพื้นบ้านว่า คำอุทานส่วนใหญ่จะใช้ตอนโต้ตอบกันอย่างรุนแรง ตอนเราเดินกลอนธรรมดาที่ไม่ค่อยได้ใช้ มันประกอบกับความรู้สึกเราที่ใช้ถ่ายทอดออกมาเป็นคำนั้น จากการวิเคราะห์การใช้คำอุทานในการแสดง เพลงอีแซวรุ่นเก่า พบจำนวน 11 คำ ดังนี้

3.1 ทุด คือ คำที่เปล่งแสดงความไม่พอใจ ตีเถียนหรือดูถูก (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 2556, น. 576) ดังบทกลอน

แม่ทุเรียน: เฮ้ยข้าจะลองดูเอ๋ยว่าสู้สักพัก ถามว่าจะสูงศักดิ์เอ๋ยว่าเท่าไร
เขาว่าไอ้มะเขือไอ้ที่พาดปากขาม **“ทุด”** พวกไอ้สามหนอวันตาย

ตามความหมายของเพลงปฎิพากย์ คือการใช้ถ้อยคำร้องโต้ตอบกัน เมื่อร้องว่ากันแล้วแม่เพลงย่อมมีอารมณ์ ดังนั้น คำอุทานเสริมอารมณ์ “ทุด” จึงแสดงความไม่พอใจ ดูถูก พร้อมการสาปแช่งถึงบริภาษให้พ่อเพลงตาย ภายในสามวัน

3.2 เอ้ย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556, น. 1433) ให้ความหมายของ “เอ้ย” ว่า “คำที่เปล่งออกมาแสดงอาการว่า พุดผิดไป เป็นต้น” อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่า “เอ้ย” ที่ปรากฏในขอบเขต ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาไม่ได้มีความหมายดังกล่าว พิจารณาได้บทกลอน ต่อไปนี้

แม่ทุเรียน: เฮ้ยข้าจะลองดู **“เอ้ย”** ว่าสู้สักพัก ถามว่าจะสูงศักดิ์เอ๋ยว่าเท่าไร
เขาว่าไอ้มะเขือไอ้ที่พาดปากขาม ทุดพวกไอ้สามหนอวันตาย

จะเห็นว่า คำว่า “เอ๋ย” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ไม่สอดคล้องกับถ้อยคำอุทานเสริมอรรถรสในบทเพลง คำว่า “เอ๋ย” ในที่นี้ ไม่ใช่การเอื้อนในเนื้อเพลงและไม่ได้แสดงว่าพูดผิดไป แต่บริบทที่เปล่ง คำอุทาน “เอ๋ย” เหมือนเป็นการพูดแตกตันออกมา แสดงการย้ำความหนักแน่นในปลายวรรค ลงเพลง “จากไปสู่วิมาน ‘เอ๋ย’ อยู่ที่ไหน” และเปล่งออกมาแสดงความมั่นใจ มีความพร้อมต่อสู่คารมกับพ่อเพลง ดังบทกลอน “เฮ้ยข้าจะลองดู ‘เอ๋ย’ ว่าสู้สักพัก”

3.3 อ้อ หรือ อ่อ คือคำที่เปล่งออกมาแสดงว่ารู้แล้ว เข้าใจแล้ว หรือนึกได้ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 2556, น. 1383) ดังบทกลอน

แม่บัวผัน: “อ้อ” ไม่ได้เมื่อสาวเอ็งจะเอากันเมื่อแก่ ว่าของเหียวช่างแม่นั้นประไร
 เอ็งจะมาเล่นคนเฒ่าเอ็งจะมาเอาคนแก่ มึงช่างไม่คิดถึงแม่มึงหรือยังไ
แม่ทุเรียน: “อ่อ” ไม่ได้เมื่อสาว “อ่อ” จะเอาเมื่อแก่ ของเหียวช่างแม่นั้นประไร
 มาเจอของเหียวประเดียวของเอ็งต้องหด เย็ดพ่อมึงเอาจรเสล่าที่ใคร

คำอุทาน “อ้อ” หรือ “อ่อ” ในบทเพลงอีสาน จะปรากฏอยู่ต้นวรรคเพื่อแสดงว่ารู้แล้ว เนื่องจากพ่อเพลงได้ทิ้งท้ายบทร้องไว้ว่า “ไม่ได้เมื่อสาวจะเอาเมื่อแก่ ไอนั้นเหียวช่างแม่นั้นประไร” แม่เพลงสองคน คือแม่บัวผันกับแม่ทุเรียนจะแก้เพลงโดยการย้ำหรือเดินกลอนของพ่อเพลงกลับ แต่ได้แทรกคำอุทาน “อ้อ” หรือ “อ่อ” ไว้หน้าประโยคกลอนเริ่มต้นเพื่อแสดงว่าเข้าใจสิ่งที่พ่อเพลงกล่าว เป็นการเสริมอรรถรส นอกจากนั้น อ่อ มีนัยยะทวนคำเน้นย้ำ เพิ่มน้ำหนัก เป็นการข่มในที่ว่า ฝ่ายตรงข้ามพูดไม่ดี ให้ระวังตัวไว้นะ ต้องยอมรับผลของการพูดไม่ดี ต่อไปจะเป็นการแก้เพลงแล้ว

3.4 พิโธ่ (พุทโธ่) คือ คำที่เปล่งออกมาแสดงความสงสาร หรือรำคาญใจ เป็นต้น (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 2556, น. 843) ดังบทกลอน

แม่บุญมา: “พิไร” คนเราเกิดมามีสังขารเปลี่ยนแปร มีแต่เกิดมีแต่แก่มีแต่เจ็บมีแต่ตาย
 ดูแต่สังขารเฮ้ยเห็นมันไม่น่ายึดเหนี่ยว จะห้ามทือไม่ให้เหี่ยวแล้วมันห้ามกันไม่ได้

สืบเนื่องจากที่พ่อเพลงกล่าวทิ้งท้ายกลอนไว้ว่า “ไม่ได้เมื่อสาวจะเอาเมื่อแก่
 ไอนั้นเหี่ยวช่างแม่มั่นประไร” แม่บุญมาก็จะโต้ตอบเชิงสั่งสอนให้เห็นสังขาร
 ของชีวิตว่า คนเราย่อม มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย สังขารที่เป็นรูปธรรมโดยเฉพาะ
 ผิวนั้น ดังนั้น “จะห้ามทือ (ออกเสียง ทือ แทน ที เพื่อเลี่ยงคำหยาบ) ไม่ให้เหี่ยว
 แล้วมันห้ามกันไม่ได้” ที่น่าสนใจคือ แม่เพลงใช้คำอุทาน “พิไร” ที่มาจากคำว่า
 “พุทไร” เปลี่ยนแปลงเสียงเป็น “พุทไร” แล้วกลายมาเป็น “พิไร” ในภาษาชาวบ้าน
 คำอุทานดังกล่าวแสดงความสงสัยถึงสังขารต่อพ่อเพลงที่ไม่เข้าสังขารของชีวิต
 เป็นความชาญฉลาดของแม่เพลงที่ใช้คำอุทานเสริมอารมณ์สอคล้องกับเนื้อหา
 ทางด้านหลักธรรมพุทธศาสนา

3.5 เฮ้ย คือ คำที่เปล่งออกมาเพื่อให้รู้ตัวหรือให้ยั้ง เป็นต้น
 (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 2556, น. 1447) หรือ
 เป็นการเรียกขานเพื่อข่มคู่ต่อสู้หรือฝ่ายตรงข้าม ดังบทกลอน

แม่บุญมา: “พิไร” คนเราเกิดมามีสังขารเปลี่ยนแปร มีแต่เกิดมีแต่แก่มีแต่เจ็บมีแต่ตาย
 ดูแต่สังขารเฮ้ยเห็นมันไม่น่ายึดเหนี่ยว จะห้ามทือไม่ให้เหี่ยวแล้วมันห้ามกันไม่ได้
 แม่ผ่อง: หนอย หน้อย บอกของน้องนี้สิก็หรือพี่จ๋า ดูตามาพวกแกเฮ้ยพวกแกเมื่อไหร่
 “เฮ้ย” รู้กันเสียมั่งกันสิไอ้หมา เมื่อจะตีตัวข้านะไอ้พวกหน้าอิควาย
 แม่ทุเรียน: “เฮ้ย” ข้าจะลองดูเฮ้ยว่าสู้สักพัก ถามว่าจะสูงศักดิ์เอ้อว่าเท่าไร
 เขาว่าไอ้มะเขือไอ้ที่พาดปากขาม ทูตพวกไอ้สามหนอนวันตาย
 แม่จะลองดู “เฮ้ย” ว่าสู้สักพัก ถามเองจะสูงศักดิ์เสียเท่าไร
 เอ็งไม่ได้ดมน้ำเยียวหอกไอ้เปลี่ยวลิ้มตอน ไปเล่นลิเลินนางอนเชียวหนอแม่ควาย
 ทำเขาได้ “เฮ้ย” แต่หัวค้ำ ว่าดึกหนอยเอ็งก็ข้าแม่ทุเรียนไม่ได้

การใช้คำอุทาน “เฮ้ย” นิยมมากที่สุด ปรากฏต้นกับ
 กลางวรรคหน้าของบทกลอน เพื่อแสดงให้เห็นคู่ต่อสู้รู้ว่ากำลังโต้ตอบด้วย
 เช่น การปรากฏที่ต้นวรรค “‘เฮ้ย’ รู้กันเสียมั่งกันสิไอ้หมา” บอกให้พ่อเพลงรู้ว่า
 จะย้อนกลอนตอบกลับโดยใช้อุปลักษณ์พ่อเพลงเป็นหมา นอกจากนั้นยังปรากฏ

คำอุทานคำนี้กลางวรรค เช่น “แม่จะลองดู ‘เฮ้ย’ ว่าสู้พริก” และ “ทำเขาได้ ‘เฮ้ย’ แต่หัวคำ” ล้วนแต่เป็นการบอกให้ฝ่ายตรงข้ามรู้ตัวแฝงนัยยะการท้าทายต่อสู้ พร้อมทั้งจะโต้ตอบ ยอกย้อนกลับ และเอาคืน นับเป็นอรรถรสเสริมบทปฏิพากย์ที่ชัดเจน

3.6 ซะซะ คือ คำที่เปล่งออกมาเวลาโกรธหรือไม่พอใจ เป็นต้น (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 2556, น. 365) ดังบทกลอน

แม่ตะลุ่ม: “ซะซะ” ไม่ได้เมื่อสาวจะลองเอาเมื่อแก่ มะมะมาสิมึงแนมาลองกับกูก็ได้
 ถ้าผู้หญิงเขายอมเซียวหนอว่าพร้อมพริก ถ้าเขาปลงใจรักละแกก็ทำฉันได้
 ถ้าผู้หญิงเขาไม่ยอมเซียวหนอไอ้ชาติระยำ ต่อให้พอมึงก็ทำกูไม่ได้

นอกจากใช้คำอุทานเพื่อแสดงอารมณ์โกรธ ไม่พอใจแล้ว แม่เพลงบางคนมีลีลาการใช้กริยาท่าทางประกอบ เช่น แม่ตะลุ่มใช้คำอุทาน “ซะซะ” แสดงอารมณ์โกรธหรือไม่พอใจ พร้อมกับยกมือชี้หน้าพ่อเพลง เป็นการเสริมอรรถรสโดยใช้ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษาในการสื่อสาร

3.7 เอ๊ะ คือ คำที่เปล่งออกมาแสดงความฉงน ไม่เข้าใจ หรือไม่พอใจ เป็นต้น (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 2556, น. 1434) ดังบทกลอน

พ่อเผ่า: กว่าของกูจะหุดพวกมึงก็หมดต้นหา ต้องไปนอนปากอ้าเหมือนอย่างปล่องเรือไอ
 ตะกั้แม่ทุเรียนมาว่าตั้งหลายคำ “เอ๊ะ” ใจตีหรือฉันก็จำเอาไว้ได้

คำอุทาน “เอ๊ะ” ที่พ่อเพลงใช้ในบริบทนี้แสดงความไม่พอใจ แม่เพลงที่ต่อว่ามาหลายคำ ทำให้เกิดการเจ็บแค้น ผังใจ ดังข้อความ “ฉันก็จำเอาไว้ได้” เป็นอรรถรสของการปฏิพากย์ลักษณะหนึ่ง

3.8 แหม คือ เสียงที่เปล่งออกมาให้รู้ว่าเป็นการแปลก (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 2556, น. 1354) คำว่า “แหม” นี้

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานระบุว่า เป็นคำวิเศษณ์ (ว.) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากบริบท เห็นว่าคำว่า แหม ในที่นี้ทำหน้าที่เป็นคำอุทานสอดคล้องกับตำราหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร (2544, น. 109) ที่กำหนดให้คำว่า “แหม” เป็นคำอุทานบอกอาการ การร้องเพลงอีแซวแนวโบราณ ปรากฏการใช้คำว่า “แหม” จำนวนมาก ดังบทกลอน

พ่อกร่าย: บอกว่าใจแม่ลุ่ม แหม ว่าใจฉัน	ก็ละม้ายคล้ายกันคล้ายหัวใจ
เพราะเราไม่เจอกันนานแหมประมาณเกือบปี	ไม่เจอกันเลยซะที่ไม่รู้ว่าไปไหน
แม่ตะลุ่ม: พ่อจำแม่นจำน้ำตาไหลปรี่	แหม น้ำตาแคว้นนี้ไหลมากมาย
น้ำตาไหลเล็ดอย่างกับเม็ดฝน	เต็มทีแม่ลุ่มก็ทนแทบไม่ไหว
แม่ตะลุ่ม: ดีแท้ดีแท้แถมาส่งสอน	โอนอ่อนนะเอาใจ
บอกว่าทั้งหมดใครไม่ดีเหมือนกร่ายพี่	แหม แกเตือนสติเขานั่นก็ซึ้งใจ
แหมเอ๋ยแหมจะขอคนละที	หันหน้ามาทางนี้เถอะแม่หนูใจ

การร้องโต้ตอบกันระหว่างพ่อเพลงแม่ของเพลงอีแซวรุ่นเก่า นิยมใช้คำว่า “แหม” อาจเป็นต้องการเปล่งออกมาให้รู้ว่าเป็นการแปลกใจ และมีนัยยะถึงการชมหรือตำหนิดด้วย ดังตัวอย่าง “บอกว่าใจแม่ลุ่ม แหม ว่าใจฉัน ก็ละม้ายคล้ายกันคล้ายหัวใจ” พ่อกร่ายใช้คำอุทานนี้เสริมอารมณ์ในการปฏิพากย์กับแม่ตะลุ่ม แสดงถึงอาการแปลกใจว่า ใจของแม่ตะลุ่มกับใจของพ่อกร่ายช่างเหมือนกัน เนื่องจากจากกันหลายปี แต่ยังมีความคิดถึงเหมือนกัน ทำให้พ่อกร่ายสัมผัสถึงความแปลกใจดังกล่าว

3.9 หนอยหน้อย คือ คำที่เปล่งออกมาเมื่อไม่พอใจหรือผิดหวัง (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 2556, น. 1284) การใช้คำคำนี้นับเป็นการเสริมอารมณ์ในการโต้ตอบที่ดุเดือด เนื่องจากแฝงอารมณ์ความไม่พอใจไว้ ดังบทกลอน

แม่ผ่อง: หนอย หน้อย บอกของน้องนี้สับก็หรือพี่จำ	ดูตามาพวกเขาแหย่พวกแหมเมื่อไหร่
“เฮ้ย” รู้กันเสียมั่งกันสิไอ้หมา	เมื่อจะตีตัวขานะไอ้พวกหน้าฮีควาย

พ.ศ. 2554 (2556, น. 645) ระบุว่าเป็นคำวิเศษณ์ (ว.) หมายถึง “คำที่บอกให้รู้ตัว” อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากบริบทเห็นว่า คำว่าแนะในที่นี้ทำหน้าที่เป็นคำอุทาน สอดคล้องกับตำราหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร (2544, น. 109) ที่กำหนดให้คำว่า “แนะ” เป็นคำอุทานบอกอาการแสดงอาการร้องเรียกหรือบอกให้รู้ตัว พิจารณาบทกลอนต่อไปนี้

จากการศึกษาการใช้คำอุทานเสริมอารมณ์สบทเพลง อีแซวรุ่นเก่า พบคำอุทาน 11 คำ ได้แก่ ทุด, เอ้ย, อ้อ หรือ อ้อ, พิโธ่ (พุทโธ่), เฮ้ย, ซะซะ, เอ๊ะ, แหม, หนอยหน้อย เอ้ย และแนะ การใช้คำอุทานในเพลงป๊อปปูล่า มีหน้าที่และบทบาททางอารมณ์ที่หลากหลาย ส่วนใหญ่แสดงอารมณ์ความไม่พอใจ ตูถูก ฉุนเฉียว ไม่ยอมแพ้ การข่มขู่ต่อสู้อยู่ เพราะอยู่ในบริบทเพลงป๊อปปูล่า แต่นอกจากนี้ยังแสดงอารมณ์ความรู้สึกอื่น ๆ เช่น การแสดงความแปลกใจ การเรียกด้วยความเอ็นดู การทักให้รู้ตัว เป็นต้น

แม่ทุเรียน: “เฮ้ย” ขาจะลองดู “เฮ้ย” วาู้สึกพัก ถามว่าจะสูงศักดิ์เอื่อว่าเท่าไร
เขาว่าไ้มะเชื่อไ้ที่พาดปากชาม “ทอด” พวกไ้สามหนอวันตาย

พ่อไสว: เมื่อเวลามันจะน้อยข้านี้จะย่อยเนื้อเรื่อง เวลามันจะไม่เปลืองกันลงไป
 ก็วันนี้มางานละก็งานแม่อยู่ เมื่อพี่น้องแฉะก็รู้กันเลยมาหลาย
 ก็แม่อยู่แฉะตายกันลงไปเป็นผี บอกว่าคราวนี้แล้วก็แม่เพลงละที่ไหน

คำว่า “ละ” เป็นคำที่ใช้ประกอบข้อความข้างหน้าเพื่อยืนยันให้มีน้ำหนักขึ้น เช่น มิน่าละ จะไปไหมละ(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 2556, น. 1043) คำว่า “ละ” นี้ วิจิตรน ภาณุพงศ์ และคณะ (2552, น. 61) จัดเป็นคำลงท้าย ประเภทคำลงท้ายแสดงทัศนภาวะ

จากบทกลอนดังกล่าว เนื้อร้องนั้นกล่าวถึงการชุมนุมพ่อเพลงแม่เพลงพื้นบ้านภาคกลางที่มาร่วมงานศพของยายทองอยู่แม่เพลงอาวโสที่ถึงแก่กรรม พ่อไสวदनกลอน “ก็วันนี้มางานละ” โดยใช้คำว่า “ละ” เสริมอรรถรสเพื่อยืนยันข้อความข้างหน้า “ก็วันนี้มางาน” ทำให้การมาร่วมงานครั้งนี้ให้น้ำหนัก เน้นย้ำว่าทุกคนตั้งใจมางานครั้งนี้เพื่อให้เกียรติแม่ทองอยู่ ดังถ้อยคำต่อมา “ก็งานแม่อยู่”

4. บทสรุป

การร้องเพลงอีแซวรุ่นเก่าโดยสอดแทรกคำอุทานไว้ในเนื้อร้อง นับเป็นการเสริมอรรถรสในบทปฏิบัติที่โต้ตอบกันด้วยคารมและฝีปาก หมวดคำดังกล่าวแสดงให้เห็นการใช้ภาษาในการร้องเพลงอีแซวรุ่นเก่า ในขณะที่คณะเพลงอีแซวในปัจจุบันมีการใช้คำอุทานแบบนี้น้อยลง พิจารณาจากคลิปการแสดงเพลงอีแซวปัจจุบันในสื่อออนไลน์ การเล่นเพลงรุ่นเก่านอกจากการใช้คำอุทานเสริมอรรถรสดังกล่าวมาแล้ว ยังมีการใช้คำกริยาประกอบท่าทางด้วย ตัวอย่างคำว่า “ถุย” (เกลียว เสร็จกิจ, 2565) ซึ่งเป็นคำกริยา หมายถึง ถ่ม เช่น ถุยของในปากออกมา, ถ่มน้ำลายมีเสียงดังเช่นนั้น, ออกเสียงดังเช่นนั้นแสดงกิริยาดูหมิ่น (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 2556, น. 533) ดังข้อความสัมภาษณ์ แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์

“แม่ถ้าผู้ชายมาว่ากันหนัก ๆ บางทีก็คนนั้นก็ว่าฉัน คนนี้ก็ว่าฉันแกล้งไฉนก็ว่าฉันแกล้ง ถุยแม่มีงไม่แกล้งหรือใจ แทนที่จะต้องเดินมาอีก สามสี่คำ แล้วก็ค่อยลง แต่ไม่ เอาถุยคำเดียว ถ้าคนดูอายุใกล้เคียงแม่อีกก็จะถุย แต่ถ้าเด็ก ๆ ก็ โถ แหม ดูสถานที่ มันใช้ไม่ได้เหมือนเดิม อารมณ์พวกแม่อีกไม่ได้แบบนั้นแล้ว เพราะคู่ต่อสู้ไม่มี”

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การใช้คำอุทานในบทร้องเพลงปฏิบัติเป็นลักษณะการแสดงของเพลงอีแซวในสมัยโบราณ ไม่ปรากฏการใช้คำเหล่านี้มากนักในการแสดงเพลงพื้นบ้านปัจจุบัน อาจปรากฏบ้างหากเป็นการแสดงของแม่เพลงรุ่นเก่า เช่น แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ แต่ก็มีไม่มากเพราะขาดคู่ต่อสู้ที่เป็นพ่อเพลงรุ่นเก่า ซึ่งว่าเพลงทั้งเพลงดับเพลงต้นแสดงปฏิกิริยาไหวพริบเนื่องจากปัจจุบันเป็นเพลงท่องจำ ทำให้การสื่อสารอารมณ์ในการโต้ตอบไม่เด่นชัด จึงเป็นเหตุผลสำคัญทำให้คำอุทานที่สอดแทรกในเนื้อร้องค่อย ๆ จางหายไปเป็นลำดับ

การใช้คำอุทานเสริมอารมณ์รสในเพลงป๊อปปากย์ กรณีศึกษา เพลงอีแซวรุ่นเก่า ทำให้เห็นการใช้คำอุทาน เกลียว เสรีจกิจ (2565) กล่าวว่า การใช้คำอุทานในเพลงอีแซวรุ่นเก่านั้นเป็นเสน่ห์ของยุคหนึ่ง เหมาะกับสังคมยุคนั้น การแสดงในปัจจุบันไม่ค่อยปรากฏมากนัก เนื่องจากการแสดงปัจจุบันได้วางบทตัวผู้ร้องเล่นตามลำดับ เล่นตามตำแหน่ง เป็นเพลงท่องจำ เล่นตามเวลาที่กำหนด ถ้อยคำแบบพ่อเพลงแม่เพลงในอดีตก็ไม่สามารถนำมาใช้ร้องได้ทั้งหมด เนื่องจากบทบาทหน้าที่และบริบทการแสดงเปลี่ยนไป ส่วนการด้นเพลง มีเฉพาะหน่วยงานที่รับจ้างไปแสดงโดยเฉพาะ เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับหน่วยงานหรือเจ้าภาพที่ไปแสดง ไม่ใช่เพลงป๊อปปากย์แบบรุ่นเก่า นอกจากนั้นวัยของผู้เล่น โดยเฉพาะวัยเด็กบางครั้งก็ไม่สามารถใช้คำอุทานที่มีความหมายเชิงลบหรือหยาบคายได้ ต้องท่องแล้วร้องไปตามบท

เอกสารอ้างอิง

- เกลียว เสรีจกิจ (ขวัญจิต ศรีประจันต์). แม่เพลงอีแซว ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (เพลงพื้นบ้าน) ประจำปี 2539. (สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2565).
- บัวผัน สุพรรณยศ. (2548). “*เพศศึกษาในเพลงพื้นบ้าน*” ใน ภาษาสองสังคม วรรณคดีสองชีวิต: หนังสือรวมบทความจากการประชุมวิชาการ 12-13 พฤษภาคม ณ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิจิตร ภาณุพงศ์ และคณะ. (2552). *บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3: ชนิดของคำ วลี ประโยค และสัมพันธ์สาร*. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ. (2563). *รายการแสดงของศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ ครั้งที่ 833 เพลงอีแซว คณะแม่บัวผัน จันทรศรี*. สืบค้น 23 กุมภาพันธ์ 2565, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=CmW0aH6jnYs&t=2181s>
- สุกัญญา ภัทรราชย์. (2540). *เพลงปฐิพากย์: บทเพลงแห่งปฐิพากย์ของชาวบ้านไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนรุักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย. (2564). *มหกรรมพื้นบ้าน ตำนานสุโขทัย เพลงอีแซว คณะแม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ เพลงฉ่อยพ่อสุชิน ทวีเขตต์*. สืบค้น 23 กุมภาพันธ์ 2565, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=VidenxQrWE>

เอนก นาวิกมูล. (2550). *เพลงนอกศตวรรษ*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มติชน.
อุปิตติลปसार, พระยา. (2544). *หลักภาษาไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ:
ไทยวัฒนาพานิช.

Subanwatin สุบรรณวาทีน. (2563). เพลงอีแซว พ่อเพลงแม่เพลง สุพรรณ
อ่างทอง. สืบค้น 23 กุมภาพันธ์ 2565, จาก [https://www.youtube.com/
watch?v=V4GtVvsUvLQ&t=808s](https://www.youtube.com/watch?v=V4GtVvsUvLQ&t=808s)

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิด
ต่อการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ
Legal Problems Concerning the Liability
in the Control of Autonomous Vehicles

(Received: Mar 7, 2022 Revised: June 25, 2022 Accepted: June 30, 2022)

จิรัช เอื้อศิริวัฒนชัย¹

Jiratouch Ueasiriwatthanachai

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงข้อจำกัดของกฎหมายไทยเกี่ยวกับความรับผิดต่อการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ ซึ่งยังมีช่องว่างประกอบกับบทบัญญัติทางกฎหมายที่ยังไม่ครอบคลุมถึงยานยนต์ดังกล่าวโดยตรง กล่าวคือ ในปัจจุบัน ยานยนต์เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการใช้ดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็นยานยนต์ส่วนตัวหรือยานยนต์ในระบบขนส่งสาธารณะ ประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้เกิดสิ่งประดิษฐ์ที่เรียกว่า ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ แต่อย่างไรก็ดี ความก้าวหน้าของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติกับความรับผิดทางกฎหมายอันเกิดจากการควบคุมยานยนต์นั้น มีสภาพปัญหากฎหมายที่ไม่อาจก้าวตามการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีได้ทัน ดังนั้น ประเทศไทยจึงต้องมีกฎหมายเพื่อการรองรับถึงสถานะของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ รวมทั้งมาตรการทางกฎหมายที่จะบังคับใช้เพื่อควบคุม เยียวยา รวมถึงการป้องกันไม่ให้เกิดความสูญเสียในอนาคต

คำสำคัญ: ความรับผิด การควบคุม ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา E-mail: ji_ac119@hotmail.com

Abstract

It can be said that autonomous vehicles are one of the important factors in life, whether they are private or public transport vehicles. Moreover, technological advancement in the automotive industry has developed immensely and never stopped. Especially, if talking about autonomous vehicles, there has been only continuous advancement in their competence which yields benefits to human beings in society. However, if we look at the advancement of autonomous vehicles and the legal liability that will play a role in it, it might be considered as a double-edged sword, namely, legal problems that cannot keep pace with technological changes. As in the case in Arizona, the United States, an accident caused by an autonomous vehicle led to death. Another accident was in Tokyo, Japan where one of the driverless buses transporting athletes and officials in the area of the athletes' village during the Paralympic Games hit a Japanese judo athlete while crossing the road. The accident caused him to withdraw from the competition. If such an incident occurred in Thailand, how would the current state of Thai law support the status of autonomous vehicles? Moreover, how would the legal measures be implemented to control, remedy, and prevent problems that would cause losses of both offenders and victims in the future?

Keywords: Autonomous Vehicles, Artificial Intelligence, Law

บทนำ

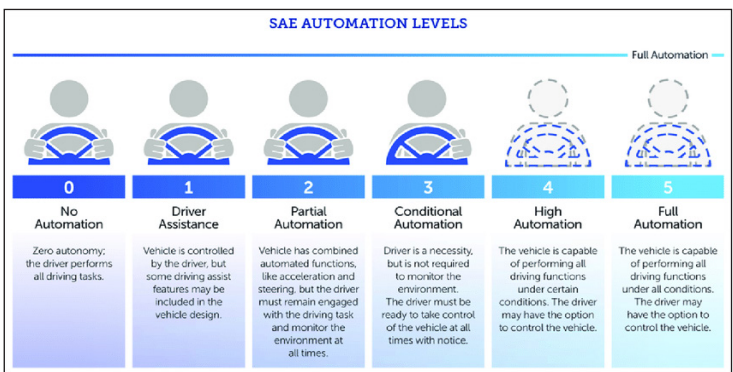
ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางด้านวิทยาการคอมพิวเตอร์ให้มีระบบความคิดเป็นของตนเองเสมือนหนึ่งเป็นสมองของมนุษย์ หรือที่เรียกว่า ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) ซึ่งการพัฒนายานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติก็เป็นเทคโนโลยีรูปแบบหนึ่งที่นำระบบปัญญาประดิษฐ์มาใช้ ดังนั้น การกำหนดนิยามความหมายของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่จะทำให้เราสามารถกำหนดลักษณะและประเภทของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยมีข้อนำพิจารณาที่สำคัญประการหนึ่งคือ ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติคืออะไร ซึ่งในปัจจุบัน เทคโนโลยียานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัตินับวันจะมีแต่การพัฒนาและมีความก้าวหน้าไปเรื่อยๆอย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งในส่วนยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่สามารถนำมาขับขี่และใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน และในส่วนที่ยังอยู่ในขั้นตอนของการทดสอบระบบการขับเคลื่อนอัตโนมัติ อีกทั้งการพิจารณาถึงแง่มุมทางกฎหมายว่า หากเกิดอุบัติเหตุจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ กฎหมายที่บังคับใช้ในปัจจุบัน มีมาตรการเพียงพอที่จะนำมาปรับใช้ได้หรือไม่ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและปลอดภัยจากทั้งตัวผู้ขับขี่ ผู้ร่วมใช้ทางบนท้องถนนไม่ว่าผู้นั้นจะใช้ยานพาหนะด้วยหรือไม่ก็ตาม

1. นิยามความหมายของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ

การกำหนดนิยามความหมายของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม จึงเห็นควรต้องมาพิจารณาการจำแนกระดับของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติโดยใช้วิธีการจำแนกจากลักษณะของการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ (Control of Autonomous Vehicles) กล่าวคือ หากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่ยังคงต้องพึ่งพามนุษย์เป็นคนคอยควบคุมอยู่ จะถูกจัดอยู่ในระดับต่ำสุด (Level 0) ในขณะที่หากเป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่ไม่จำเป็นต้องการ

การควบคุมจากมนุษย์เลย จะถูกจัดอยู่ในระดับสูงสุด (Level 5) โดยขอให้พิจารณาเทียบเคียงแนวทางจากประเทศที่มีความเชี่ยวชาญด้านยานยนต์กรรมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยียานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติคือ ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดระดับความสามารถของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ สมาคมวิศวกรยานยนต์ หรือ The Society of Automotive Engineers (SAE) โดยเป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงคมนาคมของสหรัฐอเมริกา (U.S. Department of Transportation) โดยหน่วยงานดังกล่าวได้จำแนกระดับของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติไว้ดังนี้

ภาพที่ 1 การจำแนกระดับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ
ภายใต้หลักเกณฑ์ของ The Society of Automotive Engineers (SAE)
ประเทศสหรัฐอเมริกา

(Harrington, Senatore, Scanlon, Yee, 2018, Online)

จากแผนภาพข้างต้น พิจารณาได้ดังนี้

ตารางที่ 1 การจำแนกระดับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ ภายใต้
หลักเกณฑ์ของ The Society of Automotive Engineers
(SAE) ประเทศสหรัฐอเมริกา

ระดับการควบคุม	ลักษณะ
ระดับที่ 0 – ยานยนต์ ที่ไม่มีระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติเลย (No Automation)	มนุษย์ ต้องควบคุมยานยนต์เอง ทั้งหมดตั้งแต่การสตาร์ทเครื่องยนต์ การเลี้ยว การถอยหลัง การเร่งเครื่อง การชะลอ การเบรก
ระดับที่ 1 – ยานยนต์ ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ (Driver Assistance)	ผู้ขับขี่ยังต้องควบคุมยานยนต์อยู่ แต่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่เพิ่มขึ้น เช่น ยานยนต์ที่มีระบบเซนเซอร์เตือน การชนขณะถอยหลัง ระบบการเร่งและ รักษาความเร็วคงที่ (Adaptive Cruise Control) ทั้งนี้ ยังอยู่ภายใต้การควบคุม และดุลยพินิจหรือวิจารณญาณของ ผู้ขับขี่อยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผู้ขับขี่ ยังมีหน้าที่ต้องควบคุมพวงมาลัยอยู่ ตลอดเวลา เพียงแต่มีระบบช่วยเหลือ การขับขี่ที่จะทำให้ผู้ขับขี่เกิดความสะดวก สบายเพิ่มขึ้นเท่านั้น
ระดับที่ 2 – ยานยนต์ ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ อัตโนมัติบางส่วน (Partial Automation)	ผู้ขับขี่ยังต้องควบคุมยานยนต์อยู่ เหมือนระดับที่ 1 แต่จะมีระบบ ควบคุมการขับเคลื่อนอัตโนมัติเพื่อช่วย เหลือผู้ขับขี่ มากขึ้นกว่าระดับที่ 1 โดยจะมีระบบที่เรียกว่า Advanced

ตารางที่ 1 การจำแนกระดับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ ภายใต้หลักเกณฑ์ของ The Society of Automotive Engineers (SAE) ประเทศสหรัฐอเมริกา (ต่อ)

ระดับการควบคุม	ลักษณะ
ระดับที่ 2 – ยานยนต์ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่อัตโนมัติบางส่วน (Partial Automation) (ต่อ)	Driver Assistance Systems (ADAS) (Synopsys, Online) เช่น - ระบบการตรวจสอบสิ่งมีชีวิตบนท้องถนน - ระบบเตือนให้รถอยู่ในเลน - ระบบเบรกฉุกเฉินโดยอัตโนมัติ - ระบบตรวจสอบมุมอับสายตาในขณะที่ขับขี่ ทั้งนี้ ผู้ขับขี่ยังคงต้องควบคุมยานพาหนะอยู่ พร้อมทั้งประเมินสถานการณ์แวดล้อมในขณะที่ขับขี่ด้วย โดยผู้ขับขี่อาจสามารถปล่อยมือจากพวงมาลัยได้ในบางครั้ง แต่ก็ยังต้องคอยตรวจสอบสภาพแวดล้อมในขณะที่ขับขี่ไปด้วยพร้อมๆกัน
ระดับที่ 3 – ยานยนต์ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ตามสภาพแวดล้อม (Conditional Automation)	ผู้ขับขี่ยังต้องควบคุมยานยนต์อยู่เหมือนระดับที่ 1 และระดับที่ 2 โดยในบางสถานการณ์ ผู้ขับขี่ไม่จำเป็นต้องควบคุมรถยนต์ด้วยตนเอง หากแต่ระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติจะเข้าควบคุมยานยนต์ให้ ไม่ว่าจะเป็น การเร่งแซง

ตารางที่ 1 การจำแนกระดับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ ภายใต้
หลักเกณฑ์ของ The Society of Automotive Engineers
(SAE) ประเทศสหรัฐอเมริกา (ต่อ)

ระดับการควบคุม	ลักษณะ
ระดับที่ 3 – ยานยนต์ ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ ตามสภาพแวดล้อม (Conditional Automation) (ต่อ)	การเลี้ยว การเปลี่ยนเลน การเบรก การถอยจอด (ระบบ Auto pilot เริ่มต้นอยู่ในระดับที่ 3 นี้) อาจจะกล่าว อีกนัยหนึ่งได้ว่า ผู้ขับขี่อาจปล่อยมือ จากพวงมาลัยได้ยาวนานขึ้นกว่าระดับที่ 2 แต่ผู้ขับขี่ก็จะต้องมีความพร้อมที่จะ เข้าควบคุมยานยนต์อยู่ตลอดเวลา เช่น อาจมีระบบเตือนให้ผู้ขับขี่เข้าควบคุม ยานยนต์หากอยู่ในสถานการณ์ที่อยู่ นอกเหนือการควบคุมของระบบขับขี่ อัตโนมัติ
ระดับที่ 4 – ยานยนต์ ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ขั้นสูง (High Automation)	มนุษย์ไม่จำเป็นต้องควบคุมยานยนต์ อีกต่อไป โดยระบบขับขี่อัตโนมัติ จะเป็นผู้ควบคุมรถยนต์เองทั้งหมด จากต้นทางไปยังปลายทาง อย่างไรก็ดี ก็อาจจะมีบางสถานการณ์ที่มนุษย์ ยังคงต้องควบคุมยานยนต์เองอยู่ เช่น ยานยนต์เดินทางไปในที่ที่ฝนตกหนัก จนมองไม่เห็นทางข้างหน้า เป็นต้น ทั้งนี้ ในปัจจุบันยานยนต์ ระดับที่ 4 นี้ ยังไม่มีการทำมาใช้ในการถนนสาธารณะ

ตารางที่ 1 การจำแนกระดับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ ภายใต้
หลักเกณฑ์ของ The Society of Automotive Engineers
(SAE) ประเทศสหรัฐอเมริกา (ต่อ)

ระดับการควบคุม	ลักษณะ
ระดับที่ 4 – ยานยนต์ ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ขั้นสูง (High Automation) (ต่อ)	หากแต่มีการใช้ในพื้นที่จำกัดเช่น การเดินทางจากจุดต้นทางไปยังจุด ปลายทางตามเส้นทางที่กำหนดเอาไว้ (Shutter service) เป็นต้น
ระดับที่ 5 – ยานยนต์ ที่มีระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติโดยสมบูรณ์ (Full Automation)	มนุษย์ไม่มีความจำเป็นต่อการควบคุม ยานยนต์อีกต่อไปยานยนต์จะเป็นสิ่งที่ ทำหน้าที่ควบคุมระบบการขับเคลื่อน โดยสมบูรณ์ในทุกสถานการณ์ โดยถือว่า มนุษย์เป็นเพียงทางเลือก (Option) สำหรับ การควบคุมยานยนต์เท่านั้น อาจกล่าว ได้ว่า มนุษย์เป็นเพียงผู้โดยสารเท่านั้น

จากการจำแนกระดับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติข้างต้น หากจะมองในภาพกว้างจะสามารถแยกออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 คือ ยานยนต์ที่ยังต้องพึ่งพาการควบคุมของมนุษย์อยู่เป็นส่วนใหญ่ (ระดับที่ 1-3²) และกลุ่มที่ 2 คือ ยานยนต์ที่ไม่ต้องพึ่งพาการควบคุมของมนุษย์เลยหรือพึ่งพาในบางสถานการณ์หรือกรณีฉุกเฉิน (ระดับที่ 4-5) ทั้งนี้ ผู้เขียนจะไม่ขอกล่าวถึง ระดับที่ 0 – ยานยนต์ที่ไม่มีระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติเลย

²ผู้เขียนจะไม่ขอกล่าวถึง ระดับที่ 0 – ยานยนต์ที่ไม่มีระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติเลย (No Automation) เนื่องจากระบบการขับเคลื่อนในระดับนี้จะไม่มีการช่วยเหลือผู้ขับขี่อัตโนมัติเลย กล่าวคือ เป็นระบบขับเคลื่อนที่พึ่งพามนุษย์ทั้งหมด

(No Automation) เนื่องจากระบบการขับขี่ในระดับนี้จะไม่มีการช่วยเหลือผู้ขับขี่อัตโนมัติเลย กล่าวคือ เป็นระบบขับขี่ที่พึ่งพามนุษย์ทั้งหมดเมื่อวิเคราะห์ถึงลักษณะของการควบคุมยานยนต์ขับขี่อัตโนมัติแล้ว จะสามารถกำหนดนิยามความหมายของคำว่า “ยานยนต์ขับขี่อัตโนมัติ” หมายถึง ยานยนต์ที่สามารถเคลื่อนที่จากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งโดยระบบวิทยาการทางคอมพิวเตอร์หรือปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) โดยปราศจากการควบคุมยานยนต์โดยมนุษย์หรือมีการควบคุมโดยมนุษย์ในสถานการณ์ฉุกเฉิน

ทั้งนี้ ในมุมมองของผู้เขียนเห็นควรกำหนดนิยามของยานยนต์ขับขี่อัตโนมัติไว้แต่เฉพาะยานยนต์ขับขี่อัตโนมัติระดับที่ 4 คือ ยานยนต์ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ขั้นสูง (High Automation) และระดับที่ 5 คือ ยานยนต์ที่มีระบบขับขี่อัตโนมัติโดยสมบูรณ์ (Full Automation) เท่านั้น เนื่องจากหากมีการขับขี่ยานยนต์โดยมีมนุษย์เป็นผู้ควบคุมหลักอยู่แล้ว (ระดับที่ 0-3) ในมุมมองทางกฎหมายย่อมไม่เกิดปัญหา กล่าวคือ ในกรณีที่หากว่าเกิดอุบัติเหตุขึ้นหากมีประเด็นพิพาทในเรื่องความรับผิดชอบไม่ว่าจะเป็นทางแพ่งหรืออาญาย่อมที่จะหาตัวผู้กระทำความผิดได้ไม่เป็นการยาก หากแต่เป็นการควบคุมยานยนต์ขับขี่อัตโนมัติในระดับที่ 4-5 ย่อมอาจก่อให้เกิดข้อจำกัดและเป็นประเด็นถกเถียงได้ว่า หากเกิดอุบัติเหตุขึ้นจากยานยนต์ขับขี่อัตโนมัติที่ไม่มีมนุษย์เป็นผู้ควบคุม ซึ่งทำให้มุมมองของผู้อยู่ในยานยนต์ขับขี่อัตโนมัติเปลี่ยนไป กล่าวคือ มนุษย์จะเป็นเพียงผู้โดยสารแต่จะไม่ใช่ว่าผู้ขับขี่ที่จะมีหน้าที่ต้องควบคุมยานยนต์นั้นอีกต่อไป ซึ่งหากพิจารณาถึงกฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบัน ยังมีปัญหาอยู่ว่า กฎหมายไทยจะมีมาตรการที่จะกำหนดความรับผิดชอบแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องได้มากน้อยเพียงใด และบุคคลใดบ้างที่จะต้องรับผิดชอบในผลเสียหายที่เกิดขึ้นทั้งทางแพ่งและทางอาญา

2. ความรับผิดทางกฎหมายต่อการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ

ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติก่อให้เกิดความสะดวกรวดสบายในการใช้ชีวิตของมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินทาง และรวมไปถึงการนำเทคโนโลยียานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบธุรกิจ เช่น ระบบการจัดส่งสินค้าซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบโลจิสติกส์ (Logistics) อย่างไรก็ตาม สิ่งต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นดาบสองคม กล่าวคือ หากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่ปราศจากการควบคุมของมนุษย์ได้ก่อให้เกิดอันตรายแก่บุคคลอื่นซึ่งกฎหมายไทยในปัจจุบัน ยังไม่มีบทบัญญัติกฎหมายใดที่ได้บัญญัติถึงยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติไว้เป็นการเฉพาะ จึงมีข้อน่าพิจารณาว่า กฎหมายไทยเท่าที่มีผลบังคับใช้อยู่ในปัจจุบันจะนำมาปรับใช้กับความรับผิดอันเกิดจากการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติได้อย่างไร

2.1 ความรับผิดทางแพ่ง

เมื่อเกิดอุบัติเหตุจากยานยนต์ขึ้น ผู้ก่อภัยย่อมต้องมีความรับผิดทางแพ่งอันเป็นมูลหนี้มาจากการกระทำที่เรียกว่า **ละเมิด (Tort)** ซึ่งผู้ทำละเมิดจะมีความรับผิดทางแพ่งที่จะต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทน (Compensation) โดยบทบัญญัติความผิดรับทางละเมิดตามกฎหมายไทยที่กำหนดความรับผิดทางแพ่งในปัจจุบันที่สอดคล้องกับความรับผิดอันเกิดจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติได้อย่างใกล้เคียงที่สุดคือ ความรับผิดทางละเมิดอันเกิดขึ้นจากเครื่องจักรกล ซึ่งเป็น**ความรับผิดโดยเด็ดขาด (Strict Liability)** กล่าวคือ เป็นการกระทำละเมิดซึ่งเกิดขึ้นโดยผู้ต้องรับผิดไม่ตั้งใจหรือประมาทแต่อย่างใด กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ บุคคลนั้นไม่ได้กระทำละเมิดแต่อย่างใด หากแต่กฎหมายได้กำหนดให้บุคคลนั้นต้องรับผิดในผลละเมิดที่เกิดขึ้นด้วย ความรับผิดในลักษณะนี้มีอีกหลายชื่อ เช่น ความรับผิดโดยไม่มี ความผิด (Liability without fault) ความรับผิดโดยผลของกฎหมาย (liability imposed by the law) หรือ ความรับผิดโดยสมบูรณ์ (Absolute Liability) (จิตรตรา ชันเงิน, 2558, น. 16) ทั้งนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 437 ข้อพิจารณา

ประการสำคัญที่จะต้องตีความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 437³ คือ คำว่า “ผู้ครอบครอง” “ผู้ควบคุมดูแล” และ “ยานพาหนะอย่างใด ๆ อันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกล” ซึ่งหากนำมาปรับใช้กับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติแล้ว ผลทางกฎหมายจะเป็นอย่างไร

2.1.1) ผู้ครอบครอง

หมายถึง ผู้ที่ใช้ยานพาหนะนั้นในฐานะที่เป็นผู้ยืมถือ ในขณะที่เกิดความเสียหายหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งหมายถึงผู้ที่ได้ครอบครองยานพาหนะนั้นอยู่ในขณะเกิดเหตุ⁴ แสดงว่า ผู้ครอบครองยานพาหนะอาจเป็นเจ้าของยานพาหนะหรือไม่ใช่เจ้าของก็ได้ หากแต่พิจารณาเพียงว่า บุคคลนั้นได้ยืมถือครอบครองยานพาหนะในขณะเกิดเหตุหรือไม่ ซึ่งต้องมาพิจารณาต่อไปว่า ลักษณะไหนที่เรียกว่าได้ยืมถือครอบครองยานพาหนะแล้ว ซึ่งหากนำมาปรับใช้กับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ ซึ่งด้วยระบบกลไกของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่สามารถขับเคลื่อนได้ด้วยตัวของมันเอง หากกรณีมีอุบัติเหตุเกิดขึ้น เจ้าของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติจะต้องรับผิดชอบหรือไม่

จากประเด็นข้างต้น พอจะเทียบเคียงได้ว่า ถึงแม้ผู้อยู่ในยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติจะมีได้เข้าดำเนินการขับเคลื่อนด้วยตัวเอง กล่าวคือระบบกลไกของรถยนต์จะจัดการเองไม่จำเป็นจะเป็นการเปลี่ยนช่องทางเดินรถ ซ้าย-ขวา การหยุดรถ การเร่งแซง เป็นต้น แต่อย่างน้อยก็จะต้องมีมนุษย์ที่อยู่ในยานยนต์ขับเคลื่อนดังกล่าวในฐานะที่เป็นผู้สังเกตการณ์ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะผู้ครอบครองยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติด้วยอยู่ในตัว ดังนั้น

³ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 437 บัญญัติว่า

“บุคคลใดครอบครองหรือควบคุมดูแลยานพาหนะอย่างใด ๆ อันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกล บุคคลนั้นจะต้องรับผิดชอบเพื่อการเสียหายอันเกิดแต่ยานพาหนะนั้นเว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัย หรือเกิดเพราะความผิดของผู้ต้องเสียหายนั้นเอง

ความข้อนี้ให้ใช้บังคับได้ตลอดถึงผู้มิใช่ในครอบครองของตน ซึ่งทรัพย์สินนั้นเป็นของเกิดอันตรายได้โดยสภาพ หรือโดยความมุ่งหมายที่จะใช้ หรือโดยอาการกลไกของทรัพย์สินนั้นด้วย”

⁴คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2659/2524.

หากมีความรับผิดชอบเกิดขึ้น ผู้ครอบครองยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติย่อมจะต้องมีความรับผิดชอบด้วย เว้นแต่ เป็นกรณียานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่ปราศจากมนุษย์เข้าควบคุม อยู่ในยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ เป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่มีแต่เพียงผู้โดยสารหรือมีสินค้าอย่างใดอย่างหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว โดยปัจจุบัน ประเทศไทยมียานพาหนะที่มีการขับเคลื่อนโดยปราศจากมนุษย์ เป็นผู้ขับ โดยมีการกำหนดเส้นทางและควบคุมการเดินทางจากศูนย์การควบคุม การเดินทางระยะไกล เช่น รถไฟฟ้าสายสีทองเส้นทางกรุงธนบุรี-ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบบรถไฟฟ้าไร้คนขับสายแรกของประเทศไทย

ในประเด็นนี้ หากจะกล่าวว่า ผู้โดยสารเป็นผู้ครอบครอง ก็คงจะไม่ถนัดนัก จึงมีประเด็นน่าคิดต่อไปว่า จะมีบุคคลอื่น เช่น ผู้ผลิตรถยนต์ ผู้คิดค้นหรือออกแบบระบบการขับเคลื่อนอัตโนมัติที่ต้องมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบด้วยหรือไม่

2.1.2) ผู้ควบคุมดูแล

ผู้ที่อยู่ในฐานะผู้ควบคุมดูแลยานพาหนะย่อมตกอยู่ในฐานะผู้ครอบครองยานพาหนะอยู่ในตัว จึงเห็นว่า หากเป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ ถึงแม้จะมีได้มีมนุษย์เข้าควบคุมดูแลหรือขับเคลื่อนเองทั้งหมด แต่ในทุกการเดินทางไม่ว่าจะเป็นการขนส่งคนหรือสินค้าย่อมจะต้องมีปลายทางอันเป็นจุดหมายซึ่งปฏิเสธไม่ได้ที่จะต้องมีคนเป็นผู้ควบคุมดูแล ซึ่งจะทำหน้าที่กำหนดจุดหมายปลายทาง ผู้กำหนดจุดหมายปลายทางดังกล่าวจึงเป็นผู้ควบคุมดูแลยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติได้ด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งศาลฎีกาเคยมีคำพิพากษาโดยมีข้อเท็จจริงว่า จำเลยที่ 1 แม้จะไม่ได้เป็นผู้ขับเรือ แต่เป็นผู้นำร่องเรือเดินสมุทร แต่ก็ต้องร่วมรับผิดชอบในอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นจากการเดินเรือด้วยเช่นเดียวกัน ในฐานที่จำเลยที่ 1 เป็นผู้ควบคุมดูแล (ผู้กำหนดจุดหมายปลายทาง) นั่นเอง⁵

⁵คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3088/2524.

2.1.3) ยานพาหนะอย่างใด ๆ อันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกล

ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติเป็นยานยนต์อันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกลอยู่แล้วโดยสภาพของตัวมันเอง อีกทั้งด้วยยุคสมัยใหม่ของโลกที่กำลังจะเข้าสู่ยุคแห่งการเปลี่ยนถ่ายจากยานพาหนะที่เป็นเครื่องยนต์สันดาป (Combustion engine) ที่ต้องใช้น้ำมันเป็นเชื้อเพลิงในการขับเคลื่อนไปสู่ยุคแห่งการใช้ยานยนต์ไฟฟ้า (Electric vehicle: EV)

จากที่ได้กล่าวข้างต้น เห็นว่า ความรับผิดชอบของผู้ครอบครองหรือผู้ควบคุมดูแลยานพาหนะอันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 437 สามารถนำมาปรับใช้เทียบเคียงกับการกำหนดความรับผิดชอบของผู้ครอบครองหรือควบคุมดูแลยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติได้บางส่วน กล่าวคือ ยังคงสามารถปรับใช้ได้แก่ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่ยังมีมนุษย์ครอบครองหรือควบคุมดูแลอยู่ แต่ไม่สามารถนำไปบังคับใช้ได้กับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่ปราศจากมนุษย์เข้าควบคุมดูแลโดยสิ้นเชิง

2.2 ความรับผิดทางอาญา

ในเบื้องต้น ฐานความผิดทางอาญาที่เกิดขึ้นจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ นั้น เห็นว่า ผลแห่งการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นคงจะไม่มี ความแตกต่างอย่างมีนัยยะสำคัญ กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ (ระดับที่ 4-5) หรือยานยนต์ทั่วไปที่เกิดขึ้นจากการควบคุมของมนุษย์โดยตรงโดยจะมีระบบช่วยเหลือการขับขี่หรือไม่ก็ตาม (ระดับที่ 1-3) ผลจากการกระทำผิดมักจะเกิดขึ้นในลักษณะของการเกิดอุบัติเหตุทางยานยนต์ไม่ว่าจะเป็นอุบัติเหตุระหว่างยานยนต์กับบุคคลอื่น ระหว่างยานยนต์กับทรัพย์สินของบุคคลอื่น หรือแม้กระทั่งระหว่างยานยนต์ที่อยู่ร่วมบนท้องถนนด้วยกันเอง ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สิน ซึ่งโดยลักษณะของความรับผิด ก็จะเป็นฐานความผิดที่มีการบัญญัติอยู่ในกฎหมายอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นประมวลกฎหมายอาญา หรือกฎหมายอื่น ๆ เช่น พระราชบัญญัติการจราจรทางบก พ.ศ. 2522 เป็นต้น

อย่างไรก็ดี หากจะกล่าวถึงเฉพาะความรับผิดชอบทางอาญา อันเกิดขึ้นจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ (ระดับที่ 4-5) จะเห็นประเด็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือ **บุคคลผู้ที่จะต้องรับผิดชอบทางอาญาอันเกิดจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัตินั้นควรจะหมายถึงบุคคลใด** เนื่องจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่อยู่ในระดับที่ 4 คือ ยานยนต์ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ขั้นสูง (High Automation) และระดับที่ 5 คือ ยานยนต์ที่มีระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติโดยสมบูรณ์ (Full Automation) ซึ่งเปรียบเสมือนมนุษย์เป็นเพียงผู้โดยสาร โดยที่มนุษย์แทบจะไม่ต้องเข้ามาควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติเช่นนั้นเลย (ระดับที่ 4) หรือมนุษย์ไม่มีหน้าที่ต้องควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติเลย (ระดับที่ 5) แต่ถึงกระนั้นอุบัติเหตุ คือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด หรือเป็นเหตุการณ์ที่บังเอิญเกิดขึ้น (กาญจนา นาคสกุล, ม.ป.ป., ออนไลน์) ดังนั้น อุบัติเหตุจากยานยนต์ย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาไม่ว่ายานยนต์นั้นจะมีระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติที่มีความอัจฉริยะหรือมีประสิทธิภาพมากเพียงใดก็ตาม จึงก่อให้เกิดประเด็นทางกฎหมายอันนำไปสู่ข้อพิจารณาองค์ประกอบความผิดทางอาญาในส่วนของ **ผู้กระทำความผิด (Offender)** ซึ่งเป็นองค์ประกอบความรับผิดชอบทางอาญาประการหนึ่งในส่วนขององค์ประกอบภายนอกของความผิดทางอาญา

มีคดีเกี่ยวกับอุบัติเหตุคดีหนึ่งซึ่งสามารถนำมาเทียบเคียงเพื่อกำหนดตัวบุคคลที่จะต้องรับผิดชอบทางอาญาต่ออุบัติเหตุที่เกิดขึ้นจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติได้ โดยคดีนี้เกิดขึ้นที่มลรัฐแอริโซนา (Arizona) ประเทศสหรัฐอเมริกา ข้อเท็จจริงได้ความว่า เมื่อวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ. 2018 Elaine Herzberg ได้ลากจูงจักรยานเพื่อข้ามถนนในยามค่ำคืน แต่ได้ประสบอุบัติเหตุถูกรถยนต์ชนเสียชีวิต โดยรถยนต์คันดังกล่าวเป็นรถยนต์ที่อยู่ในระหว่างการทดสอบระบบการขับเคลื่อนอัตโนมัติของบริษัท Uber โดยขณะที่รถยนต์คันนั้น รถยนต์ได้อยู่ในโหมดการขับขี่ด้วยตนเอง (Self-drive mode) โดยมี Rafaela Vasquez เป็นผู้ควบคุมโดยนั่งอยู่ที่ฝั่งคนขับเพื่อควบคุมในกรณีมีเหตุฉุกเฉิน

(Levin, 2020, Online) มีข้อนำพิจารณาว่า พนักงานอัยการมิได้ตั้งข้อหาแก่ Uber แต่อย่างใด หากแต่ได้มีการฟ้อง Rafaela Vasquez ผู้ควบคุมรถยนต์คันดังกล่าวในข้อหาฆ่าคนตายโดยประมาท (Negligent Homicide) เนื่องจากทางการสืบสวนได้ข้อเท็จจริงประการหนึ่งว่า ถึงแม้รถยนต์จะอยู่ในโหมดขับขี่อัตโนมัติก็ตาม แต่ผู้ขับขี่ก็มีหน้าที่ต้องคอยตรวจสอบสภาพแวดล้อมบนท้องถนนในระหว่างขับขี่ แต่กลับปรากฏว่า ผู้ขับขี่กลับจอดอยู่ยุ่งเกี่ยวกับกับการใช้โทรศัพท์มือถือในช่วงเวลาที่เกิดอุบัติเหตุ (DW, 2020, Online) ทั้งนี้ คดีดังกล่าวยังอยู่ในระหว่างการพิจารณาเนื่องจากการเลื่อนการพิจารณาคดีมาหลายครั้งด้วยเหตุผลในเรื่องของความซับซ้อนในทางคดี

จากคดีอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นจากยานยนต์ขับขี่อัตโนมัติข้างต้น มีข้อสังเกตว่าหากยังเป็นการขับขี่อัตโนมัติที่ยังมีมนุษย์เข้าไปมีส่วนร่วมในการขับขี่อยู่ด้วยโดยอยู่ในฐานะเป็นผู้ควบคุมดูแลระบบการขับขี่หรือแม้กระทั่งในระหว่างที่ระบบการขับขี่อัตโนมัติได้กระทำไปด้วยตัวของมันเองไม่ว่าจะเป็นการควบคุมยานยนต์ขับขี่อัตโนมัติระดับใดก็ตาม แต่ผู้ควบคุมดูแลก็ยังมีความหน้าที่ที่จะต้องคอยตรวจสอบสภาพแวดล้อมในระหว่างการขับขี่เช่นกันในประเด็นนี้ จึงเห็นว่า แม้ระบบยานยนต์จะขับเคลื่อนด้วยระบบอัตโนมัติแล้วก็ตาม หากแต่บุคคลที่อยู่ ณ ตำแหน่งที่นั่งของผู้ขับขี่ ก็ยังคงมีหน้าที่ควบคุมดูแลการขับขี่ด้วยเช่นกัน ดังนั้น หากมีอุบัติเหตุเกิดขึ้น บุคคลผู้นั้นย่อมจะต้องมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบทางอาญาที่จะเกิดขึ้นด้วย

อย่างไรก็ดี ในส่วนของบริษัทหรือองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการยนต์ไร้คนขับไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิตรถยนต์ ผู้ผลิตคิดค้นระบบการขับขี่อัตโนมัติ เห็นว่า หากจะมองเฉพาะในแง่มุมมองของผู้กระทำที่จะต้องรับผิดชอบทางอาญา เห็นว่า อุบัติเหตุที่เกิดขึ้นที่จะเป็นความผิดอาญาได้นั้นจะพิจารณาที่ตัวของผู้กระทำในขณะที่เกิดเหตุการณ์นั้น ๆ เป็นสำคัญ จึงเป็นการยากที่จะพิสูจน์ความรับผิดชอบได้ หากแต่หากพิสูจน์ได้ว่า อุบัติเหตุที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากระบบกลไก หรือเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การออกแบบ

ซึ่งกระทบต่อระบบการขับเคลื่อนอัตโนมัติโดยตรงเช่น ระบบเบรกอัตโนมัติไม่ทำงาน ระบบนำทางผิดพลาด เช่นนี้ ย่อมเห็นได้ว่า คงเป็นการยากที่จะปฏิเสธความผิดได้ แต่ทั้งนี้ อาจจะเป็นความรับผิดชอบในลักษณะอื่นที่มีใช้ความรับผิดชอบทางอาญา ซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป

ซึ่งในส่วนนี้จะกล่าวถึงในส่วนของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่อยู่ในระดับที่ 4 คือ ยานยนต์ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ขั้นสูง (High Automation) และระดับที่ 5 คือ ยานยนต์ที่มีระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติโดยสมบูรณ์ (Full Automation)

3. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติในต่างประเทศ

ในต่างประเทศได้มีการพัฒนาด้านวิศวกรรมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติอย่างต่อเนื่อง จึงปฏิเสธไม่ได้ที่หากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติมีการใช้อย่างแพร่หลายมากขึ้น กฎหมายย่อมเป็นสิ่งที่จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดหลักเกณฑ์และกำหนดมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติให้มีความเหมาะสมปลอดภัยตนทั้งผู้ขับขี่และผู้ร่วมทาง

3.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่งที่มีการคิดค้นและพัฒนา ระบบยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติอย่างต่อเนื่อง และโดยที่ลักษณะการปกครองของประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีลักษณะการปกครองโดยแบ่งออกเป็นมลรัฐ ซึ่งนอกจากจะมีกฎหมายของรัฐบาลกลาง (Federal law) เองแล้ว ยังมีกฎหมายในแต่ละมลรัฐ (State law) อีกด้วย

ทั้งนี้ หากจะกล่าวถึงความรับผิดชอบของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติแล้ว สามารถแยกออกเป็น 3 ส่วน (Marchant & Lindor, 2012, Online) ได้แก่

1) ผู้ขับขี่/ผู้ควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ (Driver)

โดยปกติความรับผิดชอบของผู้ควบคุมยานยนต์จะเป็นไปตามหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (Strict Liability) กล่าวคือ ผู้ควบคุมจะมีความรับผิดชอบทันทีเมื่อมีอุบัติเหตุเกิดขึ้น หากแต่ผู้ควบคุมยังมีสิทธิที่จะปฏิเสธความรับผิดได้หากพิสูจน์ได้ว่า อุบัติเหตุที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นจากระบบควบคุมการขับเคลื่อนอัตโนมัติ มิใช่เกิดจากตัวผู้ควบคุมเอง ทั้งนี้ ผู้ควบคุมจะต้องพิสูจน์ให้เห็นด้วยว่า เหตุที่เกิดขึ้นมิได้เกิดจากการจงใจหรือประมาทเลินเล่อแต่อย่างใด

2) ความผิดปกติจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ/ระบบปัญญาประดิษฐ์ที่ควบคุมระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติ (Autonomous Vehicle malfunction)

บุคคลที่ต้องรับผิดชอบในที่นี้คือ ผู้ผลิตรยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ ซึ่งสามารถขยายความโดยรวมถึง ผู้ที่รับผิดชอบในการผลิตหรือพัฒนาระบบซอฟต์แวร์หรือระบบปัญญาประดิษฐ์ซึ่งใช้สำหรับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติด้วย ซึ่งกฎหมายที่จะเข้ามาควบคุมโดยตรงคือ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสินค้า (Product Liability Law) โดยอาจจัดอยู่ในยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่ก่อให้เกิดอุบัติเหตุจัดเป็นสินค้าที่ไม่ปลอดภัย

3) กรณีที่ไม่สามารถระบุถึงผู้ต้องรับผิดชอบได้ (Unavoidable conditions)

กล่าวได้ว่า เป็นเหตุปัจจัยจากภายนอก (External factor) เช่น ภัยธรรมชาติ สัตว์บนท้องถนนสาธารณะ ซึ่งจะเป็นข้อเท็จจริงประการสำคัญที่จะทำให้ทั้งตัวของผู้ควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ ผู้ผลิตหรือพัฒนาระบบปัญญาประดิษฐ์ของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ สามารถปฏิเสธความรับผิดได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงเป็นกรณีๆไป

ทั้งนี้ จะขอกล่าวถึงลักษณะของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อกำหนดที่สำคัญซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับแนวทางการร่างกฎหมายเกี่ยวกับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติในประเทศไทยได้ในอนาคต

3.1.1 กฎหมายระดับรัฐบาลกลาง (Federal law)

ในปัจจุบัน ยังไม่มีการบังคับใช้กฎหมายระดับรัฐบาลที่เกี่ยวกับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ หากแต่ยังอยู่ในขั้นตอนของร่างกฎหมาย (Bill) โดยร่างกฎหมายฉบับดังกล่าวมีชื่อว่า Self Drive Act โดยร่างกฎหมายฉบับนี้ อยู่ในระหว่างพิจารณาปรับปรุงโดยคณะอนุกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคและการพาณิชย์เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2021 (US Congress, 2021, Online)

สาระสำคัญของร่างกฎหมายฉบับดังกล่าว นอกเหนือจากการกำหนดความรับผิดชอบของผู้เกี่ยวข้องกับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติแล้ว ยังได้มีการบัญญัติถึงการพัฒนาความปลอดภัยและนวัตกรรมของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ ซึ่งมาตรการทางกฎหมายที่จะนำมาบังคับ อาทิ

- มาตรการการควบคุมความปลอดภัยทางไซเบอร์ที่ส่งผลกระทบต่อระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติ (Cybersecurity of automated driving systems) เช่น การป้องกันการถูกแฮค (hacked) ข้อมูลในระหว่างที่ระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติเปิดการใช้งาน

- การทดสอบและการประเมินผลยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ (Motor vehicle testing or evaluation) กล่าวคือ ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติจะต้องมีการทดสอบระบบการขับเคลื่อนซึ่งแน่นอนว่าจะต้องมีรูปแบบการทดสอบที่แตกต่างจากรถยนต์ที่ควบคุมโดยมนุษย์เป็นหลัก

- การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติเพื่อให้ผู้บริโภคได้เข้าถึงข้อมูล (Information on highly automated driving systems made available to prospective buyers) เพื่อเป็นการคุ้มครองผู้บริโภคขับเคลื่อนอัตโนมัติในฐานะที่เป็นผู้บริโภคให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องและสามารถใช้งานยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติได้อย่างเหมาะสม

- มาตรการรักษาความปลอดภัยในการใช้ชีวิตบนท้องถนนภายใต้การดูแลขององค์การบริหารความปลอดภัยบนท้องถนนแห่งสหรัฐอเมริกา (National Highway Traffic Safety Administration: NHTSA)

3.1.2 กฎหมายระดับมลรัฐ (State law)

ในแต่ละมลรัฐได้มีบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติไว้แตกต่างกัน กล่าวคือ บางมลรัฐมีการออกกฎหมายเกี่ยวกับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติเป็นการเฉพาะ (Enacted legislation) บางมลรัฐแม้จะยังไม่มีกฎหมายแต่ก็มีการออกเป็นคำสั่งทางปกครอง (Executive order) ที่ออกโดยผู้ว่าการมลรัฐนั้น ๆ ในขณะที่บางมลรัฐก็ยังไม่มีความหมายหรือคำสั่งทางปกครองเลยเช่นกัน ในที่นี้ จะขอยกมาถึงบางมลรัฐที่มีกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองเพื่อให้ได้เห็นแนวทางการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ

1) วอชิงตัน ดี.ซี. (Washington, DC)

วอชิงตัน ดี.ซี. มีฐานะเป็นเมืองหลวงของสหรัฐอเมริกา ซึ่งตั้งอยู่เขตการปกครองพิเศษโคลัมเบีย (DC: District of Columbia) โดยเป็นรัฐแรก ๆ ที่ได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติตั้งแต่ปี ค.ศ. 2012 โดยมีกฎหมายชื่อว่า Autonomous Vehicle Act 2012 โดยกฎหมายดังกล่าวได้กำหนดหลักการสำคัญ ดังนี้

- นิยามความหมายของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ

Autonomous Vehicle Act 2012 ได้กำหนดนิยามความหมายของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติไว้ว่า หมายถึง ยานพาหนะที่สามารถนำทางไปตามท้องถนนและรวมถึงอุปกรณ์ควบคุมยานยนต์โดยไม่มีผู้ขับขี่เข้าควบคุมไม่ว่าส่วนใด ๆ ของยานยนต์ แต่ไม่รวมถึงยานยนต์ที่เปิดใช้งานด้วยระบบความปลอดภัยเชิงรุกหรือระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ รวมถึงระบบที่ให้ความช่วยเหลือจุดบอด (Blind-spot assistance) ระบบการหลีกเลี่ยง

อุบัติเหตุ (Crash avoidance) การหยุดรถฉุกเฉิน (Braking) ระบบช่วยจอดรถ (Parking lane-keep assistance) ระบบควบคุมความเร็วอัตโนมัติแบบปรับได้ (Adaptive cruise control) ระบบควบคุมให้รถขับเคลื่อนอยู่ในช่องทางเดินรถ (Lane-keep assistance) ระบบเตือนเมื่อยานยนต์ออกนอกช่องทางเดินรถ (Lane-departure warning) หรือระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ในสถานการณ์จราจรติดขัดและการเข้าคิว (Traffic jam and queuing assistance) เว้นแต่ระบบเพียงระบบเดียวหรือร่วมกับระบบอื่น ๆ ทำให้ยานพาหนะที่ติดตั้งเทคโนโลยีนั้นสามารถขับได้โดยไม่ต้องมีการควบคุมหรือเฝ้าติดตามโดยผู้ปฏิบัติงานที่เป็นมนุษย์⁶

กล่าวโดยสรุปคือ ต้องเป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่สามารถขับเคลื่อนได้ด้วยระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติของยานยนต์นั่นเองโดยไม่มีผู้ขับขี่เข้ามาควบคุมรถยนต์เลย ทั้งนี้ หากเป็นเพียงยานยนต์ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่เพียงบางอย่าง ก็ยังไม่อยู่ในนิยามความหมายของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติภายใต้กฎหมายฉบับนี้

- นิยามความหมายของผู้ขับขี่

Autonomous Vehicle Act 2012 ได้กำหนดความหมายของผู้ขับขี่ไว้ ซึ่งเป็นความหมายที่เข้าใจได้โดยทั่วไป กล่าวคือ บุคคลใดๆ ที่เข้าควบคุมยานยนต์โดยบุคคลนั้นต้องเป็นผู้ที่มีใบอนุญาตขับขี่ด้วย⁷

- เงื่อนไขของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่สามารถขับเคลื่อนได้บนถนนสาธารณะ

Autonomous Vehicle Act 2012 ได้กำหนดเงื่อนไขที่ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติจะสามารถขับเคลื่อนได้บนถนนสาธารณะไว้ด้วยกัน 3 กรณี ดังนี้

⁶Autonomous Vehicle Act 2012 section 2(1)

⁷Autonomous Vehicle Act 2012 section 2(2)

(1) ต้องเป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่สามารถควบคุมโดยมนุษย์ได้ กล่าวคือ ผู้ขับยังสามารถเข้าควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติได้ด้วยตนเองเช่นกัน ทั้งนี้ เพื่อป้องกันอุบัติเหตุหรืออันตรายใด ๆ ที่อาจอยู่นอกเหนือวิสัยของระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติ

(2) ต้องเป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติซึ่งมีบุคคลนั่งอยู่ในที่นั่งอันเป็นตำแหน่งของผู้ขับตลอดเวลา และต้องผู้เป็นที่จะสามารถเข้าควบคุมยานยนต์นั้นได้ กล่าวคือ ต้องเป็นผู้ขับด้วยตนเอง (Backup driver) (Dentons, 2019, p. 8)

(3) ต้องเป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่สามารถดำเนินการตามกฎหมายเกี่ยวกับการจราจร กฎหมายเกี่ยวกับยานพาหนะ และการปฏิบัติตามเครื่องมือสำหรับการควบคุมการจราจรได้⁸ เช่น ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติสามารถหยุดรถได้เองเมื่อตรวจสอบพบสัญญาณไฟเพื่อให้หยุด (ไฟแดง) หรือสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้เองเมื่อตรวจสอบพบสัญญาณไฟเพื่อให้รถเคลื่อนตัว (ไฟเขียว)

- ความรับผิดชอบของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ

ใน Autonomous Vehicle Act 2012 มิได้มีการกล่าวถึงความรับผิดชอบของผู้ควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติโดยตรง แต่เห็นว่าการที่ความรับผิดชอบของผู้ควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัตินั้นย่อมไม่แตกต่างจากความรับผิดชอบของผู้ควบคุมยานยนต์ปกติตามหลักความรับผิดทางแพ่งในมูลละเมิดหรือความรับผิดทางอาญา หากแต่กฎหมายดังกล่าวได้มีการกล่าวถึงความรับผิดชอบของผู้ผลิตยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ (Original Manufacturer) กล่าวคือ หากยานยนต์ใดๆ ที่แต่เดิมมิได้เป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติแต่ได้ถูกปรับแต่งหรือดัดแปลงโดยบุคคลภายนอก (Third Party) ให้กลายเป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ ซึ่งถ้าหากเกิดความบกพร่องอันเกิดจากการปรับแต่ง

⁸Autonomous Vehicle Act 2012 section 3

ยานยนต์ดังกล่าว บุคคลภายนอกจำเป็นต้องเป็นผู้ต้องรับผิดชอบความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการปรับแต่งหรือดัดแปลงนั้น เว้นแต่บุคคลภายนอกจะพิสูจน์ได้ว่า ความบกพร่องที่เกิดขึ้นนั้นได้มีอยู่แล้วตั้งแต่กระบวนการผลิตยานยนต์คันดังกล่าว⁹

กรณีข้างต้นเห็นว่า กฎหมายกล่าวถึงเฉพาะการปรับแต่งหรือดัดแปลงยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติเท่านั้น จึงมีข้อสังเกตว่า หากยานยนต์คันดังกล่าวได้ถูกผลิตเป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติมาตั้งแต่ต้น ย่อมเห็นได้ว่าผู้ผลิตยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ ย่อมต้องมีความรับผิดชอบอันเกิดขึ้นจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติได้อย่างไม่ต้องสงสัย

2) อริโซนา (Arizona)

อริโซนาเป็นมลรัฐแรก ๆ ที่ได้มีการสนับสนุนการยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติดังจะเห็นได้จากการที่มลรัฐอริโซนาได้ร่วมกับบริษัท Waymo ในการทดสอบระบบยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติชื่อว่า “Waymo One” โดยได้ให้บริการในลักษณะของรถยนต์แท็กซี่ไร้คนขับ (Robo-taxi) ภายในพื้นที่ของเมืองฟีนิกซ์ (Phoenix) ซึ่งเป็นเมืองหลวงของมลรัฐอริโซนา (Dentons, 2019, p. 3) ซึ่งสอดคล้องกับการที่มลรัฐอริโซนาได้ดำเนินการออกคำสั่งเกี่ยวกับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติในรูปแบบของคำสั่งทางปกครองในปี ค.ศ. 2018 ที่ออกโดย Gov. Doug Ducey ซึ่งเป็นผู้ว่าการมลรัฐอริโซนา โดยคำสั่งดังกล่าวได้กำหนดหลักการสำคัญหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดคุณสมบัติของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่จะสามารถขับขึ้นบนถนนสาธารณะได้ (Arizona State Senate, 2021, Online) กล่าวคือ

- 1) ต้องเป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่มีความสอดคล้องกับมาตรฐานความปลอดภัยของรัฐบาลกลาง
- 2) ต้องเป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่จะก่อความเสี่ยงน้อยที่สุด (Minimal risk conditions) ในกรณีที่ระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติ

⁹Autonomous Vehicle Act 2012 section 4

ล้มเหลว เช่น หากเกิดอุบัติเหตุจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติขึ้น ยานยนต์ดังกล่าวต้องสามารถหยุดการเคลื่อนที่ของรถยนต์ได้เองเพื่อลดทอนความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นตามมา (State of Arizona Executive Order 2018-04, 2018, Online)

3) ต้องเป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติสามารถปฏิบัติตามกฎจราจรและความปลอดภัยทางรถยนต์ที่บังคับใช้ และ

4) ต้องเป็นยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่มีใบรับรองการลงทะเบียนชื่อ ใบอนุญาต และการประกันภัยที่เกี่ยวข้องกับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ

3.2 ประเทศเยอรมนี

ประเทศเยอรมนีเป็นอีกประเทศหนึ่งที่คิดค้นนวัตกรรมเกี่ยวกับรถยนต์มาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นได้จากรถยนต์จากประเทศเยอรมนีหลากหลายยี่ห้อ โดยกฎหมายที่ใช้บังคับแก่ยานพาหนะบนท้องถนนในปัจจุบันคือ Road Traffic Act (Straßenverkehrsgesetz: StVG) โดยมีผลใช้บังคับครั้งแรกเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2451 และได้มีการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับนวัตกรรมยานยนต์ ขับเคลื่อนอัตโนมัติ จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มกฎหมายดังกล่าวเป็นฉบับที่ 8 คือ Road Traffic Act 2017 ซึ่งได้ประกาศและมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2560 โดยได้กำหนดหลักเกณฑ์สำคัญอันเกี่ยวข้องกับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติดังนี้

3.2.1) การกำหนดนิยามของคำว่า “ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ”

Road Traffic Act 2017 ได้กำหนดนิยามของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติไว้ว่า หมายถึง ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่เป็นยานยนต์ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ขั้นสูง (High Automation) หรือยานยนต์ที่มีระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติโดยสมบูรณ์ (Full Automation)¹⁰ โดยได้กำหนดลักษณะของยานยนต์ขับเคลื่อน

¹⁰Road traffic Act 2017 section 1a(1)

อัตโนมัติ อาทิ เป็นยานยนต์ที่สามารถควบคุมการขับขี่ได้ด้วยตนเอง เมื่อมีการเปิดใช้งานระบบควบคุมการขับขี่ เป็นยานยนต์ที่สามารถปฏิบัติตามกฎจราจรได้ เช่นการมีระบบกล้องเพื่ออ่านป้ายจราจรในระหว่างการขับขี่อัตโนมัติ หากยานยนต์อยู่ในระบบขับขี่อัตโนมัติ ผู้ขับขี่ก็สามารถเข้าควบคุมยานยนต์ได้ตลอดเวลา¹¹ เป็นต้น

3.2.2) การกำหนดนิยามของคำว่า “ผู้ขับขี่”

Road Traffic Act 2017 ได้กำหนดนิยามความหมายของผู้ขับขี่ ไว้ว่า หมายถึง บุคคลใดๆที่ได้เปิดใช้งานระบบขับขี่อัตโนมัติ ไม่ว่าจะเป็นระบบขับขี่ขั้นสูง (High Automation) หรือระบบขับขี่อัตโนมัติโดยสมบูรณ์ (Full Automation) และได้ใช้ระบบขับขี่อัตโนมัติดังกล่าวในการควบคุมยานยนต์ถึงแม้ว่า บุคคลนั้นจะมีได้ควบคุมยานยนต์ด้วยตนเอง¹² (Czarnecki, 2017, Online)

3.2.3) การกำหนดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้ควบคุมยานยนต์ขับขี่อัตโนมัติ

Road Traffic Act 2017 ได้บัญญัติถึงสิทธิ หน้าที่ และรับผิดชอบของผู้ควบคุมยานยนต์ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ขั้นสูง และยานยนต์ที่มีระบบขับขี่อัตโนมัติโดยสมบูรณ์ กล่าวคือ ในกรณีที่มีการเปิดใช้งานระบบขับขี่อัตโนมัติ ผู้ขับขี่อาจเปรียบเสมือนเป็นผู้โดยสาร กล่าวคือ ผู้ขับขี่มีสิทธิที่จะไม่จำเป็นต้องให้ความสนใจหรือคำนึงถึงสภาพการจราจรและการขับขี่ยานยนต์ภายใต้เงื่อนไขที่ระบบขับขี่อัตโนมัติได้ทำงาน¹³ (The driver of the vehicle may turn away his attention from the traffic and the vehicle control when the vehicle is controlled by means of highly or fully automated driving functions)

¹¹Road traffic Act 2017 section 1a(2)

¹²Road traffic Act 2017 section 1a(4)

¹³Road Traffic Act 2017 section 1b(1)

อย่างไรก็ดี แม้บทบัญญัติข้างต้นจะให้สิทธิผู้ควบคุมที่ไม่จำเป็นต้องควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติเมื่อระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติได้ทำงาน แต่กฎหมายก็ได้มีการวางเงื่อนไขอันเป็นหน้าที่ของผู้ควบคุมยานยนต์เพื่อป้องกันอุบัติเหตุหรือเหตุการณ์ที่ไม่อาจคาดหมายได้ กล่าวคือ ผู้ควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติยังคงต้องมีความพร้อมอยู่ตลอดเวลาแม้ยานยนต์จะขับเคลื่อนด้วยระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติอยู่ก็ตามโดยกฎหมายบัญญัติให้ผู้ขับขี่มีหน้าที่ต้องสามารถเข้าควบคุมยานยนต์ได้โดยทันที (Take over the vehicle control immediately) เมื่อระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติได้มีการร้องขอหรือแจ้งเตือน¹⁴ เช่น การส่งสัญญาณเตือน การแสดงสัญลักษณ์บนหน้าจอยานยนต์ ทั้งนี้ หากเกิดเหตุการณ์เฉพาะหน้าที่ระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติไม่สามารถควบคุมหรือตัดสินใจแทนได้ อีกทั้ง ผู้ควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับระบบการทำงานของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติด้วย¹⁵

นอกจากนี้ Road Traffic Act 2017 ได้เพิ่มเติมบทบัญญัติในส่วนของความรับผิด กล่าวคือ การกำหนดจำนวนค่าสินไหมทดแทน (Compensation) ซึ่งเป็นความรับผิดอันเกิดจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติไว้เป็นการเฉพาะในมาตรา 12 โดยกำหนดความรับผิดออกเป็น 2 กรณี โดยขึ้นอยู่กับลักษณะของความเสียหาย คือ ความเสียหายต่อชีวิตหรือร่างกาย และความเสียหายต่อทรัพย์สิน

กรณีความเสียหายต่อชีวิตและร่างกาย กฎหมายได้กำหนดอัตราสูงสุดไว้ที่ 10 ล้านยูโร ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่มากกว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นจากยานยนต์ปกติ กล่าวคือ กฎหมายได้กำหนดให้อัตราสูงสุดอยู่ที่ 5 ล้านยูโร¹⁶

¹⁴Road Traffic Act 2017 section 1b(2) 1.

¹⁵ Road Traffic Act 2017 section 1b(2) 2.

¹⁶ Road Traffic Act 2017 section 12(1)

กรณีความเสียหายต่อทรัพย์สิน กฎหมายได้กำหนดอัตราสูงสุดไว้ที่ 2 ล้านบาท ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่มากกว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นจากยานยนต์ปกติ กล่าวคือ กฎหมายได้กำหนดให้อัตราสูงสุดอยู่ที่ 1 ล้านบาท¹⁷

3.2.4) มาตรการรวบรวมฐานข้อมูลจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ

เพื่อเป็นการควบคุมและการเข้าถึงข้อมูลที่สำคัญ หากเกิดอุบัติเหตุขึ้นจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ Road Traffic Act 2017 ได้กำหนดให้ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติจะต้องมีการจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งวันเวลาผ่านระบบนำทางโดยดาวเทียม (Satellite navigation) เพื่อใช้สำหรับการตรวจสอบการควบคุมยานยนต์ กล่าวคือ หากเกิดอุบัติเหตุขึ้นก็จะสามารถตรวจสอบได้ว่า ในขณะที่เกิดขึ้นนั้นอยู่ในระหว่างการควบคุมโดยผู้ขับขี่หรือระบบควบคุมการขับเคลื่อนอัตโนมัติ ซึ่งจะมีผลต่อการกำหนดความรับผิดชอบของผู้ที่เกี่ยวข้องได้¹⁸

นอกจากนี้ นับตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 รัฐบาลกลางของประเทศเยอรมนียังได้มีการเสนอร่างแก้ไขกฎหมาย (Bill) คือ the Road Traffic Act and the Compulsory Insurance Act – Act on Autonomous Driving (German Bundestag, 2021, Online) ซึ่งร่างกฎหมายฉบับดังกล่าวจะกำหนดหลักการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่เป็นระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติเต็มรูปแบบ โดยร่างกฎหมายดังกล่าวจะอนุญาตให้ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติจะสามารถขับเคลื่อนจากต้นทางไปยังปลายทางได้โดยปราศจากการควบคุมหรือขับขี่โดยมนุษย์ เฉกเช่นเดียวกับรถไฟฟ้าที่ไร้คนขับ แต่ทั้งนี้ ก็ยังไม่ถึงขนาดที่จะไม่ต้องการการการเข้าควบคุมจากมนุษย์เสียทีเดียวหากแต่มนุษย์ยังสามารถเข้าควบคุมได้หากเกิดสถานการณ์ฉุกเฉิน (เช่น การกดปุ่มหยุดฉุกเฉินจากสถานีควบคุม) ซึ่งในปัจจุบันได้เริ่มมีการทดลอง

¹⁷Road Traffic Act 2017 section 12(1)

¹⁸Road traffic Act 2017 section 63a

ระบบขับเคลื่อนลักษณะดังกล่าวในพื้นที่สาธารณะแบบปิดเช่น การขนส่งผู้โดยสารหรือสินค้าจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งในพื้นที่ที่กำหนดไว้ เช่น โรงงานหรือคลังสินค้าหรือในหมู่บ้านนักกีฬา ซึ่งร่างกฎหมายดังกล่าวคาดว่าจะมีการบังคับใช้ภายในปี 2565 ซึ่งจะเป็จุดเริ่มต้นของการขยายขีดความสามารถของเทคโนโลยียานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่มนุษย์คิดค้นขึ้นให้หุ่นแรงของมนุษย์ให้นำมาใช้ได้ในชีวิตจริงได้อีกขั้นหนึ่ง

มีข้อสังเกตว่า การกำหนดระดับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่ Road Traffic Act 2017 กำหนดไว้ คือ ระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ขั้นสูง - ระดับที่ 3 (High Automation) และยานยนต์ที่มีระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติโดยสมบูรณ์ - ระดับที่ 4 (Full Automation) เป็นการกำหนดโดยสมาคมอุตสาหกรรมยานยนต์เยอรมันนี (Verband der Automobilindustrie: VDA) ซึ่งจะตรงกับระดับการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติที่สมาคมวิศวกรยานยนต์ (The Society of Automotive Engineers : SAE) ของประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นผู้กำหนด โดยจะตรงกับระดับยานยนต์ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่อัตโนมัติบางส่วน - ระดับที่ 2 (Partial Automation) และในระดับยานยนต์ที่มีระบบช่วยเหลือผู้ขับขี่ตามสภาพแวดล้อม - ระดับที่ 3 (Conditional Automation) ตามลำดับ

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติเป็นนวัตกรรมที่เชื่อว่าจะเกิดขึ้นในไม่ช้า หากเทียบเคียงกับประเทศอื่น ๆ ที่มีการพัฒนาระบบการขับเคลื่อนอัตโนมัติอย่างไม่หยุดยั้ง ประเทศไทยในฐานะที่เป็นประเทศผู้ประกอบรถยนต์รายใหญ่ในภูมิภาค จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพิจารณาและให้ความสำคัญกับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งหากพิจารณากฎหมายเกี่ยวกับยานยนต์ในประเทศไทยที่ดูจะเกี่ยวข้องที่สุดคือ พระราชบัญญัติการจราจรทางบก พ.ศ. 2522 แต่ก็เห็นได้ว่า เป็นกฎหมายที่ได้มีการประกาศใช้มาอย่างยาวนาน

ซึ่งหากจะมีกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติไว้เป็นกฎหมายเฉพาะ หรือการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการจราจรทางบก พ.ศ. 2522 โดยกำหนดให้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับยานยนต์อัตโนมัติไว้เป็นการเฉพาะขึ้นมาอีกหมวดหนึ่ง น่าจะเป็นแนวทางที่เหมาะสม โดยเฉพาะการกำหนดหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติดังต่อไปนี้

4.1 การกำหนด “นิยามของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ”

เห็นควรกำหนดนิยามความหมายของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติไว้ว่า หมายถึง ยานยนต์ที่สามารถเคลื่อนที่จากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง โดยระบบวิทยาการทางคอมพิวเตอร์หรือปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) โดยปราศจากการควบคุมยานยนต์โดยมนุษย์หรือมีการควบคุมโดยมนุษย์ในสถานการณ์ฉุกเฉิน

4.2 การจัดกลุ่ม “ประเภทของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ”

เห็นควรให้กำหนดประเภทของรถยนต์ไร้คนขับที่เน้นการควบคุมโดยระบบปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) มากกว่าการควบคุมโดยมนุษย์ โดยอาจจำแนกประเภทของยานยนต์ตั้งแต่ระดับที่มนุษย์ต้องเข้าควบคุมหรือขับชี้ทุกขั้นตอน จนถึงระดับที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการขับชี้โดยมนุษย์เลย แต่อย่างใด กล่าวคือ ให้มนุษย์ควบคุมรถยนต์น้อยที่สุด (Highly autonomous) หรือไม่จำเป็นต้องควบคุมเลย (Fully autonomous)

4.3 การกำหนดบุคคลผู้ต้องรับผิดชอบ

นอกเหนือจากการใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อกำหนดความรับผิดชอบแก่ผู้ขับขี่ยานยนต์ในทางแพ่งและอาญา อันเป็นมาตรการที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันแล้ว เห็นควรมีบทบัญญัติเฉพาะในกรณีที่เกิดความเสียหาย อันเกิดขึ้นจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติโดยกำหนดบุคคลที่ต้องรับผิดชอบนอกเหนือจากผู้ขับขี่ อาทิ ผู้ผลิต ผู้พัฒนาระบบปัญญาประดิษฐ์ซึ่งใช้ในการควบคุมขับเคลื่อนอัตโนมัติ (Software) หรืออาจรวมไปถึงผู้จัดจำหน่าย ทั้งนี้ โดยสามารถ

เทียบเคียงกับกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคหรือกฎหมายที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบ
ต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย

4.4 มาตรการตรวจสอบยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ

ควรจัดให้มีรูปแบบหรือวิธีการทดสอบยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ
ที่แตกต่างไปจากยานยนต์ทั่ว ๆ ไป อาทิ การกำหนดมาตรการทดสอบระบบ
ขับเคลื่อนอัตโนมัติ การตรวจสอบสภาพยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติซึ่งอาจกำหนด
ระยะเวลาสั้นขึ้น หรือแม้กระทั่งการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับใบอนุญาต
การขับขี่ยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ โดยอาจกำหนดวิธีการทดสอบไว้เป็นการเฉพาะ
ต่างหากจากยานยนต์ทั่ว ๆ ไป รวมไปถึง การกำหนดรูปแบบการทดสอบ
การใช้งานในส่วนของบริษัทควบคุม (Function) ของยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ
นอกเหนือจากการทดสอบการขับขี่เพื่อให้ผู้ขับขี่สามารถควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อน
อัตโนมัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.5 มาตรการเยียวยาและลงโทษ

หากเกิดความเสียหายหรืออุบัติเหตุจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ
เห็นควรเสนอให้มีบทบัญญัติที่กำหนดมาตรการเยียวยาความเสียหายเป็นการเฉพาะ
โดยผู้เกี่ยวข้องกับเหตุอันตรายใด ๆ ที่เกิดขึ้นจากยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ
อาจต้องรับผิดชอบโดยต้องชดใช้มากกว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงในลักษณะที่
เป็นค่าเสียหายเชิงลงโทษ (Punitive Damages)

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา นาคสกุล. (ม.ป.ป.). *อุบัติเหตุ-อุปัทวเหตุ-อุบัติเหตุร้าย*. สืบค้น 9 มกราคม 2565, จาก <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=อุบัติเหตุ-อุปัทวเหตุ-อุบัติเหตุร้าย>
- จิตรตรา ชันเงิน. (2558). รายงานการศึกษาเรื่อง “ละเมิด”. สืบค้น 20 ธันวาคม 2564, จาก https://www.ocpb.go.th/download/article/article_20180223091025.pdf
- Arizona State Senate (2021). *Fifty-Fifth Legislature, First Regular Session, Fact Sheet For H.B. 2813, autonomous vehicles*. Retrieved May 27, 2022, from <https://www.azleg.gov/legtext/55leg/1R/summary/S.2813TAT.DOCX.htm>
- Autonomous Vehicles: US Legal and Regulatory Landscape. (2019). Retrieved December 18, 2021, from <https://www.dentons.com/en/insights/guides-reports-and-whitepapers/2019/july/31/autonomous-vehicles-us-legal-and-regulatory-landscape>
- Czarnecki, K. (2017). English Translation of the German Road Traffic Act Amendment Regulating the Use of “Motor Vehicles with Highly or Fully Automated Driving Function”. Retrieved December 3, 2021, from https://www.researchgate.net/publication/320813344_English_Translation_of_the_German_Road_Traffic_Act_Amendment_Regulating_the_Use_of_Motor_Vehicles_with_Highly_or_Fully_Automated_Driving_Function_from_July_17_2017

- Dentons. (2019). *Autonomous Vehicles: US Legal and Regulatory Landscape*. Retrieved November 15, 2021, from <https://www.dentons.com/en/insights/guides-reports-and-white-papers/2019/july/31/autonomous-vehicles-us-legal-and-regulatory-landscape>
- DW. (2019). *US: Safety driver charged in fatal Uber autonomous crash*. (2020). Retrieved January 9, 2022, from <https://www.dw.com/en/us-safety-driver-charged-in-fatal-uber-autonomous-crash/a-54940088>
- Executive Orders 2018-04 Advancing Autonomous Vehicle Testing and Operating; Prioritizing Public Safety. (2018). Retrieved May 27, 2022, from https://azgovernor.gov/sites/default/files/related-docs/eo2018-04_1.pdf
- German, B. (2021). *Bundestag adopts law on autonomous driving*. Retrieved January 20, 2022, from <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2021/kw20-de-autonomes-fahren-840196>
- Harrington, Senatore, Scanlon & Yee. (2018). *The Role of Infrastructure in an Automated Vehicle Future*. Retrieved November 29, 2021, from https://www.researchgate.net/publication/326656172_The_Role_of_Infrastructure_in_an_Automated_Vehicle_Future
- Levin, S. (2020). *Safety driver charged in 2018 incident where self-driving Uber car killed a woman*. Retrieved January 9, 2022, from <https://www.theguardian.com/us-news/2020/sep/16/uber-self-driving-car-death-safety-driver-charged>

- Marchant, G., & Lindor, R. (2012). *The Coming Collision Between Autonomous Vehicles and the Liability System*. Retrieved May 28, 2022, from https://web.archive.org/web/20170204225502/https://web.law.asu.edu/Portals/31/Marchant_autonomous_vehicles.pdf
- Self Drive Act. (2021). Retrieved January 14, 2022, from <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/3711/text?r=2&s=1#toc-HC390260F0F67432B92BC630646A4B1FD>

เรื่องเล่า ‘หนุ่มนักเรียน’ โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
พ.ศ. 2467: ผ่านความทรงจำของ พ. เนตรรังษี
The Story of ‘Numnak-rīan’ (School Boys)
in Bansomdejchaopraya Secondary School in 1924
through the Memory of Phō. Nētrangsī

(Received: Feb 28, 2022 Revised: Dec 20, 2022 Accepted: Dec 25, 2022)

ภาวิณี บุณนาค¹
Pavinee Bunnag

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มุ่งศึกษาชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา พ.ศ. 2467 การศึกษาใช้ระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ โดยอาศัยข้อมูลจากหนังสือเรื่องหนุ่มนักเรียน ของพ.เนตรรังษี ที่บอกเล่าเรื่องราวของตัวเขาขณะเป็นนักเรียนมัธยมที่โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยาเป็นหลักในการศึกษาการศึกษาข้อมูลจากบันทึกส่วนตัว ทำให้ทราบเรื่องราวในชีวิตของนักเรียน ที่เป็นเรื่องในชีวิตประจำวัน เรื่องเล่า กิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน เรื่องราวระหว่างเพื่อน โดยการศึกษาชิ้นนี้สามารถให้ภาพประวัติศาสตร์สังคมที่มีชีวิตชีวาของการดำเนินชีวิตประจำวันของคนธรรมดาทั่วไป ต่างออกไปจากหลักฐานของทางราชการ ซึ่งมักให้ภาพพัฒนาการของสถาบันการศึกษาที่เน้นบทบาทของผู้ปกครองในฐานะผู้นำในการดำเนินงานและให้ข้อมูลเชิงนโยบาย จนละเลยชีวิตของคนทั่วไปที่โอดแค้นอยู่ในสังคม

คำสำคัญ: หนุ่มนักเรียน โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
งานเขียนของ พ. เนตรรังษี บันทึกความทรงจำ
ชีวิตในโรงเรียน

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา E-mail: pam_ppb@hotmail.com

Abstract

This article aims to study the lives of Bansomdejchaopraya Secondary School students in 1924. Historical research methodology was employed to collect and analyze the story of Numnak-rĭtan (School Boys) from the memoir written by Phŏ. Nētrangsĭ who told his own story as a student.

Studying information from personal records reveals the story of students' lives including their daily life, miscellaneous stories, various school activities, and relationship among friends. The study portrays the lively social history of general people which differed from official evidence which normally shows the development of an institution highlighting the role of parents as the work leaders and policy information givers that causes people involved in society to be neglected.

Keywords: Numnak-rĭtan (School Boys), Bansomdejchaopraya Secondary School, Phŏ. Nētrangsĭ's Writing, Memoir, School Life.

บทนำ: บันทึกความทรงจำส่วนบุคคลในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์

หลักฐานประเภทบันทึกความทรงจำส่วนบุคคล ถือเป็นข้อมูลที่มีค่าทางประวัติศาสตร์ซึ่งช่วยเสริมข้อมูลจากหลักฐานเอกสารทางราชการเพื่อให้ได้มาซึ่งคำอธิบายที่เข้าใจความสมบูรณ์มากขึ้น เนื่องจากหลักฐานเอกสารทางราชการเป็นการบันทึกลักษณะทั่วไปของเหตุการณ์ ให้ข้อมูลเชิงนโยบาย การดำเนินการของผู้ปกครองและทางการเป็นหลัก ไม่ได้ให้ข้อมูลชีวิตผู้คน เกร็ดเล็กเกร็ดน้อย ขณะที่บันทึกความทรงจำส่วนบุคคลจะให้ภาพประวัติศาสตร์ของคนธรรมดาทั่วไปที่ไม่มีบันทึกไว้ในเอกสารทางการเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์จากจุดยืนของคนธรรมดา บันทึกความทรงจำส่วนบุคคลจึงเป็นหลักฐานที่สำคัญที่ช่วยเสริมช่องว่างของข้อมูลจากเอกสารทางการ พร้อมกับเป็นเหมือนการเปิดให้เสียงของคนที่ไม่ถูกให้ความสำคัญให้ดังขึ้นมา (Gwyn Prins, 2006, pp. 120 - 121)

อย่างไรก็ตาม บันทึกความทรงจำส่วนบุคคล ซึ่งเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวที่สัมพันธ์อยู่กับความทรงจำ ยังมีข้อควรคำนึงหลายประการในการใช้หลักฐานประเภทนี้ ประการแรก คนเรามักจะเล่าเรื่องที่ต้องการให้ผู้อื่นจดจำ ในแง่นี้เรื่องราวที่ถ่ายทอดออกมาจึงมาจากความทรงจำเฉพาะอย่างเรื่องที่อยากจำ ละเลยหรือปกปิดเรื่องที่ไม่ต้องการให้ใครทราบ และยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสภาพแวดล้อมของผู้บันทึก ประการที่สอง ความทรงจำไม่สมบูรณ์ ด้วยความทรงจำของคนเรามีขอบเขตจำกัด เมื่อมีการรับข้อมูลเข้าไปมาก ๆ ในเวลานาน ข้อมูลที่มีจึงบีบกันเข้ามาให้พอกับพื้นที่ของความทรงจำ อันมีผลทำให้ความทรงจำที่ถ่ายทอดออกมาอาจมีความสับสน ไม่ครบถ้วน นอกจากนี้ ความทรงจำยังมีลำดับชั้น ส่วนที่ต้นที่สุดไปถึงลึกที่สุด ซึ่งคนเรามักจะหยิบเอาความทรงจำในชั้นแรก ๆ มาบอกเล่าได้ก่อน ขณะที่บางเหตุการณ์ผู้บอกเล่าลืมนึกถึง ประการสาม คำบอกเล่าที่ถ่ายทอดออกมาของบุคคลย่อมสะท้อนค่านิยม ทศนคติส่วนตัว ตลอดจนเป้าหมายของผู้เล่า คำบอกเล่าที่ถ่ายทอดออกมาย่อมเป็นผลผลิตของผู้เล่าที่ในระดับหนึ่ง ข้อมูลที่ได้จึงอาจเน้น

ให้ความสำคัญเฉพาะบางด้านของเหตุการณ์ เป็นต้น (Paul Thompson, 2000, pp. 173 - 180) ดังนั้นการใช้บันทึกความทรงจำส่วนบุคคล จึงมีทั้งข้อที่เป็นประโยชน์และข้อพึงตระหนัก เช่นเดียวกับเครื่องมือหรือวิธีการวิจัยทุกชนิดล้วนแต่มีข้อจำกัดในตัวเอง

กรณีหลักฐานประเภทบันทึกความทรงจำส่วนบุคคล ยังมีลักษณะเฉพาะของประสบการณ์และความทรงจำของปัจเจกบุคคล (Individual memory) ซึ่งมีความหลากหลายแตกต่างกันไป คนแต่ละคนจดจำเรื่องราวต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน แม้จะเป็นความทรงจำต่อเรื่องเดียวกันก็ตาม และความทรงจำของปัจเจกบุคคลยังอาจไม่สอดคล้องกับความทรงจำร่วมหรือความทรงจำสาธารณะ (Public memory) ที่มักถูกทำให้เป็นแบบเดียวกัน (รติพร ทิพย์วัฒน์, 2556, น. 9) ในแง่นี้การศึกษาบันทึกความทรงจำส่วนบุคคลจึงเป็น “การทำความเข้าใจอดีต” ในอีกด้านหนึ่ง

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ประการ ประการแรก เพื่อใช้หลักฐาน “บันทึกความทรงจำส่วนบุคคล” เป็นหลักฐานในการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ประการที่สอง เพื่อแสดงชีวิตของนักเรียนชายโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในช่วงปลายทศวรรษ 2460 ผ่าน “บันทึกความทรงจำ” ของ พ.เนตรรังษี ในหนังสือเรื่อง “หนุ่มนักเรียน” ที่บอกเล่าเรื่องราวของตัวเอง ขณะเป็นนักเรียนมัธยมที่โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เป็นข้อมูลหลักในการศึกษา ประกอบกับแนวคิดและข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานี้จะแสดงให้เห็นภาพชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เมื่อกว่า 90 ปีมาแล้ว และช่วยเติมเต็มประวัติศาสตร์ของสถานศึกษา ตลอดจนประวัติศาสตร์การศึกษาภาพใหญ่ให้มีมิติมากขึ้น โดยที่ผ่านมามีงานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาโดยเฉพาะในช่วงของการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก อาทิ The Politics of Reform in Thailand: Education in the Reign of King Chulalongkorn

ของ เดวิด ไวแอทท์ (David Wyatt) (1969/ 2512), การปฏิรูปการศึกษา ในรัชกาลที่ 5 ของวุฒิชัย มูลศิลป์ (2516), การปฏิรูปมัธยมศึกษาในระบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ พ.ศ. 2435 – 2475 การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ของบุญธรรม อินทร์จันทร์ (2522) เป็นต้น การศึกษามักเป็นไปตามกรอบ การวิเคราะห์การทำให้ทันสมัย (Modernization) ซึ่งการศึกษามุ่งพิจารณา เฉพาะบทบาทของชนชั้นปกครองและการดำเนินนโยบายของรัฐ ตลอดจน การศึกษาในระยะต่อมา แม้จะมีการขยายกรอบในการวิเคราะห์ อาทิ การศึกษา ในสังคมไทย พ.ศ. 2411 - 2475 ของวารุณี โอสธารมย์ (2524), ความสำคัญ ของโรงเรียนแบบปับลิสคูลต่อการศึกษาไทย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2464) ของสงวน เลิศโชคชัย (2538), การจัดการศึกษาภาษาอังกฤษของรัฐสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของอาวุธ ธีระเอก (2557) ที่เน้นวิเคราะห์ โครงสร้างหน้าที่และสถาบันทางสังคม โดยเสนอว่าการศึกษายุคใหม่ เป็นกลไกทางสังคมในการถ่ายทอดอุดมการณ์รัฐชาติ เป็นเครื่องมือในกระบวนการ สร้างชาติ การศึกษาเหล่านี้ก็ยังคงให้ภาพพัฒนาการของการศึกษาในเชิงนโยบาย อันเนื่องจากข้อจำกัดในการใช้ข้อมูลจากเอกสารทางราชการเป็นหลัก จึงทำให้ เรื่องราวของกลุ่มคนที่มีชีวิตโลดแล่นอยู่ในเรื่องราวของการศึกษา หรือเรื่องราว ที่ถูกมองว่าไม่เป็นทางการ กลับหายไปหรือไม่ถูกให้ความสำคัญในฐานะ องค์ประธาน (Subject) ของเรื่อง

ประวัติของ พ. เนตรรังษี

พ. เนตรรังษี เป็นนามปากกาของ นายพัฒน์ เนตรรังษี (2449 - 2518) เกิดที่บ้านสวนริมคลองวัดบุปผารามธนบุรี เมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2449 บิดา พระไชยยศสมบัติ (นายเนื่อง เนตรรังสี) มารดา นางชม เนตรรังสี เกิดที่บ้านสวน ธนบุรี “ผมเกิดที่บ้านสวน ธนบุรี หน้าบ้านติดคลองวัดดอกไม้ม ไกลจากสถานีตำรวจบุปผารามมากนัก ...หน้าโรงพักมีถนนผ่านกลาง ฝั่งตรง

ข้ามคือวัดดอกไม้ ซึ่งเป็นศัพท์ชาวบ้าน ภาษาราชการเรียกว่าวัดบุปผาราม” (พ. เนตรรังษี, 2547, น. 1) การศึกษาเข้าชั้นประถมที่โรงเรียนวัดประยูรวงศ์ จากนั้นได้มาต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยาจนจบปริญญาตรี

ชีวิตการทำงาน เริ่มทำงานครั้งแรกที่กองรังวัดกรมที่ดิน โดยเป็นนักเรียนช่างรังวัดที่ดินรุ่นแรกและออกมารับราชการเป็นช่างรังวัดจัตวา ทำอยู่ประมาณ 6 ปี จึงลาออกมาเข้ารับราชการที่กรมโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์ ต่อมา) ประจำอยู่กองข่าว ระยะนั้นเกิดสงครามโลกและประกอบกับสุขภาพไม่ค่อยสมบูรณ์ จึงขอลาออกหลังจากรับราชการอยู่ประมาณ 2 ปีเศษ มาประกอบอาชีพส่วนตัว

หลังจากลาออกจากกรมโฆษณาการ ได้ประกอบอาชีพค้าขายส่วนตัว และเขียนหนังสือทั้งเรื่องสั้นและเรื่องยาวประมาณหกร้อยกว่าเรื่อง ทั้งยังได้ร่วมทำหนังสือพิมพ์ทั้งรายวัน รายสัปดาห์ รายปักษ์ รายเดือนอีกหลายฉบับ อาทิ สุภาพบุรุษ, ประชามิตรโบว์แดง, เดลิเมล์ข่าวภาพ ฯลฯ บทประพันธ์ที่ได้สร้างชื่อมากที่สุดคือ “แม่ศรีเรือน” นอกจากนี้มีเรื่องดาวโจร, หอกข้างแคร่, พร้มเพราเลือกคู่, เด็กบ้านสวน, หนูมนักเรียน ฯลฯ นามปากกาที่ใช้ในการประพันธ์ก็มี “พ. เนตรรังษี” และ “พ.ช.” โดยพ. เนตรรังษี ยังเป็นหนึ่งในนักเขียนไทยกลุ่ม “สุภาพบุรุษ” และมีนักเขียนร่วมยุคที่สำคัญ เช่น ยายชอบ (โชติ แพร่พันธุ์), ศรีบุรพา (กุหลาบ สายประดิษฐ์), แม่อนงค์ (มาลัย ชูพินิจ), เลี้ยว ศรีเสวก, สันต์ เทวรักษ์, เลี้ยว ศรีเสวก, สันต์ เทวรักษ์, ท.เลียงพิบูลย์, มนัส จรรยงค์ เป็นต้น

ในระยะนั้นปลายชีวิตมีโรคประจำตัว จึงไม่ค่อยได้เขียนหนังสือ นอกจากมีผู้ขอมายังเขียนให้ บทประพันธ์ชิ้นสุดท้ายที่ผู้อ่านชมชอบและสร้างความภาคภูมิใจคือ “เด็กบ้านสวน” และ “หนูมนักเรียน” ซึ่งเขียนลงเป็นตอน ๆ ในนิตยสาร “ฟ้าเมืองไทย” ตั้งแต่เมื่อพ.ศ. 2475 ภายหลังได้มอบให้ทางศึกษาภัณฑ์จัดพิมพ์เป็นหนังสืออ่านประกอบนอกชั้น ในปี พ.ศ. 2512

เพื่อเป็นวิทยาทานแก่เยาวชนรุ่นหลังได้ทราบถึงเรื่องราวขนบธรรมเนียม ประเพณีสมัยเก่า โดยภิญโญ ศรีจำลอง ยกย่อง พ.เนตรรังษี เอาไว้ว่า เป็นนักเขียนเรื่องอัตชีวประวัติที่เด่นที่สุด ผู้สามารถสะท้อนเรื่องราวของคนไทยในระยะปลายรัชกาลที่ 6 จนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง อย่างละเอียดลออหลายด้านไว้ในเรื่อง “เด็กบ้านสวน” และ “หนุ่มนักเรียน” (อนุสรณ์งานฌาปนกิจคุณพัฒน์ เนตรรังษี, 2519, น. 24)

พ.เนตรรังษีได้ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2518 รวมอายุได้ 69 ปี (อนุสรณ์งานฌาปนกิจคุณพัฒน์ เนตรรังษี, 2519, น. [ก] - [ค], 16, 20, 24)

หนังสือ “หนุ่มนักเรียน” ของ พ. เนตรรังษี

หนังสือหนุ่มนักเรียน เป็นหนึ่งในชุดหนังสือที่บอกเล่าเรื่องราวในความทรงจำของ พ.เนตรรังษี ประกอบด้วยหนังสือเรื่อง “เด็กบ้านสวน” เป็นเรื่องราวความเป็นอยู่ ความเป็นไปของชาวฝั่งธนบุรี ซึ่งถ่ายทอดจากประสบการณ์สมัยเยาว์วัยของพ. เนตรรังษี ที่เกิดและเติบโตอยู่ฝั่งธนฯ หนังสือเรื่อง “หนุ่มนักเรียน” ถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตเมื่อแรกเริ่มเข้าเรียนชั้นประถมและชั้นมัธยม และกล่าวถึงวัยทำงานในหนังสือ “คนชายหมึก”

ฉากหลังของหนังสือชุดนี้เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในบ้านสวนฝั่งธนฯ ใกล้วัดบุปผารามรวมไปถึงละแวกใกล้เคียง ทั้งย่านกะดีจีน ย่านบ้านสมเด็จ และย่านวัดกัลยาณ์ฯ กับประสบการณ์การเข้าเรียนครั้งแรกที่โรงเรียนวัดประยูรวงศ์ วิทยาสรรค์ และโรงเรียนสมเด็จเจ้าพระยา ตามลำดับ นอกจากความสนุกสนานเพลิดเพลินจากความสนุกสนานของเด็ก ๆ ในสมัยก่อนที่ผู้อ่านจะได้รับแล้ว สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ถูกสอดแทรกไว้คือประวัติศาสตร์สังคมของย่านกะดีจีนและวัดบุปผารามที่ถูกบอกเล่าไว้อย่างมีชีวิตชีวา ซึ่งหาไม่ได้จากแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ในห้องเรียน (ภิญญา นันทนาท, 2559, ออนไลน์)

สำหรับหนังสือเรื่อง “หนุ่มนักเรียน” ในความทรงจำของ พ. เนตรรังษี เป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ของชีวิตนักเรียนเมื่อสมัยปลายทศวรรษ 2460 “เป็นชีวิตเด็กนักเรียน สมัยสวมหมวกฟางเสื้อนอกคอปิดกระดุมห้าเม็ด กางเกงขาสั้นสีดำ รองเท้านั้นจะสวมเฉพาะผู้ที่เรียนชั้นมัธยมปลาย คือ ม. 7 - 8 เท่านั้น” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. บอกเล่า) ความประสงค์ของเขาคือ อยากเล่าให้ฟังถึงเรื่องราวในสมัยก่อนเทียบเคียงกับปัจจุบันในขณะนั้น “อ่านเรื่อง หนุ่มนักเรียน จึงคล้ายกับท่านเปิดอัลบั้มภาพชีวิตในสมัย 50 ปี (2512 - ผู้เขียน) ก่อนดู จะได้พิจารณาว่าแตกต่างกับชีวิตเด็กนักเรียน ในสมัยปัจจุบันอย่างไร” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. บอกเล่า)

เนื้อหาภายในหนังสือหนุ่มนักเรียนแบ่งเป็น 48 ตอน เริ่มต้นด้วยการเข้าเรียนโรงเรียนวัดประยุรวงศ์ เนื้อหากล่าวถึงชีวิตของเด็กในยุคนั้น วิชาการเรียน ครอบครัว เพื่อนฝูง การละเล่น เหตุการณ์ ผู้คนที่ได้ประสบพบเจอ ส่วนที่กล่าวถึงชีวิตนักเรียนที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยาคือในตอนที่ 34 - 40 โดยเรื่องราวในหนังสือหนุ่มนักเรียน ซึ่งเป็นการบอกเล่าเรื่องราวในความทรงจำของ พ.เนตรรังษี มีทั้งเหตุการณ์ที่ตัวเขาประสบด้วยตนเอง และจากคำบอกเล่าของบุคคลอื่นอีกต่อหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม หนังสือหนุ่มนักเรียนเป็นบันทึกความทรงจำส่วนบุคคล ซึ่งบันทึกผ่านประสบการณ์ของชีวิต ที่ถูกเลือกถ่ายทอดออกมา อันเป็นข้อพึงตระหนักของหลักฐานประเภทนี้ ดังที่ พ. เนตรรังษี กล่าวถึงงานของตนเองเอาไว้ว่า “การเขียนอาศัยความทรงจำแต่อดีตสมัยเป็นเด็กอาจมีผิดพลาดบ้าง โปรดอย่าคิดตาผู้เล่าเรื่องคือตัวผู้เขียน คนเขียนหนังสือนั้นบางทีก็เขียนจากความฝันของตัวในขณะที่ยืนอยู่” (พ.เนตรรังษี, 2519, ไม่มีเลขหน้า)

โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เมื่อ 90 ปีก่อน

โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2458 ณ จวนของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.50.3/3) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นโรงเรียนประจำสำหรับนักเรียนชาย ชั้นมัธยม สำหรับรองรับนักเรียนจากหัวเมือง “ด้วยในเวลานั้นโรงเรียนประจำสำหรับนักเรียนชายชั้นมัธยม ซึ่งควรจะมีไว้สำหรับนักเรียนหัวเมืองนั้น ยังหาไม่มี กระทรวงธรรมการเห็นสมควรจะจัดให้มีขึ้นสำหรับเด็กหัวเมือง ซึ่งจะเข้ามาเรียนไม่มีที่อาศัย จึงได้จัดขึ้น ณ ฝั่งตะวันตกที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยา ให้พร้อมเปิดรับนักเรียนตั้งแต่วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2458” (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.50.3/5)

การสอนในโรงเรียน ในขั้นต้นสอนตามหลักสูตรของกรมศึกษาธิการ ตั้งแต่ชั้นมัธยมปีที่ 4 ขึ้นไปจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 รับทั้งนักเรียนนักเรียนที่อยู่เป็นประจำในโรงเรียน และไป – กลับ (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.50.3/5) กระทั่งเมื่อคราวสอบไล่เลื่อนชั้นปลายศก 2458 นักเรียนมัธยมปีที่ 6 ที่สอบไล่ได้มีหลายคนที่มีผลเรียนมัธยมปีที่ 7 ทางโรงเรียนรวบรวมดูเห็นว่ามีจำนวนนักเรียนพอที่จะตั้งชั้นมัธยมปีที่ 7 เพิ่มขึ้นอีกชั้น จึงได้ขอตั้งชั้นมัธยมตอนปลายปีที่ 7 และทางกระทรวงธรรมการอนุญาตให้เปิดการสอนมัธยมสามัญชั้นสูงตั้งแต่มัธยมปีที่ 7 ตั้งแต่เทอมนี้ พ.ศ. 2459 (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.50.3/9)

สำหรับนักเรียนที่อยู่เป็นประจำในโรงเรียน จะจัดให้อยู่เป็นบ้าน ๆ บ้านหนึ่งมีครูผู้ปกครองสำหรับดูแลความประพฤติและทุกข์สุขของนักเรียน นักเรียนคนใดอยู่บ้านใด แล้วแต่อาจารย์ใหญ่จะจัด นักเรียนอยู่ประจำมีห้องสำหรับทำงานส่วนตัว มีครูกำกับและช่วยเหลือในการเล่าเรียน ค่าเล่าเรียนกินอยู่สำหรับนักเรียนอยู่ประจำในโรงเรียน ตั้งแต่ชั้นต่ำถึงมัธยมปีที่ 6 เดือนละ 16 บาท มัธยมปีที่ 7 และปีที่ 8 เดือนละ 18 บาท ส่วนนักเรียน

กลางวันเทอมต้น 18 บาท เทอมกลางและเทอมปลายเทอมละ 11 บาท (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.50.3/5)

ตามข้อมูลในเดือนมกราคม พ.ศ. 2458 โรงเรียนมีนักเรียนประจำอยู่ที่โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา 43 คน เป็นนักเรียนหัวเมือง 36 คน นักเรียนในกรุง 7 คน (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.50.3/5) ทั้งนี้ ด้วยโรงเรียนจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะรองรับนักเรียนจากหัวเมือง จึงมีนักเรียนมาจากหัวเมืองต่าง ๆ ในบันทึกของ พ. เนตรรังษี ที่เหล่านักเรียนมักจะนิยมเรียกชื่อเพื่อนด้วยนามแฝงตามรูปร่างลักษณะ ความสามารถ และตามด้วยชื่อหัวเมืองที่มา อาทิ ตัง ชาวสงขลา, พ่อดอกมะลิ ประตูปุดบอกรุ่นใหญ่ เศรษฐีอ่างทอง, ชู (แหยม) ชาวสุพรรณ เป็นต้น (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 300, 313, 319) ขณะเดียวกันก็มีการรับนักเรียนในกรุงเข้าเป็นนักเรียนประจำจนเกิดเป็นข้อทักท้วง อย่างไรก็ตาม ก็ได้มีการชี้แจงถึงประโยชน์ของโรงเรียนประจำที่จะช่วยกล่อมสันดานของนักเรียน (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.50.3/5) นอกจากนี้ ยังมีนักเรียนจากแถวโรงเรียนเข้ามาเรียน (ไป - กลับ) อาทิ เช่น เทียนฮ้อ บ้านอยู่แถว ๆ ตลาดสมเด็จ หรือคลองสาน รวมถึง พ. เนตรรังษีที่บ้านอยู่วัดบุปผาราม ไม่ไกลจากโรงเรียนบ้านสมเด็จฯ

ในบันทึกความทรงจำของพ. เนตรรังษี โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในขณะนั้น คือเมื่อประมาณพ.ศ. 2467 โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จฯ ตั้งอยู่พื้นที่โรงเรียนศึกษานารี (ในปัจจุบัน) ซึ่งเดิมเป็นที่ตั้งของจวนสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

อาณาเขตของโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จฯ มีดังนี้ (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 278, 330)

ทิศเหนือ ติดถนนอิฐ ซึ่งเป็นตรอกพญาไม้ปัจจุบันนี้ ถนนมีคลองข้างวัดประยุรวงศ์ขนานเคียงคู่กันไป คลองนี้แยกขวาตรงมุมวัดบุปผาราม ผ่านหน้าบ้านผมไปออกคลองบางกอกใหญ่ได้

ถ้าแยกซ้ายก็ไปออกตลาดแขก มีคลองผ่านหน้าโรงเรียนกัน เป็นรูปตัว T (ที) พุ่งไปสู่โรงเรียนศึกษานารี (เดิม) หรือโรงเรียน บ้านสมเด็จพระปัจจุบัน (ใกล้ ๆ กับวัดรามัญประดิษฐ์) แล้วไปออก คลองบางไส้ไก่

ทิศตะวันออก มีคลองบ้านสมเด็จพระผ่าน

ทิศใต้ ติดคลองบ้านสมเด็จพระ เป็นคลองเดียวกับคลอง ที่ผ่านทางด้านตะวันออก และบรรจบกับคลองตลาดสมเด็จพระซึ่งไหล ไปทางตลาดแขก

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านเจ้าคุณผู้หนึ่งในสกุลขุนนาคน มีกำแพงก่ออิฐถือปูนสูงเลยศีรษะเป็นเขตแดน

ประตูใหญ่ทางเข้าหน้าโรงเรียน มีป็นใหญ่สมัยโบราณสองกระบอก ตั้งอยู่ มั่นตั้งอยู่สองข้างเชิงบันไดดูเป็นสง่า หันปากกระบอกออกหน้าประตู มีลูกป็นใหญ่ขนาดเท่าผลส้มโอไม่ปอกเปลือกตั้งซ้อน ๆ กันเป็นรูปสามเหลี่ยม หลายสิบลูก (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 286)

สำหรับอาคารเรียนเป็นอาคาร 3 ชั้น ด้านข้างมีสนามเทนนิส กับศาลเจ้าพ่อ อาคารชั้นล่างปิดไว้ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ชั้นสองใช้เป็นห้องเรียน ชั้นที่สาม เป็นห้องวิทยาศาสตร์

“ตึกหลังนี้มี 3 ชั้นอยู่ตรงมุมห้องเดียว ส่วนห้องอื่น ๆ เป็นแถวยาว อีก 4 - 5 ห้องนั้นเป็นสองชั้นตลอด และชั้นล่างปิดตายตลอดแถว มีบันไดขึ้นจากชั้นล่างด้านนอกของตัวอาคาร เป็นบันไดไม้ มีสองบันไดอยู่ทางหัวและท้ายของอาคารนี้ ที่ชั้นสองนั้นเป็นระเบียง ยาวตลอด มีความกว้างประมาณ 3 - 4 เมตร เมื่อขึ้นบันไดแรก แล้วเลี้ยวซ้ายมีทางเดินกว้างเท่ากันมาสู่ห้องที่ผมเรียน และ สุดระเบียงมีบันไดขึ้นไปสู่ชั้นที่ 3 ซึ่งเป็นห้องวิทยาศาสตร์

เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนวิทยาศาสตร์ไว้ค่อนข้างมาก” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 336)

สนามหญ้าที่โรงเรียนมีสนามใหญ่ 2 สนาม คือสนามฟุตบอลหนึ่งและสนามเล็ก เป็นสนามฝึกซ้อมอยู่ทางด้านตะวันตกติดกำแพงตึกของท่านเจ้าคุณในสกุลขุนนาคนึง นอกจากนี้มีสนามเทนนิส และสนามเล็ก ๆ ปลีกย่อยอีก 2 - 3 แห่ง (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 339 - 340) และยังมีโรงพละ “โรงพละปลูกเป็นโรงใหญ่ หลังคาสูงมุงด้วยสังกะสี ฝา 4 ด้านเป็นลูกกรงเหล็ก ในนั้นมีเครื่องมือสำหรับการออกกำลังกาย บาร์เตี้ย บาร์คู้ และบาร์เบลล์ ลูกปืนใหญ่สำหรับทุบเท้านักพื้นเป็นดิน มีกระสอบทรายและเบาะสำหรับรองรับนักกีฬาที่เล่นบาร์เตี้ย บาร์คู้ท่าผงดโพน รวมทั้งพวกเล่นห่วงห้อยโหนตัว ท่าพลิกแพลงเช่น ตัดจับ” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 287)

บริเวณโดยรอบ ด้วยเคยเป็นบ้านของสมเด็จพระยาขุนนางผู้ใหญ่ มาก่อน จึงมีอาณาเขตกว้างใหญ่ มีผลไม้ต่าง ๆ มากมาย มีมะม่วง ชมพู ขนุน มีแม้กระทั่งต้นกระเบา ต้นกระเบามีหลายต้นทางบริเวณประตูเล็ก ด้านหลังเรียกว่าประตูแขก ทางด้านประตูใหญ่ข้างหน้าก็ดูเหมือนมีเหมือนกัน (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 308)

ความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อ

ด้วยที่ตั้งโรงเรียนบ้านสมเด็จฯ และบริเวณโดยรอบเดิมเป็นจวนของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ทุกคนในโรงเรียนจึงเคารพมีการขนานนามท่านว่า “เจ้าพ่อ” และมีเรื่องเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์ของท่านภายในโรงเรียนมีศาลเจ้าพ่อ ตั้งอยู่อยู่ข้างสนามเทนนิสเยื้องกับอาคารเรียน 3 ชั้น เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งทุกคนในโรงเรียนไม่ว่า ครูบาอาจารย์และศิษย์ต้องเคารพนับถือ “ครูเดินผ่านศาลครูไหว นักเรียนเดินผ่านศาลก็ต้องไหว เป็นธรรมเนียมประเพณีของเราไม่มีใครสั่งสอน ไม่มีการบังคับ” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 334)

เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อเรื่องหนึ่งที่ พ. เนตรรังษี เล่าเอาไว้ เมื่อครั้งมีนักเรียนใหม่จากโรงเรียนประจำทางชานเมืองมาเข้าเป็นนักเรียนประจำ ซึ่งมีท่าทีไม่เชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อ “...พวกเราเรียกเขาว่า “ยักษ์ใหญ่” ... เมื่อเขาเห็นครูก็ดี นักเรียนก็ดีเดินผ่านศาลเจ้าพ่อ แล้วหยุดทำการเคารพ เขามักจะยิ้ม ๆ ... มีเพื่อนที่อยู่ร่วมคณะกับเขา เคยถามเขาว่า ทำไมไม่เคารพเจ้าพ่อ เขายักไหล่บอกว่า เขาไม่ค่อยถือสาในเรื่องทำนองนี้ และดูเหมือนเขาจะพูดอะไรเกินเลยต่อไปอีกด้วย” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 334) กระทั่งเกิดเป็นเรื่องขึ้นมา

คืนหนึ่งเวลาประมาณ 21 น. เศษ เพื่อนที่นอนเตียง ใกล้เคียงได้ยินเสียงอีกอึก คล้ายฝีเท้าที่เตียงใกล้ ๆ จึงลุกขึ้นไปดู ก็เห็นยักษ์ใหญ่กำลังนอนดิ้น ขยับตัวอึกอึก ถามอะไรก็ไม่ตอบ เอามือชี้ที่หน้าอกที่ท้อง เข้าใจว่าจุกเสียด แน่นที่บริเวณนั้น อาการอย่างนี้น่าจะพูดได้ แต่เขาก็ไม่พูดออกมาสักคำ ได้แต่บอกเสียง อี ๆ อะ ๆ เหมือนคนใบ้

สมัยนั้นยังไม่มีถนนและรถรา สะพานพุทธยังไม่ได้สร้าง... เพื่อนแนะนำว่าควรไปกราบเจ้าพ่อดู ท่านจะช่วยบำบัดปิดเป่า ให้อาการทุเลาลงได้เป็นแน่ ... เพื่อน 3 - 4 คน ช่วยกันประคอง เข้าปึกลงบันไดตึกนอน เดินมาตามถนนอิฐแคบ ๆ ภายในบริเวณ ระหว่างตึก ... เพื่อนคนหนึ่งเอาธูปมาด้วย ก็จุดธูปส่งให้ยักษ์ใหญ่ บอกว่าให้กราบไหว้เจ้าพ่อขอให้หายจากอาการป่วย ยักษ์ใหญ่ รับธูปประนมมือไหว้เจ้าพ่อ แล้วก็เอาธูปไปปักที่กระถางธูปในศาล ... ตอนขากลับตึกนอน ยักษ์ใหญ่ดูเดินเห็นคล่องพองขึ้นไปข้างบน ตึกก็มีอาการเกือบปกติ

ภายหลังเหตุการณ์ นายยักษ์ใหญ่ มาเล่าว่า “ตอนกลางคืนนั้นนอนหลับ ๆ ตื่น ๆ แล้วรู้สึกเหมือนมีคนรูปร่างใหญ่โตมานั่งทับบนหน้าอก ตกใจตื่นก็หายใจไม่ออก ... พอได้กราบไหว้เจ้าพ่อ ก็รู้สึกสบายขึ้นทันทีทันใด”

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เมื่อยักษ์ใหญ่เดินผ่านศาลเจ้าพ่อ เขาหยุดยืนนิ่ง ประนมมือไหว้ และทำปากขมุขมิบขอให้เจ้าพ่อคุ้มครองรักษาทุกครั้ง (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 328 - 329)

ทั้งนี้ จากเรื่องเล่าดังกล่าว หากพิจารณาในแง่บทบาทหน้าที่ของเรื่องเล่า ความศักดิ์สิทธิ์ (Sacred narratives) เรื่องเล่าเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยความเชื่อจากเรื่องเล่าได้ถูกนำมาใช้หรืออ้างอิงในการกำหนดแนวทาง กฎระเบียบ ข้อห้ามในการปฏิบัติตนหรือบ่งชี้ว่าควรทำตนแบบใด (ยอดกมล อุดหนุน และปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, 2561, น. 68) หากใครฝ่าฝืนกฎระเบียบ ข้อห้าม จะถูกลึงค์ศักดิ์สิทธิ์ลงโทษ อย่างในกรณีของนายยักษ์ใหญ่ ในขณะที่ผู้ที่ทำตามกฎระเบียบจะมีชีวิตดีมีสุข

ศาลเจ้าพ่อและเรื่องเล่าความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อ ยังทำหน้าที่เชื่อมโยงอดีตของพื้นที่ที่เคยเป็นจวนของเจ้าพ่อ (สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) ผู้มีอำนาจปกครองรักษาคุ้มครองพื้นที่แห่งนี้ มาผูกโยงความเป็นตัวตนของชุมชนที่เป็นพื้นที่โรงเรียนในปัจจุบันนั้น เจ้าพ่อถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำพื้นที่โรงเรียน อันเป็นแกนยึดโยงคนในชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนผ่านการนับถือศรัทธาองค์เจ้าพ่อ “สนามว่าวที่โรงเรียนใช้สนามฟุตบอลเป็นที่เล่น ... “บางครั้งว่าวขาดมือไม่มีเล่น ก็มีบางคนใจกล้าไปขอยืมว่าวที่คนอื่นเขาถวายเป็นเจ้าพ่อไว้ มาเล่นแก้ขัดไปก่อนแล้วซื้อถวายคืนทีหลัง” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 334)

พร้อมกันนี้ ความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่และเรื่องเล่าต่าง ๆ ยังก่อให้เกิดการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การบวงสรวง การเซ่นไหว้ กราบไหว้ การจุดธูปเทียน เพื่อสื่อสารขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นปกป้องคุ้มครอง และสิ่งเหล่านี้จะเพิ่มคุณค่าทางจิตใจมากขึ้นเมื่อคนในพื้นที่ต้องการที่ยึดเหนี่ยว เช่น ระหว่างสอบ หรือหลังสอบ จะมีของเซ่นไหว้จำนวนมากขึ้นเป็นการแก้บน (ยอดกมล อุดหนุน และปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, 2561, น. 71) “เรื่องที่จะบนบานศาลกล่าวเจ้าพ่อมีหลายเรื่อง

หลายประการตอนก่อนสอบไล่ ก็บนขอให้สอบไล่ได้ ก่อนไปเล่นฟุตบอล บนขอให้ชนะก็มี บางคนทางบ้านส่งเงินให้ไม่ทันหรือขอเงินพิเศษไป เกรงว่า จะไม่ได้ก็บนขอให้ได้สมปรารถนา” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 335) และ เมื่อได้ตามที่บนขอ จะมีของเช่นไห้เป็นการแก้บน “ข้าวของในศาลเจ้าพ่อ มีมาก ตึกตา ช้าง ม้า วัว ควาย บันด้วยดินด้วยกระดาษก็มีเป็นรูปเด็ก รูปทหารก็มี มีกระต๊อวาว และพวงมาลัย บางทีก็มีผ้าแพรสีแดง สีชมพู นั้นเขาแก้บนอะไรกันก็ไม่ทราบ” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 335)

กระทั่งเมื่อมีการย้ายโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยาไปยังพื้นที่ แห่งใหม่บริเวณบางไผ่ไก่อ “ตอนสร้างสะพานพุทธ ตัดถนนสายต่าง ๆ นั้น ศาลเจ้าพ่ออยู่ใกล้บริเวณวงเวียนเล็ก สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เป็นต้น ตึกกรมบ้านช่อง ถูกรื้อถอนราบเรียบ แต่ศาลเจ้าพ่อยังคงอยู่ ไม่มีใครกล้าแตะต้อง เคยมีคนจีน ช่างไม้ขึ้นไปรื้อ พอปีนหลังคาศาลก็ตกลงมา” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 335) ในที่สุดจึงมีการบนบานศาลกล่าวให้ถูกต้องตามพิธีจึงได้รื้อสำเร็จเรียบร้อย อัญเชิญท่านไปสถิต ณ ศาลใหม่ที่โรงเรียนปัจจุบัน อันเสมือนเป็นการเชื่อมโยง ถวายทอดความศักดิ์สิทธิ์และเรื่องราวของพื้นที่เดิมไปยังพื้นที่แห่งใหม่ โดยมีเจ้าพ่อเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีขวัญของโรงเรียนต่อมาจนทุกวันนี้

เรื่องเล่าผี

เรื่องเล่าในโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยาที่พ. เนตรรังษี ได้เล่าเอาไว้ นอกจากความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่ออย่างหนึ่ง เรื่องเล่าผี ในโรงเรียนก็เป็นอีกเรื่องที่ถูกบอกเล่าเอาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเล่าผี จากนักเรียนประจำเพราะอยู่โรงเรียนตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน มีโอกาส ได้พบเห็นมากกว่าพวกนักเรียนกลางวัน “เมื่อมีข่าว แม้ในตอนกลางคืน ไม่ว่าตึกดินเตียงคืนหรือหัวค่ำ พอรุ่งขึ้นข่าวนั้นก็จะถูกถ่ายทอดจากปาก หนึ่งไปสู่อีกปากหนึ่ง เรื่องเดียวกันแต่ข่าวแพร่หลายออกจากหนังสือพิมพ์ หลายฉบับ บางทีก็ไม่ตรงกับฉันใด ข่าวหนังสือพิมพ์ ... ฉันนั้นข่าวจากปากคน” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 301)

“ผี” มีทั้งผีจริง ผีคน ดังที่พ. เนตรรังษี ได้เล่าเอาไว้

ผีปีศาจ และผีคนปนกันยุ่งอยู่ บางทีก็แยกกันไม่ออก ว่าผีประเภทไหน จริงหรือเก๊ แต่เด็กนักเรียนประจำตัวเล็ก ๆ ที่เรียน ประถมอนงค์และสุขุมาลัยนั้น แยกแล้วตามประสาเด็กๆ คิดว่าเป็นผีจริง ๆ เสมอ ไม่มีวันเชื่อว่าผีใหญ่พวกพี่ ๆ” โดยการทำให้หลอกเด็ก เป็นเรื่องสนุกของนักเรียนโต ๆ “....กลางคืนมักหาอุบายทำเป็น ผีหลอกเด็กเอาผ้าปูที่นอนผืนใหญ่คลุมตัวตลอดหัว พอได้เวลา 3-4 หุ่่ม ก็ไปเคาะประตูหลอกเด็กเล็ก ๆ บางทีเดินผ่านเตียงทำเป็นส่งเสียงฮือ ๆ ... ครางอย่างคนไข้หนัก บางทีทำเสียงกุกกักบ้าง ทำเสียงแมวกัดกันบ้าง” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 322 - 323)

หากพิจารณาในแง่บทบาทหน้าที่ของเรื่องเล่าผีดังกล่าว กล่าวได้ว่า เรื่องเล่าผีเป็นหนึ่งในเครื่องมือควบคุมความสัมพันธ์ภายในเรือนนอนหอพัก เมื่อเรื่องเล่าผีในโรงเรียนจะถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น กระทั่งนักเรียนรุ่นพี่เอง ที่ปลอมตัวเป็นผี เพื่อทำให้เกิดความกลัวในรุ่นน้อง เนื่องจากต้องการสงวนพื้นที่ ปกปิด ดังเรื่องเล่าผีห้อง 3 ที่ถูกบอกเล่า “ห้องนี้พวกนักเรียนเล็ก ๆ กลัวมาก เพราะกลางคืนในท่ามกลางความมืด มักมีเสียงพูดกันพึมพำ บางทีเสียง หัวเราะเบา ๆ นำขนลุกขนพอง เหมือนเสียงภูตผีปีศาจ เด็ก ๆ บอกว่าห้อง 3 นั้น ผีดุนัก ไม่ควรกล้ากรายไปเป็นอันขาด” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 310)

ตามบันทึกของ พ. เนตรรังษี ที่บอกเล่าความทรงจำในห้อง 3 ว่า “ห้อง 3 เป็นห้องกว้างใหญ่ อยู่ทางด้านขวาของสนามฟุตบอล มีกอไผ่ล้อม ๆ ประปราย กลางคืนมืด เป็นห้องพื้นปูกระเบื้องหน้าวูว ซึ่งไม่มีอยู่ครบจำนวน ขาดหายไปบ้าง แตกหักไปบ้าง ไม่ได้ใช้เป็นห้องเรียน เพราะเป็นส่วนเกิน เนื่องจากมีห้องอื่น ๆ พอแล้วหรือจะเป็นเพราะเหตุใดก็ไม่ทราบ ตอนเป็น นักเรียนไม่ได้สนใจเลย” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 301) กล่าวคือภายใต้ ระบบโรงเรียนประจำ ซึ่งมีการปกครองควบคุมที่เข้มงวด ห้องหมายเลข

3 กลายเป็นพื้นที่ลับ ซึ่งเหล่านักเรียนใช้เป็นพื้นที่ต่อรองกับการควบคุม เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมที่ไม่สามารถทำได้ในพื้นที่หรือในเวลาปกติ

ในบันทึกความทรงจำ บอกเล่าประโยชน์ของห้อง 3 ไว้ว่า หนึ่งในพื้นที่ ใช้สำหรับตัดสินใจหาขัดแย้งในหมู่นักเรียน

“ห้อง 3 นี้อยู่ใต้ถุนคณะอาจารย์ใหญ่ จะเรียกว่าเป็นห้องโถง สำหรับตัดสินใจระหว่างนักเรียนกับนักเรียนก็ได้ ถ้าใคร ไม่ถูกชะตากัน หรือมีเหตุผลอันควรจะต้องตะบันหน้ากันแล้ว ก็มักจะเข้าห้องตกลงกันในห้อง 3 นี้ มีนมซึ่งจะยืมได้จากพวกนักมวย ของโรงเรียนฝรั่งบ้าง ประทวนบ้าง ต่อยกันด้วยนมดีกว่าหมัดลุ่น ๆ มันไม่ถึงหน้าตาแตกมากมาย พอเห็นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะไปไม่รอด กรรมการก็จะเข้าห้ามยุติการชก จับไม้จับมือ อโหสิกัน เพื่อจะได้ ไม่มีการ “ข้องใจ” กันต่อไปอีก ปรากฏว่าวิธีนี้เรียบร้อยเป็นที่พอใจ ของผู้พิพากษาเป็นส่วนมากและการวิวาทข้องใจก็ยุติแค่นั้น” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 302)

ประโยชน์อย่างอื่นของห้อง 3 ยังมีอีก ถ้าเปรียบเป็นสหกรณ์ ก็ต้องนับเป็น “สหกรณ์อเนกประสงค์” เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ สังสรรค์

“สหกรณ์อเนกประสงค์” เชี่ยวละ เช่นจะมีการเลี้ยงไก่ ต้มจิ้มน้ำส้ม ก็ต้มและเลี้ยงในห้องนี้ ... ที่มาของไก่ไม่มีการเปิดเผย แต่เมื่อได้มา เป็นไก่ตายแล้ว มีการแบ่งหน้าที่ การถอนขน ต้มไก่ โดยหายืมหม้อต้มไก่พร้อมด้วยเตาและถ่าน บางทีใช้เศษไม้ มีอยู่ถ่มไปในโรงเรียน ...

“ไก่จะอร่อยต้องมีน้ำจิ้มดีเป็นสิ่งประกอบ” ผู้ร่วมรายการ เขาเล่าอย่างนั้น “เพราะฉะนั้นคนปรุงน้ำจิ้มต้องมีฝีมือสักหน่อย” ... เพื่อนเล่าถึงตอนหักขาไก่ขาวอบ ปลีน้องยาวยังกะขานางละเวง

เอาขาไ้จุ่มลงไปในถ้วยน้ำจิ้มเห็นพริกชี้ฟ้าสีแดง ซึ่งดำไม่ละเอียด
ลอยเป็นชิ้น ๆ จมูกกระทบกลืนกระเทียมผสมกลืนน้ำส้มสายชู
ชนิดแท้ ไม่ใช่กรดส้มอย่างที่เจ๊กตองพริกน้ำส้มสมัยนี้ ... การชุมนุม
เลี้ยงอาหารพิเศษ นานทีปีครั้งแบบนี้ (พ. เนตรรังษี, 2526,
น. 302 - 304)

เรื่องขุน “ขุนหายบ้อย ๆ ถ้าไม่ไปอยู่ในห้องแขกยาม
มันก็มาอยู่ใต้ถุนห้อง 3 อันเป็นที่เก็บของ หรือคลังพัสดุย่อม ๆ
ของนักเรียนและเป็นทั้งห้องประชุมตุลาการศาลโลก ในกรณีพิพาท
ทั่ว ๆ ไปด้วย บางครั้งก็เป็นอาหารหรือไนต์คลับซึ่งไม่ต้องจุดไฟ
แม้แต่เทียนไขเลยสักเล่ม (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 310)

ทั้งนี้การบอกเล่าเรื่องผีเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสว่นพื้นที่ กล่าวคือ
ภายใต้ระบบของโรงเรียนประจำ ซึ่งมีการปกครองควบคุมที่เข้มงวด กล่าวได้ว่า
ห้องหมายเลข 3 กลายเป็นพื้นที่ลับ ซึ่งนักเรียนใช้เป็นพื้นที่ต่อรองกับ
การควบคุมของระบบ หรือทำกิจกรรมที่ไม่สามารถทำได้ในพื้นที่ในเวลาปกติ
“ครูเวรเมื่อไปตรวจเวรตอนกลางคืน ตามห้องนอนของนักเรียนประจำนั้น
มักจะถือไม้ไปด้วยจะเป็นกิ่งไผ่หรือกิ่งโสนก็ได้ เขาว่าครูบางคนถือหางกระเบนเล็ก ๆ
เพราะมันเจ็บดี ฝึกกลัวหางกระเบนมากกว่าไม้เรียว” (พ. เนตรรังษี, 2526,
น. 322)

การแข่งขันฟุตบอล

การแข่งขันฟุตบอลนักเรียนสมัยก่อน ตามบันทึกของ พ. เนตรรังษี
สำหรับนักเรียนในย่านนั้น “การแข่งขันฟุตบอลส่วนมากก็มีที่สนามสวนกุหลาบ
วัดเลียบ ถ้าผิดจากนั้นก็มีสนามเทพศิรินทร์ โรงเรียนที่ส่งชุดฟุตบอลเข้าแข่งขัน
ก็มีอยู่ไม่กี่โรงเรียน เช่น สวนกุหลาบ เทพศิรินทร์ บ้านสมเด็จ บวรวิเทศ
ปทุมคงคา เพาะช่าง อัสสัมชัญ เซ็นคาเบรียล” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 289)

ตามประวัติ กรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ ได้จัดการแข่งขันฟุตบอลระหว่างนักเรียนจัดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2444 (ร.ศ. 120) และได้ปฏิบัติกันต่อมา วัตถุประสงค์ในการแข่งขันเพื่อส่งเสริมคุณธรรมให้นักเรียน คือ 1. ใจนักเลง 2. สามัคคี 3. อัจฉริยะ 4. ขันติ ฟุตบอลกลายเป็นที่แพร่หลายในสมัยรัชกาลที่ 6 สนามที่ใช้แข่งขันมีที่สนามของโรงเรียนที่ร่วมแข่งขัน บางโรงเรียนและท้องสนามหลวง (สิทธิ รัตนราช, 2540, น. 11 – 12, 27)

นอกจากนี้ การจัดการศึกษาของโรงเรียนปบาลีสกุล ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำ เสมือนเป็นสังคมตัวอย่างของการฝึกฝนให้เยาวชนที่มาอยู่ร่วมกันต่างความคิด ต่างฐานะ ต่างครอบครัว มาอยู่รวมกันเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพในหมู่คณะให้เกิดขึ้นเพื่อที่จะถ่ายทอดการปลูกฝังไปสู่สังคมระดับประเทศชาติต่อไป เป้าหมายของการศึกษา ด้านหนึ่งต้องการจะให้เป็น “สุภาพบุรุษซื่อสัตย์สุจริตมีอุปนิสัยใจคอดี” โดยส่งเสริมการกีฬาเพื่อให้มีพลานามัยสมบูรณ์แข็งแรง มีระเบียบวินัยอดทนและเป็นการสร้างความสามัคคีปรองดองระหว่างหมู่คณะ ได้เน้นกิจกรรมด้านกีฬาเช่นสร้างห้องพละสำหรับนักเรียนในตอนบ่ายนักเรียนทุกคนจะต้องเลือกเล่นกีฬาอย่างใดอย่างหนึ่ง และมีการแข่งขันกีฬาประจำปีของโรงเรียนและระหว่างโรงเรียนตามแบบอย่างปบาลีสกุลของอังกฤษ (สงวน เลิศโชคชัย, 2538, ก - ค) กีฬาฟุตบอลจึงได้รับการส่งเสริมในหมู่นักเรียน

จากคำบอกเล่า ในการเล่นฟุตบอลแม้จะเป็นกีฬาที่รับมาจากตะวันตก หากแต่ในช่วงแรกก็มีการต่อรองเข้ากับท้องถิ่น ผู้เล่นยังไม่นิยมใส่รองเท้าตามความเคยชิน “การแข่งขันแบ่งเป็น 3 รุ่น คือ รุ่นเล็ก รุ่นกลาง และรุ่นใหญ่ที่แปลกกว่าสมัยนี้ก็คือ นักฟุตบอล ไม่ว่าจะเป็นรุ่นเล็ก - กลาง - ใหญ่ แม้กระทั่งถ้วยน้อย ... ถ้วยใหญ่มากไม่นิยมสวมรองเท้าเพราะเตะไม่ถนัด ถ้าเป็นกองหน้าก็เลี้ยงลูกไม่คล่อง จับลูกไม่นิ่มนวลเหมือนเท้าเปล่า” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 289)

ขณะที่การเล่น พ. เนตรรังษี บอกเล่าไว้ว่า

กองหน้านิยมเลี้ยงลูก ปีกต้องวิ่งให้เร็วทั้งสองข้าง กองกลางต้องตัดหรือสกัดลูกเก่ง ส่วนกองหลังนั้นเตะโหม่งฉ้างแบบสุดแรงเกิด แทบว่าจะแตกทีเดียวให้ขาดเต็ดไปทั้งคู่ทุกคน เขียวละ ไม่นิยมเตะเบา ๆ ส่งให้กองกลางและกองกลางบรรจงส่งให้กองหน้า ... ผู้รักษาประตูมีหน้าที่เตะลูกสุดแรงเกิดให้ไปไกลที่สุดเท่าที่จะไกลได้เป็นแล้วกัน วิธีจับลูกกว้างลูกเบา ๆ ส่งให้แบ็คนั้น ไม่นิยมเลย ... การชกลูก ต่อยลูกบอลของผู้รักษาประตู มักหมายต่อยลูกพร้อม ๆ กับต่อยคนด้วย บางทีต่อยซ้ายขวา พร้อมกันเลย คือได้ทั้งคู่ทุกคน เห็นจะนิยมภาษิต “ต่อยทีเดียวได้ทั้งคู่ทุกคน” ... แบ็คคนสำคัญของนักฟุตบอลรุ่นใหญ่คนหนึ่ง เตะลูกแล้วไม่ยอมลดเท้าขวาลง ยังเงื้อง่าค้ำคอยที่อยู่ในอากาศ หากกองกลางหรือกองหน้าฝ่ายตรงข้ามพรวดพราดเข้าไปก็จะถูกขาข้างนั้นตีดเอาเป็นทำนองคาบลูกคาบดอกยังไม่ทัน ... ผู้รักษาประตูสมัยก่อนมีโอกาสดึงตัวได้มากกว่าสมัยนี้เพราะแม้จะจับลูกไว้ได้แล้ว ก็ยังอาจถูกชนถูกเตะได้ บางคราวก็มีการชนจนประตูลั่นก็เข้าไปในประตูทั้งคู่ทุกคนทีเดียว (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 289 - 290)

ทั้งนี้ เป็นที่รู้กันว่า การเล่นฟุตบอลในขณะนั้นเล่นกันรุนแรง เรียกได้ว่าเป็นการฟาดแข้งกันจริง ๆ “นักฟุตบอลคนที่ 12 สารภาพว่าทนดูเขาฟาดแข้งกันมันจนทนไม่ไหว ต้องขอเข้าไปมีส่วน บอกว่าสนุกถึงใจ เพราะได้เตะแข่งมากกว่าเตะลูกฟุตบอล เมื่อหมดเวลาแล้วก็คงจะหน้าแข้งบวม ฟกช้ำดำเดียวไปทั่วหน้ากันทั้ง 23 คน” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 292)

สำหรับโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา มีชื่อเสียงว่า เล่นสุภาพ “สำหรับโรงเรียนเรานั้น มีชื่อเสียงว่าเล่นสุภาพ เพราะอาจารย์ใหญ่ไม่ยอมให้เล่นเสียอย่างเด็ดขาด ใครเสียกลับมาวันรุ่งขึ้นจะมีการประชุม

เทศนาอันยิ่งใหญ่ บางคราวถูกภาคทัณฑ์คาตโทษ บางคราวก็ถูกลงทัณฑ์ ตีกันยับไปละ” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 316) แม้ว่าบางครั้งการเล่นอย่างสุภาพ อาจไม่เป็นที่ถูกใจทั้งตัวผู้เล่นและผู้ชม “การที่ไม่เล่นเอี้ยวกัฒหรือในเรื่องมารยาท ความเรียบร้อย แต่มันถูกโทษจากผู้ดูแลและทีมคู่ต่อสู้เขามักจะเห็นเป็นว่า พวกเรา “แหย” ซึ่งทำให้พวกนักฟุตบอลเดือดร้อนไม่ค่อยพอใจ ในเมื่อถูกอีกฝ่ายหนึ่ง เล่นแรงเตะเอาเจ็บ ๆ” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 316)

ในการแข่งขันครั้งหนึ่ง ระหว่างโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จกับโรงเรียน ทางด้านพระนครใต้ “มีชื่อเสียงว่ากองหลังแข็งแกร่ง เตะเด็ดขาดทั้งลูกทั้งคน ไม่ย่นย่อ ส่วนกองกลางและกองหน้าก็พอ ๆ กับโรงเรียนเรา (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 315) พ. เนตรรังษี ได้เล่าบรรยากาศในการแข่งขันเอาไว้ว่า

ฟุตบอลสมัยก่อน ไม่ว่าจะเป็นฟุตบอลถ้วยหรือฟุตบอล โกลด์รายอดนิยมมักเป็นคนที่เตะเด็ดขาด ว่องไว ยิ่งประตูเก่ง ผู้รักษาประตูนั้นอันตรายมาก เมื่อรับลูกแล้วอาจถูกเตะถูกชนล้มลง ไปได้ตลอดเวลา ... ก่อนลงสนาม เสียงต่อรองว่าเสมอกัน แต่พอลงสนามแล้ว เราตกเป็นฝ่ายรับมากกว่าฝ่ายรุก เพราะกองหลังข้างโน้นแข็งแกร่ง แบ็คเตะเด็ดขาดตีนัก เตะแบบทั้งลูกทั้งคนที่เดียว คนดูก็ชอบใจ โหร้องเอาใจช่วย แต่กรรมการผู้ตัดสินเข้มแข็งไม่ยอมให้เล่นแรง เป่านกหวีดทำโทษบ่อย ๆ การเล่นรุนแรงจึงเพลไปบ้าง

เราหวดหวัดเสียประตูหลายครั้งในครั้งแรก โชคดีประตู รับไว้ได้ เรามีโอกาสได้ยิงประตู 2 - 3 ครั้งในระยะไกล เป็นลูก ที่ไม่น่าหวาดเสียเลย ... หยุดพักครั้งแรกยังเสมอกันอยู่ 0 - 0 พวกเราเข้าไปหาซู ถามว่าเป็นไง ครึ่งหลังไหวไหม เขาบอกว่า น่ากลัวแพ้แต่จะต้องพยายาม เพราะพวกเราบางคนซักจะแหง แบ็คข้างโน้น เนื่องจากถูกเตะแรง ๆ และเราจะโต้ตอบบ้างก็ไม่ได้ ... เขาชี้ให้ดูแข้งขวาของเขา มันบวมโปออกมาเกือบเท่าลูกมะนาว

“นี่แหละ มันเตะเอาแต่ไม่เป็นไร ถ้ายังได้สักประตูก็คงหายเจ็บ ครึ่งหลังนี่เห็นจะต้องถูกตีหน้าห้องประชุมเสียแล้ว” เขาพิมพ์่า ... การเล่นครึ่งหลังก็ยังผลัดกันรุกผลัดกันรับอยู่ เราถูกยิงประตูหลายครั้ง แต่ก็โชคดียังไม่เสียประตู แต่ก็ไม่น่าถ้าถูกยิงบ่อย ๆ ก็คงเสียเข้าสักทีละ (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 316 - 317)

กล่าวได้ว่า กีฬาฟุตบอลเป็นที่นิยมในหมู่นักเรียนอย่างมาก ทั้งที่เป็นผู้เล่นและผู้ชม การแข่งขันกีฬาระหว่างโรงเรียนเป็นกิจกรรมสำคัญ เป็นชื่อเสียงเกียรติยศ หน้าตาของโรงเรียน “การได้เกียรติครองโลชนะเลิศนั้นซี มันยิ่งใหญ่เกรียงไกรสำหรับนักเรียนทุกคนในโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นฟุตบอลหรือไม่ใช่ก็ตาม เพราะฉะนั้นทุกคนจึงเล่นอย่างสุดกำลังสุดฝีมือ ยอมตายถวายชีวิตทีเดียว” (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 318) อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมกีฬาฟุตบอลก็เพื่อสร้างความเป็นสุภาพบุรุษให้กับเหล่านักเรียนถือเป็นข้อสำคัญที่ได้มีการปลูกฝังให้กับนักเรียนทุกคน

รุ่งเช้าที่โรงเรียนมีการประชุมพิเศษ ไม่ใช่เรื่องโรงเรียนชนะฟุตบอลเมื่อวันวาน แต่เพื่อสรรเสริญการกระทำของนายชู (แหยม) ขาวสุพรรณที่แสดงน้ำใจนักกีฬา ถูกเตะแล้วกลับไม่ถือโกรธผู้ทำผิด กลับให้อภัยขอจับมือเลิกแล้ว อโหสิกรรม ท่านอาจารย์ใหญ่ ท่านชอบลูกศิษย์ที่มีน้ำใจเช่นนี้. ชูแอบมากระซิบบอกว่า อันที่จริงนั้นดีใจจนแทบไม่รู้สีกตัว ลูกขี้ขี้มนั่นอยู่ใกล้ ๆ นึกว่าเพื่อนก็เลยยื่นมือไปให้เลยกลายเป็นวีรชนของเพื่อนฝูง (พ. เนตรรังษี, 2526, น. 322)

สรุป

หลักฐานประเภทบันทึกความทรงจำส่วนบุคคล ถือเป็นหลักฐานประเภทหนึ่งที่น่าสนใจในการนำมาใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ เนื่องจากจะให้ข้อมูลที่เป็นเรื่องราวจากจุดยืนของคนธรรมดา เป็นเรื่องราวชีวิตของคนบันทึกความทรงจำส่วนบุคคลจึงเป็นหลักฐานที่สำคัญที่ช่วยเสริมช่องว่างของข้อมูลจากเอกสารทางการ อย่างไรก็ตาม บันทึกความทรงจำส่วนบุคคลเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวที่สัมพันธ์อยู่กับความทรงจำ ซึ่งมีทั้งเรื่องที่ได้เล่าจำได้ เรื่องที่อยากจำ หรือเรื่องที่ยากถ่ายทอด บันทึกความทรงจำส่วนบุคคลจึงเป็นเรื่องที่มีความเป็นปัจเจก หากแต่ก็มีความสำคัญที่ช่วยให้สามารถเข้าใจอดีตในอีกด้านหนึ่ง

สำหรับการศึกษาชีวิตของนักเรียนโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา พ.ศ. 2467 ผ่านบันทึกความทรงจำของพ.เนตรรังษี ในหนังสือหนุ่มนักเรียน ได้ทำให้เห็นภาพของนักเรียนที่ใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนทั้งจากเรื่องเล่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่ถูกบอกเล่าเอาไว้ แม้ว่าจะเป็นการศึกษาแนวจุลประวัติศาสตร์ที่ให้ภาพย่อย แต่ก็มีส่วนสำคัญในการทำความเข้าใจการประกอบสร้างความเป็นนักเรียนโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยาขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- บุญธรรม อินทร์จันทร์. (2522). การปฏิรูปมัธยมศึกษาในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พ.ศ. 2435 - 2475 การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- พ. เนตรรังษี. (2526). หนุ่มนักเรียน. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- _____. (2538). คนชายหมึก. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- _____. (2547). เด็กบ้านสวน. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- ยอดกมล อุดหนุน และปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. (2561, มกราคม - มิถุนายน). ความเชื่อและปฏิบัติการบนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 6(1), 65 - 78.
- รติพร ทิพย์ะวัฒน์. (2556). บันทึกความทรงจำของขุนนางชาวเยอรมัน ผู้ถูกขับไล่อหลังสงครามโลกครั้งที่สอง: การสร้างภาพแทนและอัตลักษณ์. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- วรุณี โอสธารมย์. (2524). การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411 - 2475. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2516). การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- สงวน เลิศโชคชัย. (2538). ความสำคัญของโรงเรียนแบบบับบลิคสคูล ต่อการศึกษาไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468). [ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].
- ลลิตา รัตนราช. (2540). การศึกษากีฬาฟุตบอลอาชีพในประเทศไทย. [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กองกลาง ศธ.50.3/3 เรื่องมอบที่บ้านสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ให้ทำเป็นโรงเรียน (30 กันยายน – 19 ตุลาคม 2439).

_____. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กองกลาง ศธ.50.3/5 เรื่องเปิดโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จพระยาเป็นโรงเรียนประจำ (2 เมษายน – 18 มีนาคม 2458).

_____. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กองกลาง ศธ.50.3/9 เรื่องโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จฯ ขอดำเนินมัธยมตอนปลายปีที่ 7 (2 พฤษภาคม 2459).

อนุสรณ์งานฌาปนกิจคุณพัฒน์ เนตรรังษี ณ วัดประยูรวงศาวาส วันพฤหัสบดีที่ 15 มกราคม 2519.

อภิญา นนทนาท. (2559). เรื่องเล่าจาก “เด็กบ้านสวน-หนุ่มนักเรียน” ของพ.เนตรรังษี. สืบค้น 22 มกราคม 2565, จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=1023>

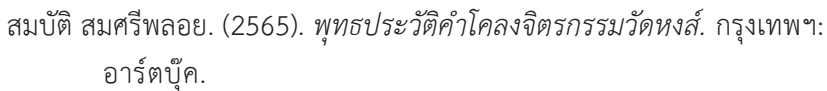
อาวุธ ชีระเอก. (2557). *การจัดการศึกษาภาษาอังกฤษของรัฐสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

Prins, G. (2001). ‘Oral History’ in Peter Burke (ed.). *New Perspectives on Historical Writing*. (2nd ed). Cambridge: Polity Press.

Thompson, P. (2000). *Voice of the Past: Oral History*. (3rd ed). New York: Oxford.

Wyatt, D. K. (1969). *The Politics of Reform in Thailand*. New Haven and London: Yale University Press.

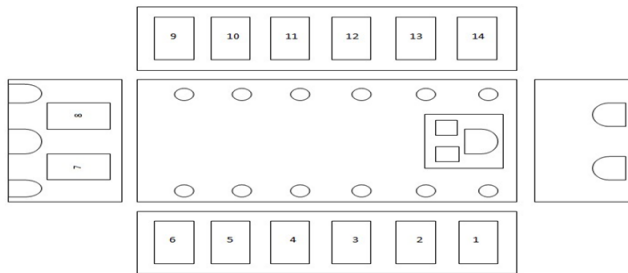
สมบัติ สมศรีพลอย¹
Sombat Somsriploy

หนังสือเรื่อง พุทธประวัติคำโคลงจิตรกรรมวัดหงส์ เป็นการร้อยกรองโคลงสี่สุภาพอธิบายภาพพุทธประวัติจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร จำนวน 14 ช่องภาพ ตรงช่องว่างระหว่างหน้าต่างและประตู มีการลำดับภาพและเนื้อความตามตำแหน่งที่ตั้ง ดังนี้ ช่องหน้าต่างที่ 1 ประสูติ, ช่องหน้าต่างที่ 2 พุทธทำนาย, ช่องหน้าต่างที่ 3 ทอดพระเนตรนิมิต 4, ช่องหน้าต่างที่ 4 เสด็จมหาภิเนษกรรม, ช่องหน้าต่างที่ 5

¹นางวาทาคีโท ดร. ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา E-mail: som535150@gmail.com

บำเพ็ญทุกรกิริยา, ช่องหน้าต่างที่ 6 นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส, ช่องประตูที่ 7 การผจญมาร, ช่องประตูที่ 8 เสวยวิมุตติสุข, ช่องหน้าต่างที่ 9 แสดงปฐมเทศนา, ช่องหน้าต่างที่ 10 โปรดชฎิลสามพี่น้อง, ช่องหน้าต่างที่ 11 เสด็จนิวัตพระนครกบิลพัสดุ์, ช่องหน้าต่างที่ 12 แสดงยมกปาฏิหาริย์, ช่องหน้าต่างที่ 13 โปรดพุทธมารดา และช่องหน้าต่างที่ 14 เสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังแผนผัง ต่อไปนี้

แผนผังการแสดงตำแหน่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร

ฉันทลักษณ์ในการประพันธ์ บทอาศิรวาท ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่งด้วย สัททวิภินิหาร จำนวน 10 บท, บทประณามพจน์ ชมความงามพระอุโบสถ และบอกชื่อเหตุการณ์ในภาพจิตรกรรม แต่งเป็นร้อยโบราณ จำนวน 1 บท, โคลงอธิบายภาพพุทธประวัติ แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพ จำนวน 57 บท และอวสานพจน์ แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพจำนวน 4 บท สำหรับภาพถ่ายจิตรกรรม ของหนังสือเป็นผลงานของ นายกฤษฎา มโนโชควินสกุล นักศึกษาสาขาวิชา ภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา พิมพ์สีสี่ กระดาษอาร์ตมัน ด้วยระบบดิจิทัล ทำให้ภาพปก และภาพในหนังสือคมชัดสวยงามน่าชม

วัตถุประสงค์ของการพิมพ์หนังสือนี้เพื่อแสดงฝีมือการประพันธ์และจรรโลงพุทธศาสนา สรุปลุบใจความได้ตาม “นิมพจนกถา” ของพระเดชพระคุณพระธรรมวชิรเมธี เจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนารามราชวรวิหารดังข้อความ

“ผู้ประพันธ์เปี่ยมด้วยกุศลฉันทะ ใช้ความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญวิริยะอุตสาหะในการบรรจงใช้ลีลาภาษาอย่างวิจิตร ถ่ายทอดเป็นคำโคลงที่ไพเราะงดงาม เป็นการบูรณาการพุทธศิลป์ พุทธประวัติ พุทธธรรม และวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างลงตัว กล่าวได้ว่า บทประพันธ์นี้ได้ถ่ายทอดเรื่องราวพุทธประวัติตั้งแต่ประสูติกาล จนถึงการเสด็จดับขันธปรินิพพานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างครบถ้วนกระบวนความ เนื้อหาที่ปรากฏในบทประพันธ์นี้นอกจากจะมีเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมายแล้ว ยังมีลักษณะคำสอนที่เป็นศิลปะการดำรงชีวิตตั้งแต่เรื่องพื้นฐานไปจนถึงเรื่องสูงสุดคือพระนิพพาน บทประพันธ์นี้จึงเป็นผลงานวิชาการที่ถ่ายทอดเชิงกวี ที่น่าศึกษาอีกผลงานหนึ่ง จึงขออนุโมทนา ชื่นชม นาวาอากาศโท ดร.สมบัติ สมศรีพลอย ที่มีวิริยะอุตสาหะ แต่งคำประพันธ์เรื่อง “พุทธประวัติคำโคลงจิตรกรรมวัดหงส์” เพื่อจัดพิมพ์เป็นหนังสือเผยแพร่อันเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพรสืบต่อไป”

นอกจากนั้น เหตุผลสำคัญของการประพันธ์เพื่ออธิบายเรื่องราวพุทธประวัติของภาพจิตรกรรมให้ผู้อ่านวิจิตรถนอเนื้อหาเหตุการณ์และยังผลให้เกิดปัญญา ดังคำนิยม ของ จิตรกร บุษบา นักวิชาการอิสระด้านวัฒนธรรม ดังข้อความ

“...นำวรรณศิลป์เข้าช่วยส่องจิตรกรรมอันเป็นศาสนศิลป์ให้เรื่องร้องขึ้นในความรับรู้ของผู้คน จิตรกรรมเปล่งประกายความงามออกมาประโลมใจคนแล้ว คำประพันธ์บรรยายภาพเป็นครูอีกคนที่เข้าช่วยอธิบายเรื่องราว และเหตุการณ์ที่ปรากฏในภาพ อันจะทำให้ประชาชนและศาสนิกชนทั่วไป เข้าถึงความหมายของภาพพุทธประวัติ ภายในพระอุโบสถวัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร

อันเป็นพระอารามที่สำคัญของแผ่นดินได้เป็นอย่างดี ทั้งยังได้สัมผัสความงามของวรรณศิลป์ เป็นการบำเรอศิลป์ แก่ผู้คนอีกทางหนึ่งด้วย นี่คือการนำ “ภาษา” มาอำนวยการปัญญาและศิลปะได้อย่างวิเศษ ศาสนาพุทธของเรานั้น ให้ความสำคัญต่อกระบวนการ “ศึกษา” โดยมีสติ สมาธิ และปัญญา เป็นเครื่องมือจิตรกรรมพุทธประวัติ ศิลปินประจวบวาทไว้อย่างดีแล้ว ประโลมใจให้คนสงบ มีสติ มีสมาธิ คำบรรยาย ที่งดงาม จึงช่วยเพิ่มพูนกระบวนการทางปัญญา ให้ “ศึกษา” หรือการศึกษาภาพพุทธประวัติอย่างครบถ้วนถ่องแท้ บังเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์”

เนื้อหาหนังสือเป็นภาพจิตรกรรมพุทธประวัติจำนวน 14 ภาพ และมีโคลงสี่สุภาพจำนวน 4 บท เขียนอธิบายไว้ใต้ภาพ ขอยกตัวอย่างภาพจิตรกรรมและคำโคลงอธิบายภาพ ตอน ผจญมาร มาให้เห็นพอสังเขป

ก่อนอื่นต้องขออธิบายถึงโครงสร้างภาพจิตรกรรม ตอน ผจญมาร ซึ่งอยู่บริเวณผนังด้านหน้าของพระประธานตรงประตูทางเข้าพระอุโบสถ เป็นภาพเหตุการณ์เดียวเท่านั้น แต่มีอนุภาคเหตุการณ์ประกอบหลายอนุภาค ที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน โครงสร้างภาพ มีส่วนประกอบของภาพ ดังนี้ ส่วนประธาน เป็นส่วนที่อยู่ตรงกลางแนวตั้ง ด้านบนเป็นภาพ พระสิทธัตถโพธิสัตว์ประทับนั่งขัดสมาธิอยู่บนรัตนบัลลังก์ ด้านล่างเป็นภาพพระแม่ธรณีกำลังบีบมวยผมอยู่ใต้รัตนบัลลังก์ โครงสร้างภาพส่วนรอง เป็นภาพขนานอยู่ทางด้านซ้ายและขวาของภาพส่วนประธาน กล่าวคือ ภาพด้านขวา พระย้าวสดีมาราธิราชขี่ช้างคิริเมฆล์ นิमितให้มีพันกรพร้อมอาวุธกับกองทัพเสนามารพร้อมศาสตราวุธครบมือหมายจะทำลายพระสิทธัตถโพธิสัตว์ ส่วนภาพด้านซ้าย พระแม่ธรณีบีบน้ำออกจากมวยผมเพื่อเป็นสักขีพยานการบำเพ็ญทานของพระโพธิสัตว์ น้ำนั้นได้ท่วมกองทัพเสนามารทำให้เกิดความระส่ำระสายจมหายตายไปจำนวนมาก ส่วนพระย้าวสดีมาราธิราชขี่ช้างคิริเมฆล์นั้น บัดนี้อาวุธที่อยู่ในมือกลายเป็นดอกบัว ดังรูปภาพและโคลงอธิบายภาพ ต่อไปนี้

ช่องภาพที่ 7 ผจญมาร

๑ โปธิสัตว์นัสขนิ้งน้อม	โนชฌ์มั่ง
ขัดสมาธิรัตนบัลลังก์	ห่อนลิ
เทวาเทเวศประดั่ง	ปลาตแล่น หลบเฮย
เสถียรสถิตเอกาตม์ชี้	ท่ามท่างทะเลมาร
๑ ประนิมิตวสวัตติมาเรศเรื่อง	ฤทธิรณ
เกณฑ์พยุพหำพหล	แห่ห้อม
ทรงศิริเมชลหมายผจญ	จอมจักร
สรรพศาสตราวุธพร้อม	โห่ห้าวเหี้ยมหิงส์
๑ เอกองค์ปลงครันคร้าม	ครรชิต
ทรงเอี้ยงอ้ายพยานสถิต	ถ่องถ้อย
บำเพ็ญกรณียทานกิจ	กาลอดีต
เชษฐธณิศเผยพจน์พร้อย	เจิดแจ่มสักขี

๑ พระแม่ธรณีน้อย

นบผคม

ลำทับทานนโรตม

ก่อเกื้อ

บิคน้ำจากมวณม

พรพรั่ง ประจักษ์เฮย

ทวมทัพเวรีร้างเรือ

จอมไจ้มลายสุญ

ภาพหนึ่งภาพมีเรื่องราวและรายละเอียดที่ให้กล่าวถึงได้มากมาย ตามองค์ประกอบของทัศนศิลป์ในการเล่าเรื่อง แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดของฉันทลักษณ์ประเภทโคลงสี่สุภาพที่มีการบังคับสัมผัสคำสุภาพและบังคับรูปวรรณยุกต์เอก โท อันเป็นลักษณะเฉพาะของฉันทลักษณ์ประเภทนี้ ผู้แต่งจึงต้องค้นคว้าหาความรู้พุทธประวัติแล้วมาพิจารณาเรื่องราวในภาพ แล้วจึงสรรคำสร้างโคลงให้ตรงตามเนื้อหาและฉันทลักษณ์ จากภาพตัวอย่าง ตอน ผจญมาร มีตัวละครสำคัญหลายตัว มีโครงเรื่องที่ต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์ และมีจุดจบของเรื่อง ผู้แต่งจึงต้องวางโครงเรื่องแต่ละบทให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ ได้แก่ การเปิดเรื่องบทที่ 1 พระโพธิสัตว์ประทับบนรัตนบัลลังก์ บทที่ 2 พญามารยกพลเข้ามารังควาน บทที่ 3 พระโพธิสัตว์อ้างพยานการทำทาน และบทที่ 4 แม่พระธรณีบิคน้ำมวณมทวมกองทัพมารพ่ายแพ้ นอกจากนั้น ผู้แต่งต้องสรรคำให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์แล้ว ยังต้องคำนึงถึงคำสัมผัสอักษรเพื่อความไพเราะทางเสียง เช่น สัมผัสอักษร /น/ เช่น โพธิสัตว์นิสนิ่งน้อย โนชญ์มนัง และการเล่นคำพ้องเสียงที่ต่างความหมายกัน เช่นคำว่า (โพธิ) สัตว์ กับ (นิ)สัช (แปลว่า นัง) เป็นต้น

หนังสือเล่มนี้ แสดงให้เห็นว่าศิลปะสองทางให้แก่นัก กล่าวคือ ทัศนศิลป์ สองทางให้สร้างสรรค์วรรณศิลป์ เป็นคำโคลงอธิบายภาพจิตรกรรม เพื่อให้ผู้ชมภาพเข้าใจเหตุการณ์เรื่องราวพุทธประวัติได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป และผู้ที่สนใจด้านคำแต่งคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ ตลอดจนนักคุเทศก์ที่อาจนำคำประพันธ์ไปประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดหงส์รัตนาราม อันเป็นการจรรโลงวัฒนธรรมวรรณศิลป์ พุทธประวัติ พุทธธรรม เผยแผ่ให้คงอยู่ในสังคมไทยสืบไป

ข้อกำหนดในการส่งต้นฉบับบทความ เพื่อลงพิมพ์เผยแพร่ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา มีรายละเอียด หลักเกณฑ์ และรูปแบบในการเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ ดังต่อไปนี้

บทความที่รับตีพิมพ์

1. ผลงานที่รับตีพิมพ์ ได้แก่ บทความวิจัย บทความวิชาการ และวิทยานิพนธ์ในสาขาที่เกี่ยวข้องทางศาสตร์มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. บทความต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น
3. บทความเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ
4. บทความที่จะได้รับการลงตีพิมพ์ผ่านการตรวจอ่านและประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 ท่าน โดยพิจารณาแบบ Double - Blind Peer Review และกลั่นกรองการตีพิมพ์โดยกองบรรณาธิการของวารสาร

ลิขสิทธิ์

บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ถือเป็นลิขสิทธิ์ของผู้เขียนบทความ ผู้ใดต้องการตีพิมพ์ซ้ำต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนก่อน บทความที่ได้รับการตอบรับเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาจะต้องไม่ปรากฏในสิ่งพิมพ์อื่นใดก่อนที่จะปรากฏในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จ

เจ้าพระยา กองบรรณาธิการจะส่งวารสารที่มีบทความของผู้เขียนตีพิมพ์ให้แก่ผู้เขียนจำนวน 2 ฉบับ หากผู้เขียนต้องการได้บทความที่ตีพิมพ์เพิ่มเติมสามารถดาวน์โหลดได้ที่เว็บไซต์ <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/jhusocbru>

การส่งต้นฉบับ

1. ส่งต้นฉบับผ่านระบบ E-Journal ของวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ดำเนินการลงทะเบียนสมัครสมาชิกก่อนเข้าสู่ระบบ โดยเข้าไปยังหน้าเว็บไซต์ ลิงก์ไปที่วารสารอิเล็กทรอนิกส์ (E-Journal) วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
2. ส่งต้นฉบับผ่านระบบเป็นไฟล์บันทึกข้อมูลในรูปของ MS Word และรอรับผลยืนยันการได้รับตีพิมพ์
3. กองบรรณาธิการพิจารณาารูปแบบและเนื้อหาเบื้องต้น ก่อนส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมิน หากไม่เป็นไปตามข้อกำหนดจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบโดยไม่ส่งต้นฉบับคืน
4. รอรับผลการตรวจประเมินบทความโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewer) และตรวจสอบผลการประเมิน
5. กรณีที่บทความผ่านเกณฑ์การประเมิน อนุญาตให้ตีพิมพ์ได้ ให้แก้ไขตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิชี้แจง จากนั้นส่งต้นฉบับ (ฉบับแก้ไข) ผ่านระบบกลับมาอีกครั้ง เป็นไฟล์บันทึกข้อมูลในรูปของ MS Word
6. การอนุญาตตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่บทความเป็นสิทธิของกองบรรณาธิการ ด้วยเหตุที่บทความนี้ปรากฏในวารสารที่เข้าถึงได้ จึงอนุญาตให้นำบทความไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษา แต่มีข้อยกเว้นเพื่อการพาณิชย์

สิ่งที่ผู้เขียนจะได้รับ

กองบรรณาธิการจะมอบวารสารฉบับที่บทความของผู้เขียนลงตีพิมพ์จำนวน 2 ฉบับ ในกรณีที่ผู้เขียนร่วมจะมอบให้ผู้เขียนชื่อแรก

การเตรียมต้นฉบับ

1. ต้นฉบับต้องมีความยาวไม่เกิน 15 หน้า กระดาษขนาด A4 ระยะบรรทัด 1 เท่า พิมพ์หน้าเดียวพร้อมระบุเลขหน้า เป็นไฟล์ในรูปแบบ MS Word
2. กรณีบทความมีภาพประกอบ ดำเนินการส่งไฟล์รูปภาพนามสกุลไฟล์ .jpeg ความละเอียด 100 - 300 Pixels ทางอีเมล husocjournal@bsru.ac.th
3. ตัวอักษรที่ใช้ในการพิมพ์ ใช้ฟอนต์ TH SarabunPSK
4. การตั้งค่าหน้ากระดาษ
 - 4.1 ขอบบน และขอบซ้าย กั้นขอบกระดาษ 1.5 นิ้ว
 - 4.2 ขอบขวาและขอบล่าง กั้นขอบกระดาษ 1 นิ้ว
 - 4.3 ชื่อเรื่อง (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ใช้ตัวหนา ขนาด 20 พอยต์ ไว้กึ่งกลางหน้ากระดาษ
 - 4.4 ชื่อผู้เขียนใช้ตัวเอียง ขนาด 16 พอยต์ ซิดขวา
 - 4.5 หัวข้อหลักใช้ตัวหนา ขนาด 18 พอยต์ ซิดซ้าย
 - 4.6 หัวข้อรองใช้ตัวหนา ขนาด 16 พอยต์ ซิดซ้าย ให้เยื้องจากหัวข้อหลัก
 - 4.7 หัวข้อย่อยใช้ตัวปกติ ขนาด 16 พอยต์
 - 4.8 เนื้อเรื่องใช้ตัวปกติ ขนาด 16 พอยต์

ส่วนประกอบของต้นฉบับบทความ

1. ชื่อเรื่อง (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
2. ชื่อผู้เขียนบทความ ชื่อ - นามสกุล ผู้เขียนบทความ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) รายละเอียดเกี่ยวกับผู้เขียนให้ระบุวุฒิการศึกษา ตำแหน่งทางวิชาการ และสังกัด (ใส่ที่เชิงอรรถ)
3. บทคัดย่อ ความยาวไม่เกิน 250 - 300 คำ และคำสำคัญ 3 - 5 คำ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

4. เนื้อเรื่อง

4.1 บทความวิจัย และบทความวิทยานิพนธ์ ประกอบด้วยบทนำ วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย ข้อเสนอแนะการวิจัย เอกสารอ้างอิง

4.2 บทความวิชาการ ประกอบด้วย บทนำ เนื้อเรื่อง และสรุป

4.3 นอกเหนือจากเนื้อเรื่อง หากมีตารางหรือภาพประกอบที่มีขนาดใหญ่ ให้บันทึกไฟล์แยกต่างหากเพิ่มเติม และความละเอียด 300 Pixel/High resolution ขนาดไม่ต่ำกว่า 500 KB

4.4 ภาพประกอบควรมีความชัดเจนและคุณภาพดี ทั้งนี้ต้องอ้างอิงแหล่งข้อมูลแบบนาม - ปี ไว้ได้ภาพประกอบทุกครั้ง

การอ้างอิง

1. การอ้างอิงเอกสารในเนื้อเรื่อง ให้ใช้วิธีการอ้างอิงแบบนาม - ปี โดยระบุชื่อผู้แต่งและปีที่พิมพ์ของเอกสารไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังของข้อความที่ต้องการอ้างอิง เพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น และระบุเลขหน้าของเอกสารที่อ้างอิงด้วยดังตัวอย่างข้างท้าย

2. กรณีบทความที่นำมาอ้างอิงแบบนาม - ปี นำมาจากอินเทอร์เน็ต เป็นภาษาต่างประเทศให้ใช้คำว่า “Online”

3. การอ้างอิงท้ายบทความ (เอกสารอ้างอิง) ให้รวบรวมเอกสารทั้งหมดที่ใช้อ้างอิง (นาม - ปี) ไว้ท้ายบทความ โดยใช้คำว่า “เอกสารอ้างอิง” หรือ “References” ทั้งนี้ ให้จัดเรียงตามลำดับอักษรของชื่อผู้แต่ง (ก-ฮ, A-Z) ถ้ามีเอกสารทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ให้เรียงภาษาไทยไว้ก่อน สำหรับรูปแบบการเขียนเอกสารอ้างอิง ให้ใช้ตามระบบ APA (American Psychological Association) ดังตัวอย่างข้างท้าย

การใช้เครื่องหมายวรรคตอน	
เครื่องหมาย . (จุด) ปิดท้ายแต่ละรายการหลังเครื่องหมายให้เว้น 2 ตัวอักษร	เครื่องหมาย : (จุดคู่) ให้เว้นหลัง 1 ตัวอักษร
การอ้างอิงแบบนาม - ปี	การอ้างอิงท้ายบทความ
หนังสือ	
ปัญญา ใ้บางยาง (2555, น. 18)	ปัญญา ใ้บางยาง. (2555). <i>พุทธประวัติ ฉบับโปรด.</i> (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมบาลี.
Kaufman (2010, pp. 11-12)	Kaufman, F. (2010). <i>The African Roots of Jazz</i> . Sheman Oaks: Alfreds.
บทความในหนังสือ	
สุดารัตน์ ชาญเลขา (2556, น. 26)	สุดารัตน์ ชาญเลขา. (2556). เล่าเรื่อง การอนุรักษ์ของโบราณที่บ้านสมเด็จ. ใน <i>ที่ทัศน์วัฒนธรรม</i> . กรุงเทพฯ: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
วารสาร	
สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์, บุญยืน จันทรสว่าง และศศิพิมล ประพินพงศกร (2552, น. 61)	สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์, บุญยืน จันทรสว่าง และศศิพิมล ประพินพงศกร. (2552, มกราคม - มิถุนายน). บทบาทในการสอน การรู้สารสนเทศของครูบรรณารักษ์ ในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร, <i>วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย</i> . 2(1), 52 - 57.

อินเทอร์เน็ต	
ทีมงานทรูปลูกปัญญา. (2552, ออนไลน์)	ทีมงานทรูปลูกปัญญา. (2552). <i>การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย</i> . สืบค้น 22 มกราคม 2557, จาก http://truepookpanya.com/Knowledge_details.php?mul_content_id=2818
Wu, et al. (n.d., Online)	Wu, F. S., et al. (n.d.). <i>The Great Wall</i> . Retrieved April 1, 2014. from http://www.hechinaaide.com/index.php?action=activity/greatwallofChina
วิทยานิพนธ์	
สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์, บุญยืน จันทร์สว่าง และศศิทิมล ประพินพงศกร. (2552, น. 61)	ดารารัตน์ กำเสริฐ. (2544). <i>บริการห้องสมุดสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัย: กรณีศึกษาวิทยาลัยราชสุดา</i> . [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง].
ฐานข้อมูลออนไลน์	
Murphy, P. C. (2006, Online)	Murphy, P. C. (2006). <i>What a Book Can Do: Silent Spring and Media Borne Public Debate</i> . PhD diss., University of North Carolina, 2000. In Proquest Dissertations and Theses.
สัมภาษณ์	
พยุณ กลิ่นขจร (2557, สัมภาษณ์)	พยุณ กลิ่นขจร. <i>นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาดี</i> . (สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2557).

การอ้างอิงแบบนาม – ปี	การอ้างอิงท้ายบทความ
รูปภาพ	
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, ผู้ถ่ายภาพ (2560)	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม. (2560). แหล่งเรียนรู้กรุงธนบุรีศึกษา. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
รายงานการประชุม อบรม สัมมนา	
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.สำนักศิลปะและวัฒนธรรม. (2560, กรกฎาคม).	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม. (2560, กรกฎาคม). ฝึกพาน้องนำชมแหล่งเรียนรู้กรุงธนบุรีศึกษา ใน การอบรมเชิงปฏิบัติการยุวมัคคุเทศก์ ณ ห้องประชุมชั้น 15 อาคาร 100 ปี ศรีสุริยวงศ์ และแหล่งเรียนรู้กรุงธนบุรีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
รายงานผลการวิจัย	
อารยา สุขสวัสดิ์. (2561, มีนาคม)	อารยา สุขสวัสดิ์. (2561). การศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน. (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ประกาศมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
เรื่อง อัตราการเก็บค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์บทความ
ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ตามที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ได้ดำเนินการจัดทำวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยและผลงานทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ของบุคลากรทั้งภายในและภายนอก ซึ่งวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ได้ผ่านการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) และอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่มที่ 2 สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาจึงกำหนดอัตราการเก็บค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์บทความ เพื่อใช้เป็นค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ และค่าจัดทำวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 31(1), (2) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.2547 จึงออกประกาศไว้ ดังนี้

ข้อ 1 ประกาศนี้เรียกว่า “ประกาศมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เรื่อง อัตราการเก็บค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์บทความในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา พ.ศ.2563

ข้อ 2 ประกาศฉบับนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันประกาศเป็นต้นไป

ข้อ 3 ประเภทบทความที่รับพิจารณาตีพิมพ์ ได้แก่

3.1 บทความวิจัย (Research Article) เป็นผลงานวิจัยที่ได้มาจากการศึกษาค้นคว้าวิจัยด้วยตนเอง ประกอบด้วย บทความย่อ บทนำ วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย ข้อเสนอแนะการวิจัย และเอกสารอ้างอิง

3.2 บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นผลงานที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมทางวิชาการ มีการวิเคราะห์เปรียบเทียบ โดยมุ่งเน้นการนำเสนอความรู้ใหม่ในเชิงวิชาการ ประกอบด้วย บทความย่อ บทนำ เนื้อหา สรุป และเอกสารอ้างอิง

ข้อ 4 การสมัครสมาชิกวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา กำหนดอัตราค่าธรรมเนียมสมาชิกรายปี ปีละ 500 บาท โดยสมาชิกจะได้รับวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา จำนวน 2 ฉบับในรอบปีที่เป็นสมาชิก

ข้อ 5 ผู้ที่ประสงค์ส่งบทความตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ บ้านสมเด็จเจ้าพระยา สามารถส่งบทความโดยชำระค่าธรรมเนียมในการตีพิมพ์บทความเพื่อเป็นค่าดำเนินการ และค่าตอบแทนการพิจารณากลับกรองบทความของผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

5.1 อัตราค่าธรรมเนียมปกติ

5.1.1 อัตราค่าธรรมเนียมในการตีพิมพ์บทความสำหรับบุคลากรภายในมหาวิทยาลัย ราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

(1) บทความภาษาไทย

บทความละ 2,000 บาท

(2) บทความภาษาต่างประเทศ

บทความละ 3,000 บาท

5.1.2 อัตราค่าธรรมเนียมในการตีพิมพ์บทความสำหรับบุคคลภายนอก

(1) บทความภาษาไทย

บทความละ 2,500 บาท

(2) บทความภาษาต่างประเทศ

บทความละ 3,500 บาท

5.1.3 อัตราค่าธรรมเนียมในการตีพิมพ์บทความสำหรับบุคคลภายนอกที่เป็นสมาชิกวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ให้คงอัตราเดียวกันกับข้อ 5.1.1

5.2 อัตราค่าธรรมเนียมกรณีส่งแบบเร่งด่วน (Fast Track)

5.2.1 อัตราค่าธรรมเนียมในการตีพิมพ์บทความสำหรับบุคลากรภายในมหาวิทยาลัย ราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

(1) บทความภาษาไทย

บทความละ 3,500 บาท

(2) บทความภาษาต่างประเทศ

บทความละ 4,000 บาท

5.2.2 อัตราค่าธรรมเนียมในการตีพิมพ์บทความสำหรับบุคคลภายนอก

(1) บทความภาษาไทย

บทความละ 5,000 บาท

(2) บทความภาษาต่างประเทศ

บทความละ 5,500 บาท

5.2.3 อัตราค่าธรรมเนียมในการตีพิมพ์บทความสำหรับบุคคลภายนอกที่เป็นสมาชิก วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ให้คงอัตราเดียวกันกับข้อ 5.2.1

ข้อ 6 มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาจะไม่คืนเงินค่าธรรมเนียมตามข้อ 5 ให้กับผู้ส่งบทความ ไม่ว่ากรณีใด ๆ

ข้อ 7 บทความต้องผ่านการตรวจสอบการคัดลอกผลงานวรรณกรรมทางวิชาการ (Plagiarism) โดยส่งผลการตรวจสอบพร้อมกับบทความ

ข้อ 8 บทความวิจัยต้องมีเอกสารรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (มคอจม.) ที่สอดคล้องกับชื่อบทความ

ข้อ 9 บทความภาษาต่างประเทศต้องผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของไวยากรณ์โดยเจ้าของภาษาหรือผู้เชี่ยวชาญในภาษาต่างประเทศก่อนส่งบทความพิจารณา

ข้อ 10 หากไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์เงื่อนไขของประกาศฉบับนี้ให้อยู่ในดุลยพินิจของอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

สถานที่ติดต่อ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

1061 ซอยอิสราภาพ 15 แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพฯ 10600

โทรศัพท์: 0 2473 7000 ต่อ 2073

มือถือ: 081 - 657 - 4023

อีเมล: husocjournal@bsru.ac.th

เว็บไซต์: <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/jhusocbru>

บทความวิจัย

- กระบวนการสร้างสรรค์ศิลป์ การขับเสภาละคร เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนแผนพานางวันทองหนี ภาคภาษาอังกฤษ
- การชลประทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว: มุมมองเชิงนโยบาย
- การสร้างสรรค์นาฏกรรมบำบัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ
- การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์ ชูดุขฉายมโนชนศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
- ความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรกับประสิทธิภาพ การให้บริการสาธารณสุขชุมชน ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกะดาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์
- ปรากฏการณ์วอลเลย์บอลของการสอบมาตรฐานความรู้ ภาษาอังกฤษกลาง (HSK) ที่ส่งผลต่อการสอนและ การเรียนภาษาจีนระดับอุดมศึกษาในภาคเหนือของประเทศไทย
- พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีที่มีผลต่อวิถีการเกษตร ของกลุ่มชาติพันธุ์มู บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
- ภูมิปัญญาผ้าชิ้นในคุ้มเจ้านายเมืองน่านสู่การพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อการออกแบบสิ่งทอร่วมสมัย
- วงศ์ประกอบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สำหรับสินค้าชุมชนโดยใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ของอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา
- The Myth of Mien Origin, Symbology in Textile: An Archive of Iu Mien Embroidery Motifs from Ban Pang Kha, Pong District, Phayao Province

บทความวิชาการ

- การปรับตัวในการจัดงานอีเวนต์เชิงวัฒนธรรม หลังสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 กรณีศึกษา: กิจกรรมงานรำลึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ปัญหาอุปสรรคของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง
- เพลงอีแซวรุ่นเก่า: การใช้คำอุทานเสริมอารมณ์ในบทปฏิพากย์
- มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อการควบคุมยานยนต์ขับเคลื่อนอัตโนมัติ
- เรื่องเล่า ‘หนูมนักรเรียน’ โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา พ.ศ. 2467 : ผ่านความทรงจำของ พ. เนตรรังษี

บทปริทัศน์หนังสือ

- พุทธประวัติคำโคลงจิตรกรรมวัดหงส์

คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

BANSOMDEJ
CHAOPRAYA
RAJABHAT UNIVERSITY

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
เลขที่ 1061 ถนนวิสุทธิกษัตริย์ ซอยวิสุทธิกษัตริย์ 15
แขวงศิริบุญรุจิ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร 10600
โทรศัพท์: 02-473-7000 ต่อ 2073 และ 081-657-4023
อีเมล: husocjournal@bsru.ac.th
เว็บไซต์: <http://huso.bsru.ac.th/husocjournal/>